

J. J. van Weydom Claterbos

*Zuivelpionier
Wandelleraar
Zuivelconsulent*

MAP is nog niet volledig getest

INHOUD-LIJST

Datum	Bron:	Onderwerp	blz
SNELKEUZE		Start / 1888 / 1889 / 1890 / 1891 / 1892 / 1893 / 1894 / 1895 / 1896 / 1897 / 1898 / 1899 Bijlagen / Marlet / commissie Pasma /	
INLEIDING			
1886-09-23	ZZNB	Eerste maal naam J.J. v. Weijdom Claterbos vermeld ¹	
1887			
1887-05-11	PDAC	Bellingwolde GMvN: Lezing over voordeel eigen stoomzuivelfabriek	
1887-07-28	PDAC	Ingezonden: Voordelen van de Machinale Boterfabriek	
1887-10-10	PDAC	RAPPORT DLG Com. bezoek roomboterfabriek van den heer J. J. Swart 1+2	
1887-11-01	PDAC	Ingezonden -1 Reactie op DLG Rapport 'Boterfabrieken in Drenthe'.	
1887-11-03	PDAC	Ingezonden -2 op Reactie op DLG Rapport 'Boterfabrieken in Drenthe'	
1887-11-15	PDAC	Leden dorpsvereniging De Wijk (?) op bezoek zuivelfabriek Verwer in Elsloo	
1887-11-19	DEC	Plannen voor zuivelschool in Kampen	
1887-12-06	PDAC	Lezing Rinkes Borger 'bestrijd knoeierij' – negatief over boterfabrieken	
1887-12-27	PDAC	RAPPORT Landbouwver. <i>de Wijk en Omstreken</i> “Oprichting boterfabriek”.	
▲			
1888			
1888-01-21	PDAC	Ingezonden: Mr. Verwer niet tevreden over lezingen Rinkes Borger	
1888-01-23	PDAC	De Wijk vergadering DLG: Plan om boterfabriek te bouwen in deze streek	
1888-10-05	PDAC	DLG 5e afd. Fabrieksmatige boterbereiding in Drenthe.	
1888-11-19	PDAC	DLG 5e afd. Fabrieksmatige boterbereiding in Drenthe.	
1888-11-29	PDAC	Verslag vervolg-vergadering boterfabriek in 5e afdeling	
1888-12-01	PDAC	Verslag vergadering over boterfabriek in deze omgeving	
▲			
1889		knipsels	
1889-03-25		Benoeming leraar id zuivelbereiding GOMvL	
xxxx		Div knipsels	
1889-10-21		Iets over de cursussen <i>zuivelbereiding</i> van J. J. v. Weijdom Claterbos	
1889-12-07	ACo	Verslag lezing v Weijdom Claterbos 'Zuivelbereiding' – op de boerderij	
1890			
1990-01-07	PDAC	J. J. van Weijdom Claterbos lezing over zuivelbereiding	
1890-01-14	PDAC	Lezing J. J. van Weijdom Claterbos over Zuivelbereiding	
1890-01-22	POZC	Knipsel: Markelo start cursus zuivelbereiding op de boerderij	

¹ In tekst kranten (en in deze MAP) naast 'Weydom' ook 'Weijdom' gebruikt ook Claterbosch (ZHN.)

1890-01-28	POZC	Knipsel: Naast cursus, 's-avonds lezingen zuivelbereiding in omgeving!	
1890-02-04	POZC	Knipsel: Aanvulling op voorgaande twee knipsels!	
1890-02-01	DGB	Varsseveld: Verslag lezing J. J. van Weijdom Claterbos	
1890-02-15	DGB	Doesburg: Verslag lezing J. J. van Weijdom Claterbos	
1890-03-07	PDAC	Knipsel: Dedemsvaart lezing J. J. van Weijdom Claterbos	
1890-09-20	DGB	Varsseveld: Start zesweekse cursus Boterbereiding	
1890-10-18	DGB	Knipsel: Gendringen: Eind okt. mogelijk voordracht W.C. 'boterbereiding'.	
1890-11-08	DGB	Varsseveld: vervolg cursus van Weijdom Claterbos	
1890-11-15	DGB	Wisch: kort verslag lezing W.C. 'zuivelbereiding'	
1890-11-21	PDAC	Nunspeet: kort verslag lezing W.C. 'boterbereiding'	
▲			
1891			
1891-03-24	POZC	Enschede Lezing J. J. van Weijdom Claterbos over boterfabrieken	
1891-05-13	DGB	Uitvoerig verslag lezing Boterbereiding J. J. van Weijdom Claterbos	
1891-06-19	POZC	Gegevens uit derde verslag ambulante <i>Zuivelschool</i> . – schriftelijk versl. 1890	
1891-09-26	GCo	Knipsel Nijkerk : Aanvang ' <i>cursus</i> zuivelbereiding'	
1891-10-24	DGB	Knipsel Etten : Tijdens verg. <u>lezing</u> Weijdom Claterbos 'zuivelbereiding'	
1891-12-04	POZC	Gegevens uit vierde verslag ambulante <i>Zuivelschool</i> . – mondeling versl 1891	
1891-12-15	DGB	Doesburg : Bijeenkomst 20 meisjes voor komende cursus Botermaakster	
1891-12-07	NvdD	Kort verslag Vergadering Hoofdbestuur GOMvL over ' <u>wandelleraar</u> '	
1891-12-22	ACo	Apeldoorn : <u>Voordracht</u> v Weijdom Claterbos over Boterfabrieken	
▲			
1892	Div.	knipsels	
1892-01-17	NvhN	Vries : Lezing J. J. van Weydom Claterbos over Zuivelbereiding	
1892-02-06	DGB	Knipsel: Aalten Adv. voor lezing 'boterbereiding'	
1892-04-02	DGB	Varsseveld Plan voor boterfabriek – W.C. aanwezig bij vergadering	
1892-04-27	POZC	Knipsel: GOMvL besluit voor assistent amb. zuivelschool – <u>T. J. Swierstra</u>	
1892-06-08	PDAC	Stadskanaal : bericht over lezing van den heer van v. W.C. Boterfabrieken	
1892-06-11	NVC	Stadskanaal : Lezing van den heer v. W.C. over de Boterfabrieken. dl-1	
1892-06-15	NVC	Stadskanaal : Lezing van den heer v. W.C. over de Boterfabrieken . dl-2	
1892-06-18	POZC	Landhuishoudkundig Congres, vóór coöp. zuivelfabrieken	
1892-11-02	POZC	Gegevens uit vierde verslag ambulante <i>Zuivelschool</i> . – schriftelijk versl. 1891	
1892-12-03	DGB	Aalten: Lezing W.C. en proef Boterbereiding met Centrifuge	
1893			
1893-03-01	DGB	Doetinchem: verslag lezing J. J. v. Weijdom Claterbos <i>Boterbereiding</i> .	
1893-04-01	DGB	Landbouwlezing ' <u>wandelleraar</u> ' Swierstra te Silvolde ook <u>Boterfabriek</u>	
1893-04-18	POZC	Oldebroek: afsluiting vijf-weekse cursus zuivelbereiding	

1893-06-13	NVC	Ingezonden: WC over resultaten na cursus in Ruinen en lezing in Stadskanaal	
1893-06-24	DGB	Knipsel: Borkeloo, WC bespreekt op landbouwverg. nut van centrifuges	
1893-11-24	POZC	Gegevens uit vijfde jaarverslag ambulante zuivelschool – 1893	
1893-12-12	PDAC	Knipsel: Grote adv DLG over lezingen WC deze winter	
▲			
1894			
xxxx		Knipsels	
1894-02-27	PDAC	Eext: kort verslag voordracht van den heer J. J. van Weydom Claterbos	
1894-03-31	DGB	GOMvL Over Handkrachtfabriekjes in Limburg en Noord-Brabant	
1894-05-19	LC	Wedde: Het nut van kleine zuivelfabriekjes – I J. J. v. Weijdom Claterbos	
1894-06-08	LC	Wedde: Het nut van kleine zuivelfabriekjes – II	
1894-06-02	LC	Wedde: Het nut van kleine zuivelfabriekjes – III	
1894-06-11	LC	Wedde: Het nut van kleine zuivelfabriekjes – IV	
1894-06-16	LC	Wedde: Het nut van kleine zuivelfabriekjes – V	
1894-07-26	PDAC	Knipsel: Rolde over goede resultaten na cursus WC	
1894-11-16	PDAC	Vries: Cursus zuivelbereiding J. J. v. Weijdom Claterbos van start	
▲			
1895			
1895-01-11	DD	Knipsel Olst (bij Deventer) Verslag lezing ' <i>Voeding, melken en karnen</i> '	
1895-01-20	NvhN	Peize (Dr.) Kort verslag 1e lezing in Drenthe ' <i>Boterbereiding</i> ' *	
1895-01-24	DAC	Ansen (Dr.) Lezing v. W. Claterbos over fabrieksmatige Boterbereiding	
1895-01-28	PDAC	(Landbouw enz.) Melkvervoer naar Handkrachtboterfabriekjes	
1895-02-06	DAC	Hooghalen: uitvoerig verslag Lezing v. Weijdom Claterbos <i>Boterbereiding</i>	
1895-02-08	PDAC	Yde: J. J. van Weijdom Claterbos als brenger van 'vernieuwing'	
1895-02-12	DAC	Een: Kort verslag: over de lezing J. J. van Weijdom Claterbos	
1895-02-20	DAC	Borger: alleen melding van lezing Boterbereiding	
1895-03-04	DAC	INGEZONDEN: J. J. v. Weijdom Claterbos over ' <i>Boterfabrieken</i> '.	
1895-03-14	PDAC	INGEZONDEN: reactie op tegenstanders komst boterfabrieken.	
1895-04-05	POZC	INGEZONDEN: reactie op tegenstanders komst boterfabrieken. Duplo ??	
1895-05-06	PDAC		
1895-10-26	DGB	Dinxperlo Verslag cursus v W.C. zuivelbereiding – <u>ook boterfabrieken</u>	
▲			

<u>1896</u>			
<u>1896-02-01</u>	PDAC	Nieuw-Buinen Voordracht v Weijdom Claterbos 'zuivelbereiding' enz.....	
<u>1896-02-08</u>	PDAC	Ingezonden. Handkracht-boterfabrieken.	
<u>1896-02-12</u>	PDAC	Oldeberkoop: Zuivelconsulent Mesdag over oprichting boterfabriekjes	
<u>1896-03-23</u>	PDAC	Ingezonden Veritas: Boterfabrieken.	
<u>1896-08-12</u>	POZC	Dl. uit verslag FOMvL verg. opheffen zuivelschool plan voor Zuivelconsulent	
<u>1896-11-23</u>	POZC	GOMvL dl. uit verslag verg. Zuivelschool en Zuivelconsulent.	
▲			
<u>1897</u>			
▲			
<u>1898</u>			
<u>1898-02-12</u>	PDAC	Beilen: Onrust onder aandeelhouders/leveranciers na invoeren 'vetbetaling'	
<u>1898-02-22</u>	PDAC	Gemeente Vries is blij met zijn 7 handkracht boterfabriekjes	
<u>1898-04-12</u>	PDAC	Rijkslandbouwleraar J. Elema: Voor de handkracht-boterfabrieken.	
<u>1898-05-09</u>	PDAC	Rijkslandbouwleraar J. Elema: Vetgehaltebepaling melk.	
<u>1898-11-25</u>	PDAC	T. v.d. Ploeg lezing over behandeling van melk	
▲			
<u>1899</u>			
<u>1899-10-12</u>	PDAC	Dalerveen CZ “De Hoop” op stoom	
▲			
<u>BIJLAGEN</u>			
<u>bijlage-1</u>			
bijlage-2			
<u>bijlage-3</u>		1901 Borger: voor 7 jr lezing v WC inspiratiebron komt Boterfabriekjes	
bijlage-4	NvdD	Publicatie: Bieleman met terugblik.....zonder J.J. V Weijdom Claterbos	

* Aan slot, advies om handkrachtfabriekjes op te richten zoals in Limburg

INLEIDING

*Een man die grote invloed heeft gehad op het ontstaan van de eerste Handkrachtzuivelfabriekjes in Drenthe is J.J. van Weydom Claterbos.*²

Johannes Jacobus van Weydom Claterbos, woonde te Kampen en was, vanaf de oprichting in 1889 tot het eind in 1897, leraar van de ‘*ambulante Zuivelschool*’ van de *Gelders-Overijsselse Maatschappij van Landbouw* (G.O.M.v.L.). De in 1889, naar Engels voorbeeld, opgerichte ‘school’ moest proberen af te rekenen met allerlei, vaak generaties lang gehanteerde ‘verkeerde’ gewoonten en gebruiken bij de boter en kaasbereiding op de boerderij. Dat dit niet een gemakkelijke opgave was kunnen we ons wel indenken, grote verschillen in leeftijd, opleiding, ervaring en opvattingen maar ook de, relatief, korte cursusduur, het slechte water tijdens de lessen ed. waren er de oorzaak van dat het succes niet altijd even groot werd. De leraar klaagde over het gebrek aan belangstelling en ook de ingenomenheid met eigen kennis en werkwijze bij vele boerinnen was soms hinderlijk.

Zelftevredenheid der ouders met hunne sedert jaren gevolgde handelwijze en schuchterheid der meisjes zelve hebben vele belet aan de cursus deel te nemen”. (1)

In het gedenkboek n.a.v. honderdjarig bestaan van het D.L.G. (2) komen we van J.J. Weydom Claterbos, voor het eerst tegen in de beschrijving van het jaar 1880, (blz 111), en wel in verband met een lezing, door hem gehouden, naar aanleiding van een zuiveltentoonstelling in Londen

Het verslag spreekt van een "belangwekkende voordracht, behelzende een opwekking aan de landbouwers tot het fokken van uitstekend fokvee, welke voordracht met onverdeelde aandacht werd aangehoord".

In 1890 en volgende jaren werd hij door de G.O.M.v.L., als z.g. ‘wandelleraar’, uitgeleend aan het Drents Landbouwgenootschap, (D.L.G.) om, ‘Landbouwlezingen’ over de zuivelbereiding te houden. Op blz. 133 van het eerder genoemde gedenkboek, kunnen we vinden dat er dat jaar lezingen zijn gehouden door van Weydom Claterbos, Zuivelconsulent te Kampen. Op blz. 134, over het jaar 1893, lezen we dat er een cursus zuivelbereiding, in Rolde de is gegeven door "*de Zuivelconsulent*".

De zuivelbereiding was in die dagen vrouwenwerk, in de advertenties, die regelmatig te vinden waren in de Drentsche kranten, werden dan ook vooral de vrouwen en meisjes, dringend verzocht om de lezingen bij te wonen, de cursussen werden alleen door vrouwen bezocht. Dat deze bij de lezingen ook goed vertegenwoordigd waren kunnen we lezen in tal van krantenberichten uit die tijd

Voorals in de jaren 1894 en 1895 heeft van Weydom Claterbos op dit terrein een grote activiteit ontplooit. Op tal van plaatsen in de provincie en veelal juist in wat men tegenwoordig als de kleine kernen pleegt aan te duiden trad hij als spreker op en in enkele grotere dorpen gaf hij een cursus, dat wil zeggen een serie aaneensluitende voordrachten over de zuivelbereiding. (3) Een van zijn voornaamste stellingen was: Zonder goede melk geen goede boter. Als middel om goede melk te hebben gaf hij aan: het koud houden van de melk vooral in de

2 Dit stukje was in eerste instantie bedoeld voor de site zuivelhistoriedrenthe.nl. In deze pdf versie aangevuld met teksten en knipsels uit bijna het gehele land. Voorlopige versie

zomer, maar ook tijdens het z.g. 'uitromings-proces'. Het gebruik van thermometer, kneed-bord, schoon maken van gereedschap en lokalen, maar vooral het gebruik van een kleine handkrachtcentrifuge, (eind 1892 werd door de zuivelschool een Alfa handkracht Separator aangeschaft), moesten de leerlingen en belangstellende kijkers, overtuigen van de noodzaak tot verandering.(1)

In zijn lezingen en cursussen kwam hij uiteindelijk altijd tot de slotsom dat men de melk beter niet op de boerderij kon verwerken maar in kleine met handkracht gedreven boterfabriekjes zoals er reeds vele waren in Zuid-Limburg en Noord-Brabant. Of hij zelf een van deze fabriekjes had bezocht, is niet bekend maar wel aannemelijk.

In eerste instantie was men binnen de G.O.M.v.L. van mening dat verbeteringen der bereidingsmethoden op de boerderij, door middel van cursussen, gegeven door de ambulante zuivelschool voldoende was.

Een commissie, die zich bezig hield met de doelstellingen van de zuivelschool, had zich in een circulaire echter uitgesproken voor de oprichting van kleine boterfabrieken - het zgn. Limburgse systeem- (4) *zie afzonderlijke pagina's*

Dat van Weydom Claterbos, het hier, wat Drenthe betreft, mee eens was, kunnen we afleiden uit zijn aansporingen in deze zin gedaan aan het slot van zijn vele lezingen. Dat zijn invloed in die dagen groot geweest is, leiden we af aan het feit dat in tal van dorpen en gehuchten in Drenthe na korte tijd kleine handkrachtboterfabriekjes, volgens "Limburgs systeem" werden opgericht.

Dat hij niet dadelijk aanstuurde in de richting van stoomzuivelfabrieken, heeft alles te maken met zijn goede kennis van Drenthe en zijn bewoners.

't Was een slechte tijd geweest, vele jaren lang. Slechts een klein deel der boeren beschikte over voldoende bedrijfskapitaal, en door de droge zomers van 1892 en 1893 was de toestand in dit opzicht nog veel slechter geworden.

Alleen al om die reden, zouden de boeren er niet toe te bewegen zijn geweest om aansprakelijk gesteld te worden voor het risico van een grote zuivelfabriek. Daar kwam bij dat deze van een veel groter gebied haar melk had moeten betrekken, wilde de fabriek rendabel zijn.

Verder waren er nog weinig wegen verhard, terwijl de zandwegen gewoonlijk in slechte toestand verkeerden. Maar de voornaamste reden van de 'kleinschalige' aanpak was dat het gemakkelijker was om de boeren van één dorp of buurtschap iets 'gemeenschappelijks' te laten doen, met z.g. 'eigen Volk', dan met 'vreemden'.(5)

De heer van Weydom Claterbos heeft tijdens zijn lezingen duidelijk gestreefd naar het één haalbare. Beter een eenvoudige handkracht- dan helemaal geen fabriek.

Tijdens de feestelijke vergadering, gehouden n.a.v. het 50-jarig bestaan van het D.L.G., op 21 augustus 1894, werd o.a. een overzicht gegeven over de ontwikkeling van verschillende Drentse aangelegenheden

1 januari 1894 waren er in Drenthe: 34 dorpsverenigingen, 13 boterfabrieken, (6 coöperatief, 3 N.V. en 4 particulier), er waren 4 boterfabrieken in aanbouw, (waarvan 2 coöperatief en 2 particulier) en op vele plaatsen waren er voorbereidingen of werd er over de oprichting van boterfabrieken gesproken. In 1894 werden er ook weer cursussen gegeven in de Zuivelberei-

ding

Het D.L.G. plaatste begin januari 1895 enkele malen een advertentie, over lezingen die Van Weydom Claterbos, die winter in diverse plaatsen in Drenthe zou komen houden. De lijst overziend moeten we wel tot de conclusie komen dat het een man was van grote ijver en uithoudingsvermogen

Hij doorkruiste bijna geheel Drenthe onder moeilijke omstandigheden. Zoals eerder opgemerkt de meeste wegen in ons gewest waren destijds nog onverhard en in de eerste twee maanden van 1894 en 1895 vroor het hard en viel er veel sneeuw.

in onderstaande plaatsen werd in 1895 een lezing gehouden: (6)

Peize	donderdag	17 januari.
Odoorn	zaterdag	19 januari
Ansen	maandag	21 januari
Hoogeveen	woensdag	23 januari.
Hooghalen	donderdag	31 januari.
Roswinkel	zaterdag	2 februari.
Yde	maandag	4 februari.
Roderwolde	woensdag	6 februari.
Een	donderdag	7 februari.
Sleen	zaterdag	9 februari.
Borger	vrijdag	15 februari.
Gieten	?	16 maart

Tabel 1

In de Drentsche en Asser Courant van 4 maart 1895 stond een verhaal, geschreven door van Weydom Claterbos. Hij doet daar een oproep aan alle reeds bestaande (handkracht)fabriekjes die hij de afgelopen zes weken had bezocht, om toch vooral schoon en netjes te werken, de melk goed te controleren, de directeur voldoende tijd en gelegenheid te geven voor deze controle, (alleen een paar flinke armen zijn niet voldoende de man moet ook kundig zijn). (zie kopie verder op).

Dat de lezingen van de Zuivelleraar invloed gehad hebben zien we aan het volgende; op 1 januari 1897 werkten er in Drenthe 56 coöperatieve boterfabrieken van welke 40 met handkracht en 16 dor stoom werden gedreven.

In 1897 werd de school, die in de afgelopen jaren meer dan elfhonderd leerlingen had gehad, (en een dubbel aantal kijkers), opgeheven De fabrieksmatige boterbereiding was daar oorzaak aan. Er werd in overeenstemming met de veranbderde omstandigheden, het zuivel-consulentschap ingesteld.

Bronnen;

1. H.B. Hylkema Leerboeken der Zuivelbereiding 1913 / 1923
2. J. Homan Gedenkboek 100 Jr. D.L.G. 1947
3. E.J. Werkman Het begin van de zuivelindustrie in Drenthe. kopie 19??
4. J.A. Geluk Zuivelcoöperatie in Nederland 1967

5. A. ten Heuvel De ontwikkeling vd landbouw in Drenthe. Cultura 1914
6. Onbekend! Drentse en Asser Courant 1894 en 1895

Hierna volgen enkele - bijna integraal overgenomen - stukjes die in de Drentshe en Asser Courant van voorjaar 1895 stonden, n.a.v. diverse gehouden lezingen van de Heer Claterbos.

Opmerking

Om verwarring te voorkomen het volgende: Deze J.J. van Weydom Claterbos, geboren in 1842, was voor dat hij in 1889 "wandelleraar" werd directeur van een melkinrichting te Kampen, hij overleed in 1909.

***Zijn zoon** J.C. van Weydom Claterbos, komen we in het begin van de Drentsche zuivelindustrie ook tegen. Hij werd de opvolger van de, voorjaar 1905, vertrekkende zuivelconsulent, F.E. Postuma. 4), blz. 169.*

J.C. van Weydom Claterbos werd bij Koninklijk Besluit van 31 maart 1913 aangesteld tot Rijkszuivelconsulent in Drenthe. (met ingang van 1 april 1913.) De heer Claterbos jr. is tot 1935 in Drenthe werkzaam gebleven.

*Daarvoor was J.C. Zuivelconsulent geweest in Limburg.
Ook van*

1886

ZZNB 1886-09-23

Zierikzeesche Nieuwsbode, 23/09/1886; p. 1/2

— Voor de regtbank te Zwolle werd Vrijdag behandeld de zaak van den heer L. Cohen, boterhandelaar en margarinefabrikant te Haarlem, tegen den heer Weydom Claterbos te Kampen, dr. L. Mulder te 's Gravenhage en de firma W. E. J. Tjeenk Willink te Zwolle. In de bij deze uitgegeven „Landb.-Courant” komt een artikel van eerstgenoemde voor met aantekeningen van den redacteur dr. L. Mulder, waarin gesproken wordt van knoeijerij, schandalen enz. De heer Cohen achtte dit voor hem compromitteerend en eischte schadevergoeding wegens geleden nadeel in eer en goeden naam. Mr. H. H. van Capelle trad voor hem op en meende, dat zijn cliënt / 10,000 mogt vorderen. Voor de andere partij pleitten mr. P. A. G. van Diggelen en mr. J. Nanninga Uitterdijk. De pleidooijen liepen over art. 1408 van het B. W.

De regtbank zal den 13den October uitspraak doen.

Middelburgsche Courant, 22/10/1886; p. 2/4

— Door de arr. rechtbank te Zwolle is gisteren uitspraak gedaan in zake den heer Lion Cohen, boterhandelaar, wonende te Haarlem, handelende aldaar onder de firma Cohen & v. d. Laan, eischer; contra 1° den heer J. J. van Weydom Claterbos, directeur der Kamper melkinrichting; —

Algemeen Handelsblad 1887-01-05

Tot voorzitter der afd. Kampen en omliggende der Geld.-Ov. Maatschappij van Landbouw is benoemd de heer W. G. Boele, tot vice-voorzitter de heer Jules Van Hasselt, tot 1ste secretaris de heer Van Weydom Claterbos, tot 2de secretaris de heer J. Ravenshorst, en tot penningmeester de heer L. Hamming.

Bellingwolde 't Genootschap van Nijverheid

De Hr. Oterdoom: “Is het wenschelijk, dat pogingen worden aangewend om hier een zuivelfabriek op te richten ?”

Het onderstaande achten wij belangrijk genoeg om onze lezers mede te deelen, daar daarin gesproken wordt over zaken, die vooral onze landbouwers zullen interesseeren. Het komt voor in de *Winschoter Courant* van Vrijdag jl.:

In de j.1. Zaterdag gehouden vergadering van de afd. Bellingwolde van 't Genootschap van Nijverheid werd door den heer H. Oterdoom JHz. het vraagpunt ingeleid: “Is het wenschelijk, dat pogingen worden aangewend om hier een zuivelfabriek op te richten ?” De heer Oterdoom zei het volgende:

Met volkomen instemming las ik eenigen tijd geleden het openingswoord van mr. C. J. Sick-ezs, voorzitter van de *Geldersche Maatschappij van Landbouw*, toen hij verklaarde, dat er in 't algemeen eene verkeerde meening heerschte omtrent den meerderen of minderen bloei van onzen landbouw. Wat toch was en is 't geval? De periode, die met het jaar '77 afgesloten werd, heeft men steeds — en met recht — de bloeiende genoemd. Maar iets anders is het, of men ook kon zeggen, de landbouw bloeide. Immers die bloeiende toestand was een gevolg van de hooge koren-, vee- en zuivelprijzen, omstandigheden echter, geheel onafhankelijk van den wil of de macht des landbouwers. Dat de boeren toen zulke goede zaken maakten, had met den bloei van het landbouwbedrijf niets uit te staan, al ligt het voor de hand, dat die er al licht uit voortvloeyde.

Wanneer kan men dan spreken van een bloeienden landbouw? Dan, wanneer we de wenken hebben opgevolgd, ons door den rationeelen landbouw aan de hand gedaan, wanneer we ons land zoo productief mogelijk hebben gemaakt, onze werktuigen meer en meer het volkomens naderen, ons koren zuiverder, onze paarden edeler, ons hoornvee het meest gezochte is. Wanneer onze kennis van de bemestingsleer is uitgebreid, wanneer de teeltkeuze niet meer een schermen in den blinde is, en — wat ik het laatst noem is misschien het meest voor verbetering vatbaar, — wanneer onze zuivelbereiding een meer rentegevende zaak is geworden.

Hiertoe, tot dit laatste, pogingen in het werk te stellen is mijn plan, de reden, waarom ik de vorige verg. op mij nam, hier een eenigszins uitgebreid voorstel ter tafel te brengen.

Gij zult, M. H. 1 van mij niet verwachten een uitgebreid relaas over de oude of nieuwe methode van zuivelbereiding. Mij dunkt men mag gerust aannemen, dat de hier gevolgde methode heeft uitgediend, en dat hoe eer ze tot de geschiedenis behoort, hoe beter 't wezen zal. Immers het groote verschil in prijs, sedert jaren bestaande, zoowel in het binnenland als op de alles beheerschende wereldmarkt te Londen, doet ons dit maar al te tastbaar gevoelen.

En de zoo sterke concurrentie, de natuurboter door de zoogenaamde kunstboter aangedaan, zal slechts dan ten voordeele van eerstgenoemde beslist kunnen worden, wanneer we die voor ons land zoo belangrijke productie tot het hoogst mogelijke toppunt van volkomenheid opvoeren.

Is het bovendien niet eene ernstige plicht van ieder om zooveel hij vermag den landbouw op te heffen uit den kwijnenden toestand, waarin deze zich op 't oogenblik bevindt ? “God helpt,

³ Was ook geplaatst in de *Leeuwarder Courant* van 30 mei 1887 (ZF.nl)

die zich zelve helpt!” laat de waarheid van dat woord ons allen bezielen om besef te hebben van dien plicht.

En dan komt van zelf de vraag bij ons op, wat moeten wij doen om onze zuivelbereiding te doen beantwoorden aan de eischen, die de hedendaagsche tijd haar stelt. Op die vraag is geen ander antwoord dan ons te vereenigen en ons zuivel fabriekmatig te bereiden. Immers op de boerderijen in deze gemeente komen van 4—8 melkkoeien voor. De hoeveelheid melk zal dus maar in enkele gevallen boven de 100 L. komen. Deze hoeveelheid is te gering om op eigen boerderij een geheel nieuw stelsel in te voeren, zelfs al voldoet “de Laval's separator”, door een paard gedreven, ook zoo goed, als men er aanvankelijk van opgeeft, want altijd zullen er nog tijden in 't jaar komen, dat de hoeveelheid te gering is om met succes te worden verwerkt.

Bovendien eischt die nieuwere methode kennis van 't vak, die zich moet paren aan acuratesse en ijver voor de zaak. Nu zijn deze eigenschappen wel te vinden in een persoon, die als directeur van de fabriek zou moeten optreden, maar natuurlijk minder bij ieder landbouwer, die het buitendien vele tijden van 't jaar ook te druk heeft om de zoo hoog noodige zorg aan dit deel van hun bedrijf te wijden.

Wanneer we 't hier zoover konden brengen om een kleine fabriek op te richten, we zouden veel voor hebben boven de eerste ondernemers in deze environs, omdat wij door hunne inlichtingen — die gaarne worden verstrekt — ons zullen wachten voor de fouten door hen gemaakt. Toch zijn er in weerwil van die fouten nog goede zaken gemaakt. Te **Zuidbroek** b.v. hebben de boeren door elkaar genomen 4 cent per liter voor hun melk gemaakt, 4 pct. van hunne aandeelen, en ik meen, dat er een batig saldo was tusschen de f 400 en f 500. Een uitnemend resultaat zeker voor het eerste jaar!

Nemen we nu aan, dat wij ook 4 ct. per liter konden maken, dan kan eene eenvoudige berekening ons doen zien, welk verschil er bestaat tusschen melk verkoopen en het bereiden van het zuivel, zooals wij dat op 't oogenblik doen.

Eene goede melkkoe geeft 3000 liter per jaar. 3000 maal 4 cent is gelijk f 120. Wij maken gemiddeld uit 35 liter melk 1 kilo boter, dat is uit 3000 liter bijna 86 kilo. Dat wordt tegen 75 ct. het kilo, f 64,50. Hier moet natuurlijk de waarde van de karnemelk bij. De landbouwers denken hierover nog al verschillend; de eene kent haar eene vrij hooge waarde toe, een ander acht die waarde vrij gering. In een paar werkjes over zuivelbereiding heb ik nergens kunnen vinden, dat de waarde der karnemelk is geldswaarde werd uitgedrukt. Wel kent Rinkes Borger, de bekende directeur der **Leidsche boterfabriek**, haar eene belangrijke waarde toe, maar die bedoelt alleen de karnemelk, bij 't bewerken van den room verkregen. Wanneer we aan onze karnemelk echter de helft der boterwaarde toekennen, dan zal ze, dunkt mij, ruim genoeg betaald wezen. We hadden voor boter f 64,50 — de helft hiervan bijgevoegd geeft f 96,75.

De methode van melkverkoopen zou dus naar zijne berekening een voordeel per koe geven van f 23,25. Wanneer we nu eens nagaan welk een gemak het oplevert voor moeder de vrouw, als ze niet meer op het karnen behoeft toe te zien!

Was hot nu waar, dat de vrouw met de handen in den schoot kon gaan zitten, het zou beter zijn haar het werk te laten behouden. Maar ieder, die met de boerderij bekend is, zal gaarne willen erkennen, er is anders nog werk te over. Bovendien worden we voor het grootste deel ontslagen van het onderhoud der werktuigen en voorwerpen, voor eene zuivelbereiding noodig, welker onderhoud nog al vrij wat kost.

Dan nog dient er op gewezen te worden, dat men des winters de melk niet warm genoeg kan

krijgen en ze des zomers niet koud genoeg kan houden, wat maar al te vaak redenen zijn, waarom de boter niet “groot” wil worden zooals men hier zegt. Wat er van zoo'n karnsel terecht komt, beteekent bitter weinig.

Nog moet ik een punt aanroeren, dat pleit voor onze tegenwoordige wijze van handelen, namelijk het fokken van jong vee en varkens. Velen meenen, dat het bij eene fabriekmatige bereiding van boter met dien aanfok gedaan is. Ik meen echter, dat dit geen bezwaar behoeft te zijn. Men kan “wei” voor de karnemelk in plaats nemen en dit, aangevuld met de voor het jongvee zoo uitstekende lijnkoek, levert m. i. een voedsel op, waartegen de karnemelk niet zal kunnen concurreeren.

Ten slotte zult ge mij vragen: wanneer ook wij eens zoo gunstig dachten over het stichten eener boterfabriek, hebt ge dan ook een plan ontworpen om daartoe te geraken? In ruwe trekken wensch ik mee te deelen wat ik hierover denk en tevens de eer heb voor te stellen.

Te **Winschoten** en te **Zuidbroek** zijn de fabrieken gesticht op of door 't initiatief van de landbouwverenigingen aldaar. Nu meen ik echter dat die vereenigingen er als corperatie niets mee te maken hebben, althans zoo zou het mij, met het oog op onze afdeeling, 't wenschelijkst voorkomen. Alleen zou er uit de vereeniging eene commissie benoemd moeten worden, die de zaak nader ging onderzoeken om van dat onderzoek zoo spoedig mogelijk verslag uit te brengen en met een bepaald plan voor den dag te komen. Het wenschelijkst komt het mij voor, eene fabriek op te richten, waarbij alleen aandeelhouders leveranciers zijn, omdat die dan, door hun eigen belang gedreven, de meeste zorg voor hunne melk zullen hebben.

Dat onderzoek zou moeten omvatten:

- a) de plaat?, waar de fabriek zou moeten staan;
- b) het plaatsen van aandeelen;
- c) eene begroting omtrent de te verkrijgen melk;
- d) 't vinden van een geschikt directeur;
- e) eene begroting van het benoodigde kapitaal.

Bij eenige voortvarendheid, en vooral bij eenige medewerking der landbouwers en steun van “mensen met geld”, zou in het voorjaar van '88 de fabriek in werking kunnen zijn en ook Bellingwolde kunnen bogen op eene zaak, die den landbouwers zeer ten goede zou komen. Hiermede m. h. heb ik het mijne over deze zaak gezegd. Zooals ik in 't begin heb medegedeeld, meende ik u niet te moeten bezighouden met de verschillende nieuwe methodes van boter- en kaasbereiding, die zoo gunstig afsteken bij onze zeer oude bewerking, waarbij alleen uit bedorven melk boter vervaardigd wordt. Zijn er belangstellenden, die maar van die bewerking in de fabrieken willen weten, dan verwijs ik naar twee werkjes, waarin ze bevattelijk en helder wordt uiteengezet. Het eerste is: *De zuivelbereiding*, een leer- en leesboek door Th. Boersma en P. van der Maen, hoofden van scholen te Leeuwarden en te Beetgum, bekroond door Gedep. Staten van Friesland, als beheerschers van het Buma-legaat. Het tweede is: *Practisch leesboek over zuivelbereiding* door J. Rinkes Borger, directeur der kaas- en boterfabriek te Leiden, 't welk bij bovengenoemde bekroning evenzeer in aanmerking kwam. Het lezen dezer werkjes is zeer aan te bevelen, omdat ze voor ieder zeer op volgenswaardige wenken bevatten.

Hat gesprokene door dan heer Oterdoom leidde er toe eene commissie te benoemen, die de zaak overwegen en onderzoeken zal. In eene volgende vergadering zal die commissie rapporteren.

[...]

INGEZONDEN.

Voordelen van de Machinale Boterfabriek

(nav plannen voor boterfabriek in Assen)

Een degelijke krachtige boerenstand is niet enkel de ballast, die het schip van Staat voor allerlei gevaarlijke slingeren behoedt, maar kan in menig opzicht veeleer als de wortel van heel ons tegenwoordig volksleven worden beschouwd. Nord und Süd.

ASSEN – Bij de pogingen, die eenige wakkere mannen in de stad onze inwoning doen, om de algemeene welvaart, en in 't bijzonder van den boerenstand, te bevorderen, mag niemand, die iets ten voordeele van de oprichting van een boterfabriek heeft te zeggen of meent te zeggen te hebben, het stilzwijgen bewaren. Het is daarom, dat ik ook een enkel woord in 't midden wensch te brengen en onze omwonende landbouwers op de voordeelen van die fabriek te wijzen.

In de eerste plaats wordt er veel tijd bespaard, want, zoodra het melken gedaan is heeft men de melk slechts aan een daartoe aangewezen persoon aan te bieden, en al de overige werkzaamheden, die eene goede behandeling van de melk vereischen, komen te vervallen. Er worden bij voorbeeld geen houten of metalen vaten vuil gemaakt en behoeven die ook niet weer schoon gemaakt te worden. Ieder deskundige weet, hoeveel tijd en arbeid daardoor in de boerenhuishouding wordt uitgewonnen.

De boerin behoeft niet te karnen, de karn en pols niet weer schoon te maken, niet weer te laten luchten en niet te zorgen voor 't uitdroogen en 't uit elkaar springen van de karngereedschappen, geen massa's water op te pompen of te putten om al de voorwerpen goed schoon en rein te houden, den zoogenaamden karn hoek niet meer zoo dikwijls te schrobben, te dweilen, de melkvaten te verven en de hoepels daarvan te schuren enz.

In de tweede plaats behoeft de boer of boerin niet met de boter naar de markt te gaan, of aan particulieren te verkoopen, of in den winkel te ruilen tegen winkelwaren. Hoeveel tijd wordt daardoor niet uitgewonnen !

Ten derden. De boer krijgt dagelijks geld in handen, want de melk wordt contant betaald, en kan met zijn geld gaan, waar hij wil, om inkoopen te doen. Het voordeel en gemak daardoor dagelijks verkregen behoeft geen nadere toelichting.

Ten vierden. In eenigszins groote boerderijen wint de tijdsbesparing al spoedig eene dienstbode uit.

Ten vijfden. De teruggenomen ondermelk is zeker voedzamer voor mensch en dier dan de met water vermengde karnemelk. De overtollige waterdeelen in de gewone karnemelk zijn schadelijk voor de gezondheid en voor de voeding van mensch en dier.

Behalve de drukte in huis wordt er veel uitgewonnen aan vuur en licht bij 't karnen en 't dikmaken van de melk.

En eindelijk, zooals ik begon te zeggen, hoeveel werk en tijd wordt er niet uitgewonnen met het niet-schoonmaken van het vaatwerk voor de karnerij; maar 't beste is nog, dat karn, tien platte vaten enz. geheel overbodig worden.

Assen, Juli 1887.

K.

In de voorloopige vergadering van belangstellenden, ten huize van de wed. Kuipers, is gezegd, dat van veertig liter melk een kilo boter gemaakt kan worden; de boerin op “Boschlust” beweert echter, dat zij van veertig liter melk bijna anderhalf kilo boter karnt. Om tot meerdere zekerheid te komen, was het wel goed, dat ook anderen de verhouding van melk en boter onderzochten en de bevinding in de courant mededeelden, daar ik niet twijfel, of de redactie zal die gegevens gaarne opnemen. (*)

K.

(*) Wij stellen onze ruimte natuurlijk gaarne beschikbaar voor het mededeelen van meerdere gegevens omtrent dit belangrijk onderwerp. Red.)

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1887-10-08

Verslag verg. xe afd. DLG.: punt-2 boterfabrieken

BEILEN – In het logement van R. Bosman te Beilen werd heden eene algemeene vergadering gehouden van de leden van het *Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe*. De opkomst ter vergadering kon goed genoemd worden, er waren 135 leden tegenwoordig. [...]

Het tweede punt der agenda luidde: Bespreking van de fabriekmatige Zuivelbereiding, naar aanleiding van een uit te brengen rapport van de daartoe benoemde commissie over de boterfabriek van Swart te Berlikum.

De commissie, bestaande uit de heeren G. J. de Waard, mr. A. ten Oever, dr. P. Hiddingh Assen, L. W. Stapel en J. ter Haar Wzn. te de Wijk, bracht schriftelijk rapport uit, hetwelk door den secretaris werd voorgelezen.

In dat rapport komt de commissie na verslag gedaan te hebben van hare bevindingen tot conclusie, dat fabriekmatige boterbereiding in Drenthe niet alleen mogelijk, maar zelfs in hoog mate wenschelijk en urgent is. Zij raadt echter zulks niet al te weelderig, evenmin op te groote schaal te doen; de fabrieken dienen gebouwd worden in de nabijheid der boerderijen en in evenredigheid met de hoeveelheid melk, waarover beschikken zal zijn.

De heer J. Rinkes Borger van Leiden, door het hoofdbestuur uitgenoodigd de vergadering bij te wonen, meende, dat in verband met het zoeken van nieuwe afzetwegen de middelen moesten gezocht worden tot verbetering der kwaliteit van de boter.

Op grond van opgedane ervaring in dezen raadt de heer Rinkes Borger aan het oprichten van niet te kleine fabrieken met een flinke, degelijke en der zakekundig directeur, die goed gesalarieerd diende te worden

De heer Boeke van Groningen raadt het oprichten van kleine fabrieken aan, evenals die van den heer Swart te Barlikum, wien het daarmede uitstekend gaat en meent, dat een kostbare directie, evenals daar, zeer goed ontbeerd kan worden.

Aan het slot der discussiën wordt door den voorzitter het voorstel gedaan om het rapport terug te zenden aan het hoofdbestuur, met opdracht om in de volgende vergadering nadere voorstellen te doen.

Dit voorstel werd aangenomen.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1887-10-10

Voorlezing rapport der commissie, die de roomboterfabriek van den heer J. J. Swart te Klooster-Anjem bezocht,

Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe.

Vrijdag 7 Oct. 1887, te Beilen, in het logement van Bosman, om 12 uur des middags.

Voordat in deze algemene vergadering werd overgegaan tot de voorlezing en behandeling van het rapport der commissie, die de roomboterfabriek van den heer J. J. Swart te Klooster Anjum bezocht, nam de Voorzitter het woord.

Hij zeide, dat de boterzaken hier veel te wenschen overlaten. Het crediet, hetwelk wij vroeger op dit gebied bezaten, is aanzienlijk gedaald. Denemarken en Engeland verdringen ons op de markt. Daar zijn boterfabrieken opgericht, zoodat vandaar uit niet dan puike boter geleverd wordt.

Wij moeten onzen goeden naam terug hebben en daarom ook hier fabrieken oprichten. Die fabrieken bevallen in Friesland uitstekend⁴. Door het hoofdbestuur van het Genootschap is daarom eene commissie benoemd om een dergelijke fabriek in Friesland te bezoeken en rapport van hare bevindingen uit te brengen om te zien of er grond bestaat voor de oprichting eener boterfabriek in Drenthe.

Hij verzocht den secretaris het rapport voor te lezen aan welk verzoek deze voldeed. Het rapport luidt als volgt:

RAPPORT over de Roomboterfabriek te Klooster-Anjum, bij Berlicum⁵, in Friesland, eigenaar de heer J. J. Swart aldaar. Met genoegen ontving de commissie uwe opdracht tot het bezoek van der roomboterfabriek te Klooster-Anjum; gaarne voldeed zij aan uw verlangen en heeft de eer u ingevolge nw verzoek het navolgende rapport daarover in te dienen.

Beschrijving.

De fabriek is gebouwd naast de boerenbehuizing van den heer J. J. Swart aldaar, is 12 meter lang, 5 meter breed en 3 meter hoog. Geplaatst van het westen naar het oosten bevinden zich in de muur aan de noordzijde op metershoogte van het terrein vijf beweegbare lichtramen. De voorkant aan de westzijde is geheel van steen opgetrokken, terwijl het gebouw op 3 meters hoogte met een zolder is gedekt, waarop een ijzeren bak tot waterreservoir zich bevindt. Het dak is van pannen, waaronder planken. Aan de oostzijde is de kelder gelijkvloers ter breedte van 2 meters. Hierin is een gemetselde koudwaterbak, dienende tot afkoeling der ontroomde melk. Deze ruimte is door een muur van het overige gedeelte der fabriek gescheiden.

In het midden bevinden zich de machines voor de botermakerij en zijn aldaar in volgorde geplaatst: eerst een boterkneeder, systeem *de Laval*; dan een Zweedsche karn; daaropvolgend de centrifuge of roomafscheider met roomafkoeler en aan het andere einde een ijzeren vergaarbak tot berging van verse melk, die van daar naar den roomafscheider loopt. Ook in deze ruimte bevindt zich nog een gemetselde koudwaterbak, waarin de emmers met room dadelijk na de ontrooming geplaatst worden en verblijven tot den volgenden morgen, als wanneer zij gekarnd wordt.

Aan de oostzijde, door een muur afgescheiden, bevindt zich het machinelokaal ter breedte van

4) Friesland kreeg in 1879 zijn eerste – particuliere – zuivelfabriek te Veenwouden. In 1886 kwam in Warga de eerste coöperatieve zuivelfabriek, daarnaast waren er toen ca. 5 part. zuivelfabrieken in Friesland (drie KNM)!

5 Friesse plaats Berlicum in de tekst als Berlikum geschreven!

3 meter, waarin een liggende machine met staande ketel van drie paardekrachten. Aan den zuidkant is een afdak, hoog 2½ bij 2, breed 2 meter, steunende op vierkante pilasters, die gedurende den winter door luiken, deuren of vensters afgesloten kunnen worden. Deze ruimte, waarin ook de welput, dient voor het reinigen van het gereedschap, voor het luchten en bewaren van het melkgoed.

Van af deze overdekte ruimte geven 4 deuren toegang tot het gebouw, de eerste tot den kelder, de tweede en derde tot de fabriekswerkplaats, de vierde tot het machinelokaal.

Kosten.

De heer Swart deelde ons mede, dat de geheele inrichting met de machines en alle bijbehorende gereedschappen hem op vier duizend gulden te staan kwam. Hiervan kostten de machine met ketel f 1500, de gebouwen f 1500, de overige machines en gereedschappen omstreeks f 1000. Weelde was bij de daarstelling vermeden, doch overigens alles soliede gebouwd en ingericht en de machines en gereedschappen nieuw, naar de laatste vinding aan geschaft.

Exploitatie.

De exploitatie-kosten kunnen niet zuiver werden opgegeven, doordien de heer Swart en echtgenoot beide mede werkzaam waren. Wel kan men aannemen, dat een stoker, machinist en buitendien een knecht of meid noodig zijn, te zamen voor een loon van f 10 per week. Daarbij onderhoud op f 4, brand op f 4, rente op f 4 en opzicht op f 3 per week gerekend, maakt zulks te zamen eene uitgaaf van f 25, indien de eigenaar zelf de zaak bestuurt. Moet een ander de fabriek dirigeren, dan dient deze som tot f 30 te worden verhoogd.

Wenschelijkheid.

Of het doelmatig en wenschelijk is, eene of meer zoodanige fabrieken in Drenthe op te richten, meent de commissie volmondig met ja te kunnen beantwoorden.

De heeren Stapel en ter Haar prezen de gefabriceerde boter, doch meenden, dat ook op de oude manier even goede waar te bereiden was.

De overige leden der commissie meenden echter, dat de producten bij fabriekmatige bereiding niet alleen alle middelmatige, maar zelfs de beste merken der gewone methode overtreffen.

Zulks blijkt reeds duidelijk, waar de heer Swart al zijne boter twee á drie gulden boven de hoogste Leeuwarder noteering verkoopt aan een koopman aldaar, die ze direct op Londen uitvoert.

Voordeel.

Wat de meest voordeelige manier is, blijft vooreerst een punt in kwestie, vooral, daar er geene voldoende genoegzaam betrouwbare of liever nauwkeurige berichten zijn, hoeveel melk bij gewone handelwijze tot een kilogram boter vereischt wordt. De heer ter Haar beweerde uit 28 liters melk één kilogram boter te verkrijgen; hij had het eenmaal geprobeerd; de heer Swart daarentegen hield dagelijks daarvan nauwkeurig aantekening en had in Juni 37, in Juli 35, in Augustus 33, thans 31 liter noodig met een roomgehalte van 9%.

Zeker is het, dat de fabrieksboter meer vetgehalte en dus minder melk of waterdeelen bevat, waardoor ze het in duurzaamheid van andere soorten wint.

Het karnen geschiedde bij den heer Swart op 13° Celsius, doch konde ZEd. het verhoogen der temperatuur tot 15° niet voorkomen, hoewel te voren de melk of room door bussen met ijs gevuld, zooveel mogelijk werd afgekoeld. Bij eene temperatuur van 12 a 13°, die ZEd. het beste

achte, meende bij alle boterdeelen volmaakt uit de melk te krijgen. Gerust kan aangenomen worden, dat de nauwkeurige, dagelijksche aantekeningen van den heer Swart in dit opzicht alle vertrouwen verdienen en eerst dan met andere opgaven vergeleken kunnen worden als ook die nauwkeurig en geregeld worden genomen.

De fabrikanten der centrifuges beweren met de Deensche manier 20 pct. meer boter te verkrijgen, dan op de oorspronkelijke wijze. Wij willen het hoogste niet aannemen en schatten de hoogere opbrengst op 10 pct. netto. Als nu de hoogere waarde van 10 pct., daarbij gerekend wordt en die is wel grooter, niet kleiner aan te nemen, dan geeft de fabriekmatige bereiding een direct voordeel van 20 pct. Dit geeft, bij eene hoeveelheid melk van 1000 liters per dag of 7000 per week 1400 liters melk, berekend naar de marktwaarde van 5 cent per liter f 70. De onkosten bedragen alzo per week f 30, de ruwe winst f 70, dat geeft eene winst van f 40 per week of f 2000 par jaar.

Bijzonderheden.

De heer Swart heeft de fabriek opgericht, met twee andere boeren in zijne buurt. Met hun drieën zijn zij de eigenaren, terwijl zij van vier boeren de melk bijkoopen, voor 5 centen de liter tegenwoordig. De prijs regelt zich naar de boterprijzen. Zoo is dezen zomer voor de liter melk ook betaald 3,15 cent. De eigenaren der fabriek hebben te beschikken over de melk van 100 koeien of 1100 liters per dag. De boter wordt in ligte, eigen merk dragende vaatjes van 25 k.g. verpakt, de ondermelk voor 2ct. de liter verkocht. Wat van de laatste onverkoopbaar is, wordt door de karnemelk vermengd en tot kaas verwerkt.

In elk opzicht schijnt de fabriekmatige wijze van boterbereiding boven de gewone manier van handelen aan te bevelen. Dat echter ieder daarbij even gunstige resultaten als de heer Swart zal bekomen, is niet aan te nemen.

Genoemde heer is wetenschappelijk zeer voldoende en praktisch buitengewoon ontwikkeld, zijne echtgenoot staat hem even gunstig ter zijde; beiden drijven de zaak met den noodigen ijver en wilskracht, bezitten in hooge mate de vereischten voor het welslagen der onderneming, zijn boterbereiders van eerste keur.

Dat echter ook in Drenthe fabriekmatige boterbereiding niet alleen mogelijk, maar zelfs in hooge mate wenschelijk en urgent is, behoeft, meenen wij, geen nader betoog. Daarbij raden wij zulks niet al te weelderig, evenmin op te groote schaal te doen; de fabrieken dienen gebouwd te worden in de nabijheid der boerderijen en in evenredigheid met de hoeveelheid melk, waarover te beschikken zal zijn. Worden deze wenken in acht genomen, dan is het aan geen twijfel onderhevig of ook de zuivelbereiding in Drenthe zal eene betere toekomst tegevoet gaan.

Hiermede meenen wij aan onze opdracht te hebben voldaan en sluiten ons verslag na hartelijken dank aan de familie Swart voor de welwillendheid, waarmede wij ontvangen en voor de gulle en openhartige wijze, waarop onze vragen zonder voorbehoud zijn beantwoord. Moge een en ander bijdragen tot vermeerderden bloei van den landbouw in onze provincie.

Assen, 24 September 1887.

namens de commissie: G. J. de Waard, rapporteur.

De commissie:

G. J. de W aard.
A. ten Oever.
P. Hiddingh.
L. W. Stapel.
J. ter H aar W zn,

Aan het Hoofdbestuur van het Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe.

De voorzitter dankt de commissie voor de moeite en opoffering, die zij zich voor deze zaak getroost heeft. (De beraadslagingen in een volgend nummer.)

PDAC 1887-10-11

Vervolg beraadslaging

(Slot.) Op de vraag van den voorzitter of ook een der leden van de commissie het woord verlangt, geeft de heer ten Oever daartoe zijn wensch te kennen. De heer ten Oever voegt nog een enkel woord aan het verslag toe. De heer Swart en echtgenoot, die vroeger hun boter op de Leeuwarder markt niet anders dan f 4 beneden de hoogste markt konden van de hand zetten, krijgen nu bij fabriekmatige boterbereiding f 2, f 3 en misschien f 4 boven de Leeuwarder markt.

Er zijn in onze provincie wel beste botermakers en voor hen is een fabriekmatige bereiding der boter niet noodzakelijk. Maar voor anderen is die hoogst noodig, daar er zooveel 2ste, 3ste en 4ste keur boter in Drenthe wordt gemaakt. Door eene fabriekmatige bereiding nu moet deze boter tot boter 1ste keur gemaakt worden, zoodat ook wij dan wellicht te Meppel en te Groningen de hoogste markt kunnen bedingen.

Niet ieder, die zich daarmede bezig houdt, verstaat de kunst om goede boter te bereiden. Daarom zoude het wenschelijk zijn, dat in ieder dorp, waar geen fabriek kan worden opgericht, 1 of 2 personen zich met de bereiding van de boter der gezamentlijke inwoners belasten.

In ieder dorp is een smid, slager of bakker, die voor anderen smeden, slachten of bakken, zoo ook moest in ieder dorp een botermaker worden aangetroffen, die voor anderen de boter bereidt.

De heeren Stapel en ter Haar zijn beste botermakers en zouden zeer goed aan het hoofd eener onderneming tot het bereiden van boter kunnen staan, maar hoevelen zijn er zoo in onze provincie? Niet veel en daarom is het oprichten van fabrieken tot het maken van boter 1ste keur zoo wenschelijk. Een boterfabriek vereischt een persoon, die volkomen op de hoogte is van de boterbereiding, en aan wien het bestuur volkomen is toevertrouwd.

Spreker wenschte deze zaak aan de bijzondere zorg van het hoofdbestuur opgedragen te zien. Het hoofdbestuur steune haar zoowel zedelijk als geldelijk, opdat aan het oprichten van dergelijke fabrieken de eerste stoot worde gegeven.

De heeren de Waard en Hiddingh bezochten de fabriek van den heer **J. Verwer te Wateren**. Deze is grooter dan die van den heer Swart. De laatste wilde geen grooter fabriek hebben, omdat hij er boer bij wilde blijven.

De fabriek te **Elsloo** geeft goede resultaten, er schijnt iemand aan het hoofd te staan, die de

noodige wetenschap daarvoor bezit.

De heer **J. Rinkes Borger** te **Leiden**, uitgenoodigd door het Hoofdbestuur niet om critiek uit te oefenen op het rapport, maar om inlichtingen te geven, kreeg daarna, als niet-lid met toestemming der vergadering, het woord.

Spreeker zeide, dat alle quaesties op landbouwgebied het gevolg zijn van de groote waarheid, dat de toestand van den landbouw kwijnende is door de waardevermindering van de producten, hetzij door sneller en beter vervoer van die producten, hetzij door betere kwaliteit van het uit het buitenland aangevoerde veroorzaakt.

De rogge b.v. is f 2 á f 2,50 lager in prijs dan in vorige jaren, hetgeen voor Drenthe, dat 35.000 H. L. rogge voortbrengt een vrij groot verlies oplevert.

Bij de rogge ligt de oorzaak voornamelijk in sneller en grooter aanvoer van buitenlandsche rogge. Indien toestand valt moeilijk verandering te brengen.

Anders is zulks met de boter, waar de oorzaken van den achteruitgang te zoeken zijn in concurrentie, maar ook in qualiteitsvraag. Niet alleen in het buitenland, maar ook in ons land is dat merkbaar door de verschillende prijzen op verschillende plaatser, hetgeen spreker met cijfers aantoonde.

In Drenthe zijn 40.000 melkkoeien, die gemiddeld elk 80 kilo of te zamen 3.200.000 kilogram boter leveren.

Zoo nu slechts de prijs 10 ct. per kilo hooger wordt, dan is dat reeds een voordeel van f 320.000 voor Drenthe, een kapitaal wel eenige moeite en inspanning waard.

De waardevermindering der boter ligt in de handelsquaestie en de qualiteitsquaestie.

De Drentsche boter werd vroeger naar Holland gezonden en door particulieren en banketbakkers gebruikt, deels ook ging zij van Amsterdam naar Oost- en v.nl. naar West-Indië.

In dien handel is eene kolossale wijziging gekomen door de invoering van de kunstboter.

Deze heeft de Drentsche boter verdrongen en het gevolg is, dat Holland nu dikwijls levert, waar vroeger Drentsche boter werd gebruikt. De productie en het aanbod in het binnenland zijn veel grooter dan de vraag, een gevolg is de lage prijs.

Er moeten dus nieuwe afzetwegen gezocht worden, maar hierbij wijst spreker op de omstandigheid, dat de handelsquaestie nauw verband houdt met de qualiteit der waar. Spreker kan weliswaar nu niet het bewijs leveren, dat de Drentsche boter van onvoldoende qualiteit is, dat zoude te veel tijd kosten, hij neemt dat echter als vaststaande aan.

Een algemeen betere boterbereiding kan het best bereikt worden door de oprichting van fabrieken, waar betere qualiteit kan geproduceerd worden en betere afzet der boter zal plaats vinden door meer gelijkmatige qualiteit. Men vraagt “uniformity” aan de Engelsche markt.

Over het algemeen mag worden aangenomen, dat op de meeste boerderijen in Drenthe de noodige kennis van boterbereiding faalt of dat het ontbreekt aan de noodige hulpmiddelen. Om daarin verbetering te brengen, zal het gemakkelijker zijn, dat één persoon die kennis opdoet en dat één de noodige hulpmiddelen aanschafft dan 10 of 20.

Daarom is het oprichten van boterfabrieken aan te raden. Aan het hoofd moet dan staan een degelijk, wetenschappelijk ontwikkeld en der zake kundige man, die goed gesalarieerd dient te worden. De fabriek moet z. i. vooral niet te klein zijn.

De kosten worden bij grooter fabrieken over meer productie verdeeld, terwijl die van het toe-

zicht gelijk zijn. Twee fabrieken in Holland moesten gesloten worden, omdat de zaak te klein was opgevat, men wilde te zuinig werken.

Niet iedereen is bekwaam om aan het hoofd eener boterfabriek te staan en spreker zoude daarom aanraden steeds te eischen, dat een directeur een jaar lang het bewijs moest leveren, dat hij dit wel kan.

Zoo spreker langs een anderen weg tot dezelfde conclusie komt als de commissie, nl. dat het oprichten van boterfabrieken wenschelijk is, dan wenscht hij toch te waarschuwen tegen de quintessens van het rapport, dat de fabriek dadelijk voordeel zoude afwerpen. Hij ontkent bepaald, dat een fabriek 10 pct. meer boter van de melk maakt dan de landbouwers. De fabriek kan in dit opzicht niet meer doen. Maar op den voorgrond moet staan, dat de 2ste, 3de en 4de keur boter verbeterd wordt en tot 1ste keur gemaakt moet worden door de fabriek en dat de boter beter zal kunnen worden afgezet.

Door de fabriekmatige bereiding schat de commissie in haar rapport de hoogere waarde der boter op 10 pct., maar wanneer de boter nu gemiddeld 80 cts. het kilo opbrengt, dan meent spreker, dat die hoogere waarde wel op 20 a 30 pct. kan geschat worden.

Het verschil in de tegenwoordige waarde en in die bij fabriekmatige bereiding moet naar sprekers oordeel de basis vormen om te bepalen wat men in dezen kan uitvoeren.

De voorzitter dankt den heer Rinkes Borger voor de moeite en opoffering, die hij zich getroost heeft om op deze vergadering inlichtingen te geven.

De heer ten Oever doet de vraag of het wenschelijk is, dat aan de boterfabriek eene kaasmakerij werde verbonden of dat het voordeliger is de ondermelk terug te geven ?

De heer Rinkes Borger zegt, dat men in Holland de melk geheel aan de fabrieken verkoopt en zich daar niet meer toelegt op de fokkerij. Dat acht spreker verkeerd.

De vraag, wat beter is, hangt geheel af van de plaats, waar de fabriek wordt opgericht. In enkele streken, waar de melk zeer gemakkelijk te bekomen is, zoude spreker de kaasmakerij aanbevelen, maar op kleinere plaatsen dient de ondermelk aan de boeren te worden teruggegeven, die ze voer de veefokkerij noodig hebben.

Voor de onderneming zelve acht spreker een kaasmakerij goed als de fabriek uitgebreid is; is zij klein dan zal met niet genoeg voordeel de kaas gemaakt kunnen worden en is het beter de ondermelk terug te geven.

De heer de Waard is het niet eens met den heer Rinkes Borger, dat de boeren in Drenthe alles uit de melk halen, wat er in is. De kleine boeren gebruiken voor de boterbereiding melk, die rijp en die niet rijp is. Zij moeten “garen”, d.w.z. de melk van een paar dagen bijeen verzamelen om genoeg melk voor de boterbereiding te hebben. Daarin zoude door een fabriek verbetering komen.

Wat da quaostie van het al of niet teruggeven der ondermelk betreft, spreker meent, dat indien bij Meppel of Assen eene boterfabriek bestond, het beste zoude zijn de ondermelk te verkoopen; maar op de dorpen gelooft hij, dat de melk aan de leveranciers moet worden teruggegeven.

Den heer Boeke van Groningen, geen lid, wordt op voorstel van den heer ten Oever door de vergadering het woord verleend. De heer Boeke gaf als zijn meening te kennen, dat als een man als de heer Swart opgaf bij de nieuwe bereiding 10 pct. meer boter uit zijn melk te maken dan vroeger, dat hij zulks geloofde. De heer Swart is een kalm, bezadigd man, die geen onwaarheden spreekt.

En dat hij de waarheid vertelt en goede zaken maakt, kan blijken uit het feit, dat twee kleine

fabrieken volkomen naar het model van de bestaande fabriek door anderen worden opgericht. De heer Swart heeft zijn boeken aan de commissie voorgelegd. Hij houdt goed boek.

De heer Rinkes Borger ried aan, groots fabrieken op te richten, maar die te **Bolsward** en te **Sneek**, waarbij ook die heer betrokken is, keerden het vorig jaar geen dividend uit. Spreker zoude juist aanraden, kleine fabrieken op te richten, evenals die van den heer Swart. De heer Swart wil zijn kennis wel aan anderen mededeelen. Onderricht is, naar spreker meent, een eerste vereischte voor het besturen eener goede fabriek. Heeft men dat gehad en is men op de hoogte met de nieuwe werktuigen, dan kan een kostbare directeur zeer goed ontbeerd worden.

De heer de Waard deelt mede, dat de commissie niet van den heer Swart vernam, dat hij bij de nieuwe bereiding 10 á 20 pct. meer boter kon maken dan vroeger, maar zij heeft dat genomen uit de prospectussen der boterafscheiders.

De heer Rinkes Borger merkt op, dat de heer Boeke met zooveel meer woorden zeide: Luistert meer naar de heeren, die geweest zijn bij iemand, die de nieuwe boterbereiding uitoefent, dan naar iemand, die bij fabrieken betrokken is, welke geen dividend uitkeeren. Hij wil daarover niet verder spreken.

Hij wil alleen zeggen, dat nu die opgave van de meerdere opbrengst bij de nieuwe boterbereiding niet van den heer Swart, maar uit de prospectussen getrokken is, zijn bewering, dat in Drenthe, waar de volle melk gekarnd wordt, uit de melk gehaald wordt wat er in zit, meerdere bevestiging krijgt.

Wil een van de heeren in Drenthe, die bekend staat als goede botermaker, zich belasten om met de nieuwe werktuigen de boter voor de inwoners van het dorp te maken, dan acht spreker dat wenschelijk, dan is ook geen “kostbare directeur” noodig, maar dan moet men ook niet spreken van een boterfabriek. Een fabriek, dat heeft hem de ervaring geleerd, gaat over de kop, zoo zij te klein is. Aan het hoofd daarvan moet een goede directeur staan, die goed op de hoogte der zaak is, die de melk kan onderscheiden, een man van ontwikkeling en kennis.

De heer K. van Dalen van Oosterhesselerbrug meende, dat de waardevermindering der boter en het verlies van haren goeden naam niet ligt aan de minder goede bereiding, maar de schuld is van de kooplieden, die met de boter knoeien, en er slechte boter onder mengen. Hij weet niet of daarin door het oprichten van fabrieken wel verbetering gebracht wordt.

De heer ten Oever is van oordeel, dat de wenschelijkheid van het oprichten van groote of kleine fabrieken door de dorpsgenooten moet worden uitgesproken en dat hier daarover niet te redetwisten valt.

De heer mr. Menno O. Gratama spoort de landbouwers aan om hunne zonen, die daarvoor de capaciteiten bezitten en zoo zij dat kunnen bekostigen te zenden naar de te Bolsward op te richten zuivel-vakschool. Dan zal men menschen krijgen, die aan het hoofd kunnen staan eener onderneming tot betere boterbereiding.

De Voorzitter stelde voor om het rapport terug te zenden aan het Hoofdbestuur om nadere voorstellen ter dezer zake in een volgende vergadering te doen.

Zonder hoofdelijke stemming werd dit voorstel aangenomen. (In de zaal was aan een der deuren op een in het oog vallende plaats een afbeelding opgehangen van een melk centrifuge van Barmeisteren Wains te Kopenhagen op $\frac{3}{4}$ der ware grootte).

[...]

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1887-11-01

Reactie op Rapport 'Boterfabrieken in Drenthe'.

Het was zeer zeker een goed besluit van het bestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe, om eene commissie af te vaardigen naar eene bestaande boterfabriek in Friesland en op eene onlangs gehouden algemeene vergadering te Beilen het rapport van dat bezoek te doen voorlezen, hetwelk door de dagbladen (Asser Cour.) onder de oogen van de Drenthenaren gebracht is, want daardoor is op dit gebied een flinke stoot gegeven.

Een ieder, die geen vreemdeling is op het gebied van de boterbereiding en bekend is met de eischen die de handel tegenwoordig aan boter stelt, zal zeker de vaste overtuiging hebben, dat over het algemeen de Drentsche boter wel voor verbetering vatbaar is en fabriekmatige bereiding de eenige weg is om tot dat doel te geraken. Wij zullen dit dan ook maar niet verder uitpluizen, want die het wel weten behoeven geene bewijzen en die het niet weten moeten maar wachten totdat de uitkomsten van de fabrieken, die hier en daar in Drenthe zullen verschijnen, het hun kunnen aantoonen, want dat die komen zullen gelooven wij vast, daar in Drenthe wel ondernemende landbouwers gevonden zullen worden, die ook daar in toepassing zullen brengen, wat blijkt op andere plaatsen met voordeel te kunnen geschieden; maar waarvoor wij willen waarschuwen is: voor al te veel illusie.

De indruk, dien het rapport van die commissie op ons gemaakt heeft, is deze: dat die heeren èn door hetgeen zij zagen èn door de ontvangst van den heer Smart hoogstens ingenomen waren met de fabriek; dat zij met eenige cijfers en gegevens van dien heer aan het rekenen zijn gegaan en door een al te mooie bril ziende tot al te schoone resultaten kwamen. Dat die heeren zeer ingenomen zouden zijn met de fabriek te Klooster-Anjum, liet zich aanzien — voor hen die nimmer zulk eene inrichting zagen en wel bekend zijn met de botermakerij in Drenthe, is het licht te begrijpen dat zulk eene fabriek, waar zindelijkheid en reinheid op den voorgrond staan, een gunstigen indruk moet maken.

Maar als men niet zelf zulk eene zaak heeft en in zulk eene zaak thuis is, ziet men niet alles bij een kort bezoek en vraagt en hoort men ook niet alles als men met den eigenaar spreekt, want ofschoon ik geen oogenblik twijfel aan de waarheidsliefde van den heer Swart en wil aannemen dat de cijfers door hem genoemd waar zijn, geloof ik toch dat men op de meeste plaatsen bedrogen uitkomt als men de door hem genoemde cijfers tot grondslag neemt.

Een enkel voorbeeld: In het rapport der commissie bij het deel exploitatie wordt gezegd: wel kon men aannemen dat een stoker-machinist en buitendien een knecht of meid noodig zijn te zamen voor f 10 per week. — Ik twijfel of men op de meeste plaatsen wel voor dit geld zoo veel personeel kan krijgen; heeft de heer S. dit gezegd, dat hem die fabriek slechts f 10 's weeks aan arbeidsloon kost, dan zijn er zeker voordeelen aan verbonden, b.v. heele of halve kost, met of zonder inwoning.

Verleden jaar nog bezocht ik eene boerderij, waar ook door middel van stoom de melk verwerkt werd (met separator ontroomd, gekarnd en kaas gemaakt) en daar kreeg de machinist alleen f 14 per week. Eene andere dergelijke inrichting is mij bekend, waar ook dagelijks 1100—1500 liter melk verwerkt wordt, ook met toepassing van stoom, en hier heeft men welkelijks, voor een machine van dezelfde grootte als de heer S., 10 mud steenkolen á f 0,65 noodig, dus voor f 6.50, terwijl de heer S. het 's weeks doen kan met f 4.

Het is niet mijn voornemen het rapport der commissie aan eene critiek te onderwerpen, maar

ik wilde alleen met een paar voorbeelden mijne bewering staven, dat in vele gevallen de beste stuurder aan wal staan.

Verder moet bij de oprichting van eene boterfabriek wel degelijk rekening worden gebonden met den afval, waarmede verstaan wordt de karnemelk, de afgeroomde melk en als men kaas maakt de wei. Wanneer men dagelijks ontvangt 1500 liters melk, deze met een separator ontroomt, dan krijgt men toch pl. m. 1200 l. afgeroomde melk en de room karnende toch pl. m. 200 lit. karnemelk, en al nemen nu 10 melkleveranciers ieder 50 liter afgeroomde melk voor hun kalveren en varkens mede, en ze koopen liefst zoo min mogelijk terug om des te meer voor hun melk thuis te brengen, dan houdt men nog alle dagen 700 liters afgeroomde melk over, en al gaat men nu hiervan kaas mate, dan krijgt men toch nog pl. m. 600 liters wei, die toch ook niet mogen worden weggeworpen. Er dienen op de kleintjes gelet te worden, want alleen uit de boter maakt men jaarlijks geen f2000 winst, zooals de commissie zich voorspiegelt.

Is men in de gelegenheid zijne afgeroomde- of karnemelk dagelijks tegen een behoorlijken prijs af te zetten, dan is dit zeker het voordeeligste, maar dit nu is eene illusie die nooit verwezenlijkt wordt, al woont men ook in of bij eene stad of dorp, want de eene dag verkoopt men er veel van en een andere dag totaal niets.

Dit zijn nu enkele opmerkingen, die men niet ziet als men zoo eens eene fabriek gaat bezien, en als men nu van die afgeroomde melk wil gaan kaas maken, dan heeft men hiertoe niet alleen eenige werktuigen noodig; de kaas die heden gemaakt wordt kan morgen niet worden afgeleverd; er dient een lokaal met kaasplanken te zijn, waar de kaas kan narijpen, bakken waarin ze in de pekel liggen; kaas maken geeft aan het personeel meer bezigheid, zal dit goed behartigd worden, en is het mijne vaste overtuiging, dat als de commissie zelf, op dezelfde wijze als te Klooster-Anjum, eene fabriek ging oprichten, dat zij spoedig zoude ondervinden dat zij voor dat geld, hoe zuinig ook overlegd, niet alles zich konde aanschaffen wat noodig is en met f 10 voor het personeel evenmin rondkomen.

Verder moet men bedenken, dat het kaas maken in eene streek waar ze niet inheemsch is of liever niet in algemeen gebruik is en men daardoor daar ook geene kaasmarkt of kaaskoopers heeft, **oon** altijd lang geen voordeel geeft. Wanneer men onderzocht welke prijs de Friesche boeren dezen zomer voor hunne kaas maakten, dan zal men wel tot dezelfde slotsom komen — dezer dagen nog werd mij door een opkooper goede Friesche kaas aangeboden voor 7 ct. per 5 ons — wat maakt dan de boer als men de verdienste van zulk een opkooper ook nog van die 7 ct. aftrekt.

De slotsom, waartoe wij na overweging van een en ander en door eigen ondervinding zijn gekomen, is deze: Wanneer eenige landbouwers met elkander eene dergelijke fabriek oprichten als tegenwoordig in Friesland gevonden worden en deze zaak door een kundig en practisch ervaren persoon bestuurd wordt, dan zal daar wel betere boter gemaakt en daardoor hogere prijs bedongen worden dan wanneer ieder dit op zijn eigen manier deed, en zij uit hun melk meer voordeel trekken, maar eene geheel andere zaak is het als eenige boeren te zamen eene dergelijke zaak oprichten, tegen een overeengekomen prijs de melk van de boeren inkoopen en hiervan boter en kaas gaan maken. In zeer vele gevallen zal men dan niet die winst behalen, die men zich had voorgesteld.

A - R.

INGEZONDEN. Boterfabrieken in Drenthe.

Op het ingezonden stuk in deze courant moge het volgend antwoord dienen.

Het beweren van den schrijver, dat de commissie te hoog ingenomen was door de ontvangst van den heer Swart en door het zien van zoodanige inrichting voor het eerst, is onjuist. Het grootste deel der commissie heeft toch reeds vroeger de boterfabriek te **Elsloo** bezocht; die is veel grooter en royaler gebouwd, moest derhalve de te groote ingenomenheid wel eenigzins matigen. “A. + B. neemt aan, dat de cijfers van den heer Swart waar zijn.”

Die cijfers zijn echter aan de keurig en buitengewoon accuraat gehouden boeken van den heer Swart ontleend. Waar feiten bestaan, zijn meeningen overbodig. Dat men aan een stoker f 14 per week betaalt, komt wel voor, doch is hier in deze omstreken de helft van hooge belooning, vooral, als men aanneemt, dat de werkdagen aan boterfabrieken niet lang zijn en het werk bij eene machine van 2 á 4 paardenkrachten zeer gemakkelijk is. Eigenaars van zoodanige machines laten in den regel dat werk door een anderen knecht er bij doen. Laat de heer A. + B. zich daaromtrent overtuigen bij de grutters en de gasfabriek te Assen. En een dienstmeid voor vier gulden per week is behoorlijk beloond. Steenkolen zijn tegenwoordig per hectoliter voor f 0,56 franco Assen te verkrijgen en de machine behoeft voor de ontrooming en het karnen dagelijks slechts vier uren ongeveer te werken.

Het optimisme van de commissie blijkt alzoo gevolgd door pessimisme van A.+ B. Kaasmakerij is door ons niet aanbevolen, eerstens omdat daaraan vele moeite en kosten verbonden zijn, ten anderen, omdat het onderzoek te **Frederiksoord** (zie jaarverslag der Maatschappij van Weldadigheid 1887) aantoont, dat de ontroomde melk voor varkensvoeder evenveel waarde heeft als voor kaasfabrikage.

Als bij A. + B. nogmaals die kaaskooper komt, met beste kaas voor zeven centen het half kilogram, verzoek ik Z. Ed. beleefd, hem mijn adres bekend te maken. De meeste venters in kaas handelen in zoogenaamd wrakke kwaliteit en dan nog vragen ze 14 á 16 centen en verkoopen niet lager aan 10 cent.

Dat men, zelfs wonende in eene stad, sommige dagen ontroomde melk kan verkoopen, andere dagen totaal niets, is de weinig bemoedigende meening van A. + B. Te **Berlikum** vond echter de ontroomde melk gereeden aftrok en dat is een dorp – ook te **Zuidbroek** en **Winschoten** koopt men ze gaarne; er is dus geen twijfel aan of ook hier zoude ze liefhebbers vinden en zoo niet, dan dient ze gemetamorphoseerd in *Thompson*-fabrikaat. Die achterdeur blijft altijd open.

Dat A. + B. op bezwaren wijst, kan nuttig zijn. Stelt hij belang in de zaak, dan kome hij bij daglicht, doch niet in donker en wij zullen gezamenlijk trachten door wisseling van gedachten tot een goed resultaat te komen. Het geldt hier een algemeen economisch en ook sociaal belang en is der moeite waard, besproken en overdacht te worden. Laat ons daarom gezamenlijk pogingen aanwenden tot nut van eene der grootste bronnen van welvaart. Gaarne ben ik tot zijnen dienst, ook met de verschillende gegevens, die mij van vele zijden werden verstrekt. In het vertrouwen op ZEds. welmeenendheid, verblijf ik onder inwachting van nadere kennismaking

ZEds. dienstvaardige
G. J. de Waard.

Assen, 1 Nov. '87.

Provinciale Drentsche en Asser courant 1887-11-15

Drie leden dorpsvereniging De Wijk ????

op bezoek Roomboterfabriek Verwer in Elsloo

Men schrijft uit de Wijk, 11 Nov, aan de JV. M. Crt.: Het blijkt, dat zij die van meening waren, dat de commissie, onlangs in onze dorps vereeniging “de Wijk en omstreken” gekozen om een boterfabriek te bezichtigen, niet, zooals eerst het plan was, naar Elsloo zouden gaan, zich hebben vergist. Heden voor acht dagen hebben de heeren R. Nijsingh, J. S. Haalweide en A. H. Pol een bezoek gebracht aan de roomboterfabriek van den heer Verwer te **Elsloo**, waar zij welwillend werden ontvangen, en wat meer is, ingelicht en onderderricht.

Naar wij vernamen moet de eerste indruk bijzonder goed zijn geweest. Ieder lid der commissie zal afzonderlijk een rapport opstellen, dat later in de vergadering zal worden behandeld.

Verdiene de heeren afgevaardigden den dank der vereeniging, voor de moeiten die zij zich moesten getroosten, niet minder vooral de beids dames (Nysingh en ter Haar) die zoo goed waren mee te gaan om de inrichting in oogenschouw te nemen. Want het is juist, zooals wel eens is opgemerkt, waar het de boterzaak geldt, daar moet manlief zich met een ondergeschikte rol tevreden stellen, want daar is het moeder de vrouw die handelend optreedt. Wil men dus iets op het gebied der boter bereiding veranderen, dan moet men in de eerste plaats de vrouwen van het noodzakelijke daarvan overtuigen.

Dat deze dus de voordeelen van een fabriek zelf zien is zeer wenschelijk. Eene opmerking, die door de dames afgevaardigden dadelijk moet zijn gemaakt, is, dat alle vuil door de machinale bereiding veel gemakkelijker en zekerder wordt verwijderd, dan op de gewone wijze.

Wij stellen ons er nu alles goeds van voor.

Naar men verneemt is het Hoofdbestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe voornemens, na eerst door den heer Rinkes Borger uit Leiden op verschillende plaatsen een 5tal lezingen te hebben doen houden, eene algemeene vergadering te houden te de Wijk, om in die bijeenkomst de oprichting eener zuivelfabriek opnieuw te behandelen. Mocht tot de oprichting van zoodanige fabriek, bv. te de Wijk, worden besloten, dan is het Hoofdbestuur voornemens eene kleine subsidie uit te keeren.

Deventer Dagblad 1887-11-19

Landbouw en Veeteelt.

Verg. Geldersch-Overijsselsche Landbouw Maatschappij – (Slot.)

Bespreking over toekomstige *zuivelschool*

Het derde punt op den beschrijvingsbrief was: „de wenschelijkheid en mogelijkheid der oprichting van eene vakzuivelschool van wege deze maatschappij.” De Voorzitter licht dit punt uitvoerig toe. Hij leest het advies van de Landbouwcommissie aan de regering voor. De regering heeft zich met dat advies vereenigd, tengevolge waarvan voor eene zuivelschool in Friesland en eene boschbouwschool te Frederiksoord f 20.000 op de staatsbegroting zijn uitgetrokken. Zijns inziens mag eene zuivelschool in Gelderland en Overijssel niet ontbreken.

Hij vraagt, of zijn gevoelens wordt gedeeld, om eene eenvoudige practische inrichting tot stand te brengen, waar de zuivelbereiding degelijk wordt onderwezen. Het is nu gebleken, dat men op hulp van den staat kan rekenen.

Een levendige discussie werd over dit punt gevoerd. De heer C. W. Vrijland (Doesburg) stelt voor de onderwijzers aan lagere scholen, die de akte van landbouw hebben, te steunen, daar het zenden der kinderen naar een vakschool te duur wordt.

De heer H. M. Hartog (Barneveld) verneemt met genoegen het voorstel van den Voorzitter. Hij stelt voor, daar in deze rekening moet worden gehouden met locale belangen, een zuivelschool op wielen te laten maken, waarmede men van de eene plaats naar de andere kan rijden.

In Engeland is deze methode met succes toegepast. Een boerderij, die bij eene zuivelschool noodig is, acht hij te duur voor de Maatschappij.

De heer Claterbos uit Kampen deelt mede, dat bij den Raad der gemeente Kampen een voorstel is gedaan tot oprichting van eene zuivelschool. Spr. wenscht, dat de Maatschappij zich in verbinding stelle met den Raad dier stad.

De Voorzitter antwoordt den heer Vrijland: men kan het eene doen en het andere niet nalaten: Elementair onderwijs paren aan vakonderwijs. De inrichtingen zullen hoogst eenvoudig worden; de meisjes kunnen bij boeren in huis gaan. Bovendien behoeft de cursus slechts kort te duren. Hij wijst er op, dat de Denen door hunne vakscholen no. 1 zijn geworden in de zuivelbereiding.

De heer van Diggelen uit Zwolle wenst de zuivelschool te verbinden aan boerderijen, waar reeds nu op Deensche manier boter wordt bereid. Het plan van den heer Hartog vindt instemming bij den heer Dornmer van Poldersveldt en den heer van der Mende (burgemeester van Bommel). De heer Claterbos zou gaarne zien, dat de Maatschappij den Raad van Kampen aanmoedigde, om een zuivelschool op te richten. De Voorzitter, hoeveel sympathie ook koesterende voor een school op Kampereiland, wenscht de zaak eerst te onderzoeken en te bespreken in de algemeene vergadering, waarop eenige heeren aanmerken, dat men het ijzer moet smeden, terwijl het heet is; wie weet, wat de Raad over 2 jaar nog wil, en daarenboven is in 1889 de huur der boerderijen op het Kampereiland verstreken.

De Voorzitter heeft er niets tegen aan den Raad der gemeente Kampen mede te deelen dat de oprichting der school de Maatschappij hoogst aangenaam zal zijn en dat die oprichting zal worden gesteund. De Maatschappij heeft echter geen geld genoeg, om subsidie te kunnen beloven. Wel kan zij de zaak in gang brengen. De heer Dornmer merkt op, dat er gelden vrij komen, als de reorganisatie van het landbouwonderwijs doorgaat, en anders moeten de financiën der Maatschappij versterkt worden. De heer Hartog wil Kampen niet financieel steunen, daarvoor kan men aankloppen bij Prov. Staten. Een school is zoo duur niet, maar de boerderij. De Voorzitter merkt op, dat Kampen toch moet wachten tot 1889, daar op de begroting 1888 geen gelden zijn uitgetrokken; hij stelt daarom voor, dat eene commissie de zaak zal voorbereiden en zich met eenige gemeentebesturen, ook met Kampen, in betrekking zal stellen.

Het advies dier commissie kan behandeld worden in de volgende algemeene vergadering. Verder, om aan de Raad van Kampen een bewijs van sympathie te geven met het plan. Dit voorstel werd aangenomen en de benoeming der commissie overgelaten aan het Dag. Bestuur.
Provinciale Drentsche en Asser Courant 1887-12-06

Lezing Rinkes Borger over boterbereiding, knoeierij en boterfabrieken

ZUIDWOLDE, – 2 Dec. Voor een vrij goed publiek, waaronder 4 vrouwen, hield de heer J. Rinkes Borger van Leiden hier j.1. Donderdagavond eene landbouwlezing.

Spreker begon zijne rede met te zeggen, dat hij door het hoofdbestuur v/h genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe was verzocht hier eene lezing te houden over zuivelbereiding.

Vooreerst gaf spreker eenige nuttige wenken om puike boter te bereiden en zeide dat men op vele dingen nauwkeurig acht moest geven; hij begon met het melken, het onderzoeken der melk of die van alle koeien goed was, vervolgens de kelder, die uitsluitend voor bewaarplaats der melk moet dienen, en zoo behoort ingericht te zijn, dat 's zomers de melk kan verkoeld en 's winters kan verwarmd worden, om ze uiterlijk binnen 36 uur te kunnen karnen; daarna besprak hij de beste gereedschappen, gefiltreerd water te gebruiken om de boter te wasschen, eene bepaalde hoeveelheid zout en kleursel van goede kwaliteit te gebruiken. Wanneer men dit alles goed in acht neemt, zal men beste boter bekomen, waarvoor men de hoogste markt kan bedingen.

Tervolgens wees spreker er op dat door de vele knoeierijen in den boterhandel onze aloude roem op de groote markt is verloren en dat het niet gemakkelijk is, deze weder te boven te komen, tenzij onze Regeering krachtige pogingen in het werk stelt om die knoeierijen met alle macht tegen te gaan.

Aan het slot zijner lezing besprak spreker de boterfabrieken, die zeer nuttig konden werken, maar door de vele bezwaren, die er aan verbonden waren, vooral ook om een geschikten directeur te vinden, durfde spreker niet aanraden zulk een fabriek op te richten, daar er al eenigen waren opgericht, die later weer zijn opgeheven.

Provinciaal Drentsche en Asser Courant 1887-12-27

RAPPORT eener commissie uit de Landbouwvereniging “de Wijk en Omstreken” omtrent het oprichten eener boterfabriek. Bezoek stoomzuivelfabriek Mr. Verwer te Elsloo

In eene op den 18den October gehouden vergadering van de Landbouwvereniging “*de Wijk en Omstreken*” werd op voorstel van het Bestuur eene commissie van drie leden benoemd, om een onderzoek in te stellen naar de wenschelijkheid van het oprichten eener boterfabriek in deze buurt. De commissie, bestaande uit de heeren E. Nijsingh, J. S. Haalweide en A. H. Pol, werd uitgenoodigd de te **Elsloo** bestaande fabriek van mr. L. O. Verwer te bezoeken en schriftelijk verslag van hare bevindingen bij het bestuur in te leveren.

Op uitstekende wijze kweet zij zich van hare taak, elk harer leden deelde zijne bevindingen mede, en wanneer nu die drie verslagen tot een geheel vereenigd worden, dan geschiedt dit alleen om aan belangstellenden een gemakkelijk overzicht over de zaak te verschaffen.

Bezoek stoomzuivelfabriek Mr. Verwer te Elsloo (1886 gestart)

De indruk, dien de leden en hunne echtgenooten van de fabriek te **Elsloo** kregen, was onbepaald gunstig; alleen de ligging der fabriek, midden in het heideveld, aan den straatweg van Noordwolde naar Makkinga, op vrij grooten afstand van de boerderijen, die de melk leveren, scheen hun minder goed, maar juist die omstandigheid gaf aanleiding tot de opmerking, dat, wanneer eene fabriek met zoodanige minder gunstige ligging goede vruchten afwerpt, eene soortgelijke inrichting in eene streek als deze, die bovendien het voorrecht heeft grootere boerderijen en betere gronden te bezitten, des te beter kan werken.

Aan de welwillendheid van den directeur der fabriek had de commissie het te danken, dat zij terstond bij hare aankomst in de gelegenheid was de boterbereiding te zien. De melk, die van wege de fabriek op groote wagens in zeer doelmatige gesloten blikken emmers, met afzonderlijke nummers voor elken leverancier, aangevoerd is, wordt na nauwkeurige meting in een vertinden vergaarbak gestort, waarover een doek gespannen is, die als zeef dienst doet; uit welken vergaarbak de melk door eene pijp, van twee of drie kleinere zeven voorzien, in de zoogenaamde centrifuge of roomafscheider komt. Zoodra de melk daarin is, wordt de room van de melk gescheiden, de room wordt door buizen naar de eene zijde, de ondermelk naar de andere afgevoerd in eene vergaarbak, waaruit ze na meting, op dezelfde wijze als ze aangebracht is, aan de boeren terugbezorgd wordt tot een bedrag van vijf en zeventig percent.

De room wordt in een koelbak geplaatst om er 24 uur in te blijven, ze wordt een weinig zuur bij een warmtegraad van 13 graden Celsius, met een vleugelkarn gekamd; na afloop der bewerking, welke een uur duurt, is de warmtegraad tot 16 graden geklommen. De warmtegraad is lager dan die bij welke in de boerderijen der commissieleden gekarnd wordt, (met hunne wijze van karnen zouden ze de boter nooit groot kunnen krijgen).

Aan de groote kracht waarmede de vleugel in de karn werkt, is het naar hunne meening toe te schrijven, dat geen hoogere temperatuur noodig is, terwijl aan bijmenging van water of melk, om in die temperatuur verandering te brengen, niet gedacht wordt.

Alleen 's winters wordt somtijds van eene bus met warm water gebruik gemaakt.

Nadat de boter groot geworden is, wordt zij met eene groote zeef afgeschept in eene met water gevulde ton, waarvan de koude zoowat af is, hetgeen zeer spoedig en gemakkelijk geschiedt, omdat de boter wat grooter gekarnd wordt dan in deze streek gebruikelijk is. De overblijvende karnemelk, die slechts een weinig zuur is, wordt, na gezeefd te zijn, tot een bedrag van twintig percent aan de boeren teruggebracht.

Uit de bovengenoemde groote ton wordt de boter in een kleinere overgebracht naar de zoogenaamde boterkamer, een vertrek naast dat waar karn en roomafscheider staan, om daar met een ronde boterkneeder netjes gekneet te worden, zonder er met de handen in te komen; onder het kneeden komt er een weinige zout in; daarop wordt de gekneede boter in een kuip gezet, drijvende in koud water, waar ze tot den avond in blijft om dan nog eens weder gekneet te worden, daar ze dan beter voor bewerking geschikt is dan onmiddellijk na het karnen.

Bij de commissie rees de vraag, of er gelegenheid is om zekerheid te hebben dat er geen room in de ondermelk achterblijft en om zich van het juiste gehalte der melk te overtuigen; de directeur verschafte haar die gelegenheid door eene proefneming met monsters van verschillende verkoopers, waaronder ook een monster ondermelk, en na die proefneming, waarbij de melk met dezelfde kracht waarmede de roomafscheider werkt, rond bewogen wordt, bleek ten duidelijkste het groote verschil in roomgehalte der monsters melk en tevens het volkomen ontbreken van room in de ondermelk.

Alle leden waren getroffen door de groote zuiverheid, welke de melk bij de in de fabriek gevolgde behandeling verkrijgt; immers de reeds bij verkoopers gezeefde melk liet zoowel voor als na de roomafscheiding eene veel grootere hoeveelheid onreine bestanddeelen achter dan men vermoeden zou. Het gevolg is dus dat men zeer zuivere boter krijgt, die, naar het oordeel der commissie, beter is dan die, welke door de zorgvuldigste botermaaksters hier bereid kan worden, terwijl de fabrikant in de gelegenheid is volkomen gelijkmatige boter af te leveren, wat op het debiet zeer gunstig werkt.

De boter der fabriek kan op de Londensche markt een hoogen prijs bekomen en wordt in grootere hoeveelheid gevraagd dan men kan afleveren. Wanneer men nu hierbij in aanmerking neemt, dat door aanwending van den roomafscheider volgens proefnemingen op verschillende plaatsen genomen, minstens tien percent meer room van de melk verkregen wordt dan bij de gewone wijze van afrooming, dan behoeft als men om het betere gehalte der fabriekmatig bereide boter aan deze eene hoogere waarde van tien percent mag toekennen, (wat volgens de commissie niet overdreven is) het voordeel van zoodanige fabriek niet duidelijker te worden aangewezen.

De bij de fabriek te Elsloo gevolgde berekening berust daarop, dat er 16 liter melk noodig zijn om één pond boter te maken; bij verreweg de meesten in onze buurt is om denzelfden uitslag te verkrijgen een grooter bedrag liters noodig. De prijs, die voor de melk besteed en geregeld wordt naar de boterprijzen der hoogste botermarkt te Leeuwarden, (thans f 54 per $\frac{1}{4}$ vat) is 54 cent per 16 liter ($3\frac{1}{2}$ cent per liter) of liever voor de room daarvan, omdat 95 percent teruggegeven wordt. Wanneer nu belanghebbenden weten hoeveel liters hun veestapel oplevert, kunnen zij zelf narekenen of het bij zoodanigen prijs der melk voordeliger is hunne melk te verkoopen dan wel die zelf te verwerken.

In de onderstelling dat weinigen met zekerheid kunnen opgeven hoeveel melk gemiddeld van eene koe in het jaar verkregen wordt, geeft de commissie het volgende voorbeeld: een boer in Noord-Holland, op lichten, onlangs ingepolderden grond, wiens veestapel uit Drentsch vee bestaat, waarvan jaarlijks een vierde als vaarzen gemolken wordt en die de melk aan de melkinrichting te Amsterdam levert, trekt gemiddeld jaarlijks van elke koe 2920 liter; neemt men nu aan dat in de omgeving van de Wijk iedere koe 2600 liter melk geeft, wat niet overdreven schijnt, en dat de melk voor $3\frac{1}{2}$ cent kan afgeleverd worden, dan zou men jaarlijks van iedere koe f 91 maken. Zij die thans tweede, derde en vierde soort boter maken, zouden zeker gaarne zoodanige cijfers van hun vee trekken, en zij die een hooger bedrag voor hunne boter ontvangen, zouden bij gelijke opbrengst aan kosten van benodigde materialen, arbeid en moeite, eene winst genieten, die wel niet onder cijfers te brengen is, maar toch dagelijks door hen wordt gevoeld.

De leden der commissie zijn eenparig van gevoelen, dat in deze omstreken onder meer gunstige omstandigheden, wat ligging en grond betreft, dan te Elsloo, een soortgelijke fabriek kans van slagen heeft, wanneer namelijk dezelfde wijze van bewerking wordt toegepast, en wanneer men op genoegzame medewerking kan rekenen van een zeker getal personen, die bereid zijn hunne melk af te staan voor zoodanigen prijs als naar een vasten maatstaf vanwege de fabriek kan uitgekeerd worden.

Het bestuur der Landbouwvereniging zoude, na mededeeling van het bovenstaande, gaarne eene poging wagen om tot eene berekening van kosten van zoodanige fabriek te komen. De fabriek te Elsloo, die f 15000 heeft gekost, nl. f 5000 ongeveer voor het gebouw en f 10000 voor machines enz. en met een personeel van vier personen wordt gedreven, is in staat 8000

liter melk daags te verwerken. Daarin vindt men dus een soort grondslag; intusschen moet men bedenken, dat de grond daar bijna niets heeft gekost, dat de woning voor het personeel slechts voorloopig in orde is gebracht en dat de eigenaar zelfde transportkosten der melk draagt; met welke omstandigheden zoowel bij de begroting der oprichtingskosten als bij die der kosten van exploitatie rekening moet gehouden worden.

Oprichtingskosten, zijn te ramen op f 20000, nl. f 5000 hooger dan die te Elslo, omdat men voor aankoop van grond en aanbouw van twee woningen voor het personeel f 3000 en voor bedrijfskapitaal f 2000 zou moeten uittrekken.

Het oprichtingskapitaal zou behooren gesplitst te worden in kleine aandeelen van f 10 en f 50, zoodat ieder melkleverancier ook een aandeel zou kunnen en moeten nemen, wat in 't belang der zaak volstrekt noodig is. Eene berekening van de exploitatiekosten is aan meer bezwaren onderhevig; men kan berekenen dat jaarlijks voor personeel ongeveer noodig zal zijn f 2000, verdeeld als volgt: bedrijfsboer directeur f 800, machinist-stoker f 600, twee helpers elk f 300 ; voor rente, brandstof, onderhoud, transport f 1500, verdeeld als volgt; 10 pct. van f 10000 en 6 pct. van f 8000 zijn de waarde der gebouwen; een cijfer van f 3500 schijnt dus noodig en het komt voorzichtig voor het geheel op f 4000 te ramen, ten einde zich teleurstellingen te besparen.

1888

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1888-01-21

INGEZONDEN.

Mr. Verwer niet tevreden over lezingen Rinkes Borger

Mijnheer de Redacteur! Nu het Hoofdbestuur van het *Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe* eene nieuwe reeks lezingen van den heer Rinkes Borger heeft aangekondigd, gevoel ik mij gedrongen opname te verzoeken van een paar opmerkingen.

De lezing van den heer B. te Dwingeloo heb ik met belangstelling gevolgd, doch tot mijn teleurstelling en leedwezen slechts twijfelachtige conclusiën mogen hooren. En toch, m. de r., behoeft er aangaande de vraag: zijn “boterfabrieken” wenschelijk ? inderdaad geen twijfel meer te bestaan. Boterfabrieken zijn de aangewezen hulpmiddelen voor die streken, waar de inrichting der boerderijen onvoldoende is voor de zuivelbereiding, d. w. z. waar het getal melkkoeien in elke boerderij niet voldoende is om binnen korten tijd een vat boter te kunnen opleveren.

De fabriekmatige verwerking van tezamen gebrachte melk heeft aan Denemarken reeds sinds 10 jaren naam en voordeel verschaft; en behalve Denemarken zijn tal van andere landen met een door coöperatieve verwerking volmaakt product ter markt verschenen.

Naast de knoeierij van vele kunstboterfabrikanten is dit de oorzaak van de depreciatie van de Hollandsche en Friesche boter, dat duizenden vaten boter thans ter markt komen, die vroeger tot stukboter werden verwerkt, doch thans door fabriekmatige bereiding tot een puik product zijn verheven, dat in sommige opzichten alle boerenboter overtreft; daardoor is het oude monopolie van die provinciën, die alleen groote zuivelbereidingen bezaten, verbroken.

Door de fabrieken kunnen alle provinciën een uitstekend product leveren, ook Drenthe, waar de boerderijen te klein zijn om op zich zelf te werken voor de groote markt.

De fabriek te Elsloo, m. de r., geeft zeer goede resultaten, en het eenige wat ik van de oprichting betreurt, is, dat het model dezer geheel en al Deensche inrichting nog niet meer navolging heeft gevonden.

Ten slotte nog ééne opmerking, m. de r. De kennis van den heer B. eerbiedig ik ten volle en gaarne breng ik hulde aan het vóór jaren door hem genomen initiatief tot verbetering van onze veronderde toestanden; doch vergeet de heer B. niet te veel, dat in Drenthe het doel bereikt is, wanneer puike boter wordt gemaakt en geeft hij zich genoeg rekenschap van het verschil in toestanden en gegevens ? Daar waar en op boter en op kaas moet worden gelet, kan nog twijfel mogelijk zijn; in deze provincie mag de aarzeling niet worden bestendigd.

En eindelijk, m. de r., is het nog eene behoefte de vraag te stellen: waarom ook niet de eminente krachten in het licht gesteld, die deze provincie zelf bezit? Ik verklaar gaarne, dat ik door veelvuldige aanraking en ervaring de overtuiging bezit, dat de heer Jac. Houwink te Meppel op dit gebied aan zijne gewestgenooten al het licht kan geven, dat in Nederland te vinden is.

Ongaarne zou ik hieruit de gevolgtrekking zien maken, dat de andere specialiteiten bij hem achterstaan. Ik heb het voorrecht niet, meerderen van die heeren te kennen en ik vertrouw gaarne, dat ook hunne vakkennis volledig is, doch dat genoemde Drenthenaar volkomen op de hoogte is en het vak der zuivelbereiding kent, weet ik, en ik ben overtuigd, dat het Hoofdbestuur inderdaad wel zou doen, door ook dien vakman tot voorlichting uit te noodigen van het

lichtzoekend Drentsch publiek.

U dankende voor de welwillende opname, m. de r., blijf ik uw dw. dr.,

Mr. L. G. Verwer.

Zorgvlied, 18 Januari '88.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1888-01-23

ALGEMEENE VERGADERING DLG

Plan om boterfabriek te bouwen in deze streek

op 20 Jan. 1888, ten huize van Lubberink te de Wijk, van het Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drenthe. Aanwezig waren van het hoofdbestuur de leden W. J. Boelken, J. Blom en Menno O. Gratama en verder een 50tal leden.

De heer Boelken, voorzitter, opent de vergadering, heet de aanwezigen welkom en stelt op prijs de talrijke opkomst. Het doel dezer vergadering is bekend. Ze is belegd om middelen te beramen, om eene boterfabriek in deze streken te verkrijgen. Het nut van boterfabrieken acht het Hoofdbestuur groot. Friesland gaat ons voor.

Het Hoofdbestuur verzocht eene commissie, de fabriek van Swart te **Klooster-Anjum** te bezoeken. Die commissie bracht een rapport uit en dat rapport werd behandeld in eene algemeene vergadering te Beilen.

De dorpsvereniging te de Wijk zond een commissie naar de fabriek te **Elsloo** (Verwer). Beide commissies zagen het groote nut in van fabriekmatige boterbereiding. Bezwaren bestaan er zeer zeker. De man die aan het hoofd moet staan, zal zeker met moeite te vinden zijn. De financiële bezwaren zijn zeker wel te overwinnen. Waar particuliere krachten te kort schieten kan men misschien subsidies van rijks- of provinciewege bekomen. De richting bij de Regeering is tegenwoordig vrij gunstig ten opzichte van landbouw en veeteelt, men ziet ten volle in, dat die beide takken van welvaart in dezen tijd krachtig dienen ondersteund te worden.

Is er een plaats in Drenthe, waar een boterfabriek kans van slagen kan hebben, dan is het de Wijk. De bedoeling van het Hoofdbestuur is deze zaak hier te bespreken en te overleggen, om te zien, of men door het benoemen van eene commissie, niet nader tot het bereiken van het doel zou kunnen komen.

De heer Blom wenscht te constateeren, dat hetgeen de voorzitter gezegd heeft, volkomen de terugslag is van hetgeen het Hoofdbestuur in deze zaak van meening is. Hij meent echter, dat het best mogelijk is, om in deze streken het benoodigde kapitaal te vinden, ook wel zonder rijks of provinciale hulp. Men is dan ook meer heer en meester.

De heer Wolter ter Haar te IJhorst meent, dat men alhier geen fabriek noodig heeft. Wanneer men maar goede boter maakt en men zich daar meer op toelegt, dan is de fabriek met zijne groote onkosten overbodig. Ook betwijfelt hij, of de fabrieksboter wel zoo duurzaam is. De boter die men hier maakt is zeer duurzaam en wordt voor hooge prijzen verkocht. Hij acht het tevens den doodslag voor de werkzaamheid van de boerin.

De voorzitter meent, dat het voorbeeld, ons in andere landen en provinciën gegeven, waar vele boterfabrieken verrijzen, het beste bewijs is, dat de zaak goed is.

De heer R. Nijsingh van de Wijk zegt, wel voor de oprichting eener boterfabriek te zijn en verklaart zich bereid, ook melk aan de fabriek te leveren, maar zal zelf ook blijven karnen, om zijne dochters bekend te maken en te doen blijven met de zuivelbereiding, hetgeen voor de vrouwen van landbouwers een zaak van het grootste nut en het grootste belang is. De sympa-

thie voor een boterfabriek was voor eenigen tijd alhier grooter. Die sympathie is eenigszins bekoeld door de lezing van den heer Rinkes Borger.

Maar hij gelooft, dat de heer Borger de zaak wat te zwart gekleurd heeft. Het bezwaar om een goeden directeur te krijgen, hetgeen de heer Borger zoo breed uitmestte, acht hij niet zoo groot. De voorzitter meent ook, dat er wel bekwame kundige mannen te vinden zijn, die geschikt zijn om aan het hoofd van een dergelijke fabriek te staan.

De heer Jacobus Houwink meent, dat het beter geweest was, dat het Hoofdbestuur zich in verbinding gesteld had met de plaatselijke commissie uit de dorpsvereeniging te de Wijk.

De heer Nijsingh meent, dat het Hoofdbestuur, denkende dat de zaak slapende was, juist deze vergadering heeft belegd en men is hier te de Wijk het Hoofdbestuur daarvoor zeer dankbaar.

De heer Blom deelt mede, dat deze vergadering bij het Hoofdbestuur reeds bepaald was in December, maar toen is uitgesteld, omdat men meende dat zulks in het belang der zaak was. De heer H. Lubberink te de Wijk, acht zich teleurgesteld, dat de heeren van de dorpsvereeniging alhier en de daaruit gevormde commissie zich hier zoo stil houden. Hij had verwacht, dat zij hier een lans voor het tot stand komen van een boterfabriek zouden breken, vooral nu hij heeft kennis genomen van het verslag dier commissie.

De heer mr. H. Smeenge zegt, dat het hem voorkomt dat deze zaak die reeds zoo rijpelijk is overwogen, juist geschikt is om alhier besproken te kunnen worden. Voor en tegen moet men hier in deze vergadering van de landbouwers zelve vernemen. Hij dringt er op aan dat de aanwezigen zeggen, wat ze van de zaak denken.

De heer Blom zou aan de commissie uit de dorpsvereeniging de Wijk willen vragen, of die commissie van meening is, dat men zooveel melk zou kunnen krijgen, dat men voortdurend zou kunnen werken; die fabriek zou per dag 8000 liter melk krijgen. Zou men die kunnen krijgen?

De heer Hoveman te de Wijk betwijfelt zulks, omdat men aan de fabriek die prijzen voor de melk zou krijgen, welke in verband staan met de marktprijzen van de boter. Men spaart hier zomers de boter omdat ze in de herfst hooger prijzen kan bedingen.

De heer J. Houwink van Meppel verzekert, dat de fabrieksboter meer duurzaam is dan de gewone boter. Als de bereiding goed is, dan is de fabrieksboter duurzamer. Dit is hem proefondervindelijk gebleken op fabrieken in Friesland.

De heer Blom acht het wenschelijk, dat de fabriek zij eene coöperatieve vereeniging, geen particuliere vereeniging. Bij eene coöperatieve vereeniging zou de melkprijs zich regelen naar de geheele opbrengst der fabriek en niet zooals elders o. a. te **Elsloo** gebeurt, dat de melkprijs zich regelt naar de marktprijs der boter te Leeuwarden of Meppel. Alleen door coöperatie kan de zaak goed tot stand komen.

De heer L. W. Stapel te de Wijk is lid van de commissie geweest om de fabriek te **Klooster-Anjum** te bezoeken. Hij meent dat de fabriek aldaar een best bestaan, maar de boeren, die de melk leveren, een slecht bestaan hebben. De voorzitter zegt, dat dit bezwaar ophoudt, wanneer men coöperatief werkt, zooals de heer Blom wil.

De heer R. Nijsingh te de Wijk meent, dat de fabriek in den zomer meer boter uit de melk krijgt, dan de boeren.

De voorzitter zegt, dat het hem voorkomt, dat uit de discussie is gebleken, dat er geen ernstige bezwaren bestaan tegen de oprichting van een boterfabriek in deze streken. Hij wenscht van de vergadering te weten, of deze zijne conclusie ook die is der vergadering.

De heer J. S. Haalweide te de Wijk vraagt of er ook iemand in de vergadering is, die hem positief de verzekering kan geven, of de boer door een fabriek financieel zal vooruitgaan. Dit is

de hoofdzaak. Wil men een fabriek oprichten, dan moet men zeker wezen, dat men ook meer geld maakt voor de boter door de fabriek, dan op oude manier.

De vergadering betuigt in beginsel zijne instemming met het denkbeeld, dat het wenschelijk is te de Wijk en omstreken een boterfabriek op te richten. De voorzitter meent, dat het nu zaak is eene commissie te benoemen om de zaak verder te brengen. Hij geeft in overweging die commissie te doen bestaan uit de volgende heeren:

J. Blom te Meppel, A. Preuper te Ruinerwold, W. Arends te Broekhuizen, A. H. Pol te Ruinerwold, J. S. Haalweide, J. M. ten Oever, mr. C. baron de Vos van Steenwijk en R. Nijsingh, de laatste vier te de Wijk.

De heer Preuper acht vooral een boterfabriek wenschelijk in het belang van de kleine melkboeren, daar vooral zij de hulpmiddelen missen om goede boter te fabriceren. De vergadering betuigt zijn instemming met de benoeming der commissie. De voorzitter geeft de stellige verzekering, dat die commissie kan rekenen op den steun en medewerking van het Hoofdbestuur. De aanwezige benoemde commissieleden nemen de benoeming aan.

[....]

Het nieuws van den dag 24-01-1888

In eene vergadering van een groot aantal belangstellenden in de oprichting van eene boterfabriek, bijeengeroepen door het hoofdbestuur van het Drentsche Genootschap van Landbouw ten huize van den Heer W. Lubberink te De Wijk, is besloten dat te De Wijk eene boterfabriek zal worden opgericht.

Ten einde tot een goeden uitslag te geraken, is eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren Mr. C. Baron de Vos van Steenwijk, te De Wijk, J. Blom, te Meppel, W. Arend, J. S. Haalweide, A. Preuper, A. Pol, J. M. ten Oever en R. Nijsingh, allen in of nabij de gemeente De Wijk woonachtig.

1888 – 2x

(Start) Meppel (Kingma) en Rogat (1889)

Over Kingma niets gevonden tussen 1887-1892

ROGAT

Provinciale Drentsche en Asser courant 15-11-1887

Naar men verneemt is het Hoofdbestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe voornemens, na eerst door den heer *Rinkes Borger* uit Leiden op verschillende plaatsen een 5tal lezingen te hebben doen houden, eene algemeene vergadering te houden te de Wijk, om in die bijeenkomst de oprichting eener zuivelfabriek opnieuw te behandelen. Mocht tot de oprichting van zoodanige fabriek, bv. te de Wijk, worden besloten, dan is het Hoofdbestuur voornemens eene kleine subsidie uit te keeren.

Provinciale Drentsche en Asser courant 30-08-1888

Men seint ons uit Meppel, dat bij de hedenmiddag door het bestuur van de coöperatieve zuivelfabriek te de Wijk, ten huize van mej. de wed. Lommers te Meppel, gehouden aanbesteding van het bouwen eener boterfabriek aan het Rogat in de gemeente De Wijk, nabij de Hoogeveensche vaart, met bijlevering van alle benoodigde materialen, welk werk zal worden uitgevoerd onder beheer van den heer C. W. Snellebrand, civiel-ingenieur aldaar, elf inschrijvingen zijn ingekomen. De hoogste was f 13593, de laagste, van H. Timmer te Meppel, f 10200.

Prov. Drentsche en Asser courant 16-01-1889

Buinerwold, 14 Jan. Gister hebben hier de melkleveranciers der stoomzuivelfabriek op het Rogat bericht ontvangen, dat de inrichting Maandag den 21sten dezer in werking zal treden. Voorloopig is bepaald, dat tot 1 Maart de melk maar eenmaal daags behoeft geleverd te worden; de avondmelk moet bewaard worden tot den volgenden morgen. De transportkannen kunnen tot den 19 Jan. door de deelnemers tegen betaling van den kostenden prijs worden afgehaald.

's Zaterdags om de veertien dagen wordt aan de leveranciers den prijs der melk uitbetaald. Die prijs bedraagt zooveel cent per 16 liter als de hoogste Meppeler markt, volgens de notering der *Meppeler Crt.*, iedere week in guldens voor een vierde vat (40 KG.) heeft bedragen. Bij de betaling der melk wordt 41 KG. melk aangenomen voor 40 liter.

Verslag vergadering 5e afd. DLG

Over Stoom zuivelfabriek in 5e district.

DALEN 3 okt. De voorzitter, de heer J. E. Scholten, opent de vergadering en zegt, dat hoewel op de afdeulingsvergadering, in dezen zomer te Schoonebeek gehouden, de zaak van de oprichting eener boterfabriek in deze afdeeling ter sprake werd gebracht en aan het bestuur der afdeeling werd gerenvoieerd, het bestuur meende dat het beter was over deze zaak nog eens eene vergadering te Dalen te houden van leden en niet-leden der afdeeling ter bespreking dezer zeer belangrijke zaak.

Mocht het sommigen hebben verwonderd, dat deze vergadering is belegd des avonds en dat nog wel bij donkere maan, de reden is daarvoor, dat, daar hier heden de keuring voor inschrijving van paarden in het Paardenstamboek werd gehouden, men het voorrecht heeft om in ons midden te zien lieden uit Friesland en Groningen, die de zaak der boterfabrieken ten zeerste ter harte gaat en zeker niet zullen nalaten hier hunne opmerkingen, zoo zij zulks nuttig en noodig achten, aan de vergadering mede te deelen. Ook hebben wij het genoegen alhier in ons midden te zien den heer B. Nijsingh uit de Wijk, die zoo veel heeft bijgedragen tot de oprichting van de boterfabriek te de Wijk. Mede is hier tegenwoordig de heer de Vries, die eenigen tijd werkzaam was op de boterfabriek van Swart te Berlikum, en daarna een bezoek aan Dene-marken heeft gebracht, met het oog om waar te nemen wat in dat land op het gebied der zuivelbereiding geschiedt; bovendien heeft de heer de Vries zich dezer dagen in deze buurt op de hoogte gesteld van de zuivelbereiding.

Het woord wordt daarop door den voorzitter aan den heer de Vries verleend.

De heer de Vries zegt, na eene korte inleiding, zijne opinie over fabrieken in bouwstreken en komt tot de conclusie, dat boterfabrieken aldaar wenschelijk zijn :

- 1) omdat in die streken wegens de geringe hoeveelheid, welke voorhanden is, zuur moet worden gekarnd;
- 2) omdat daar in een boerderij veel te lang de melk moet worden opgegaard ;
- 3) omdat aan de boerinnen aldaar weinig voordeel afwerpend werk wordt bespaard, en
- 4) omdat door fabriekmatige bewerking meer boter van ééne soort en qualiteit wordt verkregen.

Volgens zijne meening zijn in bouwstreken kleine fabrieken boven groote te verkiezen, omdat bij groote fabrieken de melk over te verren afstand zou moeten worden aangevoerd. Alvorens de vraag of in deze fabrieken centrifuges moeten worden gebezigd of het afkoelingssysteem moet worden toegepast te kunnen beantwoorden, moet eerst worden uitgemaakt wat er zal worden geproduceerd: boter, kaas of boter en magere kaas beide, en dit zal afhangen van de prijzen van de boter en kaas in verhouding tot elkaar en van de plaatselijke omstandigheden.

In den regel geeft de heer de Vries in bouwstreken aan fabrieken met het centrifuge-stelsel de voorkeur. Het is daar wenschelijk, dat in den kortst mogelijken tijd de meeste room van de melk wordt genomen :

- 1) opdat de afgeroomde melk zoo frisch mogelijk kan worden gevoederd of verkocht als de landbouwers al die melk niet zelf kunnen gebruiken ;
- 2) opdat er zoo weinig mogelijk vet in die afgeroomde melk achterblijft, want deze is te

duur om aan de kalveren te voederen.

In fabrieken met centrifuge-systeem kan echter enkel boter worden gemaakt en geen kaas, en dit komt den heer de Vries minder goed voor, omdat er omstandigheden kunnen zijn, dat men tot het maken van kaas moet overgaan. Zoo kan het gebeuren, dat men geen gelegenheid heeft de afgeroomde melk, niet tot voederen bestemd, te verkoopen en ook, dat de landbouwers, als het voordeliger is minder kalveren te fokken, minder van de afgeroomde melk terug nemen. Het is daarom aan te bevelen de fabriek dadelijk ook op het kaasmaken in te richten.

Op de vraag of fabrieken in greidstreken wenschelijk zijn, antwoordt de heer de Vries ongeveer 't volgende : Fabrieken aldaar zijn niet gewenscht, als de boerderijen zoo groot zijn, dat zij eene hoeveelheid melk opleveren, waarvan 't geheele jaar door 1ste kwaliteit boter kan worden gemaakt.

Een groot deel der boerderijen is daarvoor echter te klein. Op deze moet gedurende langen tijd de volle gezuurde melk worden gekarnd. Voor deze kleinere boerderijen acht de heer de Vries het wenschelijk, dat 3 of 4 van hen zich vereenigen, om verbeterde werktuigen aan te schaffen en voor gemeenschappelijke rekening hun melk zelf te verwerken. Dit lacht hem meer toe dan de melk op groote fabrieken te laten verwerken, waardoor de kleinere landbouwers een ander laten verdienen hetgeen ze zelf kunnen verdienen.

Hierop berekent de heer de Vries, dat een fabriekje van 150 koeien aan de leveranciers eene opbrengst van 3 cts. per liter melk kan verzekeren, terwijl de afgeroomde melk en de karnemelk dan ter beschikking van de leveranciers blijven. Bovendien zou zulk eene fabriek voor kaasmakerij ongeveer 1 cent per liter besteden, zoodat hij, die zijne afgeroomde melk niet terug verlangt, ruim 4 centen voor de liter melk zal bedingen.

Tegenover deze berekening stelt de heer de Vries eene becijfering van de opbrengst der melk op eene boerderij van zes koeien te Dalen, waarbij hij tot de slotsom komt, dat die opbrengst niet hooger kan zijn dan 1,65 cents per liter. Misschien zijn er te Dalen landbouwers, die meer maken, maar de hoogste markt krijgen zij toch nimmer voor hunne boter. Daarom is hij van oordeel, dat voor Dalen en omstreken eene boterfabriek zeer wenschelijk is, maar de landbouwers aldaar behooren de potstallen af te schaffen en de koeien op de greppel te zetten, want zindelijkheid toch is eene eerste vereischte voor het welslagen eener boterfabriek.

De heer R. Oldenbanning vreest, dat zoo de afschaffing der potstallen voor de oprichting eener boterfabriek vereischte is, het in deze gemeente tot groote moeielijkheden aanleiding zal geven. De heer de Vries zegt alleen de wenschelijkheid uitgesproken te hebben van de afschaffing der potstallen. Wascht men de uiers goed af en zorgt men voor dagelijksche versche strooijing, dan zal het bezwaar der potstallen niet overwegend zijn.

De zindelijkheid der melk vereischt zulks.

De heer R. Nijsingh uit de Wijk zegt, dat er te de Wijk zoowel potstallen als grupstallen zijn. Het komt meer aan op de zindelijkheid van den boer. Bij boeren, die potstallen hebben, zijn de koeien soms zindelijkker, dan bij boeren, die grupstallen hebben.

De heer Reimers acht het afwasschen van de uiers een zeer voorname zaak.

De heer C D. v. d. Weg, mede-eigenaar eener boterfabriek te **Dongjum**, deelt mede, dat de fabriek te D. werkt met melk van 100 koeien, maar capaciteit heeft voor 200 koeien. Die fabriek heeft gekost f 8500, maar met de stoommachine van de fabriek wordt ook het beestenvoeder gemalen, welker meerdere kosten geschat worden op f 500.

Heeft men van 100 koeien dagelijks 1200 liter melk, neemt men 270 melkdagen, dan heeft

men dagelijks 12 gulden vrij aan kas, omdat men per liter een cent staan laat, terwijl men 3 cent per liter uitbetaalt, van de afgeroomde melk kaas wordt gemaakt en de wei gratis teruggegeven wordt, zijnde 75 pct.

De fabriek kost wekelijks aan arbeidsloon f 15, plus vrije woning van den machinist. Voor jaarlijksche aflossing wordt gerekend f 500, verder 4 pct. van het geheele kapitaal, f 200 voor reservekapitaal, totdat zulks f 2000 bedraagt, f 2600 hebben wij dus voor het drijven en het reservefonds noodig; f 600 blijft er dus nog, voor verdeling onder de melkleveranciers, al naarmate ieder inbrengt, over.

Sinds een maand is spreker aandeelhouder van een fabriek in Oostdongeradeel, en hij kan als zijn ervaring mededeelen, dat hij $\frac{1}{4}$ meer maakt van de melk der koeien zijner boerderij dan vroeger, terwijl op die fabriek des Zondags niet gewerkt wordt, zoodat hij thans in 6 dagen $\frac{1}{4}$ meer van de melk maakt dan vroeger in 7 dagen met elke dag karnen.

De heer J. Caspers zegt, dat er hier waarschijnlijk veel sympathie is voor eene boterfabriek, wanneer men maar wist, welke melk men terug kreeg, daar men hier voor de voeding der varkens en kalveren zeer veel noodig heeft.

De heer E. Nijssingh deelt mede, dat hem bij een bezoek aan de boterfabriek te **Elsloo** (een streek vrij wel gelijk aan onze streken) gebleken is, dat men aldaar 95 pct. n.l. 75 pct. ondermelk en 20 pct. karnemelk terug kreeg van de melk.

Bij de op te richten boterfabriek te de Wijk zal men ook terug krijgen 95 pct. ondermelk, zonder water, en men zal van de fabriek ontvangen zooveel centen voor de 16 liter, als men gulden voor het vat boter te Meppel betaalt.

De overige opbrengst van de fabriek wordt percentsgewijze, naarmate van inbreng van melk, aan de deelhebbers uitgekeerd.

De voorzitter vraagt of men na de bekomen inlichtingen meent, dat alhier in de omgeving sympathie zou bestaan voor het oprichten eener boterfabriek. Hem is verzekerd, dat hier meer op zijn plaats zou zijn eene kleine fabriek voor uitbreiding vatbaar. Hij meent, dat wanneer er sympathie voor de zaak is, dat men dan eene commissie moet samenstellen om deze zaak voor deze streek voor te bereiden.

De heer ds. Busch Keizer meent, dat het voor deze streken van het grootste belang is, dat er hier eene fabriekmatige zuivelbereiding op touw wordt gezet. Men is hier nog niet genoeg doordrongen van het groote nut. Men meent, dat het oprichten van eene fabriek meer een zaak is van de heeren, die van de meerdere winst van eene fabriekmatige boterbereiding zullen profiteren, men meent, dat onze boerinnen met de handen in de schoot zullen zitten. Ieder boer maakt thans zooveel boter als hij wil, hij maakt ze zoo goed of slecht als hij zelf wil, hij verkoopt die voor zooveel geld als hij wil. Maar zijns inziens moet men door een vliegend blaadje, waarin alle voordeelen eener fabriekmatige zuivelbereiding worden uiteen gezet, de boeren, die er helaas nog niet te zeer van doordrongen zijn, overhalen tot eene gunstige opinie over de fabriekmatige zuivelbereiding.

De heer D. v. Konijnenburg van Leeuwarden wil den heer Busch Keizer opmerken, dat het niet is een zaak van de heeren, om voordeel te genieten van de fabriekmatige zuivelbereiding. In Friesland is met de fabriekmatige zuivelbereiding begonnen een maatschappij met een groot kapitaal, maar wat ziet men in Friesland, die maatschappij heeft niet de sympathie, maar wel de kleine fabriekjes, die de boeren later zelf oprichten, en thans met voordeel werken. Van groote maatschappijen wordt de boer juist afhankelijk, gewent hij zich de melk te verkoopen, zonder belang te stellen in het product dat daarvan komt; bij coöperatieve fabrieken

blijft de belangstelling en richt men de zaak naar eigen inzichten in. Ook de boerin is bij fabriekmatige zuivelbereiding niet zoo ongelukkig. Wanneer haar de zorg voor het bereiden der boter is ontnomen, dan zal zij eerst haar volle zorg kunnen wijden aan het huisgezin, aan de opvoeding en vorming harer kinderen.

Kaasfabrieken acht spreker voor deze streek niet wenschelijk. Ook afkoeling acht spreker voor deze gronden niet noodig, daar het een duurder gebouw en inrichting noodig maakt. Een fabriekje van f 5000 wordt door hem voor deze streek zeer levensvatbaar geacht. Men moet hier op de meest eenvoudige wijze gemeenschappelijk een boterfabriek oprichten.

De heer v. d. Weg bestrijdt het bezwaar, dat de boerenzoons en boerendochters door de fabriekmatige zuivelbereiding onttrokken zullen worden aan hunne bestemming om goed op de hoogte te komen van de zuivelbereiding, maar te Dongjum komen beurtelings de dochters en de zoons van de melkleveranciers aan de fabriek om zich daar op de hoogte te stellen van de zuivelbereiding. Later komen die jonge dochters en zoons wellicht in streken, waar geen boterfabrieken zijn en zeer zeker zullen zij dan in hunne boerderij hun nut doen met hetgeen zij aan de fabriek gezien hebben op het gebied der zuivelbereiding.

De voorzitter deelt mede, dat het bestuur, daartoe door de vergadering te Schoonebeek reeds gemachtigd, tot eene commissie ter voorbereiding der oprichting eener boterfabriek in deze omgeving benoemd heeft de navolgende heeren: uit het bestuur der 5de afdeeling: H. Eeimers, voorzitter, J. Caspers, secretaris, Johs. M. Caspers, J. H. Weggemans Gz., K. H. v. Tarel, E. W. Oldenbanning, M. Oldenbanning, allen te Dalen, Johs. Lanning, H. Hilbrands en M. Boeting te Wachtum, H. Eijkers te de Loo, A. ten Hooi en H. Wilting te Dalerveen, G. J. Scholte Jz., J. H. v. d. Scheer en G. Berends te Coevorden. Alle heeren namen de benoeming aan, behalve 5 heeren, die niet aanwezig waren, aan wie van hunne benoeming zal worden kennis gegeven. Onder dankzegging voor de opkomst sluit de voorzitter de vergadering.

Door het bestuur der 5de Afd. van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe is in die afdeeling verspreid het volgende

“VLIEGEND BLAADJE”

in zake

Fabriekmatige boterbereiding in Drenthe.

Op eene vergadering van belanghebbenden en belangstellenden in zake het oprichten van eene boterfabriek in de 5e afdeeling, opgeroepen door het Bestuur dier afdeeling en gehouden te Dalen den 3 Oct. j.l., werd de wenschelijkheid van het verspreiden van een zoogenaamd “Vliegend blaadje”, bevattende eene korte, maar duidelijke uiteenzetting der zaak, uitgesproken.

Bedoelde men daar alleen het verspreiden in de 5e afdeeling, het Hoofdbestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe is overtuigd, dat het zijn nut kan hebben, dit over de geheele provincie te doen en besloot daarom de kosten van een en ander voor zijne rekening te nemen.

Het droeg het samenstellen van het “blaadje” op aan den heer S. Mulder de Vries te Usquert (prov. Groningen), die ook het punt op die vergadering te Dalen inleidde.

De heer de Vries voldeed volgender wijze aan het verzoek:

“Daartoe uitgenoodigd, ben ik zoo vrij, den belangstellenden in het oprichten eener stoomzuivelfabriek (fabriekmatige boterbereiding) een overzicht te geven, waarom ik de oprichting in daarvoor geschikte streken, waarvoor, wat Drenthe betreft, voor zoover mij bekend, Dalen en Coevorden in de eerste plaats in aanmerking komen, zeer wenschelijk acht.

1°. Verkrijgt men door fabriekmatige bereiding boter van betere en meer gelijke kwaliteit. Is het eerste n.l. betere kwaliteit op zich zelf al een groot voordeel, het laatste, de gelijkheid der boter, is tevens, vooral op de Londensche markt van een niet gering te schatten waarde.

2°. Omdat de landbouwers in die streken, en in 't algemeen in de bouwstreken, wegens de geringe hoeveelheid melk, die zij per dag te verwerken hebben, genoodzaakt zijn, de volle melk te karnen, wat tengevolge heeft, dat ze zuur moeten karnen; niet alleen dat dit nadeelig werkt op de kwaliteit der boter, doch de op deze wijze verkregene karnemelk, welke meestal tot kalver- en varkensvoeder dient, houd ik voor een minder goed voedsel voor deze dieren, dan de nog bijna koewarme afgeroomde melk, die men op fabriekmatige wijze verkrijgt.

Nadeeliger wordt het nog voor een boer, wanneer zijne koeien minder melk beginnen te geven of zooals de boeren hier zeggen: “de koeien beginnen te minderen.” Daardoor wordt de hoeveelheid dagelijks te verwerken melk nog kleiner, zoodat er in dien tijd slechts om de 4, 5 of 6 dagen gskarnd kan worden. Dan vooral verliest de boter en de karnemelk, door dat lange garen, zeer in waarde.

Al deze bezwaren worden, door de melk gemeenschappelijk aan eene fabriek te verwerken, uit den weg geruimd. De landbouwers toch zijn alsdan in staat 't geheele jaar door 1ste kwaliteit boter van hunne melk te laten maken, terwijl er bovendien aan de boerinnen werk wordt bespaard, wat haar weinig of geen voordeel afwerpt. Zij kunnen alsdan den tijd, door haar aan het karnen besteed, nuttiger in de huishouding besteden.

Er komt nog dit voordeel bij: dat een bouwboer, die zich over 't algemeen al zeer weinig met de melkerij bemoeit, en daardoor meestal zeer slecht met de melkerij en vooral met de botermakerij op de hoogte is, zich door 't oprichten eener fabriek meer met de zaak gaat bemoeien, waardoor en de koeien en het melken beter tot hun recht komen.

Ik wensch nu nog 'n paar berekeningen te geven van onkosten en opbrengst, zoowel van de fabriekmatige bereiding als van de gewone bereiding, door de landbouwers zelven.

1°. De fabriekmatige bereiding:

Neem daarvoor een fabriekje, dat de melk van 200 koeien verwerkt en, daar het noodzakelijk is vaste getallen tot maatstaf te nemen, zoo stel ik, dat de melkopbrengst van ééne koe in de omstreken van Dalen en Coevorden is: van 2000 tot 2500 liter per jaar, dus gemiddeld 2250 L.

Er is dus aan de fabriek te verwerken: 200 maal 2250 gelijk 450000 L, per jaar.

De oprichtingskosten (zonder woonhuis) van de fabriek, met inbegrip van machines en gereedschappen schat ik op f 6500. Hieronder zijn tevens de kosten voor aankoop van grond begrepen, welk cijfer niet te laag is genomen.

De uitgaven bedragen dan per jaar:

3 pct. rente van f 6500.00	f 195.00
10 pct. voor onderhoud, vernieuwing van gebouwen, machines enz. en reservekapitaal	- 650.00
Bedrijfskosten per jaar	- 900.00
Brandstof gemiddeld 60 ct. p/dag, d.i, 365 maal 60, gelijk	- 219.00
Totaal der uitgaven	f 1964.00

Gesteld, dat 32 liter melk geven 1 K. G. boter, dan krijgen we: 450.000/32, gelijk 14062 K. G. boter. De prijs van 1 K. G. van die verkregen boter mag gerust op f 1.10 gesteld worden, hetgeen door elkaar gerekend niet te hoog zal zijn. Dus 14062 maal f 1.10, gelijk f 15.468 voor de boter ; hier afgetrokken de uitgaven, ad f 1964, blijft f 13504.

De zuivere opbrengst is dus f 13504 voor 450000 liter melk, dus 3 cts. per liter aan boter.

De afgeroomde melk en de karnemelk blijven dan ter beschikking van de melkleveranciers.

Voor kaasmakerij kan de fabriek besteden ruim 1 ct. per L. zoodat hij, die zijn afgeroomde melk en karnemelk niet terug verlangt, ruim 4 cts. voor de L. melk zal bedingen.

In den regel bestaat er ruimschoots gelegenheid in de bouwstreken, en waarvoor Dalen en Coevorden ook wel de plaatsen zijn, om de afgeroomde melk voor een groot gedeelte te kunnen verkoopen voor 2 á 3 cts. per L. Naarmate van dezen verkoop zal de prijs van 4 cts per liter melk dus hoger kunnen worden.

2. De gewone bereiding door de landbouwers zelven:

Nemen we eene boerderij, waar 6 koeien gemolken worden; deze zes koeien geven per jaar 6 maal 2250 gelijk 13500 L. melk.

Reken voor werktuigen en gereedschappen als: karn,

karmolen, melkmouten en vaten, boenders enz. eene som van

f 250 en van die som rente naar 3 pct f 7.50

10 pct. voor onderhoud, vernieuwing enz. van die werktuigen - 25.00

135 maal karnen geeft 135 uur een paard á, 20 cts. per uur - 27.00

arbeidsloon van eene vrouw 135 maal 1½ uur, naar 6 cts. per uur - 12.15

arbeidsloon voor boter maken 135 uur, eene vrouw naar 6 cts. p/u - 8.10

10 cts. per karn aan brandstof	<u>- 13.50</u>
Totaal der uitgaven	f 93.25

13.500 L. melk geven, naar 32 L. per KG., 422 KG. boter. Volgens ingewonnen inlichtingen, mij door bevoegde landbouwers uit Dalen en Coevorden verstrekt, brengt de boter er gemiddeld niet meer op dan 75 cts. per KG., dus :

422 KG. boter á 75 cts. gelijk	f 316.50
afgetrokken de onkosten	<u>- 93.25</u>
Blijft voor zuivere opbrengst	f 223.25
of per L. 22325 / 13500 gelijk 1,65 cent per liter melk.	

Ook hier is de afgeroomde melk of liever de karnemelk ter beschikking van den eigenaar evenals bij de fabriek.

Wij zien dus een verschil van 1,35 cent per liter melk; alleen reeds voor het botergehalte. Uit deze berekeningen zal bepaald het bepaald voordeel zijn af te leiden, en de ondergeteekende meent daarvan ten volle overtuigd te zijn,

Uskwert, 31 October 1888.

S. Mulder de Vries"

Het Hoofdbestuur beveelt deze korte, duidelijke uiteenzetting van het voordeel van fabriekmatige zuivelbereiding ten zeerste ter overdenking aan belanghebbenden aan.

Namens het Hoofdbestuur:

W. J. BOELKEN, Voorz.

MENNO O. GBATAMA, Secr.

Ditzelfde "Vliegend blaadje" zal vanwege het Hoofdbestuur in het a.s. voorjaar tegelijk met den almanak in de andere afdeelingen van het Genootschap verspreid worden.

Verslag vervolg-vergadering boterfabriek in 5e afdeling Opzet twee stoomzuivelfabrieken, Dalen en Coevorden

DALEN, 27 Nov. Hedenavond werd ten huize van E. Bekkering alhier eene vergadering gehouden van de commissie voor de oprichting eener boterfabriek te Dalen. Aanwezig waren 13 leden, waarvan 5 uit de gemeente Coevorden; 4 leden waren afwezig.

Na opening der vergadering werd door den voorzitter, den heer Reimers, eene toespraak gehouden, waarin hij het doel der vergadering blootlegde.

Daarna ging men over tot de beantwoording der vraag: welke wijze van boterbereiding is financieel de voordeeligste: de gewone, zooals ieder veehouder dat voor zich zelf doet, of de fabriekmatige? Na een langdurig debat, waarin het voor en tegen uitvoerig werd besproken, werd algemeen aangenomen, dat laatstgenoemde wijze de voorkeur verdient en voor den veehouder het voordeeligst is.

Vervolgens werd de vraag behandeld: hoe krijgen wij de melk-leveranciers? Vooreerst werd aangenomen, dat er in deze streken twee fabrieken dienen te worden opgericht, een te Coevorden en een te Dalen, daar de uitgestrektheid voor ééne fabriek te groot is.

In beginsel werd aangenomen, dat de op te richten fabrieken door de bevolking zelf zullen worden gedreven en de melkleveranciers zelf zooveel mogelijk aandeelhouders dienen te zijn.

Daarna werden de statuten voorgelezen van eene boterfabriek te **Aduard**, prov. Groningen, waar de zaak meer eene vennootschap is en de aandelen f 250 bedragen. Hier wilde men ze, in navolging van **de Wijk**, zoo laag mogelijk stellen, om meerdere belangstelling te wekken, en de veehouders zooveel mogelijk in de zaak betrekken; voorloopig werd besloten de aandelen op slechts f 10 te stellen.

De vraag bleef echter nog open, hoe men het best de melkleveranciers krijgt. Besloten werd, dat ieder voorloopig in eigen kring daartoe zoude werkzaam zijn, opdat men eenige berekening over de zaak kon maken, en dan verder eene algemeene vergadering te houden te Coevorden en eene te Dalen, die voor elk toegankelijk zullen zijn. De vergadering te Dalen zal worden gehouden in den avond van 11 December, die te Coevorden in den voormiddag van 13 December.

Verder werd de wenschelijkheid besproken van het bezoeken door eene commissie van eene of andere in werking zijnde fabriek; echter werd besloten af te wachten tot met 1 Jan. de fabriek te Meppel (Rogat?) in werking komt.

Hierna werden nog eenige leden uit verschillende deelen der gemeenten Dalen en Coevorden aan de commissie toegevoegd, nl. de hh. H. J. ten Vliegghuis, H. Wilpshaar en B. Loos Bz. onder de gem. Coevorden, A. Caspers, M. J. Caspers en Kl. van Tarel te Dalen en verder G. Scholten en W. Wessels Gz. te Coevorden. Hierna werd de vergadering gesloten.

Verslag vergadering over boterfabriek in deze omgeving

HOOGEEEN, 30 Nov. Eenige tijd geleden werd door de vereeniging “Hoogeveen” tot bevordering van plaatselijke bloei en welvaart eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren A. Kok, J. Wessels Boer en B. Eleveld, met opdracht om te onderzoeken of het wenschelijk en mogelijk is hier eene roomboterfabriek op te richten.

Deze commissie bezocht een zestal dergelijke fabrieken in Friesland en Groningen en bracht de resultaten van haar onderzoek en ervaring, op plaatselijke omstandigheden toegepast, bijeen in een uitvoerig en zaakrijk rapport, dat het hoofdpunt van behandeling uitmaakte in eene vrij talrijke vergadering der vereeniging, j.1. Woensdag gehouden.

Hare beschouwingen samenvattende, aarzelde de commissie niet de wenschelijkheid van de oprichting eener boterfabriek uit te spreken, ja deze ten eerste aan te raden en de vereeniging in overweging te geven middelen te beramen hier zoodanige fabriek in 't leven te roepen, om daarmede hare leus: “bevordering van bloei en welvaart der gemeente” te handhaven en den kleinen boerenstand gelegenheid te geven hare melk tegen een goeden prijs aan de fabriek af te leveren, — altijd met terugontvangst der onder- en karnemelk, welke in deze streken op de boerderijen niet kan gemist worden.

Behalve dit, noemt de commissie de voordeelen die de fabriek zal aanbrengen niet gering. Zij bezorgt eene betere kwaliteit van boter, die natuurlijk eene hoogere waarde heeft, brengt meer gelijkmatigheid in het fabrikaat, daar alle boter naar één zelfde systeem wordt gemaakt en eene groote hoeveelheid van dezelfde soort vindt op de hoofdmarkten beter plaatsing dan eene kleine partij; de ruilhandel tusschen boer en boterkooper zal sterk verminderen en de fabriek den boer meer onafhankelijk maken in het aankopen van zijn veevoeder enz.

Wat de mogelijkheid en de wijze van oprichting der fabriek betreft — de commissie is van meening, dat hare oprichting en exploitatie “met aandeelen” moet geschieden, en met de leveranciers der melk een contract behoort te worden gesloten om de melk tegen een vasten prijs te leveren, onder dien verstande dat zij aanspraak behouden op een zeker aandeel in de winst, wat zeer zeker een spoorslag zal zijn om de zaak zoo solied en eerlijk mogelijk te behandelen. Mocht hier eene boterfabriek tot stand komen, de commissie zoude 't wenschelijk achten dat tevens eene vakzuivelschool werd opgericht, waar jongelieden de gelegenheid vinden om theoretisch en praktisch in de geheimen der fabriekmatige zuivelbereiding te worden ingewijd.

Hoe zulk eene vakschool moet zijn ingericht en in welke betrekking zij tot de fabriek zoude moeten staan, laat de commissie in 't midden, omdat het punt eigenlijk geheel buiten hare opdracht ligt.

Maar zij meent er met een enkel woord op te moeten wijzen dat pogingen ter erlanging van financiële ondersteuning, bij het Rijk zoowel als het provinciaal landbouwenootschap, wellicht met goed gevolg zouden worden bekroond en met dien steun het denkbeeld der oprichting eener zoodanige school konde worden verwezenlijkt.

Gelijk te verwachten was, gaf het verslag der commissie aanleiding tot breedvoerige gedachtenwisseling en een levendig debat, waarbij de commissie telkens hare denkbeelden nader toelichtte.

Gehoor gevende aan den wenk van den voorzitter, den heer J. Pet, verdiepte de vergadering zich niet al te zeer in de details der zaak, maar 't kon wel niet anders of de meest belangrijke vragen kwamen achtereenvolgens ter sprake:

“Geeft onze gemeente voldoende waarborg dat de fabriek goede boter zal leveren?

“Zullen onze melkboeren, grootere en kleinere, genegen bevonden worden hunne melk aan de fabriek te leveren?

“Zou 't noodige kapitaal te verkrijgen zijn en hoe zal men trachten het bijeen te brengen ?

“Behoort de fabriek coöperatief te werken of eene maatschap te zijn?

– ziedaar vragen waarover de denkbeelden der sprekers nog al uiteen liepen. Doch waar men bij de bespreking der beste wijze van uitvoering in gevoelen mocht verschillen de wensche-lijkheid der oprichting eener roomboterfabriek werd met eenparige stemmen door de vergade-ring uitgesproken.

Twijfel, die ten dezen aanzien mocht bestaan werd weggenomen door de bepaalde verzeke-ring der commissie dat het gemis van duurzaamheid der Hoogeveensche boter, ook van de zeer goede, niet aan den bodem geweten kan worden, maar aan de tegenwoordige wijze van bereiding en het gebruikte water moet worden toegeschreven.

De vergadering ging nu een stap verder en besloot de verdere voorlichting der commissie, des verkiezende met assumptie van een of meer leden, te verzoeken omtrent de uitvoering; de wij-ze van oprichting eener fabriek, die de noodige levensvatbaarheid bezit en op solieden grond-slag is gevestigd.

De commissie verklaarde zich daartoe bereid en zal nu eerlang de vereeniging haar bepaald advies geven nopens de beste wijze van oprichting der fabriek, de daartoe vereischte kosten, de middelen om het noodige kapitaal te erlangen enz.

1889 – 1X
(1888) Dalen (1890)

DALEN

Provinciale Drentsche en Asser courant 03-04-1889

Dalen, 1 April. Onder de landbouwers en veehouders te dezer plaatse, waarvan enkelen reeds de zuivelfabriek te Rogat hebben gezien, hebben zich een vijftal vereenigd en voor eenige dagen een reisje naar Friesland ondernomen, met het hoofddoel om de fabriek te Dongjum, even ten noorden van Franeker, te bezichtigen, daartoe uitgenoodigd door den heer van der Weg, burgemeester aldaar, landhuishoudkundige en hoofdbestuurder van genoemde fabriek.

Hoogstvoldaan over 't geen zij daar gezien hebben, zijn de heeren van hun uitstapje teruggekeerd. Zeer werd deze fabriek om hare eenvoudigheid, hechtheid van bouw en inrichting, alsmede om hare doelmatigheid, geroemd en kan de opnemng dezer inrichting zijn nut hebben bij het opmaken en uitvoeren van plannen voor de hier binnenkort op te richten **stoomzuivelfabriek**.

Algemeen Handelsblad 14-07-1889

Naamlooze Vennootschappen.

De koninklijke goedkeuring is verleend aan de naamlooze vennootschap

aan de **Stoomzuivelfabriek** te **Dalen**, met een kapitaal van f 5000, in aandeelen van f 25; en aan de gewijzigde statuten van 1°.

Provinciale Drentsche en Asser courant 19-06-1890

De **stoomzuivelfabriek** te Dalen is Maandag geopend. De fabriek betaalt 3 ct. per liter melk; de ondermelk wordt 's morgens en 's avonds direct en gratis teruggegeven.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1889-03-23

Verslag vergadering oprichting eener boterfabriek.

DALEN, 21 Maart. Hedenavond had hier ten huize van H. van Tarel eene vergadering plaats in zake de oprichting eener boterfabriek.

De vergadering werd gepresidieerd door den heer Reimers en bijgewoond door den heer Scholten van Groningen,⁶ benevens door hen, die reeds aandeelen hebben genomen en eenige jonge landbouwers.

Het eerst werden voorgelezen en behandeld de voorloopig opgemaakte statuten. Nadat daaraan nog eenige bepalingen waren toegevoegd omtrent de verdeeling der overwinst als die mocht komen, den prijs van de te leveren melk, de nog beschikbare aandeelen enz., werd besloten de statuten gedurende 44 dagen ter inzage te leggen en daarna opnieuw te behandelen.

Men kwam op tegen de bepaling, dat de prijs der melk zou bepaald worden naar den gemiddelden prijs der boter op de markt te Coevorden; de 16 liter melk zoude betaald worden met zooveel centen als het vat boter guldens kost: kost bijv. het vat f 48, dan zal de melk betaald worden met 3 ct. de liter. Men vond het beter den prijs der melk door de aandeelhouders zelf te laten bepalen en den hoogst mogelijken prijs te besteden.

Toen vervolgens werd aangedrongen om in 't belang der zaak nog aandeelen te nemen, verklaarde de heer Scholten zich bereid de nietgeplaatste zelf te nemen en ze disponibel te stellen voor melkleveranciers, die er alsnog gebruik van wenschen te maken, zullende zij, die hunne aandeelen niet dadelijk kunnen betalen, het bedrag bij gedeelten kunnen aflossen. Het denkbeeld om den prijs der aandeelen lager te stellen of deze te splitsen vond geen instemming,

⁶ Merk op dat J E Scholten voorzitter was van de 5e Afd. van het *Genootschap van Landbouw in Drenthe* was ('DLG')

nadat de voorzitter op het nadeelige van dien maatregel had gewezen. Op de vraag, waar de fabriek zal verrijzen, werden eenige perceelen genoemd, welke daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen. Nadat de voorzitter den heer Scholten voor zijne daadwerkelijke belangstelling had bedankt, werd de vergadering gesloten onder mededeeling, dat de aandeelhouders binnenkort tot eene vergadering zouden worden opgeroepen en dat eerstdaags eene commissie op reis zal gaan om eene boterfabriek in Friesland te bezichtigen.

Nog kunnen wij mededeelen, dat de kosten van stichting der fabriek op f 5000 worden geraamd, te vinden door uitgifte van 200 aandeelen á f 25, en dat van de winst der fabriek 5 pct. zal komen aan de directie, 10 pct. aan de werklieden der fabriek en 85 pct. aan de aandeelhouders.

De Graafschap Bode 1889-03-09

BORKELOO.

— Donderdag 14 Maart zal de heer J. J. van Weijdom Claterbos uit Kampen alhier in de Landbouwfedeeling eene rede houden over de verschillende wijzen van **boterbereiding** in ons land.

Deze lezing zal zeer zeker door een talrijk publiek worden bijgewoond, te meer daar de leden, naar men verneemt, vrouwen en dochters mogen meenemen. Daar de kwaliteit der boter hier zeer verschillend is, wenschen we, dat het gesproken woord van den heer Claterbos gezegende vruchten afwerpe.

Lezingen over zulke practische onderwerpen moeten onwillekeurig den landbouwersstand ten goede komen, mits deze breekt met verouderde toestanden en begrippen en zich de wenken ten nutte maakt, die op theorie en praktijk beide gegrond zijn.

Deventer Dagblad 1889-03-25

De heer J. J. van Weijdom Claterbos te Kampen heeft, naar de Z. C. verneemt, zijne benoeming tot leeraar in de zuivelbereiding voor de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw aangenomen. Vermoedelijk zal nu reeds in April op eene boerderij bij Kampen met den cursus in het zuivelonderwijs een aanvang gemaakt worden.

De Graafschap Bode 1888-06-06

EIBERGEN.

— Maandag 11. werd de aangekondigde tentoonstelling van fokvee gehouden, waarop 22 zeer goede dieren waren aangebracht.

Na afloop der tentoonstelling trad de heer **Marlet** als spreker op. In het eerste gedeelte van zijn voordracht behandelde spreker de veefokkerij en drong daarbij vooral aan op zeer strenge keuze van voor de fokkerij bestemde dieren, zoowel vrouwelijke als mannelijke. In het tweede gedeelte besprak de heer M. de boter quaestie en gaf als zijn meening te kennen, dat de oprichting van boterfabrieken noodzakelijk is om concurrentie met het buitenland te kunnen volhouden.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 28-06-1889

Op de hoofdbestuursvergadering van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, gisteren te Arnhem gehouden, werd verslag uitgebracht over de werking der **zuivelschool**. Tot nu toe is daar niet veel schoons van te vertellen, daar het vooreerst moeite kostte een boerderij voor de vestiging te vinden, en toen deze eindelijk beschikbaar gesteld werd (die van J. Sels te Brunnepe) kwamen er geen leerlingen opdagen. De cursus is dus daar gesloten en zal men, na de roggeogst — in hoop op zegen — te Laren weder beginnen. Na afloop van dezen cursus wordt de school verplaatst naar Barneveld, en daarna zal zich wellicht elders weder een aanvraag daarvoor opdoen.

LAREN.

— Door de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, wordt bij den landbouwer Haijntink op de Reube in Ampsen, onderricht gegeven in het boterbereiden volgens de nieuwe methoden. De Maatschappij heeft den heer **Claterbosch** de leiding daarvan opgedragen. Deze geeft op 't oogenblik volgens zeggen aan 26 meisjes onderwijs in de kunst van botermaken en behandelen. Veel valt hier denklijk voor den landbouwer en vooral voor de boerinnen te leeren. Al kan men ook in deze streek de zuivelbereiding niet volgens de nieuwste manier uitvoeren, wegens de groote onkosten daaraan verbonden, zoo kan men toch menige nuttige wenk mede naar huis nemen en die zoo mogelijk op de hier in zwang zijnde manier van boterbereiden toepassen. Het is nu te hopen dat de boeren en vooral de boerinnen deze gelegenheid gretig zullen aangrijpen om daarvan te profiteeren; te meer nog daar het geen cent kost. Het is alleen de wandeling naar de boerderij „de Reube” die men zich getroosten moet.

Geldersch—Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, 45e Algemeene Vergadering.

KAMPEN, 4 September.

Te 8 uur vergaderde het hoofdbestuur.

Eerst werd de begroting behandeld voor 1890. Er werd een post op gebracht van f 500 voor een cursus voor zuivelbereiding; deze cursus wordt gegeven door den heer Van **Weijdom Claterbos** uit Kampen en heeft te Laren zeer veel succes gehad, evenals nu het geval is te Barneveld. Aangedrongen werd op verhooging van de jaarwedde van den secretaris. De post „wandelleeraars” werd met f 200 verminderd en tevens meegedeeld dat de heer Van **Weijdom Claterbos** in den a. s. winter in alle de 22 afdeelingen zal optreden om zijn stelsel van zuivelbereiding ingang te doen vinden.

— Evenals vorige jaren zullen ook in den a. s. winter de voordrachten van wandelleeraars, dank zij de subsidie van Rijk en Provincie, weer geregeld plaats hebben. Door het hoofdbestuur der G. O. M^u. van Landbouw is bepaald, dat in alle afdeelingen als spreker zal optreden, de heer J. J. van **Weijdom Claterbos** uit Kampen. Genoemde leeraar heeft thans aan de verschillende afdeelingen een circulaire gezonden waarin hij op het verkieselijke wijst om de voordrachten op die plaatsen te houden, waar de boerinnen iets over het botermaken willen vernemen.

Landbouw en Veeteelt.

Men schrijft uit Arnhem :

De voordrachten van rondreizende leeraars zullen in den a. s. winter in Gelderland, dank zij de subsidie van rijk en provincie, weer geregeld plaats hebben. Tot heden waren de afdeelingen steeds vrij in hare keus. Thans is echter door het hoofdbestuur bepaald, dat in het a. s. seizoen in alle afdeelingen als spreker zal optreden de heer J. J. van **Weijdom Claterbos**, uit Kampen, leeraar van de ambulante vakzuivel school der Maatschappij.

De leeraar heeft thans eene circulaire aan de afdeelingen gezonden, waarin hij er op wijst, dat het verkieslijkst is, de voordracht voor zuivelbereiding te houden op die plaatsen, waar de boerinnen (want hoofdzakelijk geldt het haar) iets over het botermaken willen vernemen.

— Met de ambulante **zuivelschool** der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw gaat het thans bij voortduring goed; in Barneveld is in de maand September geregeld aan 18 boerenmeisjes onderwijs gegeven, en met 1 October is de school verplaatst naar Vorden, waar thans 15 meisjes de lessen bijwonen.

Gedurende de wintermaanden zal de leeraar, de heer Van **Weijdom Claterbos**, dan in alle afdeelingen over het geheele gebied der maatschappij voordrachten over zuivelbereiding houden.

Toelichting op de komende cursussen zuivelbereiding van G.O.M.v.L. leraar J. J. v. Weijdom Claterbos

TWELLO, 18 Oct. Sedert enigen tijd wordt, zoals men weet, vanwege de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw-onderwijs gegeven in de zuivelbereiding. In de maand Augustus jl. te Laren, in September te Barneveld en thans te Vorden. Als leraar is door de Maatschappij aangesteld de heer J. J. v. Weijdom Claterbos uit Kampen.

Door de Maatschappij is een commissie benoemd, die alles, wat op dit onderwijs betrekking heeft, regelt, en door haar wordt ook de overeenkomst gesloten met een der boeren uit de Afdeling, waar gedurende een maand onderwijs zal gegeven worden. De boer ontvangt dus een billijke vergoeding. De heer Claterbos beheert en bewerkt de gehele melkerij gedurende die maand; alleen het melken moet de boer laten doen, de overige werkzaamheden worden door de leraar en de leerlingen verricht. Dit gedeelte van het onderwijs, het praktische, is zeker het belangrijkste, omdat de meisjes, bij het verwerven van de nodige handigheid, dan tevens opmerkzaam worden gemaakt op het hoe en waarom harer handelingen.

Natuurlijk kunnen de leerlingen de praktische lessen slechts bij beurten bijwonen, daar een vijftiental meisjes, zoals te Vorden de lessen volgen, elkander in de weg zouden lopen. De mondelinge voordrachten en de hoogst noodzakelijke besprekingen van alles, wat de zuivelbereiding betreft, worden 's morgens van 9-10 uur door al de meisjes bijgewoond. Mochten velen onzer boeren te Vorden eens een kijkje gaan nemen, opdat het volgende jaar, te beginnen met Maart, zo hier als elders, waar deze lessen zullen gegeven worden, dat onderwijs vele leerlingen en bezoekers krijgt.

De heer Van Weijdom Claterbos houdt dezen winter in iedere afdeling der Maatschappij een lezing over zuivelbereiding; ieder zal daar in de gelegenheid zijn, kennis met hem te maken, en zich dan tevens door vragen, beter dan door dit korte bericht, op de hoogte kunnen stellen, of men dit onderwijs in zijn afdeling zou ver. langen.

De Graafschap Bode 1889-10-26

EIBERGEN.

— a. s. Dinsdagmiddag, 3 uur, komt de heer Weijdom Claterbos hier, om in de zaal van 't Hôtel de Kroon eene rede te houden over de **boterbereiding**. Het is te hopen, dat deze vergadering druk mag bezocht worden, zoowel door vrouwen als door mannen.

02-11-1889, Dag

— 29 October. Heden-middag, 3 uur, trad de Heer Weijdom Claterbos in het logement „de Kroon” alhier, voor vele leden der Dorpsvereeniging met hunne vrouwen op, om te spreken over **boterbereiding**. Op aangename wijze gaf hij hun vele nuttige wenken, zoodat men ook hier hoopt, dat hij even als op andere plaatsen een cursus voor **boterbereiding** zal openen. Dat er wel sympathie voor bestaat blijkt daaruit, dat er zich reeds veel hebben aangegeven om daaraan deel te nemen.

— Uit het verslag over de vakzuivelscholen der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, uitgebracht door de commissie der vakzuivelscholen, de hh. G. J. Dommer van Poldersveldt, H. M. Hartog en M. Holtland Jr., blijkt, dat de cursus te Laren uitstekend goed is geslaagd en die te Barneveld mede voldoende resultaten heeft gehad. Zij werd gehouden op de boerderij Harselaar bij den heer C. J. Schimmel te Barneveld, daartoe zonder eenige vergoeding beschikbaar gesteld. Door 17 vrouwelijke en een mannelijke leerling werden de lessen geregeld en trouw gevolgd, terwijl zeer veel belangstellenden gebruik maakten van de gelegenheid om de inrichting te bezien.

Na vertrek uit Barneveld begaf de heer van Weydom Claterbos zich naar Vorden, waar den 30 September op de boerderij van Eijerkamp de school in orde werd gebracht. Den 4 Oct. begonnen de lessen met 15 vrouwelijke leerlingen.

De commissie was zeer voldaan over de voorloopig verkregen resultaten.

Uit het verslag over de vakzuivelscholen der Geldersch-Overijsselsche maatschappij van Landbouw, uitgebracht door de commissie der vakzuivelscholen, de heeren G. J. Dommer van Poldersveldt, H. M. Hartog en M. Holtland Jr., blijkt, dat de cursus te Laren uitstekend goed is geslaagd en die te Barneveld mede voldoende resultaten heeft gehad. Zij werd gehouden op de boerderij Harselaar bij den heer C. J. Schimmel te Barneveld, daartoe zonder eenige vergoeding beschikbaar gesteld. Door 17 vrouwelijke en een mannelijken leerling werden de lessen geregeld en trouw gevolgd, terwijl zeer veel belangstellenden gebruik maakten van de gelegenheid om de inrichting te bezien.

Na vertrek uit Barneveld begaf de heer Van Weydom Claterbos zich naar Vorden, waar den 30. September op de boerderij van Eijerkamp de school in orde werd gebracht. Den 4. Oct. begonnen de lessen met 15 vrouwelijke leerlingen.

De commissie was zeer voldaan over de voorloopig verkregen resultaten.

BARCHEM.

— 6 Nov. De heer J. J. van Weydom Claterbos uit Kampen, die gisteren avond in het Schoolgebouw alhier eene lezing hield over zuivelbereiding kan er niet over klagen, dat er geen belangstelling door het publiek getoond werd, want het schoollocaal was stampvol, zoodat mannen en vrouwen elkaâr als het ware verdrongen, teneinde een zit- of staan-plaats te veroveren. Op eenvoudige en aangename wijze zette hij zijne meeningen en zijne ondervinding op het gebied der zuivelbereiding uiteen, en spoorde belanghebbenden aan tot het opvolgen zijner lessen, die proefondervindelijk zullen bewijzen, de meest verrassende en voordeelige uitkomsten op te leveren.

Deze hoogst belangrijke voordracht werd met de meeste aandacht gevolgd, zoodat wij er niet aan twijfelen of de heer Claterbos heeft ook hier trouwe en dankbare opvolgers zijner lessen gevonden.

Verslag lezing v Weijdom Claterbos 'Zuivelbereiding' – op de boerderij

BEEMTE / ANKELAAR:⁷ Nog nimmer werd eene Landbouwvoordracht, gehouden vanwege de Landbouwfafdeeling alhier, zoo druk bezocht als die op Dinsdagavond gehouden door den heer van Weijdom Claterbos, voorheen eigenaar van eene natuurboterfabriek en als wandelleeraar aangesteld door de *Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw*, om in elke afdeeling eene voordracht te houden over de zuivelbereiding, deze keer meer speciaal alleen over boterbereiding. Wij durven hier gerust zeggen, dat de Spreker hier is 'the right man on the right place'.

Als man van langdurige ervaring op het gebied van boterbereiding en die met zijn tijd medegaat, heeft hij goeden tact om zijnen hoorders en hoorderessen op eenvoudige en bevattelijke wijze aan het verstand te brengen, hoe men met de oude sleur moet breken en datgene van de nieuwere methoden overnemen, wat bevonden is in de practijk proefhoudend, goed en loonend te zijn.

Of die begaafdheid reeds vooraf aan de bewoners van den Ankelaar, de Beemte en het Broekland bekend was, durven wij niet beweren, maar zeker is het dat de bemoeiingen van het Hoofd der School te Beemte, in wiens lokaal de voordracht plaats had, ondersteund door het Bestuur, er veel toe hebben bijgedragen om aldaar een groot 200tal boeren en boerinnen (van de laatste wel een 40) te doen vergaderen, die met onafgebroken attentie, den spreker volgden en blijkbaar de gegeven wenken trachtten optevangen om ze goed te onthouden en daar waar mogelijk ze uittevoeren. Bij monde van den Heer Goedbloed werd dan ook namens het Bestuur en den spreker deze groote opkomst zeer op prijs gesteld.

Met voorbijgang van al hetgeen voor deze streek, het onderwerp rakende, gevoegelijk kon gemist worden, werd door den spreker, na op het goede fabrikaat van het buitenland, voornamelijk Deensche boter, gewezen te hebben en op den minderen aftrek van Hollandsche boter, met klem betoogd dat ook wij even goede boter kunnen bereiden en men bereids daarmede vooral in de kleistreken op den beteren weg is. Ook in de zandstreken is dat even goed mogelijk, als men maar de door spreker te geven wenken volgt, zooals hem reeds door het geven van cursussen te Barneveld, Laren en Lochem gebleken is.

Reeds bij het melken valt veel op te merken. Steeds moet krachtig en met de volle hand worden gemolken; daarbij vooral te letten op goed uitmelken, daar het bekend is dat de laatste melk meer vetdeelen bevat dan de eerst gegevene, hetwelk door hem wordt aangetoond door de grootere en kleinere lagen room, voorhanden op de melk, die des morgens in 2 zoogenaamde *Cremometers* of melkcontroleurs was gedaan.

De dikte van dat laagje verschilde nog al aanzienlijk en beval hij de aanwezigen dan ook zeer aan zich voor weinige stuivers zoodanige proefglazen (ook alhier bij Ten Bosch verkrijgbaar) aan te schaffen.

Gezeten op een bankje heeft de voorkeur boven andere wijzen van melken. Op geregelde tijd en bijv: om de 12 uur, verdient aanbeveling en bovenal rust bij het melken, Praten zoo min mogelijk, de koe moet afleiding hebben en zoo rustig mogelijk de melk doen schieten, zicht-

⁷ Beemte plaatsjes iets boven Apeldoorn, Ankelaar nu daarin opgenomen

baar aan 't trillen van het achterlichaam. Alles moet vermeden worden opdat het dier zoogenaamd de melk niet optrekt.

Bij het bewaren der melk in melkkamers, veel beter in kelders, moet steeds de grootst mogelijke zindelijkheid worden in acht genomen, en vooral er voor gezorgd dat deze geene vreemde luchten kan opnemen, wij dit veel van invloed is op de kwaliteit der boter. Zal het goed zijn, dan moet melk in geen aanraking kunnen komen met de lucht b.v. van zuurkool, ingemaakte boonen, roggebrood, middageten, teerlucht, petroleum, enz.

Na verzameld te zijn moet deze zoo spoedig mogelijk worden afgekoeld, opdat de eigenaardige koelucht ook er af ga en de roomafscheiding des te grooter worde. Voor koelvaten worden bij voorkeur metalen vaten gebruikt in plaats van houten. Alom zijn die vertinde vaten in hooge of lage vormen te verkrijgen; ze mogen nooit geschuurd, maar wel met warm water en soda worden gereinigd. Al naar mate het doel dat men beoogt, worden deze vaten eenvoudig weggezet of wel is koud water geplaatst, ook wel in ijs.

De bergplaatsen moeten steeds op gelijke temperatuur gehouden worden, zoomede de melk, opdat de graad van stijfheid der boter steeds in den winter en in den zomer gelijk is. De handel verlangt zulks. De thermometer moet steeds het richtsnoer zijn van een goed boterbereider, daar het bekend is, dat de meeste room verkregen wordt bij een bepaalde warmtegraad; op geen boerderij mag dit instrument ontbreken, voor 60 á 90 ct. verschaft men het zich.

Na de pauze, in welke door de boerinnen vooral druk gebruik werd gemaakt van het bezichtigen der proefglazen en de resultaten, zoomede alle attentie aan de thermometers werd gewijd en vele vragen tot den spreker werden gericht, besprak deze nog enkele zaken, die storend op de boterfabricatie konden werken en de middelen ter voorkoming.

Wie b.v. is het niet bekend, dat in zandstreken vooral veel knollen worden verbouwd en dat als het vee deze gebruikt, niet alleen de melk, maar ook de daaruit vervaardigde boter er naar smaakt. Om dit euvel te voorkomen, raadt spreker aan om het vee te gelijktijd tarwezemelen te voederen, die als afval der stijfselabrieken uit ons land naar het buitenland voor lagen prijs worden uitgevoerd. — Het te probeeren, is gemakkelijk en min kostbaar, en onze huismoe- ders zullen niet meer over den naren smaak te klagen hebben.

In de groote opkomst en het aandachtig aanhooren zijner rede, vond spreker nog aanleiding er op te wijzen, dat het voor deze streek misschien niet ongewenscht zoude zijn, als bijvoorbeeld een 20 of 25-tal boerendochters zich daartoe bij het Bestuur alhier aanmeldten, een cursus door hem alhier werd gegeven, zooals zulks reeds in de hiervoren genoemde drie plaatsen is geschied. Als zoodanig verzoek mocht worden gedaan, mits niet te lang meer uitgesteld, zou de mogelijkheid bestaan, dat spreker ook alhier nog zoodanige cursus kwam geven.⁸ Hij eindigde met het uitspreken van den wensch, dat het gehoorde mocht worden ter harte genomen en goede resultaten mocht dragen.

8 Wat niet is gebeurd naar mijn gegevens!

1890 – 1X
(1889) Smilde (1891)

SMILDE

Provinciale Drentsche en Asser courant
27-12-1889

Stoom-Zuivelfabriek.
SMILDE.

AANDEELHOUDERS in de Coöperatieve Vereeniging tot oprichting van een Stoom-Zuivelfabriek alhier, en allen, welke nog als AANDEELHOUDERS wenschen toe te treden, worden ter Vergadering uitgenoodigd op **Zaterdag 28 December e.k.**, des avonds ten zes uur, ten huize van M. WIND, waarna zoo mogelijk zal worden overgegaan tot:

Vaststelling der statuten.
Benoeming van een definitief Bestuur.

Smilde, 24 December 1889.

De Voorloopige Commissie:
J. HOGERBRUGGE.
J. A. VENEKAMP.
H. FLEDDERUS.
HEND. DRENTHEN.
E. J. TONCKENS.
JAN W. DE VRIES.
A. VAN DAM.
J. N. VAN VEEN.

Provinciale Drentsche en Asser courant 14-03-1890

Smilde, 13 Maart. Bij opening op heden der inschrijvingsbiljetten voor het stichten van een gebouw, bestemd voor **stoomzuivelfabriek** met stoomkoornmolen en directeurswoning te Smilde, bleek, dat was ingeschreven door:

A. J. Diehlman te Assen	f 9973,
R. Hunse te Assen	- 9130,
K. J. Kalt te Heerenveen	- 8687,
K. Otten te Meppel	- 8329,
J. L. de Vries te Oldeholtspade	- 8178,
H. Smallenbroek en	
H. Jalvingh te Assen	- 7996.

Provinciale Drentsche en Asser courant 30-06-1890

Smilde, 27 Juni. Als machinist aan de **stoomzuivelfabriek** alhier is benoemd de heer J. Kits te Enumatil.

Vrij algemeen werd verwacht, dat op 't einde dezer maand de fabriek in gereedheid zoude zijn, doch de belanghebbenden zullen nog eenigen tijd geduld moeten oefenen. Op zijn vroegst zal men in het midden van Juli met het karnen en malen kunnen beginnen.

**Genootschap ter bevordering van den
Landbouw in de Provincie Drenthe.**
De volgende Landbouwlezingen zullen gehouden worden:

op Vrijdag 3 Januari 1890: te Hoogeveen bij OGTEROP;	} door den Heer J. J. VAN WEIJDOM CLATERBOS van Kampen
op Zaterdag 4 Januari 1890: te Emmen bij WIELENS;	
op Maandag 6 Januari 1890: te Eelde bij BAKKER;	

telkens des avonds te 6 uur.

Alle belangstellenden worden **dringend** tot bijwoning dezer LEZINGEN uitgenoodigd. De toegang is **geheel vrij**. Inzonderheid worden de Vrouwen en Dochters van Veehouders opgewekt om de Lezingen van den Heer J. J. VAN **WEIJDOM CLATERBOS** bij te wonen, daar genoemde Heer over de **Zuivelbereiding** zal spreken.

Namens het Hoofdbestuur
(get.) W. J. BOELKEN, Voorzitter.
(») MENNO O. GRATAMA, Secretaris.

Provinciale Drentscher en Asser Courant 1890-01-07

J. J. van Weijdom Claterbos lezing over zuivelbereiding

EMMEN, 5 Jan. De heer J. J. van Weijdom Claterbos van Kampen trad gisteravond op de zaal van den logementhouder Wielens alhier voor een talrijk publiek op tot het houden eener landbouwlezing. Daar er geen bestuurslid van 't Genootschap ter bevordering van den Landbouw in de provincie Drenthe aanwezig was, opende spreker zelf de vergadering, en begon, na zijn leedwezen te hebben betuigd geen vrouwelijke toehoorders op te merken, zijne rede over de zuivelbereiding. Zoo eenvoudig en duidelijk mogelijk sprak hij, niet als geleerde, doch als man van ondervinding, en we gelooven, dat bij juist daardoor hier nut heeft gesticht.

Spreker begon met eenige wenken te geven aangaande het melken. Hij betreurde het, dat dit niet zelden zeer onzorgvuldig geschiedt en ried den landbouwer aan zeil op deze bezigheid toe te zien. Zoo wees hij er op, dat de melker of melkster gewoonlijk te ver van de koe af zit; dat veelal niet met de volle hand en daardoor te langzaam wordt gemolken, 't geen de koe eerder droog maakt; dat de uiers veeltijds niet goed worden uitgemolken, 't geen tweecërlei nadeel bezorgt, nl. 1. dat de laatste droppels, juist de vetste, niet worden verkregen, en 2. dat die droppels 's zomers weldra verzuren en zodoende zeer schadelijk zijn voor de daarna te winnen melk.

Ook raadde hij ten zeerste aan om steeds op vaste tijden te melken, om daarna, vóór alles zindelijkheid aanbevelende, het te voren afwasschen der uiers een uitstekende zaak te noemen. Daarna behandelde spr. eene zaak, welke hij een eerste en voornaamste vereischte bij de bo-

terbereiding noemde, doch niettemin maar al te zelden wordt in acht genomen, nl. het direct afkoelen der pas gemolken melk. Hij achtte zulks noodzakelijk voor het verkrijgen van geurige boter en gaf als voordeelen op, dat de melk op die wijze 1. minder gauw bederft en 2. de dierlijke warmte en stallucht onmiddellijk verliest. Hij ried daarom ten eerste aan in 't vervolg te melken in metalen emmers en deze met de nog warme melk te plaatsen in een of anderen deele met koud water gevuld vat; de melk zou daardoor terstond een zoeteren smaak bekomen.

Hierop behandelde spr. het bewaren der melk, daarbij wijzende op drie eigenschappen, waarmede vooral rekening moet worden gehouden, te weten: dat bederf door koude wordt tegengegaan, dat stof en vuil het zuur worden zeer in de hand werken en dat onwelriekende stoffen, zijnde in de nabijheid der te bewaren vloeistof, wel degelijk haren invloed op deze doen gelden.

Dit alles bedenkende, achtte bij een koelen kelder als bewaarplaats vereischte, drong ten eerste aan op het bezigen van schoone melkvaten en wilde ingezette groenten enz. uit den kelder verwijderen.

Tot regeling der temperatuur in de bewaarplaats achtte hij een gemakkelijk te openen en te sluiten raam, benevens het gebruik van thermometers onvermijdelijk.

Spreker ging daarna over tot de behandeling der kwestie, hoe men aan de te karnen melk het geschiktst de juiste temperatuur geeft en onderscheidde daarbij twee gevallen, nl. 1. dat men karnt uit room en 2. dat men de volle melk gebruikt.

Bij het eerste stond spr. langer stil dan 't wel noodig was, aangezien men hier altijd het tweede doet. Het bijgieten van koud water achtte hij in elk geval verkeerd, daar zulks de temperatuur slechts weinig wijzigt en zodoende niet aan het doel beantwoordt. Toch ried hij aan steeds zooveel mogelijk bij dezelfde temperatuur te karnen, bijv. bij de gemiddelde van 15° C., daar men dan telkens in denzelfden tijd klaar komt en dezelfde kwaliteit boter verkrijgt.

De soort van karn achtte hij vrij onverschillig, terwijl hij eindelijk het uitwasschen, doch alleen met zuiver water, noodzakelijk noemde om de overtollige karnemelk uit de verkregen boter te verdrijven.

Na eene korte pauze behandelde spr. nog in 't kort de boterfabrieken, over welke hij een zeer gunstig oordeel uitsprak; volgens hem zouden dergelijke inrichtingen ook in Drenthe levensvatbaarheid bezitten.

Onze burgemeester, de heer Tijmes, bedankte na 't uitspreken dezer leerrijke rede den kundigen spreker met een hartelijk woord, hem tevens de verzekering gevende, dat zijn nuttige wenken ongetwijfeld weldadig zouden werken. Simmen, 5 Jan. Nu het nieuwe seizoen voor het

Beide, 7 Jan. Gister hield de heer van Weijdom **Claterbos**, van Kampen, bij den logementhouder B. Bakker eene improvisatie over zuivelbereiding. Om een gedetailleerd verslag van het gesprokene te geven, achten we na de plaatsing van het stuk uit Emmen over hetzelfde onderwerp van minder belang. De heer Claterbos heeft ook hier evenals te Emmen uitstekend voldaan en we raden ieder, die in de gelegenheid is genoemden heer te hooren, aan, daarvan gebruik te maken, want het belooft de moeite. Ook hier was het publiek talrijk en daaronder eenige boerinnen, die naar we hopen van zijne wenken, om smakelijke en zuivere boter te bereiden, gebruik zullen maken. De heer Jb. Hesselink, voorzitter van de afdeeling van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe, bracht een warm woord van dank aan den spreker.

Drentsche en Asser Courant 1890-01-14

Lezing J. J. van Weijdom Claterbos over Zuivelbereiding

BEILEN, 10 Jan. Was het ook te elfder ure bekend geworden, dat de Heer J. J. van Weijdom Claterbos uit Kampen heden avond eene voordracht zou houden over boterbereiding, toch liep zijn gehoor nog tot bij de 70 personen, onder welke een 9-tal boerinnen of boerendochters, die zeker allen met groot genoegen den Heer Cl. hebben gehoord.

Uitgaande van het gezegde: “Één man van ondervinding geldt dikwijls meer dan 10 geleerden”, gaf de Heer Cl. hoofdzakelijk, wat hij zelf heeft ondervonden in zake boterfabricage, en maakte hij 't zijnen hoorderessen en hoorders volstrekt niet lastig met wetenschappelijke termen of theoretische beschouwingen.

In hoofdzaken bevatte zijne voordracht het volgende:

Boter- en kaasfabricage vindt men bijna ons geheele land door, op 99 % der boerderijen. Hier karnt men de volle melk, elders alleen de room.

Hier gebruikt men hooge, — elders vlakke melkvaten. De inrichting der kelders verschilt ontzaglijk veel, als men die in de beste melkstreken van Friesland en Zuid-Holland vergelijkt met wat zandstreken in dat opzicht over 't geheel kunnen toonen. En toch — de kelder eischt zoo veel zorg.

De heer Cl. beweert, dat van alle gezonde melk, zoowel van de zand- als van de kleistreken even goede en geurige boter kan bereid worden. Maar melk is o zoo gevoelig! boter ook: beide nemen zoo heel licht een geurtje aan als zij onder 't bereik van riekende stoffen, of liever van den geur van riekende stoffen komen. Beide bederven zoo licht, als 't vaatwerk, dat ze bergt, niet uiterst zindelijk en zuiver is. Zindelijkheid en frissche lucht zijn daarom volstrekt noodig.

Waarom melkt de boer zelf mee in Friesland en Zd.-Holland? “'t Leste is 't, beste”, of “'t vet wil bovendrijven”.

Beide spreekwoorden waren van toepassing bij de les, die de Heer Cl. over 't melken gaf. “Onder 't melken een praatje maken met elkander?” zulke melkers en melksters dienen onder de koe weggejaagd: zij melken de koe droog. Want zij krijgen niet alle melk, de vetste blijft achter, de achtergeblevene verzuurt, en den volgenden keer komen er eenige stralen zure melk voor den dag. En dat bederft de zaak al.

Schoone handen, zindelijke uiers, — wie zal daar bij 't melken niet voor zorgen? En de emmers? Och, laat toch niemand meenen, dat er wel een stukje brood, koek of zelfs aardappelschillen in meegenomen mogen worden voor koe of kalf: dat zal 't maken van goede boter onmogelijk maken.

Geen melk mag in den stal blijven staan: 't vervoeren uit de weide eischt voorzichtigheid. En is zij thuis, dan karnt men van zoete melk boter, als men 't wil; — maar de heer Cl. zegt: “wel beste boter, maar niet genoeg!” Liever de melk goed afkoelen en dan de room karnen: dat geeft beste boter, eischt het minste werk en kan zonder kostbare werktuigen. Maar vooreerst: de kelder goed inrichten: de kelder zindelijk en frisch houden, en daarom ook op tijd de luiken openen en sluiten, en niets anders in den kelder dan melk en boter. De wijze, waarop de melk wordt afgekoeld kan zeer eenvoudig zijn volgens den spreker.

Ten tweeden: De thermometer moet altijd door dienst doen, dien moet men leeren gebruiken, zal 't met de boterfabricage vlotten.

In de derde plaats: Geen koud, ook geen heet water in de melk of in de room; maar de melk of de room in heet of in koud water naar omstandigheden.

Omdat 't gemakkelijker gaat en de te behandelen hoeveelheden kleiner zijn, houdt de heer Cl. meest van room karnen. Daarom metalen melkvaten; bij 't karnen van de room alléén deugen houten melkvaten niet.

De soort van karn is den heer Cl. vrij onverschillig, maar Z. E. beweert, dat de karner of karnster zich door 't leeren gebruiken van den thermometer en het toepassen van 't door ondervinding geleerde in staat kan stellen, om altijd op tijd en in evenveel tijd te karnen.

Aan betooverde karns gelooft de Heer Cl. niet.

Had de spr. over 't afscheppen der room eene enkele opmerking gemaakt, het afnemen der boter en 't verder bewerken eischt veel zorg. Zoo weinig mogelijk de handen er in: die zweeten zoo licht eens!

't Kneedbord kost niet veel. De boter wasschen of niet wasschen laat den Heer Cl. al vrij onverschillig, maar 't zuiveren van haren niet, evenmin als 't verdrijven der in de boter aanwezige melk. En dan nog eischen 't zouten en, als 't noodig is, 't kleuren der boter uiterste nauwkeurigheid.

Gewicht en maat moet er bij te pas komen, anders blijven zoutheid en kleur niet altijd gelijk. En voor 't bedingen van hooge marktprijzen voor de boter, zegt spr., is 't noodzakelijk, dat de koopman altijd op denzelfden graad van zoutheid en op dezelfde kleur kan rekenen.

Het laatste gedeelte van 's heeren Claterbos toespraak was in hoofdzaak een verhaal van de resultaten, door hem verkregen op de boerderijen, waar men onderwijs in 't boterbereiden heeft gehad en de lessen heeft opgevolgd.

En bij 't aanhooren van dat onopgesmukt verhaal, kwam onwillekeurig de gedachte bij ons op: “Dankbaar, maar niet voldaan”. Zeker, dankbaar voor wat wij hoorden, maar niet voldaan, voor dat ook in Drenthe een practisch man van gemeente tot gemeente reist, om onze weetgierige en belangstellende boerinnen en hare dochters eenige dagen aaneen te laten zien, hoe hij de boter bereidt, en haar te leeren de boter zoo te bereiden, dat ze niet meer met lage prijzen tevreden behoeven te zijn.

Wat met praten en vertellen omtrent 't bereiden van boter te doen mogelijk is, zeker verdiende de voordracht van de Heer Cl. in dat opzicht hoogen lof; maar mochten wij zoo'n man hier eens eene week lang bezig zien practisch les te geven aan de meest ontwikkelden en de meest leergierige boerenmeisjes, daarvan zouden wij de schoonste resultaten durven voorspellen

POZV 1890-01-22

Markelo start cursus zuivelbereiding

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 22-01-1890

* MARKELO, 20 Jan. Veel wordt door de Twentsche landbouwmaatschappij in deze streken gedaan, waarvoor haar alle eer toekomt. Nu hebben wij weer aan haar tussenkomst te danken, dat door den heer van **Weijdom Claterbos** uit Kampen, alhier een cursus in de zuivelbereiding geopend is, die gedurende een maand gegeven zal worden.

Heden morgen was men voor het eerst bijeen, op de boerderij van J. H. Meengs, die daarvoor zijn woning bereidwillig heeft afgestaan. 40 boerenmeisjes waren aanwezig.

Nadat de heer Van **Weijdom Claterbos**, uit naam der Twentsche maatschappij van landbouw, haar welkom had geheeten en ook den burgemeester dezer gemeente voor zijn tegenwoordigheid en belangstelling dank zegde, begon de eerste les. Zij was hoofdzakelijk een inleiding, waarin werd medegedeeld, wat het doel is van zuivelonderwijs en waarom hier onderwijs gegeven zal worden.

De leeraar rekende van de zijde der meisjes op belangstelling — geen nieuwsgierigheid — en trouwe opkomst.

Een voorloopig programma werd vastgesteld.

Iederen morgen om 8 uur komen 3 meisjes om de werkzaamheden te helpen verrichten, namelijk melk afroemen, karnen en **boter** bewerken. 's Maandags van 10—12 uur worden haar theoretische lessen gegeven.

Alle namiddagen van 1½ uur tot 's avonds zal de heer **Claterbos** op de boerderij aanwezig zijn, teneinde aan ieder belangstellende en belanghebbende zijn wijze van werken uit te leggen.

Nadat hij eindelijk de meisjes een vluchtigen blik had laten slaan in den kelder en over zijn wijze van behandelen, keerden allen tegen den middag huiswaarts.

De heer C. noodigde in de eerste plaats vooral de ouders der leerlingen uit 's namiddags te komen. Hij was dan steeds bereid hen van alles de gewenschte inlichtingen te geven.

Welnu, wij wenschen deze uitnoodiging in wijderen kring bekend te maken en roepen alle botermaaksters uit deze buurt toe: „Ga eens een kijkje nemen; het is in den tegenwoordigen tijd toch zoo druk niet. Maar ga er niet heen met de gedachte ik wil niet leeren, maar denk aan het versje:

Weet gij wie het meeste wordt bedrogen?
Die 't wijste is in zijn eigen oogen.

POZC 1890-01-28

Twentsche Landbouwmaatschappij maakt gebruik van GOMvL 'wandelleraar' v Weijdom Claterbos. Naast bovengenoemde cursus ook lezingen in Diepenheim, Delden, Almelo, Vriezenveen en Tubbergen

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 28-01-1890

* HENGELO, 26 Jan. Het bestuur der Twentsche Landbouwmaatschappij hield heden alhier wederom een bijeenkomst.

De voorzitter, de heer L. Lasonder G.Az. van Enschede, herinnerde met een kort en deelnemend woord aan den overleden secretaris en vriend, wien de meeste leden van het bestuur nog slechts weinige dagen geleden de laatste eer hadden bewezen, door zich aan te sluiten aan de brede rij van vrienden en bekenden, die zijn lijkbaar naar het graf begeleidde; wien een lijkkrans op de baar werd gelegd als een oprechte hulde aan den volijverigen secretaris der maatschappij toegebracht.

Ten opzichte van de regeling der landbouwvoordrachten deelde hij mede, dat de heer Van **Weijdom Claterbos** uit Kampen binnen weinige dagen voordrachten over de zuivelbereiding zou

houden in de gemeenten Diepenheim, Delden, Almelo, Vriezenveen en Tubbergen, waarvan hij hoopte evenveel belangstelling onder de boeren-vrouwen te zullen mogen opmerken als den heer **Claterbos** te Markelo wordt bewezen.

De berichten toch van verschillende, onbevooroordeelde zijden hem uit Markelo verstrekt en ter vergadering door het bestuurslid uit die gemeente, den heer H. J. Boskamp, bevestigd, hebben hem thans reeds ten volle overtuigd dat het een heilzaam besluit der Twentsche Landbouwmaatschappij was, toen zij genoemden ervaren zuivelbereider uitnoodigde een cursus in Markelo te komen houden. Vrij algemeen besloot het bestuur in den loop der volgende week zich persoonlijk te gaan overtuigen van het groote nut door dezen cursus gesticht.

POZC 1890-02-04

Aanvulling op voorgaande twee knipsels

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 04-02-1890

* MARKELO, 31 Jan. De heer **Weijdom Claterbos** die, zoo als bekend is, hier een cursus in de boterbereiding houdt, heeft II. Dinsdag te Diepenheim en den volgenden avond te Delden een voordracht gehouden, die door de talrijke bezoekers met veel belangstelling werd aangehoord. Niettegenstaande de sneeuw en regenbuien voor velen den tocht hoogst moeilijk maakten, waren te Diepenheim nog 60 personen, waaronder 12 vrouwen aanwezig, en te Delden op Carelshaven ruim 100 belangstellenden, van wie meer dan de helft vrouwen waren. Op een duidelijke, heldere en toch zoo eenvoudige wijze werd den toehoorders de geheimen der boterbereiding zoo als die door den heer **Claterbos** wordt verricht medegedeeld. Hoogst dankbaar keerde men naar huis doch niet voldaan, want op beide plaatsen werd de wensch geuit, dat ook bij hen een dergelijke cursus mocht worden gegeven, en velen gaven hun verlangen te kennen op die wijze **boter** te zien maken. Eenige boerinnen te Delden besloten maar voorloopig, binnen kort een bezoek te komen brengen

op de boerderij van J. H. Meengs alhier, waar de heer **Claterbos** zijn lessen geeft.

Onder de toehoorders was ook een boterhandelaar die zeide dat hij f 8 meer gaf voor $\frac{1}{2}$ vat **boter** door den heer C. gemaakt, dan voor de gewone **boter**; terwijl deze den spreker tevens verzekerde bereid te zijn voor de **boter** door ZEd. gemaakt 60 cent per pond te willen geven. Met een enkel woord wees de heer C. er op hoe men door toetreding tot het lidmaatschap van de maatschappij van landbouw in Twenthe, wellicht een volgend jaar ook de voordeelen van een te houden cursus zou kunnen genieten.

De lessen worden dagelijks nog met dezelfde belangstelling gevolgd, velen gaan dikwijls met het vaste voornemen huiswaarts om 't een of ander na te volgen, en al mocht dit nu niet altijd ten uitvoer worden gebracht, door de vele nuttige wenken, omtrent zindelijkheid in 't algemeen en reinheid van kelder, gereedschap enz. in 't bijzonder, zal men tot nadenken komen en — hopen wij — ter harte nemen wat geleerd is.

De Graafschap Bode 1890-02- 01

Verslag lezing *Boterbereiding* door J. J. v. Weijdom Claterbos

DIEPENHEIM. - Dinsdagavond j.l. hield de heer van Weijdom Claterbos ten huize van de kastelein Ooms alhier, vanwege de *Twentsche Landbouw Maatschappij* een lezing over boterbereiding. In voor ieder bevattelijke taal leerde hij, hoe met weinig, ja zelfs zonder kosten, doch met wat meer moeite, beter en geuriger boter te verkrijgen is. Het nut van de thermometer bij de bereiding bracht hij de aanwezigen duidelijk onder het oog.

Jammer was het, dat zo weinig landbouwers uit deze gemeente aanwezig waren. Niettegenstaande het zeer slechte weder, was $\frac{3}{5}$ van het aanwezig publiek uit het naburig Stokkum gekomen.

Enkele ingezetenen meenden, dat de afwezigheid der Diepensche boeren daaraan geweten moest worden, dat men ditmaal, niet als bij vorige lezingen, de bijeenkomst in het schoolgebouw hield.

Met de spreker wensen we, dat zijne raadgevingen, op practiche ervaring berustende, opgevolgd mogen worden, en dus de boterfabricatie⁹ in deze streken een stap in de goede richting moge vorderen.

De Graafschap Bode 1890-02-15

9 Hier dus fabricatie bedoeld op de boerderij, het zou enkele (5 á 6 jaar) duren dat vWC. in Gelderland / Overijssel over boterbereiding in (boter)fabrieken zou adviseren. (ZHN.)

Verslag Lezing: Boterbereiding J. J. van Weijdom Claterbos

VARSEVELD. - 12 Febr. Heden avond hield de heer J. J. van Weijdom Claterbosch uit Kampen op de bovenzaal van de heer D. W. Grutterink alhier een voordracht over boterreiding. Spreker behandelde in het kort de eigenschappen der melk: dat zij spoedig zuur wordt, gemakkelijk tot bederf overgaat en zeer veel neiging heeft om allerlei dampen en gassen uit de lucht op te nemen. Naar aanleiding dezer laatste eigenschap wees spreker er dan ook meer-malen op, hoe nadelig het voor de boter is, dat de melk bewaard wordt op plaatsen waar de lucht niet volkomen zuiver is.

Daarom wenste hij dan ook uit de bewaarplaatsen voor melk alles te weren, waardoor de lucht in de omgeving verontreinigd zou kunnen worden. En bovenal drong spreker aan op zindelijkheid, waarop niet te veel kan gelet worden. Niet alleen op zindelijkheid van eigen lijf en kleren moest de boer of de boerin letten, ook met betrekking tot het rund, de kelder, melkvaten en ander melkgereedschap moest de grootste zindelijkheid in acht genomen worden. Om dit te bevorderen en nog om andere redenen achtte Spr. het gebruik van metalen melkgereedschap beter dan dat van houten.

Het melken zelf moest op vaste tijden, geregeld en met vaste hand geschieden en vooral achtte Spr. het niet goed, dat er gedurende het melken door de melker of de melkster gesproken werd, daar het melken dan niet geregeld ging en de koe zodoende de melk niet wou laten schieten. Verder moest de koe telkens goed uitgemolken worden, want de laatste melk is de vetste: „de laatste drop is de boterknop.” Over het bewaren der melk gaf Spr. nog menige nuttigheden en praktische wenk en behandelde daarna het karnen.

Het voegen van koud of warm water bij de melk tijdens het karnen ontraadde hij ten sterkste; voor de boter was het beter om de melk vóór het karnen op de goede temperatuur te brengen, door ze op andere wijze af te koelen of te verwarmen. Vooral drong Spr. aan op het gebruik maken van de thermometer bij de boterbereiding, daar dit werktuig een veel betrouwbaarder gids is om de warmtegraad te bepalen, dan de vinger der boerin.

Het karnen moest regelmatig en zonder ophouden geschieden, tot de boter „groot” was, en als de boter uit de karn genomen is, moet er de nog in aanwezige melk zoveel mogelijk uit verwijderd worden, echter zonder hierbij water te gebruiken.

Kan men, tengevolge van de beschikbare werktuigen, het water niet missen, dan moest men steeds zorgen het water zo zuiver mogelijk te hebben. Ook het zout, dat in de boter gedaan werd, moest zo zuiver mogelijk zijn en steeds moest men zorg dragen gelijke hoeveelheden zout te gebruiken.

Deze en nog vele andere zaken besprak de heer Claterbos en de heer J. Kreeftenberg, voorzitter der onderafdeling Varsseveld van de G.O.M. van Landbouw was zeker de tolk van de zeer talrijk opgekomen menigte, toen hij de geachte Spreker dank zei voor de leerrijke voordracht van deze avond en hem een „tot weerzien” toeriep.

Provinciale Drentsche en Asser courant 07-03-1890

Dedemsvaart, 5 Maart. Gisteren hield de heer J. J. van **Weijdom Claterbos** alhier eene rede over de melk- en boterbereiding.

Ziehier eenige der vele nuttige wenken door den spreker aan een groot getal belanghebbenden gegeven. Iedere grond kan de beste boter geven, als de weide maar goed is en de bereiding naar den eisch geschiedt. De boer moet, als in Zuid-Holland, zelf mee gaan te melken; onder het melken mag geen woord gepraat worden, dan melkt men niet door en men moet melken, dat de koe er van trilt en schudt. Men moet tot den laatsten druppel uitmelken, »de laatste drop is de boterknop». Men late de eerste melk maar eens staan in een glas en de laatste in een ander, dan ziet men, dat er in het laatste glas vrij wat meer room voor den dag komt. Melkt men steeds lamlendig en maar half uit, dan is de koe weldra droog. De melk neemt licht de geur aan van de lucht. Daarom geene reukgevende stoffen, eten b.v., in den melkkelder. Rook slaat ook gauw op de melk, deze dus niet bij 't vuur. Als de koeien op den mest staan, ruikt de melk eene poos naar den mest, maar

zet men de volle melkemma's een half uur in frisch water, dan is die lucht er gauw af. De melk moet klaar gemaakt worden vóór ze in de karn komt en men moet er geen water in gieten. Spr. deed het nooit en het beviel hem uitstekend. Als men de melk in een metalen voorwerp heeft en dit in een grooter vat met water zet of hangt, dan kan men met dit water, door toevoeging van koud of warm water, de temperatuur regelen. Een oplettende boer kan niet zonder thermometer. De melk moet ongeveer 16 graden Celsius zijn. Steekt men zo'n werktuigje door het deksel van de karn, dan zegt hij door zijn klimmen, dat er te heftig gekarnd wordt. Spr. deed op die wijze het karnen met eene handkarn altijd in 40 minuten. Waar de melk te warm wordt, bij 't vuur, of door te heet water, ontstaan licht kaasdeeltjes. Herhaaldelijk deed spreker uit komen, dat men alleen lekkere boter krijgt, als men de uiterste zindelijkheid in acht neemt.

Er waren ook eenige boerinnen aanwezig. Zij zullen zich zeker menigmaal onder haar werk het gehoorde herinneren en door toepassing de waarde van hare boter verhoogen.

Apeldoornsche courant 11-03-1890

Voor een cursus in zuivelbereiding, welke namens de afdeling Opper-Veluwe der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw in Mei of Juni te Nunspeet zal gegeven worden door den leeraar der Maatschappij, den heer J. J. van **Weijdom Claterbos**, hebben zich reeds 41 meisjes aangemeld. Op andere plaatsen in Gelderland is het getal aangiften voor zulk een cursus nog grooter.

De Graafschap Bode 1890-04-26

LICHTENVOORDE.

— Ook hier is vanwege de G. O. M. van Landbouw een cursus geopend voor zuivelbereiding, onder leiding van den heer v. **Weijdom Claterbos**. Op Maandag, Woensdag en Vrijdag wordt op „de Kranenboer" en op Dinsdag, Donderdag en Zaterdag op de boerderij van de Wed. Wilbrink in Zieuwent praktisch onderwijs gegeven. De cursus wordt thans gevolgd door circa 60 vrouwen en meisjes.

De Gelderlander 1890-06-26

De cursus in zuivelbereiding, welke van 15 Juni tot 15 Juli namens de Geldersch-Overijsselsche Maatsch. van Landbouw te Kerbeek gehouden wordt door den Heer J. J. van **Weijdom Claterbos**, wordt geregeld door 25 meisjes bijgewoond.

De Graafschap Bode 1890-04-05

GEESTEREN.

— 2 April. Gisteravond hield de heer Van **Weijdom Claterbos** hier voor de tweede maal eene voordracht, waarin hij op de voordeelen wees, die de wijze, volgens welke hij boter bereidt, afwerpt, boven andere. Hij noemde personen uit Barneveld, Zutphen, Markeloo en andere plaatsen, die voor de boter, volgens zijne methode bereid, minstens 10 cents boven de hoogste marktprijzen, daar ter plaatse gegeven, hadden ontvangen. Vervolgens besprak hij de voordeelen, die onderlinge boterfabriekjes op hooge gronden aan de landbouwers kunnen opleveren, vooral in tijden, wanneer ze over weinig melk hebben te beschikken of te druk zijn, om de noodige zorgen aan de zuivelbereiding te schenken.

De Graafschap Bode 1890-07-26

VARSSEVELD.

— 20 Juli. Aan den cursus in de **boterbereiding**, alhier op de boerderij van de Wed. Duits-hof op „Groot-Bavink" te houden, zullen 37 meisjes deelnemen.

De cursus zal aanvangen op den 15den September en waarschijnlijk zes weken duren.

Gang van zaken cursus Boterbereiding door G.O.M.v.L. leraar J.J. v. Weijdom Claterbos

VARSEVELD. - Zo komt men van het een tot het andere. Toen verleden jaar door de leraar der Zuivelbereiding van de *Geld. Overijs. Mij. v. Landb.* te 's-Heerenberg een voordracht werd gehouden over de boterbereiding en die vergadering werd bijgewoond door het Bestuur der onderafdeling Varsseveld, kwam de wens op, ook hier ter plaatse een voordracht over dit-zelfde onderwerp te doen plaats hebben. Dit geschiedde in de maand Februari en de stampvolle zaal bewees niet alleen dat de boerinnen hier gaarne wilden luisteren - velen van hen volgden de nuttige wenken toen gegeven reeds op. Maar ook hiermee was men nog niet voldaan, het verlangen werd te kennen gegeven ook hier een cursus te doen houden en ofschoon eerst gevreesd werd dat hieraan dit jaar nog geen gevolg zou worden gegeven - het viel mee en is de cursus thans geopend, de meisjes ingedeeld, en een programma vastgesteld.

36 Meisjes en een paar vrouwen verbonden zich de cursus zo trouw mogelijk bij te wonen. Even als op alle plaatsen waar tot nu toe die cursus gegeven werd, is dit onderwijs praktisch en theoretisch. Elke morgen komen om 7 uur 6 leerlingen eigenhandig de boter maken. Maandag, Woensdag en Vrijdag wordt voormiddags een paar uur theoretisch les gegeven, terwijl de leraar zich bereid heeft verklaard elke Dinsdag en Donderdag vanaf 2 uur tot donker op de boerderij aanwezig te zullen zijn, om elke belanghebbende en belangstellende alles te laten zien en te verklaren.

De boerderij Groot-Buvink, alwaar de cursus wordt gehouden, is gelegen op 20 minuten afstand van het dorp.

Wanneer wij vernemen, dat op bijna alle plaatsen van deze laatste gelegenheid ruim gebruik is gemaakt, dan hopen wij dat de boerinnen van Varsseveld en omliggende plaatsen niet achter zullen blijven en zijn wij zeker, dat ze geen berouw zullen hebben. Wel weten we, dat de werkzaamheden op het land en in de boerderij nog vele zijn, maar ook zal men ons toestemmen, dat als men wezenlijk wil en men het er op zet, er nog wel een uurtje kan worden uitbroken.

Moge daartoe deze weinige regelen voor velen een opwekking zijn!

DGB 1890-10-18

Gendringen: Aankondiging eind oktober voordracht W.C. 'boterbereiding'.

De Graafschap Bode 1890- 10-18

GENDRINGEN.

— 16 Oct. Naar wij met zekerheid vernemen zal op het einde dezer maand (men noemde ons 30 Oct.) in de afdeeling Gendringen der G. O. M. v. L. door den bekenden heer van Weijdom Claterbos een voordracht gehouden worden over boterbereiding. De botermaaksters, in de eerste plaats de vrouwen en de dochters van de leden, zullen zeker van deze kosteloze gelegenheid gaarne gebruik maken om haar kennis te komen uitbreiden of haar methode te vergelijken met die van den heer Claterbos. Naar wij uit andere streken van Gelderland vernemen, moet de boter, vol-

gens de voorschriften van dien heer bereid, puik fijn zijn, zoodat ze zelfs aan de meeste markten 5 cent per pond meer kan halen, dan de op de gewone manier behandelde. Het is dus zeer te wenschen, dat, nu de afdeeling Gendringen de botermaaksters deze gelegenheid zal aanbieden, deze en andere belangstellenden ook niet zullen nalaten er gebruik van te maken. Heeft de lezing des avonds plaats, zooals te Gendringen steeds gewoonte is geweest, dan kan uit ieder huisgezin toch minstens één persoon er naar toe gaan.

De Graafschap Bode 1890-11-08

Vervolg over zes-weekse cursus zuivelbereiding

VARSEVELD. - 30 Oct. Heeft men wel eens horen vragen, of de vak-zuivelschool der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw enig nut sticht, zodat zelfs deze vraag op het Landhuishoudkundig Congres te Goes is behandeld. Wij geloven deze vraag bevestigend te kunnen beantwoorden.

Sedert enige weken heeft de leraar dier school, de heer J. J. van Weijdom Claterbos, hier ter plaatse een cursus gehouden in de zuivelbereiding, en deze werd door 36 meisjes getrouw bijgewoond. Bijna geen dag ging voorbij of van alle kanten kwamen belangstellenden en belanghebbenden zien of deze wijze van boterbereiding beter is dan de methode tot nu toe in deze streken gevolgd. Hierdoor kwam er een andere geest in de gemeente.

In koffiehuisen en scheerwinkels, bij het spinnewiel zowel als bij de traditionele koffiekant, werden de koffiepraatjes op zij gezet en hoorde men enkel spreken over deze manier van zuivelbereiding, en werden ook tegelijkertijd de uitkomsten besproken, die men op deze of gene boerderij verkreeg, waar het voorbeeld van de leraar werd toegepast.

Wie echter de laatste les heeft bijgewoond, die in het dorp werd gegeven op de zaal van de heer D. W. Grutterink, en waarin de leraar een klein schema gaf van hetgeen hij gedurende de cursus behandeld had, zal er geen ogenblik aan twijfelen, of zijn onderricht heeft veel nut gesticht en zal dit nog meer doen, indien men op de ingeslagen weg voortgaat, want door aanschaffing van enige werktuigen van geringe prijs wordt het bewijs geleverd, dat op vele boerderijen deze wijze van botermaken goede uitkomsten oplevert.

Dat de belangstelling in deze laatste les buitengewoon groot was, bleek ten eerste uit de volle zaal, ja ze was zelfs te klein om alle toehoorders en toehoorderessen te bevatten. Dat het dan ook van weerskanten niet aan dankbetuigingen ontbrak laat zich begrijpen en de leraar beloofde over enigen tijd terug te komen, om zo nodig nog enige voorlichtingen en terechtwijzingen te doen.

Hiermee was de cursus voor deze zomer afgelopen en vernamen wij dat het aantal meisjes, die op 7 verschillende plaatsen een cursus gevolgd hebben, het niet onaanzienlijke getal bedraagt van 230.

Na afloop van deze les besloot het bestuur der afd. „Oude IJssel” met het bestuur der onder-afd. „Varsssveld” pogingen in het werk te stellen, of ook hier evenals te Nunspeet niet een weg kan gevonden worden om voor boter, op die wijze bereid als de leraar aangegeven is, een beteren prijs te bedingen, want hier bestaat de boterhandel in een zogenaamde ruilhandel en wordt ze niet naar kwaliteit betaald, maar wel naar de hoeveelheid waren, die men bij de winkelier koopt.

DGB 1890-11-15

Wisch: kort verslag lezing W.C. 'zuivelbereiding'

De Graafschap Bode 1890-11-15

WISCH.

— 5 Nov. Vanwege de Afdeeling „Oude IJssel” der G. O. M. van Landbouw hield de heer J. J. van Weijdom Claterbosch heden eene lezing over „zuivelbereiding,” ten huize van den heer Pothoff te Silvolde. Dat de landbouwers zelve in dezen tak van hun bedrijf meer en meer belang gaan stellen, bleek ook heden avond uit de talrijke opkomst: de lezing toch werd bijgewoond door omstreeks 210 personen, waaronder een zestigtal vrouwen.

Op zijne gewone duidelijke manier behandelde de heer Claterbosch achtereenvolgens: de melk, het melken, de boterbereiding en de verschillende opmerkingen, die hij in onderscheidene streken te dezen opzichte gemaakt had.

Na afloop vroeg de president of er ook animo zou bestaan om te trachten in den loop van het volgend jaar te Silvolde een cursus in zuivelbereiding te krijgen. Staande de vergadering meldden zich reeds een twintigtal liefhebbers aan.

POZC 1890-11-21

Nunspeet: kort versl. lezing W.C. 'boterbereiding'

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 21-11-1890

* NUNSPEET, 20 Nov. Gisteren avond hield de heer Van Weijdom Claterbos, daartoe van wege de afdeeling Over-Veluwe van de Geldersche Maatschappij van Landbouw uitgenoodigd, in het hotel Nunspeet alhier eene voordracht. Het door hem gekozen onderwerp was de boterbereiding. Op zeer duidelijke wijze toonde de heer Claterbos aan, dat de van oudsher alhier gevolgde wijze van boterbereiding, door n.l. te karnen van zoogenaamde dikke of verzuurde melk, niet doelmatig is om goede boter te bereiden, maar dat men daarentegen juist alles moet doen om de melk zoet te houden. — Zijne voordracht die in hoofdzaak eene herhaling was van hetgeen de heer Claterbos in den afgelopen zomer in eenige lessen aan een dertigtal boerinnen alhier leerde, werd door een talrijk publiek met belangstelling aangehoord. Bijna al zijne leerlingen waren tegenwoordig en waren den heer Claterbos nog steeds dankbaar voor het van hem genoten onderricht. De boter, op de wijze van den heer Claterbos bereid, vindt veel aftrek, zoodat de leveranciers dikwijls niet in staat zijn aan al de aanvragen te voldoen.

1891 – 0X

(1890) geen! (1892)

POZC 1890-01-16 Vaassen: Lezing W.C. 'Boterbereiding' – Grote belangstelling 180 personen

Aco 1891-01-17 Apeldoorn Lezing W.C. 'Boterbereiding' – Weinig belangstelling! ¹¹

POeZC 1891-03-24

Lezing J. J. van Weijdom Claterbos over boterfabrieken

Gisteren avond werd vanwege de *Twentsche Landbouwmaatschappij* alhier door den heer J. J. van Weijdom Claterbos een lezing gehouden over boterfabrieken. De opkomst was zeer talrijk en wel een bewijs dat er, zooals spreker in den aanvang zijner lezing opmerkte, meer belangstelling op landbouwgebied zich begint te openbaren. En niet alleen belangstelling, ook vooruitgang in het landbouwbedrijf is waar te nemen. Aanschaffing van betere werktuigen, zooals dorschmachines, hakselsnijders enz., aanschaffing van kunstmeststoffen voor de veehouderij, betere bewerking van den grond, dit alles toont een streven naar vooruitgang.

Slechts op het gebied der boerin — en hier heeft spreker de boterbereiding op het oog — is geen vooruitgang, en zoo al niet achteruitgang, dan toch wel degelijk stilstand waar te nemen. De boterbereiding verkeert precies nog in hetzelfde stadium als voor 50 en voor 25 jaren. De prijzen der boter in 1850 en 1875 verschilden enorm. Terwijl in 1850 op de Leeuwarder markt voor 1 / 8 vat boter van 20 kilo f 18 werd betaald, was de opbrengst van dezelfde hoeveelheid in 1875 verdubbeld, men betaalde er toen f 36 voor.

De Hollandsche boter had een goeden naam, ook in het buitenland. Op die goede reputatie is men ingedommeld, terwijl de hoogere prijzen — men dacht dat het er niet toe deed of men goede of minder puike waar leverde — de deur openzetten voor knoeierij. Omdat voorts de Hollandsche boter zoo zeer gezocht en gewild was en men zulke flinke prijzen er voor kwam, begon men te peinzen over andere stoffen, die de boter konden vervangen. De kunstboterfabrieken werden in 't aanzijn geroepen en het fabrikaat dier fabrieken werd in 't buitenland als natuurboter verkocht.

Een ander gevolg van de hoge boterprijzen was, dat op vele plaatsen de lust tot boterbereiding ontstond. Op de landbouwtentoonstelling, in 1877 te Hamburg gehouden, werd de Hollandsche boter, vroeger de voortreffelijkste ter wereld, slechts met een tweeden of derden prijs bekroond, terwijl die uit Holstein en Denemarken met den eersten prijs ging strijken. De *Friesche Maatschappij van Landbouw* zond daarop een commissie naar Denemarken, om zich op de hoogte der zuivelscholen en zuivelfabrieken te stellen.

¹¹ Over beiden voordrachten wel verslag in systeem.

Als oorzaken voor de mindere kwaliteit der boter, ook in Twenthe, noemde spreker drie factoren: gebrek aan kennis, aan behoorlijk toezicht en aan geschikte hulpmiddelen.

Hierna gaf spreker een korte schets van de boterfabrieken. Het was geen uitvoerige beschrijving, wel een eenvoudige beschouwing, zooals hij in zijn inleidend woord reeds verklaard had.

De inrichting van genoemde fabrieken is gebaseerd op de natuurwetten, zoodat dan ook in die boterfabrieken een systematische behandeling op den voorgrond treedt. Tevens gaf spreker een korte verklaring van een der eenvoudigste werktuigen op het gebied der boterbereiding, nl. van een centrifuge, die in de boterfabrieken wordt aangetroffen. De samenstelling berust op de wet van de middelpuntvliedende kracht. Een plaat, de afbeelding van dit werktuig bevattende, die in de zaal was opgehangen, werd door spreker verklaard. Hoe de scheiding der room- en waterdeelen door middel dezer centrifuge geschiedt, werd door hem toegelicht.

Met dit werktuig kan men ongeveer 600 liter melk in een uur verwerken. Ook verkrijgt men bij deze bewerking een geheel ander product, waarvoor men hooger prijs kan bekomen. In Engeland heeft men drie soorten van boterfabrieken: 1. waar de boeren de volle melk leveren; 2. waar zij eenvoudig de room leveren; 3. waar zij de boter aan de fabriek leveren.

Nog merkte spreker op, dat de oprichting van boterfabrieken niet te licht moet gerekend worden. Er zijn bezwaren aan verbonden. Men moet weten of zulk een fabriek levensvatbaarheid heeft, dan is het te wagen en zal men er voordeelen van kunnen trekken.

Na de lezing werd gelegenheid tot vragen gegeven, die door den spreker werden beantwoord of toegelicht.

Op een vraag van een der aanwezigen, hoe groot de hoeveelheid melk moet zijn, per dag aan een boterfabriek te leveren, en naar de kosten van dergelijke fabriek, werd door den heer Clatterbos geantwoord, dat dit minstens 2000 liter per dag behoorde te zijn; een grooter hoeveelheid was echter nog voordeliger, omdat de meerdere productiekosten niet stijgen in evenredigheid met de geleverde melk. Voor f 10.000 zou men wel een flinke fabriek kunnen oprichten.

In De Wijk bij Meppel (**Rogat**) is ook een boterfabriek. Als de prijs van de boter stijgt, krijgt de boer er ook meer voor zijn melk. Een ander maakte de opmerking, dat de Enschedesche Melkinrichting op een anderen voet werkt. Hij vreest, dat door de oprichting eener tweede fabriek de concurrentie groot zal worden en voor beide partijen nadeelig zal zijn.

Nog werd ter sprake gebracht, dat vele landbouwers deze grief tegen de Enschedesche Melkinrichting hebben, dat zij de ondermelk niet terug krijgen en niet het maximum voor de melk bekomen, waarop geantwoord werd, dat het belang van den boerenstand door de Melkinrichting niet uit het oog werd verloren. Toch blijkt uit het vervolg der discussie, dat bovengenoemd bezwaar ook door niet-landbouwers gevoeld en erkend werd.

Na veel heen en weer praten werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat commissarissen der Enschedesche Melkinrichting met de landbouwers vergaderen ten einde tot een overeenkomst te geraken.

Hierna sloot de voorzitter der *Twentsche Landbouwmaatschappij*, de heer L. Lasonder G.Az. onder dankbetuiging aan den spreker de vergadering.

VARSEVELD, 1 April. Van wege de afdeling Oude IJssel, onderafdeeling Terborg-Silvolden van de Geldersch-Overijsselsche maatschappij van landbouw, zal van 15 April tot 15 Mei op de boerderij Klein Ottel in de Silvoldsche buurt een cursus in de zuivelbereiding worden gegeven, onder leiding van den heer J. J. van Weydom Claterbos, leeraar aan de vak-zuivelschool te Kampen. Dat zoo'n cursus zeer gewenscht is, valt niet te betwijfelen, vooral nu er zich commissiën vormen, om voor die beter bereide boter hogere prijzen aan de landbouwers te verzekeren.

DINKSPERLOO.

— 16 April. Heden avond vergaderde de Onderafdeeling der G. O. Maatschappij van Landbouw bij Iding in de Heurne. Uit de mededeelingen van het Bestuur bleek, dat sedert de oprichting verscheidene nieuwe leden zijn toegetreden, zoodat hun aantal nu reeds 41 bedraagt.

..... Hierna deelde de dierige secretaris der Hoofdafdeeling Oude IJssel, de heer Strick van Linschoten, mee, dat op verzoek van het Bestuur dier Hoofdafdeeling de bekende landbouwleeraar Van Weijdom Claterbos hier op Vrijdag 24 April aanstaande, 's avonds zes uur, eene lezing over zuivelbereiding zal houden, in een nader aan te wijzen lokaal. Deze lezing zal, naar wij hopen, vooral door de vrouwen druk bezocht worden, in wier handen hier de geheele boterbereiding berust. In hoe grooter getal zij komen (de toegang is geheel vrij), hoe beter.

Uitvoerig verslag Boterbereiding te Dinxperlo.

Den 24sten April j.l. des avonds zes uur had, vanwege de onderafdeling Dinxperlo van de *Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw* in het gebouw der bijzondere school in de Heurne te Dinxperlo - daartoe welwillend door het Bestuur dier school voor gebruik afgestaan - de aangekondigde landbouwlezing van de heer J. J.. van Weijdom Claterbos over zuivelbereiding plaats, waarvan wij hier zo getrouw mogelijk de inhoud laten volgen.

De spreker begon met mee te doelen, dat hij zou spreken over boterbereiding, en dat hij daarvan de voornaamste punten zou behandelen, daar voor een volledige bespreking der zaak veel meer tijd zou vereist worden dan hier beschikbaar was. Hij ving aan met een en ander in het midden te brengen over de grondstof, waaruit de boter vervaardigd wordt, nl. de melk, om daarna de voornaamste handelingen te bespreken die de botermaakster te verrichten heeft om boter te verkrijgen, nl. het melken en het karnen.

I. De melk.

Wat is melk? Zij is een vloeistof, welke bestaat uit: water, boter, kaas en suiker, benevens enige andere bestanddelen als kalk, potasch, enz. Wij hebben hier echter voor het botermaken alleen te doen met de vier eerstgenoemde bestanddelen. Wanneer men melk door een vergrootglas, dat genoegzaam vergroot, beziet, dan bemerkt men, dat in de vloeistof kleine bolletjes drijven; deze bolletjes zijn: de boter. De vier genoemde hoofdbestanddeelen nu van de melk komen daarin voor in de volgende verhouding; neemt men 100 liter melk, dan bestaan deze uit 80 à 90 liter water, 3 à 4 liter vet, 3 à 4 liter kaas en 3 à 4 liter suiker. Deze cijfers nu moeten niet als altijd juist zo vaststaande worden aangenomen, doch zij wijzen gemiddeld de hoeveelheid der vier bestanddelen aan.

Deze bestanddelen nu bevinden zich niet allen op dezelfde wijze in de melk. De boter drijft er - gelijk wij gezien hebben, in de vorm van bolletjes in; laat men een glas melk enige uren stil staan, dan komen deze bolletjes, nl. de room, bovendrijven; zij zijn dus lichter dan de vloeistof, waarin zij drijven. De kaas komt niet in de vorm van bolletjes in de melk voor; laat men de melk stil staan, dan komt de kaas niet evenals de boter bovendrijven, en zakt ook niet naar beneden. De kaas toch is in de melk opgelost, even als de suiker, die de eigenaardige zoete smaak aan de melk geeft, en melksuiker genoemd wordt.

Verschillende omstandigheden nu kunnen oorzaak zijn, dat de melk verandering ondergaat. Eerstens heeft de warmte invloed op de melk, en wel een nadeligen invloed, wanneer men nl. haar lang wenst te bewaren, de warmte doet de melk bederven. Men kan dit het best merken, wanneer men b.v. twee glazen van dezelfde melk neemt, en het ene glas in een koelen kelder, het andere in een warme kamer plaatst; de ondervinding leert, dat dan het glas melk in de kelder veel langer goed blijft dan dat in de kamer. De warmte doet de melk zuur en dik worden.

Verder heeft ook de *reinheid* van de voorwerpen, waarin men de melk bewaart, invloed op het langer of korter goed blijven van de melk. Neem twee glazen van dezelfde melk, terwijl het ene glas helder schoon, het andere niet goed schoon is; zet beide glazen bij elkander en ge zult zien, dat de melk in het schone glas langer goed blijft dan die in het vuile glas, waarin het vuil het bederven der melk bevordert. Dus: zindelijkheid moet zoveel mogelijk betracht worden ten opzichte van de melk. - Verder leert de ondervinding, dat min of meer *riekende stoffen*, als

petroleum, teer, brandende tabak enz. nadelig op de melkwerken; plaatst men toch de melk in dezelfde ruimte als b.v. teer, petroleum, tabaksrook, dan zal men na enigen tijd bevinden, dat de melk ook naar teer, petroleum, rook gaat smaken; de smaak van de melk wordt er door bedorven.

II. Thans overgaande tot de handelingen vereist om boter te verkrijgen, komen wij in de eerste plaats tot:

A. *Het melken.* Het is voor de botermaker van groot belang toe te zien, hoe er gemolken wordt. Vooral moet gezorgd worden, dat de koe goed *uitgemolken* wordt, dat wil zeggen: dat niet mag verzuimd worden de melk tot aan de *laatst*en druppel uit de koe te halen, want de spreekwijze: „de laatste drop de boterknop” is niet alleen bekend, maar ook volkomen waar. De boer behartigt dus in hoge mate zijn *eigen* belang, zo hij toeziet dat werkelijk de *laatste* druppels uit de koe gehaald worden; hij onthou het: „het oog van de boer maakt de melk vet”.

Wil men daarvan het bewijs zien? Neem dan weer, als je gaat melken, twee glazen van dezelfde vorm en dezelfde inhoud, en vul het ene glas met de eerste melk, die uit de koe komt; neem, wanneer de laatste melk komt, het tweede glas en vul die daarmee, maar dan ook tot aan de laatste druppel uit de koe gemolken; en - wanneer je nu beide glazen laat staan totdat al de room boven gekomen is, zal je zien, dat de laag room in het glas, waarin de *laatste* melk gedaan is, *veel groter* is dan die, welke zich in het glas, dat de *eerste* melk bevat, bevindt. Hoe groot het onderscheid in de hoeveelheid der beide lagen room is, kan men gemakkelijk nagaan met de roommeter, een instrumentje, dat in de lengte door honderd streepjes in 100 gelijke delen verdeeld is en waarmee men dus kan zien, hoeveel honderdste delen room de melk bevat. Het onderscheid in roomgehalte bij de melk, die bij het melken het *eerst* en het *laatst* uit de koe komt, is soms zo groot, dat de *laatste* melk 30 honderdste delen, en de *eerste* melk 3 honderdste delen room kan bevatten; dat is dus de laatste melk 10 maal meer dan de eerste. Wordt dus de koe *niet* goed uitgemolken, dan *verspeelt* de boer een betrekkelijk aanzienlijk deel van zijn boter, en de melk die in de nier achterblijft, verzuurt door de warmte en werkt nadelig op het volgende melken.¹²

Verder zorgt de boer dat er *flink* gemolken word. Die melkt (melker) moet niet met de handen bezijden de koe zitten, of flauwtjes aan met een paar vingers melken! Neen, de handen die melken moeten zich *onder* de koe bevinden, en er moet krachtig en met de volle hand gemolken worden en recht naar beneden! Alles moet trillen aan de koe; dan ziet men ook dat het haar aangenaam aandoet. Melkt men daarentegen zo flauwtjes weg, of met een paar vingers dan gaat de koe de melk optrekken en dit bevordert op de duur het *vroeg droog* worden.

Zal de koe goed melk geven dan moet ze niet alleen goed gevoerd worden, doch dan moet ze ook *geregeld* en *op tijd* gemolken worden. Daargelaten of men twee- of driemaal daags moet melken - waarover de gevoelens uiteen lopen - moet de boer zorg dragen dat de beesten steeds op de eenmaal daarvoor vastgestelde uren gemolken worden; wil hij het 's-morgens b.v. om vijf uur doen, dan moet het ook *geregeld* om vijf uur gebeuren, en niet de enen dag om zes uur en den anderen om half vijf.

Ook is *zindelijkheid* bij het melken, evenzeer als bij de verdere behandeling der melk, een zaak van veel belang. Vooral mag daar in deze streek wel op gelet worden, waar op de plaats, waar men de uier zoekt, vaak meer modder en vuil dan iets dat op de kleur van een uier ge-

¹² ZHN plaatst deze tekst integraal zonder commentaar op de e.v. juistheid van de inhoud!

lijkt, te bespeuren is. Zeer nuttig zou het zeker voor de verdere behandeling der melk zijn, indien vóór het melken de uier even schoongewassen werd; oordeelt men echter dat dit te veel tijd zou wegnemen, dan ware het toch *minstens* wenselijk den uier vóór het melken even met een weinig hooi of stro te reinigen.

Is nu het melken afgelopen dan is het nodig de melk te *zuiveren* van de onreinheden, als haren, zand en dergelijke die zich allicht in de melk bevinden, hetwelk met de *zeef* geschiedt. Nu zijn zeven, waarvan de *bodem* de melk moet doorlaten, niet aan te bevelen; zijn de openingen in de bodem te klein dan verstoppen ze licht, zijn die openingen te groot dan gaat zand en andere onreinheden er licht door heen. Beter zijn daarom zeven, waarvan de bodem geheel gesloten is, doch waar de melk door de *wand* heen gaat, 't zij dan dat zich in die wand kleine openingen of wel metaalgaas bevindt. Deze openingen of dat gaas moeten dan echter *niet* tot op de bodem doorlopen, doch daarvan ongeveer een vingerbreed afblijven. Indien de melk dan langzaam door de zeef gegoten wordt, blijven alle onreinheden op de bodem liggen.

Kunnen wij nu van de melk die zo van de koe komt dadelijk boter maken? Ja, dat kan, doch de ondervinding leert, dat men dan wel lekkere boter krijgt, maar niet zóveel als wanneer men de *melk* enige tijd *bewaart*. Dit laatste is dus geraden. De vraag is nu: *waar* en *hoe* moeten we de melk bewaren. De aangewezen bewaarplaats voor de melk is een vertrek, liefst kelder, dat op het Noorden gelegen is, niet op 't Zuiden, omdat daar de warmte vooral des zomers licht nadelig werkt op de melk. Doch heeft men alleen een kelder op 't Zuiden gelegen, dan moet men 't daar wel mee doen, en 't kan ook wel, als men maar oordeelkundig te werk gaat met het binnenlaten van verse lucht. Dit moet dan niet gebeuren overdag, omdat dan al weer de warme binnengelaten lucht nadelig op de melk werkt; doch 's nachts moet dan het venster open, en overdag dicht. Als regel geldt: is 't buiten kouder dan 't venster open, is het buiten warmer dan 't venster dicht. Wil men weten of het buiten al of niet kouder is, dan gebruikt men de thermometer. - Overigens moet de kelder, waar de melk bewaard wordt, zo weinig mogelijk voor bewaarplaats van andere zaken dienen, vooral niet van zulke die lucht afgeven, als petroleum, uien, enz.

Het is zeer aanbevelenswaard de verse warme melk *af te koelen*, daar men dan, vooral in de zomer het spoedig zuur worden voorkomt; doch ook des winters behoort het te geschieden, ook omdat wanneer er enige lucht aan de melk is, (b. v. mestlucht wat hier veel voorkomt) deze dan van de melk afgaat. De melk af te koelen door er koud water bij te gieten is een verkeerd middel. Het behoort te geschieden in koelvaten, welke zich in het koude water bevinden men kan dan, het water zo nodig verversende, de melk afkoelen tot ze even koud is als het water.

Heeft het afkoelen buiten de kelder plaats gehad en is de melk voldoende koud gemaakt, breng ze dan naar de kelder - karnt men de volle melk (dus niet de room alléén) ook dan dient vooral zorggedragen, dat de melk in volkomen zuivere vaten bewaard word tot het karnen begint, daar de melk anders zuur wordt. Karnt men de room alleen en moet dus gewacht worden tot de room bovendrijft, dan is het niet onverschillig in welk soort van vaten de melk bewaard wordt; diepe potten deugen daarvoor niet, doch ondiepe vaten of bakken van grotere oppervlakte zijn zeer aan te bevelen om het bovenkomen van de room te bevorderen. Houten vaten houden de roomopstijging tegen, metalen vaten bevorderen die.

Laat men de melk dik worden dan komt de room niet meer boven; het zure afromen is dus verkeerd, het afroomen moet zoet geschieden.

Het afromen kan nu b.v. van de ochtendmelk met een roomlepel, de eerste maal 's-middags, geschieden; daarna voor de 2de maal 's-avonds; vervolgens de volgende dag 's-morgens voor de 3de en 's-avonds voor de 4de maal. ⁽¹³⁾

Wanneer de melk nu goed behandeld is, is ze na het 4de afromen, je zelfs 48 uren oud zijnde, nog zoet, en kan dus in het huishouden gebruikt worden om met rijst enz. te koken; wil men dat niet dan kan ze dienen voor kalveren en varkens. De melk bestaat nu - wat de hoofdbestanddelen betreft - na het afromen uit water, kaas en suiker; maakt men er nu verder kaas van, dan houdt men water en suiker over.

Heeft men nu de room van de melk afgezonderd, dan is het geraden ze in zuivere metalen bussen te doen (houten vaten zijn niet aan te bevelen), men kan ze dan gemakkelijk in koud water koel houden, en wanneer ze gekarnd moet worden de bussen tot op de vereiste temperatuur, zijnde 15° à 16° verwarmen.

B. Het karnen.

Na de behandeling der melk vóór het karnen besproken te hebben, komen wij nu tot die bezigheid zelf. En dan doet zich al dadelijk deze vraag voor: hoe oud moet de melk zijn om boter te maken? Het antwoord is in 't algemeen, hoe jonger de melk is hoe beter. In geen geval moet men de melk ouder dan 48 uren laten worden; óók moet men geen melk karnen die zo vers van de koe komt, dan is ze al te jong. Is de melk eenmaal zuur dan is ze niet meer geschikt; van zure melk maakt men geen goede boter.

Zorg nu in de eerste plaats dat de melk of de room die gekarnd zal worden den juiste *warmtegraad* heeft. Is ze te koud, dan houd ze even in 't warme water; doch geen warm water er bij doen. Is ze te koud, dan kan men dit ook verhelpen door eerst de karn met warm water wat te verwarmen. De juiste warmtegraad nu voor alle omstandigheden vast te stellen is niet te doen; dit hangt af van de weersgesteldheid, plaats waar de karn zich bevindt enz. Het cijfer dat het karnsel hebben moet. ligt tusschen 12 en 17 graden Celsius; het karnsel wordt door het karnen altijd iets warmer, ongeveer 2 graden. Zoek nu de juiste warmtegraad zelf. Blijkt die b.v. 15 te zijn dan moet het karnsel bij het begin van het karnen 2 graden lager, n.l. 13 zijn.

Alle karnen zijn niet even geschikt voor het boter maken. Hier wordt meest gebruikt de karn waarin een pols, aan welken van onder een horizontaal rond plankje mat gaatjes bevestigd is. Beter is de zg. Holsteinsche karn, aan welker pols latjes bevestigd zijn, welke driemaal rond-draaien bij elke rondgang van het aan de buitenzijde aangebrachte handvat.

Hoe lang moet men karnen?

met volkomen juistheid is dit in 't algemeen niet te zeggen; zijn de omstandigheden, als: plaats waar de karn zich bevindt, de temperatuur enz. echter dezelfde, dan zal voor het karnen ook steeds dezelfde tijd voldoende zijn. Dertig tot vijfenveertig minuten is bij de heer Claterbos voldoende. Zorg dat je onder het karnen uw thermometer van een *caoutchouc* ringetje voorzien boven *op* - en dus het onderste gedeelte tot het ringetje in - de karn hebt hangen; je kunt dan ten allen tijde de warmtegraad van het karnsel waarnemen, en - neem je de thermometer er even uit - aan deze zien of de melk schift, de boter zich vormt. De thermometer behoeft niet tot in de melk te hangen.

Wanneer moet men *uitscheiden* met karnen?

13 Zo men ten minste geen gebruik maakt van de melkvaten met stop, hierna vermeld

Het antwoord luidt gewoonlijk: „als de boter groot is” en velen bedoelen daarmee, dat zij zo lang karnen totdat de boter op kluitjes gaat zitten; dan echter is dit antwoord verkeerd. Tot zólang moet men niet doorkarnen, doch ophouden met karnen zodra de boter loslaat van de pols wanneer men dezen laatste langzaam ronddraait; *dan* is de boter groot.

Sommigen hebben de gewoonte de room of de volle melk die zij karnen willen, in potten bij de haard te zetten om het dik worden te bevorderen; dit is een verkeerde gewoonte, omdat de room of melk dan licht naar de rook gaat smaken, en dus de boter ook. De room of melk worden door het staan bij het vuur, of ook door het bij voegen van warm water in de karn dikwijls warmer dan 30° Celsius, waardoor zich daarin kaas vormt, wat natuurlijk moet vermeden worden. Doet men al eens warm water bij de melk in de karn - wat zo weinig mogelijk moet geschieden - dan moet dat water niet warmer zijn dan ongeveer 20°.

Door langer te karnen dan wanneer de boter loslaat van de pols, wordt de boter wel groter van omvang, doch niet beter; de boter wordt dan lichter. Regel moet zijn: karn zo koud mogelijk en niet te lang, dan *weegt* de boter.

Is de boter groot, dan moet ze afgehaald worden. De karnemelk moet er nu uit. Zij moet daartoe gewassen; doch vooral niet te veel water. Met een paar lepels of boterspanen wordt nu de karnemelk er uitgedrukt, waarna het aanbeveling verdient het in de boter aanwezige water met een rol op de kneep plank er uit te drukken. Ten slotte wordt de boter gezouten. Vraagt men hoeveel zout moet er in de boter, dan is het antwoord: dat hangt van de kracht van het zout en de smaak af. Gemiddeld is echter 2 ons zout voldoende voor 10 pond boter. Bij de laatst vermelde werkzaamheden zorgt men vooral de boter niet te veel te kneden en te wrijven, waardoor ze te week wordt en dus in kwaliteit verliest.

Ten slotte nog deze opmerking: om betere boter te krijgen dan je nu maakt, is het niet nodig U alle mogelijke nieuwe gereedschappen aan te schaffen; de thermometer echter is een bijna onmisbaar instrument, doch zorg overigens, dat je bij het melken en boter maken met verstand, geregeld en vooral zindelijk te werk gaat. Dit laatste is *hoofdzaak*; de gereedschappen, die je daarbij gebruikt, zijn slechts *hulpmiddelen*.

In de pauze en na het eindigen van zijn voordracht gaf de heer Claterbos gelegenheid om inlichtingen te vragen naar aanleiding van het door hem gesprokene, waarvan velen gebruik maakten.

Toen de heer Cl. zijn voordracht geëindigd had, bracht de voorzitter der onderafdeling hem namens de aanwezigen dank voor de uiterst leerzame avond, en sprak tevens een woord van dank tot het Bestuur der afdeling Oude-IJssel voor zijn meewerking tot het doen houden dezer landbouwlezing en tot het Bestuur der Bijzondere School, hetwelk de landbouwvereniging in staat gesteld had in dit, voor een dergelijke bijeenkomst zeer geschikte lokaal te vergaderen.

Die bijeenkomst kan als volkomen geslaagd beschouwd worden; ongeveer 90 belangstellenden waren aanwezig, waaronder vele vrouwen, dochters en dienstboden van landbouwers. Het was werkelijk aardig in de pauze en na de voordracht de belangstelling van zovelen zich te zien uiten in allerlei vragen tot de heer Claterbos gericht. Velen schaften zich bij de spreker een thermometer aan, op 't grote nut van welk instrument voor de boterbereiding de aandacht gevestigd was.

Nog was in de zaal aanwezig een modelmelkvat van enigszins langwerpig vierkanten vorm,

ongeveer een palm diep, en in de boden voorzien van een stop; dit vat is bestemd om - indien men *niet* melk en room *tezamen* karnt, doch eerst de room van de melk wil scheiden, -
[rest van de tekst, aan rechter kant *niet* leesbaar]

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant 1891-06-19

GOMvL dl. uit verslag '*Ambulante Zuivelschool*'. – 1890

In de jongste aflevering der Mededeelingen van de *Geldersch-Overijsselsche maatschappij van landbouw* komt het verslag voor, ter zake van de vakzuivelschool aan het hoofdbestuur uitgebracht door de commissie, de hh. G. J. Dommer van Poldersveldt, H. M. Hartog en M. Holtland jr. Zooals men weet trad de heer J. J. van Weijdom Claterbos, reizend leeraar der maatschappij, op onderscheidene plaatsen op. Het verslag geeft de uitkomsten, te Geesteren, Lichtenvoorde, Nunspeet, Eerbeek, Terwolde, Eibergen en Varseveld verkregen.¹⁴

Wij kunnen het geheele stuk niet opnemen en moeten ons bepalen tot hetgeen over een paar plaatsen wordt medegedeeld. Wij kiezen daaruit Lichtenvoorde en Nunspeet. In eerstgenoemde plaats begon de cursus 15 April. Den heer Claterbos wachtte hier een zware en vermoeiende taak.

Immers, hier vond men alle gegevens om slechte boter te maken vereenigd; nl. boerderijen met een gering aantal melkkoeien, geheel afwijkende begrippen omtrent zindelijkheid, gemis aan kennis van een goede boterbereiding, vooral ten opzichte der temperatuur, daar men in plaats van de melk af te koelen, haar in potten boven het vuur verhitte tot 30° C., en dan nog bij het karnen heet water toevoegde.

Daar op de boerderij van Kranenboer te Lichtenvoorde, waar de cursus gehouden werd, niet meer dan 16 liter melk beschikbaar was, stelden welwillende personen hun melk ten behoeve der vakzuivelschool beschikbaar, zoodat aldaar met 50 liter daags gewerkt kon worden. Het groot aantal van 54 leerlingen en de kleine veestapel op de boerderijen was oorzaak dat de cursus in tweeën gesplitst werd, zoodat ook op de boerderij van de wed. Wilbrink te Zieuwent, ¾ uur van Lichtenvoorde, een cursus gehouden werd en men daar dagelijks 100 liter melk, ook alweder door welwillende hulp der bureu, verwerkte.

Om den anderen dag werd alzoo, te Lichtenvoorde aan 23 en te Zieuwent aan 31 leerlingen, beurtelings practisch en theoretisch onderwijs gegeven, hetgeen voor den leeraar een afmatende taak was, daar dagelijks de beide op grooten afstand van elkander gelegen boerderijen zijn tegenwoordigheid vereischten om het noodige toezicht op de melkerij te houden. Te Zieuwent, waar de boerderijen algemeen grooter dan te Lichtenvoorde zijn, werd de melk afgeroomd en de room gekarnd; te Lichtenvoorde, waar de hoeveelheid melk geringer is, karnde men de volle melk met bijgevoegden room, omdat de leerlingen aldaar toch ook met het afroomen moesten worden bekend gemaakt.

Daar de zuivelschool ruim van materiaal voorzien en de hoeveelheid te verwerken melk niet

14 Start cursus: Geesteren 1890-03-16 / Lichtenvoorde (Zieuwent) 1890-04-15 / Nunspeet 1890-05-16 / Eerbeek 1890-06-15 / Terwolde 1890-07-17 / Eibergen 1890-08-15 / Varseveld 1890-09-15 / Bron: *Zuivelfabrieken kwamen en gingen*, Lankveld 2012 blz. 261

groot was, behoefden slechts een paar kleinere gereedschappen voor den dubbelen cursus te worden aangeschaft, terwijl, dank zij de welwillendheid van den directeur der rijkslandbouwschool, een Holsteinsche karn ten gebruike op de tweede boerderij afgestaan is. Opmerking verdient nog de algemeene belangstelling in het zuivelonderwijs, daar landbouwers, die geen dochters bezaten, hun dienstboden aan den cursus geregeld lieten deelnemen, hetgeen elders nog niet was voorgekomen.

Met groote voldoening kan op de cursussen te Lichtenvoorde en Zieuwent worden teruggezien; de gevolgen waren reeds spoedig merkbaar. In de eerste plaats een algemeene schoonmaak in de gemeente, toen men bij de zuivelscholen gezien had hoe kelder en gereedschappen er behoorden uit te zien; vervolgens afschaffing der pottenkasten, om de melk boven vuur (in de kelders!) te verwarmen, en het gebruik van den thermometer, waarvan er binnen korten tijd meer dan 100 waren aangeschaft.

Algemeen is de afkoeling der versche melk met koud water toegepast; bij sommigen in opzettelijk vervaardigde blikken bussen, gemaakt volgens model bij de zuivelschool gebruikelijk, tegen aanzienlijk lager prijs, evenals de kneedplanken, die ook goedkooper daar ter plaatse vervaardigd worden.

Op de publieke verkoop aan de botermijn te Lichtenvoorde kon de boter der vakzuivelschool 16 cent per KG. meer opbrengen dan de andere boter, op de gewone wijze gemaakt. Het is te betreuren, dat ook de boeren, die de behandeling aan de zuivelschool geleerd en toegepast hebben en nu werkelijk goede boter vervaardigen, geen hooger prijs konden bedingen, daar de boterhandel te Lichtenvoorde in een ongezonder toestand verkeert. Ofschoon er sedert eenige jaren door de goede zorg van den burgemeester een botermijn is opgericht, ontbreekt het aan speciale boterkoopers. De boter wordt door winkeliers gekocht, die den prijs regelen, niet naar de kwaliteit der boter, maar naar de hoeveelheid winkelwaren, welke in ruil ingekocht worden.

Gelukkig is hierin verandering gekomen door de vestiging op initiatief van den burgemeester van een vertrouwd persoon, die speciaal den boterhandel uitoefent en naar de kwaliteit betaalt. In het algemeen zijn de goede uitkomsten der zuivelschool te danken aan de krachtige hulp en medewerking van den heer Raupp, den burgemeester, van wien ook het initiatief ter bekoming van de zuivelschool is uitgegaan.

Na Lichtenvoorde was Nunspeet aan de beurt waar door het afdeelsbestuur van Over-Veluwe de hofstede den Oenenburg werd aangewezen. In den afgelopen winter, tijdens zijn voorlezing te Nunspeet, werd die hofstede door den leeraar bezichtigd, doch de kelder ondoelmatig en te klein bevonden, waarop de eigenaar der boerderij, de heer Van 't Hul, zich dadelijk bereid verklaarde, voor eigen rekening den kelder te laten verbeteren en vergrooten. 't Werk was geheel gereed toen den 16en Mei de lessen aldaar, ten huize van den pachter C. Bomstroo begonnen, die zonder eenige vergoeding te vragen, de door hem bewoonde boerderij had beschikbaar gesteld.

31 Vrouwelijke leerlingen, waaronder een paar getrouwden, woonden de eerste les bij. Meer dan tweemaal per week, mocht het den leeraar niet gelukken de theoretische lessen te geven daar èn groote afstand, èn huiselijke bezigheden voor enkelen een beletsel waren, om meer dan driemaal per week (éénmaal ook nog voor de practische les) zich van huis te begeven. Door deze redenen waren er ook enkelen, die minder getrouw de theoretische lessen bijwoonden; doch van de practische lessen, die iederen morgen beurtelings aan 5 leerlingen gegeven

werden, is geen enkele verzuimd.

Spoedig vond het geleerde navolging op de ouderlijke boerderijen en kon men drie voornamen zaken opmerken: nl. de afkoeling der melk het zoet uitroemen en het gebruik van thermometers.

Bij onderzoek bleek, dat bij voorafgaande snelle afkoeling, de melk ook in de algemeen gebruikelijke houten vleuten gedurende 48 uren zoet bleef. De gevolgen van het onderwijs bleven dan ook niet uit, daar volgens het gevoelen der gebruikers, de boter een verbazende verbetering in smaak en stevigheid had ondergaan en enkele boerinnen constateerden, meer boter uit de melk te verkrijgen. De boter aan de vakzuivelschool bereid, kwam niet aan de markt, daar er vanwege de gebruikers, die haar geproefd hebben, veel grooter vraag ontstond, dan waaraan voldaan kon worden.

In de eerste dagen waren er weinig bezoekers, maar nadat in een paar locale bladen de aandacht op de vakzuivelschool gevestigd was, kwamen in de laatste 14 dagen van alle kanten bezoekers opdagen en werden ook de practische lessen door getrouwde vrouwen als hospitanten bijgewoond.

Ook 4 boterhandelaren uit Harderwijk hebben de zuivelschool bezocht en een gunstig oordeel over de boter uitgesproken. Er werden pogingen aangewend, om hen voor beste boter een hooger prijs dan voor slechte te doen betalen, hetgeen op de markt te Harderwijk, waar de boter niet behoorlijk geboord en onderzocht wordt, niet gebruikelijk schijnt te zijn. In de vergadering der afdeeling Over-Veluwe is die zaak besproken, er werd een commissie benoemd, die trachten zal in dit opzicht verbetering aan te brengen, en als eerste poging daartoe een prijs op de tentoonstelling te Elburg heeft uitgelooft, voor boter volgens de wijze der vakzuivelschool bereid.

Vervolgens verzond deze commissie circulaire aan al haar bekende botergebruikers, met het verzoek om bestellingen te doen, ten einde kennis te maken met de boter volgens de methode der vakzuivelschool bereid, terwijl het lid der commissie, de heer H. A. van Marle te Nunspeet, zich met den aankoop en de verzameling dezer boter belastte, en ze van een stempel voorzag. Zij zag dadelijk haar pogingen met den besten uitslag bekroond, daar van 27 Juni tot 27 Juli, door tusschenkomst der commissie aan verschillende particulieren werd verzonden pl. m. 150 K.G. boter als postpakket en verder nog 30 K.G. per spoor in tonnetjes van 10 K.G., alzo te zamen 180 K.G. boven en behalve de boter, welke bij bestellingen plaatselijk werd afgeleverd. De commissie, die geen winst nam, meende, dat zij om te concurreeren met de boter welke in de fabrieken bereid werd, niet te hoog in prijs moest zijn en slechts weinig boven den Harderwijkse marktprijs. Door de boeren werd ook nog afzonderlijk, buiten de commissie om, een belangrijke hoeveelheid afgeleverd voor dezelfde of hooger prijzen dan de commissie besteedde. Ook werd een gedeelte door eenige boeren tot nog hooger prijzen aan consumenten in den omtrek in kleine stukken geleverd.

De methode der vakzuivelschool werd dadelijk door vijf landbouwers volledig en door ander voor een gedeelte toegepast. Deze commissie meent dat de resultaten aanvankelijk gunstig zijn; dat de boter over het algemeen goed bevalt, blijkt uit de vele nabestellingen voor de tweede en derde maal. Vooral uit Koog aan de Zaan kwamen veel bestellingen.

De boeren, die het stelsel volgden en door de commissieleden bezocht werden, verklaarden eenstemmig, dat ze al de door hen bereide boter tegen goede prijzen gemakkelijk kunnen verkoopen, al hadden ze driemaal zooveel; maar nu moet gewaakt worden, dat de hoedanigheid voortdurend beantwoordt aan de verwachting, waartoe wel hoop bestaat, daar een der leerlin-

gen den 1en prijs voor boter op de landbouwtentoonstelling te Zutphen mocht behalen.

Tot zoover het rapport. Wat omtrent de overige plaatsen wordt gemeld, komt vrij wel overeen met hetgeen te Lichtenvoorde en Nunspeet is geschied. De belangstelling, waarmede de lessen werden gevolgd, wordt dankbaar erkend en de leeraar mocht herhaaldelijk persoonlijk daarvan de bewijzen ondervinden. De commissie voor de vakzuivelschool, de hh. Dommer van Poldersveldt, Hartog en Holtland, besluit het rapport met de volgende conclusie:

„De uitkomsten der zuivelschool over 1890, in weinig woorden samenvattende, komen wij tot het besluit: dat in 7 cursussen aan 231 leerlingen practisch en theoretisch onderwijs is gegeven, hetwelk met den meesten ijver en volharding is gevolgd; dat behalve de duidelijker begrippen, die alom verspreid zijn, ook veel van het onderwezene in de practijk geheel of gedeeltelijk is nagevolgd, met de beste financieele uitkomsten en hier en daar een merkbaaren invloed op het gehalte der boter in de streek is kenbaar geworden. Het is echter hoofdzakelijk in de zandstreken, dat die gunstige uitwerking zich openbaart, daar op een enkele uitzondering na, de boerinnen in de kleistreken, de behoefte aan verbetering der zuivelbereiding en onderwijs daarin niet willen gevoelen.

„Om de tot dusver verkregen gunstige uitkomsten niet te doen teruggaan, heeft uwe commissie, volgens den uitgesproken wensch van eenige afdeelingen, zich bereid verklaard, om in den aanstaanden winter tijdens de voordrachten van onzen leeraar, dezen de plaatsen waar cursussen gehouden zijn, te doen bezoeken, als hij zich in de nabijheid bevindt, om naar de practische uitkomsten der cursussen een nader onderzoek in te stellen en met de voormalige leerlingen een korte herhaling en bespreking van het geleerde en van haar ondervinding op dit gebied te houden, waartoe voor reis- en verblijfkosten op de begrooting van 1891 een som van f 100 is uitgetrokken.

„Om aan alle aanvragen te kunnen voldoen, hebben wij de cursussen op 4 weken moeten stellen, behalve de laatste te Varsseveld, die 6 weken geduurd heeft. Mochten er in 1891 minder aanvragen komen, dan stellen wij ons voor, de cursussen langer te doen duren, hetgeen bij aanwezigheid van een groot aantal leerlingen verkieslijk is, daar ieder dan meer beurten voor de practische oefeningen kan krijgen.

„De uitgaven over 1890 bedragen: salaris leeraar f 1500, werktuigen f 10,75, cursus te Borculo f 33,33, te Lichtenvoorde f 34,92, te Nunspeet f 89,33, te Eerbeek f 6,83, te Terwolde f 78,28, te Eibergen f 36,03, te Varsseveld f 29,33; algemeene onkosten, reiskosten, porto's, zegels, assurantie, vrachten f 58,65; samen f 1883.45.

Deze som wordt betaald door subsidien van het rijk en de provincie, alsmede uit bijdragen der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw en van afdeelingen waar cursussen gehouden zijn.”

Nijkerk: Aanvang 'cursus zuivelbereiding' van start

Goessche Courant, 26/09/1891; p. 2/4

Landbouw en Veeteelt.

— De cursus in zuivelbereiding, te Nijkerk namens de afd. „Overveluwe” der Geld. Ov. maatsch. van landb. door den heer Van Weijdom Claterbos aan 25 vrouwelijke leerlingen (w. o. 7 gehuwd) gegeven, is geëindigd met eene herhalingsles, waarbij, behalve het bestuur der afd., tegenwoordig waren de algem. voorzitter der maatsch. Ridder van Rappard, dr. Prins, rijkslandbouwleeraar, en de voorzitter der afd. Amersfoort van het Utr. genootsch. voor landb. en kruiddk.

Als een bewijs, dat de boter, bereid volgens de door den heer Claterbos gevolgde methode, bevalt, kan dienen het aanbod van iemand, die de gedurende een geheel jaar te produceeren boter tegen verhoogden marktprijs wilde koopen.

De cursus heeft 4 weken geduurd; op den laatsten dag werden de leerlingen door de commissie feestelijk onthaald.

DGB 1891-10-24

De Graafschap-bode 24-10-1891

ETTEN.

— Maandagavond hield de onderafdeeling „Gendringen en omstreken” van de maatschappij van landbouw eene vergadering ten huize van den heer W. Köster met het doel verbetering aan te brengen in de zuivelbereiding. Als spreker trad op de heer van Weijdom Claterbos. In zeer bevattelijke woorden zette spreker uiteen hoe noodzakelijk het was, dat daarin verbetering moest komen. Hij gaf daartoe een heldere en voor ieder bevattelijke verklaring van zijn systeem van boterbereiding, dat op vele plaatsen met gunstige resultaten gevolgd wordt en dat ook hier zooveel bijval vond, dat velen zijner toehoorders terstond besloten het te volgen.

De opkomst liet niets te wenschen over. Boerinnen en boeren waren in grooten getale aanwezig en verdrongen elkander als het ware, hetgeen oorzaak was, dat spreker niet door allen genoegzaam gevolgd kon worden. De

voorzitter vond het jammer, dat de zaal te min verlicht was en gaf zijn misnoegen hierover te kennen door de lampen herhaaldelijk bij nachtpitten te vergelijken, totdat men intusschen op het lumineuze idee kwam, het licht door een der beste lantarens onzer openbare straatverlichting te vervangen. Terstond verwijderden zich hierop een paar der aanwezigen om er eene te bemachtigen, doch daar deze nog slechter brandde dan eene „nachtpit” en bij het transporteren zelfs geheel en al uitging, was men van lieverlede genoodzaakt zich met het licht, zooals men het hier gewoon is, tevreden te stellen.

Wij gelooven, dat de lezing van den heer van Weijdom Claterbos zijn nut wel doen zal en, dat de landbouwers, die den geachten spreker hoorden, zich zullen beijveren het gehoorde zooveel mogelijk in praktijk te brengen.

Verslag: Introductiebijeenkomst Cursus botermaakster

LAAG-KEPPEL- J.l. Maandag 30 Nov. waren de Voorzitter der Afdeling Doesburg der Geld.- Overijs.-Maatsch. v. Landbouw en ruim 20 meisjes (meest allen toekomstige botermaaksters) bij elkander op de boerderij van de landbouwer Pennekamp (Broekhuizen) om daar van de leraar in de Zuivelbereiding te horen uiteen zetten, welk doel de Maatschappij beoogt met het houden dier cursussen. En dat er wel ambitie bestond ook hier zulk een cursus te volgen, bleek bij het opmaken van het programma, want 30 personen gaven zich aan.

Er werd besloten, dat elke morgen om 7½ uur een 5-tal meisjes zouden komen om de praktische les bij te wonen, dat wil zeggen, eigenhandig alle werkzaamheden verrichten, die nodig zijn bij het botermaken. Maandag, Woensdag en Vrijdag om 10 uur, worden de theoretische lessen gegeven, dan komen alle leerlingen op de boerderij bij elkander en wordt daar dan uitgelegd en verklaard, waarom zo gewerkt wordt; zal gewezen worden op de fouten die hier nog door de botermaaksters begaan worden; zal geleerd worden, dat men zich rekenschap moet weten te geven van zijn werk.

Maar ook werd aan de leerlingen meegedeeld, dat op 2 namiddagen en wel dinsdag en donderdag vanaf 2 uur de boerderij open staat voor iedereen die belang heeft bij en belangstelt in de boterbereiding. In de eerste plaats worden de ouders der meisjes verwacht, daar kunnen ze dan horen wat aan hun dochters verteld wordt en kunnen zij zich van een en ander overtuigen, maar ieder is vrij te komen. Hopen we dat vooral ook h.h. boterhandelaren van omliggende plaatsen een kijkje komen nemen.

Wat er te zien en te leren valt, vertellen we niet. Overal waar de cursussen dit jaar gegeven zijn, werd er van deze gelegenheid een vrij druk gebruik gemaakt en verliet zelden de een of ander de boerderij zonder openhartig bekend te hebben, veel kan er worden opgevolgd. Vooral ook zij, die 's winters wel een voordracht hebben bijgewoond maar niet alles konden onthouden, laten ze nu van deze kosteloze gelegenheid gebruik maken. De leraar zal dan zorgen op zijn post te zijn, uitgezonderd Dinsdag 15 Dec., daar hij dan elders een spreekbeurt moet vervullen.

De cursus duurt tot de Kerstdagen of einde December.

Provinciale Overijsselse en Zwolsche Courant 1891-12-04

GOMvL verg. verslag ambulante Zuivelonderwijs – 1891

In de hoofdbestuursvergadering der *Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw*, Zaterdag te Arnhem gehouden, werd (het vierde) verslag uitgebracht van de zuivelschool over het afgelopen jaar.

Gelijk men weet is dit een zoogenaamde ambulante school en trekt de leeraar, met de noodige instrumenten, in de zomermaanden door het gebied der maatschappij, en geeft hij op verschillende boerderijen, welke zich daarvoor beschikbaar stellen, *telkens gedurende een maand*, onderwijs in de zuivelbereiding. In de wintermaanden worden in alle afdeelingen door hem voordrachten over dat onderwerp gehouden, en neemt hij de gelegenheid te baat, wanneer hij in de buurt komt van een plaats waar vroeger een cursus gegeven is, om zijn oud-leerlingen te bezoeken.

Zoo was hij in den vorigen winter te Nunspeet, te Lichtenvoorde, te Varsseveld en te Eibergen geweest, waar men de uitkomsten van het genoten onderwijs zeer roemde. In Geesteren was de hooge sneeuw een beletsel geweest, maar was toch de eigenaresse der boerderij, waar de cursus gehouden was, van een tegenstandster in een voorstandster der methode Claterbos veranderd.

In Vorden, Laren en Barneveld¹⁵ was de ambitie minder groot, en in Terwolde had de ongunstige weersgesteldheid den leeraar verhinderd, zijn leerlingen aan huis te bezoeken; maar hij vernam toch dat de cursus nuttig had nagewerkt.

Zoo begon dan op 18 Maart zijn eerste maanleijksche cursus te Apeldoorn, met 26 leerlingen, waaronder zes getrouwde vrouwen. Evenals vorige jaren werd iederen morgen een practische les gegeven voor 4 leerlingen, en driemaal in de week een algemeene les; terwijl twee namiddagen per week voor bezoek aangewezen werden, waar van zooveel gebruik gemaakt werd, dat er soms 60 personen op één namiddag kwamen, in 't geheel 220, uit de buurt en van verder, uit Vaassen, Voorst, Wilp, enz. Reeds den eersten marktdag te Deventer kreeg de eigenaar der boerderij, waar de cursus gehouden werd, 18 ct. per KG. meer meer voor „cursus-boter” dan voor eigen bereide, en op den tweeden marktdag f 2 per $\frac{1}{16}$ vat boven den prijs van anderen.

Daarna ging hij 15 April naar Silvolde, gemeente Wisch, waar de lessen begonnen met 30 leerlingen; de belangstelling was niet zoo groot als in Apeldoorn, daar er op de avondbezoeken slechts 77 kwamen; maar toch zijn veel karntoestellen verbeterd en doelmatiger melkgereedschappen aangeschaft; ook wordt er trouw de thermometer gebruikt, hetgeen daar zeer noodig leek te zijn.

Van 15 Mei tot 15 Juni werd de cursus gehouden te Ruurlo met 15 leerlingen; de ambitie was er minder groot dan elders — bezoek slechts van 48 personen — maar toch kon de boter op alle markten 15 ct. per KG. meer opbrengen en kreeg zij zelfs in de *Zutfensche Courant* een afzonderlijke noteering.

Van 15 Juni tot 15 Juli was de boerderij van Gerrit Roertert te Diepenveen beschikbaar gesteld, en werden de lessen gegeven aan 24 meisjes en twee getrouwde vrouwen. De cursus kan daar als uitstekend geslaagd beschouwd worden; en er was ook een druk bezoek, 146 personen. De boter der school is echter niet aan de markt geweest, maar werd aan particulieren verkocht, zoodat. over een hooger te bedingen prijs evenals elders, niets te zeggen valt.

Vervolgens kwam Beusichem – 1891-07-17 – aan de beurt; de cursus werd daar gehouden op de hoeve van Cornelia van den Berg, en 't merkwaardige er bij was, dat zij gegeven werd in een kleistreek waar de zuivelbereiding geheel bijzaak is en wel op verzoek rechtstreeks van 22 boerenmeisjes. Verschillende verbeteringen, als het afkoelen der melk, gebruik van thermometer, nieuwe melkvaten enz. werden toegepast, waardoor steviger en soms ook meer boter verkregen werd; verder werden door den leeraar op verschillende boerderijen, waar ook kaas gemaakt wordt, eenige wenken gegeven en handelwijzen toegepast, om de kaاسبereiding te verbeteren.

Met 15 Augustus werd de cursus wederom verplaatst naar Nijkerk waar 25 leerlingen waren, waaronder 9 getrouwde vrouwen en 1 mannelijke leerling. Hoewel het namiddagbezoek betrekkelijk gering was, een 50-tal, was men over het algemeen zeer over de lessen voldaan; en werd de boter der boerderij gedurende een jaar lang vooruit besproken door een bakker te Nijkerk, tegen 10 ct. per K.G. boven de hoogste marktnoteering.

Daarna kwam Winterswijk – 1891-09-15 Corle en 1891-10-15 Brinkheurne – aan de beurt,

¹⁵ In genoemde drie plaatsten werden in 1889 de eerste drie cursussen gegeven. Dat zelfde jaar ook in Brunnepe (Kampereiland) maar daar kwam niemand opdagen!

waar op twee verschillende plaatsen achtereenvolgens de lessen gegeven werden; en met 15 November was de cursus begonnen te (Laag)-Keppel. Van deze laatste kon nog niets gemeld worden, doch in Winterswijk was de uitkomst evenals elders, dat voor de boter der school hooger prijs bedongen kon worden, dan voor elders bereide boter.

Ook in dezen winter zal nu de heer Claterbos bij het houden der voordrachten zijn vroegere leerlingen weder bezoeken, om de uitkomsten van het onderwijs na te gaan.

De uitgaven over het afgelopen jaar bedroegen nog geen f 2000, waarvan 50 pct. door het Rijk gedragen wordt. De rapporteur, de heer Hartog, die tevens lid der commissie van toezicht is, wekte den landbouwers op om kennis te nemen van het verslag dat gedrukt aan de aanwezigen uitgereikt werd. Het zal aan de afdeulingsbesturen gezonden worden, om het op de wintervergadering te kunnen behandelen.

Ten slotte werd door den heer Vau Meurs een warm woord van hulde gebracht aan den leeraar, den heer Van Weijdom Claterbos, die door de bevattelijke wijze waarop het onderwijs door hem gegeven wordt en blijkens de goede resultaten die er verkregen worden, bewezen heeft de rechte man op de rechte plaats te zijn. †††

Nieuwsch vd. Dag 1891-12-07 ¹⁶

Mondeling verslag vergadering Hoofdbestuur GOMvL Omtrent de 'Ambulante Zuivelschool' afgelopen jaar

ARNHEM.- 28 Nov. [...] Hierna werd door de Heer H. M. Hartog, uit Barneveld, verslag uitgebracht omtrent de vakzuivelschool.

Gedurende de winter 1890/'91 heeft de leraar der Maatschappij, de Heer J. J. van Weijdom Claterbos tijdens hij als *wandelleraar* zijn wintervoordrachten hield, de streken der vroegere zuivelscholen bezocht en zich in verbinding gesteld met de voormalige leerlingen, teneinde de uitkomsten van het onderwijs in de zuivelbereiding na te gaan. Zoo is hij geweest te Nunspeet, Vorden, Varsseveld, Lichtenvoorde, Geesteren, Laren, Eibergen en Barneveld. De naderwerking van deze inspectiereis is, over 't geheel genomen, gunstig.

Nieuwe cursussen werden gehouden te Apeldoorn, Silvolde, Ruurlo, Diepenveen, Beusichem, Nijkerk en Winterswijk.

De prijs, welke voor de gemaakte boter verkregen werd, was steeds hoger dan de marktprijs. In vele plaatsen heeft dan ook de onderwezen bewerking navolging gevonden, zoals door afkoeling van de melk, metalen roombussen, thermometers, verbetering van karnen, doelmatige gereedschappen, enz.

Evenals in de vorige jaren, kunnen ook de uitkomsten der zuivelschool gunstig genoemd worden. Ofschoon niet op alle cursussen in dezelfde mate, heeft toch het onderwijs niet alleen gunstig gewerkt op de ontwikkeling, doch er zijn heldere denkbeelden omtrent zuivelbereiding verspreid, welke tot navolging geleid hebben van hetgeen geleerd en aangetoond is.

Nu reeds is het getal leerlingen van 154 gestegen tot 182 en voor het jaar 1892 zijn reeds aanvragen ingekomen, waaraan in 1891 niet kon worden voldaan.

¹⁶ Was eerder geplaatst als uitvoeriger verslag hier voor!

De verschillende afdelingsbesturen worden opgewekt, om deze nuttige zaak te willen steunen en bevorderen.

De plaatsen, waar cursussen gehouden zijn, zullen door de leraar der Maatschappij wederom worden bezocht, om de uitkomsten van het onderwijs na te gaan en de voormalige leerlingen bijeen te roepen voor een korte herhaling.

Apeldoornsche Courant 1891-12-22

Voordracht v Weijdom Claterbos over Boterfabrieken

Kort verslag van de Landbouw-Voordracht, gisteren avond door den heer J. J. van Weijdom Claterbos gehouden op uitnoodiging van de Afdeeling Apeldoorn der *Geldersche Overijsselsche Maatschappij van Landbouw*, welke door ruim 50 personen werd bijgewoond.

De heer J. J. v. Weijdom Claterbos begon met de mededeeling, dat dit nu heden de 3de maal was dat hij in deze Afdeeling optrad. Daar thans blijkbaar geene botermaaksters tegenwoordig waren, achtte hij het minder geschikt om over de boterbereiding te spreken, maar wenschte hij het vraagstuk “boterfabrieken” in te leiden.

Na in het kort eene beschrijving gegeven te hebben van de boterbereiding op gewone boerderijen en de ongelijkmatigheid als een der fouten of gebreken te hebben aangetoond, stond de spreker stil bij de fabrieksmatige boterbereiding, eerst volgens het *Deensche systeem*, daarna bij de *machinale boterbereiding* of liever hij gaf eene duidelijke beschrijving, toegelicht door eene duidelijke teekening, waarop berust het uitrooven der melk door middel van *centrifuges* of roomafscheiders en werd juist aan de invoering van deze werktuigen toegeschreven de hooge vlucht, die de oprichting van de boterfabrieken in ons land heeft genomen, juist in die streken waar de boterbereiding geen hoofdmiddel van bestaan was, want de ondervinding leerde, dat op deze wijze en meer boter uit de melk wordt verkregen en men betere kwaliteit verkrijgt, wanneer alles stelselmatig volgens vaste regelen bewerkt wordt, dan wanneer iedere boerin in hare boerderij dit dikwijls op zeer gebrekkige wijze doet.

Daarna werd besproken twee wijzen van oprichting, le door een particulier of kapitalist, 2e coöperatief door de veehouders onderling, en op de voor- en nadeelen gewezen. Na de pauze vroeg de hr. N. of het geen bezwaar opleverde voor het maken van uitstekende boter als door den een of anderen leverancier melk geleverd werd van ziekelijk vee of slechte melk. De inleider antwoordde hierop, dat aan dergelijke inrichtingen ook toestellen gebruikt werden, melkcontroleurs, die op gewone boerderijen ontbreken. De hr. V. meende, dat door het zoo uiteenlopend en dikwijls verkeerd voedsel, dat hier door de veehouders aan hun melkvee wordt, gegeven, geen uitstekende boter kan gemaakt of verkregen worden, maar verwacht hij meer heil en voordeel door van die melk kaas te maken.

Nog andere personen mengden zich in het debat en al leidden de verschillende besprekingen juist niet tot een bepaald doel, toch gelooven wij dat het wel degelijk zijn nut gehad zal hebben dat ook dit punt hier eens ter sprake is gebracht; ontegenzeggelijk moeten ook de veehouders met den stroom der tijden mede.

1892 – 1X

[\(1891\)](#) Zweeloo [\(1893\)](#)

ZWEELOO

NvltN 1892-02-05

— Te Zweeloo (Drenthe) is op eene vergadering van belangstellenden, door de „Dorpsvereeniging“ bijeengeroepen, besloten eene **stoomzuivelfabriek** op te richten. Ook te Dwingeloo is men voornemens een dergelijke fabriek te stichten.

Nieuwe Veendammer courant 10-09-1892

* — Door het bestuur van de op te richten **stoomzuivelfabriek** te Zweeloo werd den 3 dezer onder opzicht van den heer E. Kliphuis te Emmen aanbesteed: het bouwen van een fabrieksgebouw, met daaraan verbonden directeurswoning. Hierop hadden ingeschreven: J. de Vries te Nijeholtpade voor f 5690, O. Offringa te Donkerbroek voor f 5490, Z. IJdens te Dalen voor f 5340, H. Timmer te Westerbork voor f 4990. Raming van kosten f 4700. Niet gegund, doch later onderhands aanbesteed aan den laagsten inschrijver voor f 4750.

Lezing J. J. van Weydom Claterbos over Zuivelbereiding

VRIES J.L. Maandagavond hield de heer Van Weydom Claterbos uit Kampen, voor een vrij groot publiek, in de zaal van G. Homan aldaar eene rede over de Zuivelbereiding. Hij begon met de vraag: Waarom geeft de koe melk? Voor het kalf. Deze vraag, zegt spreker, staat in nauw verband met de boterbereiding, omdat voor goede boter goede melk noodig is, en over 't algemeen de melk van nieuwmelkte koeien te spoedig voor het karnen gebruikt wordt. Die melk is echter hiervoor niet dadelijk geschikt, evenmin als die van koeien, die binnen korten tijd moeten kalven. Blijkt het, dat de melk niet gekookt kan worden, dan is ze ook voor boterbereiding ongeschikt.

Nadat spreker ons verder bekend gemaakt had met de bestanddeelen die, zoowel als met de hoeveelheid waarin, en de wijze waarop ze in de melk voorkomen, wees hij 't publiek op enkele dingen, die bij de bereiding van boter gewoonlijk veel te weinig in acht genomen worden. Boven alles moet de melk zindelijk gehouden worden; die zindelijkheid moet echter niet in den kelder, maar bij het melken beginnen. 't Is daarom niet aan te raden, ze in houten kuipen te bewaren, want, vooral als deze wat oud worden, is het onmogelijk ze geheel schoon te houden. Ook is het zeer verkeerd de ,melk op plaatsen te brengen, waar overblijfsel van 't mid-dagmaal, petroleum, teer enz. wordt neergezet melk daar eene sterke neiging bezit om lucht op te nemen.

Heet water bij het karnen te gebruiken, keurt spreker af. Hij houdt meer van afkoelen. Boven 32° C warmte krijgt men kaas,- geen boter. 't Is daarom, om een gelijkmatige temperatuur (16°-20°) te houden, zeer goed, dat men eens thermometer gebruikt. Door te lang karnen krijgt de boter 2 gebreken, le het gewicht gaat er af, 2e ze wordt doodgewerkt (wat vooral ook door het te grof karnen ontstaat). Langer dan $\frac{3}{4}$ uur behoeft men niet te karnen, maar dan moet de melk klaar gemaakt zijn voordat ze in de karn komt. Van verse melk kan men wel boter karnen, maar 't is beter dat ze 2 dagen blijft staan, men krijgt dan meer boter. Met onverdeelde aandacht werd naar sprekers glasheldere rede geluisterd. Jammer dat het publiek, vooral wat de vrouwen betreft, niet groter was.

DGB 1892-02-06

Aalten: Adv. voor lezing 'boterbereiding'

De Graafschap-bode 06-02-1892

Boerinnen en Jonge Dochters die gaarne goede Boter willen bereiden, begeven zich Woensdag 10 Februari 1892, naar de Societeit op het Blik te Aalten, alwaar des avonds te 7 ure de Heer VAN WEYDOM CLATERBOS over de Boterbereiding zal spreken. Entree vrij.
--

Plan voor boterfabriek Varsseveld – bezoek aan Didam¹⁷

VARSEVELD: 27 Maart. Gisterenavond hield de Onderafdeling „Varsseveld” der *Geld.-Over. Maatsch. van Landbouw* een buitengewone vergadering, tot welke alle belangstellenden waren opgeroepen, ter bespreking van een zaak, die reeds in de vorige vergadering aan de orde was geweest, n.l. het oprichten ener boterfabriek te Varsseveld. Ongeveer vijftig personen waren ter vergadering tegenwoordig.

Nadat de Voorzitter de vergadering geopend heeft, worden de notulen der vorige gelezen en onveranderd goedgekeurd. Hierna leest de voorz. een schrijven van de heer H. Rovers te Lengelveld, die zich aanmeldt voor directeur der op te richten fabriek. Daar het echter nog zo ver niet is, wordt dit schrijven voor kennisgeving aangenomen. Hierna brengt de voorz., de heer J. Kreeftenberg, verslag uit over het bezoek, dat het bestuur der onderafd. Varsseveld gebracht heeft aan de boterfabriek te **Didam**.

Op duidelijke en voor ieder verstaanbare wijze beschrijft hij de inrichting en werking der genoemde fabriek, waarop de secretaris, de heer J. Hofs nog enige inlichtingen geeft en zich verder bezig houdt met de vraag: hoe is die fabriek daar tot stand gekomen? Nadat Spr. dit heeft aangetoond komt bij tot de conclusie: ook in Varsseveld heeft zo'n boterfabriek recht van bestaan, niet alleen, maar 't is een eis des tijds geworden. Hij raadt daarom elk landbouwer aan, de Didamsche fabriek eens te gaan bezien en daar inlichtingen te gaan inwinnen, en bij gelooft dat menigeen, die er als tegenstander heen ging, als warm voorstander zal terugkeren.

De heer Huender van Terborg gaat nog eens in 't kort de voordelen na, die er aan de oprichting van een fabriek verbonden zijn en wel: 1e besparing van arbeid, 2e betere en meer gelijkmatige wijze van bereiding der boter, 3e grotere hoeveelheid boter en 4e hogere prijzen.

De heer J. J. van Weijdom Claterbos wenst niet de voordelen van een fabriek te bespreken, maar wel de bezwaren te horen, die er tegen de oprichting mochten bestaan. Als zodanig worden genoemd: men zou geen goede kalveren meer kunnen fokken of geen kalveren meer kunnen vetmesten.

Duidelijk bewijst de heer Claterbos, met voorbeelden opgehelderd, dat deze bezwaren slechts denkbeeldig zijn; ook met melk, zoals die van de fabriek terugkomt, kan men zijn doel bereiken. Een buis met afgeroomde melk was ter vergadering aanwezig. Deze melk werd door allen voor best gehouden.

Hierop ontspon zich tussen verschillende heren een levendige en langdurige discussie over de hoeveelheid per dag te verwerken melk, het ophalen der melk, de administratie enz. Het slot was dat de heer van Weijdom Claterbos tot de overtuiging was gekomen, dat het oprichten ener fabriek hier wel goed zal gaan, indien de landbouwers hun belang begrijpen en elkander daarin steunen. Wat hij geleerd heeft op den cursus is reeds een belangrijke stap in de goede richting, doch het ideaal op het gebied van zuivelbereiding is en blijft toch altijd een roombou-

¹⁷ Dit is een van de vergaderingen over boterfabriek-oprichtingsplannen, waarbij v. Weijdom Claterbos bij aanwezig was. Meer over de zuivelfabrieksplannen van Varsseveld – deze kwam er pas in 1898 – zijn te vinden een MAP zoek op de site bij '#Varsseveld' – of <http://www.zuivelfabrieken.nl/..MAP-DGB-Varsseveld-Zuivelfabriek-....pdf>

terfabriek.

Ook de kleinere landbouwers, die toch vooral behoefte aan steun hebben, zullen spoedig het belang en het nut ener goed ingerichte en goed beheerde boterfabriek gevoelen. Na een vraag van den voorz. of er nog pogingen gedaan zullen worden, om een fabriek op te richten, bleek het, dat een grote meerderheid er vóór was. Het bestuur van de onderafd. Varsseveld zal nu een commissie benoemen, welker leden uit alle delen der betrokken streek gekozen zullen worden, en daarna weer een algemene vergadering uitschrijven.

POZC 1892-04-27 / 1892-06-18

GOMvL vergadering: besluit en aanstelling van assistent ambulante zuivelschool – T. J. Swierstra

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 27-04-1892

Geld.-Overijss. Maatsch. v. Landbouw.
Op de voorjaarshoofdbestuursvergadering van de Maatschappij, voor eenige dagen te Arnhem gehouden, waren behalve Gendringen, Borkulo en Apeldoorn, alle afdeelingen vertegenwoordigd.

De commissie voor de **zuivelschool** berichtte, dat er dit jaar zóóveel aanvragen ingekomen waren, dat men niet aan alle had kunnen voldoen. Men hoopte echter vergunning te krijgen te beschikken over een grooter gedeelte van het maximum der rijksbijdrage dan tot nu toe het geval was, en dan een hulpleeraar te kunnen aanstellen om de bij-cursussen te geven en te groote klassen te splitsen.

18-06-1892

— Op verzoek van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw heeft de regeering een wijziging gebracht in de bepaling waarbij de subsidie voor het zuivelonderwijs wordt verleend. Daardoor kan men over eenige meerdere gelden beschikken en is de commissie voor de **zuivelschool** in de gelegenheid gesteld een hulpleeraar aan te stellen, en wel den heer T. J. Swierstra te Wageningen. Aan alle aanvragen om den zuivelcursus — welke aanvragen elk jaar meer werden — kan nu voldaan worden. Binnenkort zal er nu te Ingen in de Betuwe een dubbel cursus geopend worden, na afloop waarvan de hulpleeraar nog eenige weken zal nablijven om de kaasmakerij te onderwijzen.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1892-06-08 no. 132

Lezing J.J. van Weydom Claterbos 'fabrieksmatige boterbereiding' ¹⁸

Stadskanaal, 4 Juni

In eene druk bezochte vergadering in het logement van E.J. Hardenberg hield hedenavond de heer J.J. van Weydom Claterbos van Kampen eene lezing over boterfabrieken. Hij wees daarbij op de voordeelen, die zoodanige fabriek opwierp, ontzenuwde de meermalen geopperde bezwaren en verklaarde dat deze environs zeer geschikt waren voor dusdanige fabriek. Met genoegen werd spreker aangehoord, die gewisse tegenstanders eener boterfabriek in voorstanders heeft veranderd.

Nieuwe Veendammer courant 01-06-1892

Allen,
die belang stellen in de oprichting eener **ZUIVELFABRIEK** worden uitgenodigd den heer
J. J. VAN WEYDOM CLATERBOS
te hooren spreken, op **Zaterdag 4 Juni**, in
't Hotel „DÖPPER” te Stadskanaal.
ONDERWERP:
„DE BOTERFABRIEKEN.”
’s Avonds 7½ uur. Entrée vrij.

Nieuwe Veendamsche Courant 1892-06-11

¹⁸ Lezing had als doel om in de streek rond Stadskanaal een zuivelfabriek te stichten – het werd de *Eerste Veenkoloniale Stoomzuivelfabriek* te **Gasselternijveenschmond**

Lezing van den heer J. J. van Weidom Claterbos over de Boterfabrieken.

STADSKANAAL: Bovenstaande lezing had Zaterdagavond plaats in 't hotel Dopper. Wegens afwezigheid van den heer Oosterwijk, door treurige omstandigheden verhinderd, werd de vergadering geopend door den heer H. Bakker Wzn. De heer Claterbos verkreeg hierna het woord en zei ongeveer het volgende:

Mijne heeren! Toen ik voor 14 dagen de uitnoodiging ontving hier te spreken over de boterfabrieken, heb ik dan ook geen oogenblik geaarzeld om zulks aan te nemen. Toen ik er over na dacht, hoe ik het zou inrichten, kwam het mij het beste voor, de zaak eenvoudig in te leiden om daarna gemeenschappelijk over de zaak te spreken. Ik zal het voor en tegen aanvoeren.

Wellicht zijn er ook hier voor- en tegenstanders. Met onderling de zaak te bespreken komen we veel verder, dan door eene geleerde lezing te houden, of u tal van cijfers voor te leggen. De door u geopperde bezwaren zal ik trachten te weerleggen. Ik zal u de zaak en de inrichting eener fabriek niet uit elkander zetten, want komt het hier tot een plan om eene fabriek op te richten, dan zult ge toch eene commissie moeten benoemen, die verdere uitvoering aan dat plan geeft en zich dan met deskundigen over de inrichting, kosten enz. moet onderhouden.

In 't algemeen zullen we dus slechts over de fabrieken spreken en nagaan, hoe het komt, dat ze als paddestoelen uit den grond rijzen. Het spreekwoord: als het getij verloopt, moet men de bakens verzetten, is ook op den landbouw van toepassing. Op 't gebied der zuivelbereiding heeft Nederland een goeden naam gehad. Sedert jaren wordt op elke boerderij boter gemaakt. Zoodoende komt er veel meer dan we gebruiken kunnen en dientengevolge wordt het reeds eeuwen uitgevoerd.

De Hollandsche boter had steeds een uitstekenden naam, vooral in Londen. De Engelsche markt is echter verlopen. Hoe komt dat ?

Bij tentoonstellingen bleven we vroeger niet achter; altijd behaalden wij met de boter den eersten prijs; een enkele maal slechts den tweeden. In 1874 of 1875¹⁹ was er te Hamburg tentoonstelling. Onze boter en kaas was ook vertegenwoordigd. Twee heeren, Wouter Sluis uit Beemster en Walling van....²⁰ gingen er heen, zij brachten verslag uit van den afloop, maar kwamen met de kous op den kop te huis; want de Hollandsche boter had den derden prijs gekregen.

Die tegenspoed heelt ons wakker geschud. Men vroeg zich af: wat is de oorzaak, dat Denemarken den eersten prijs kreeg en wij niet. Men ging naar Denemarken om te zien, waar dat aan lag. De vijf Friesche heeren, die er verslag over uitbrachten²¹, noemden ons twee dingen, die hier geheel onbekend waren, n.l. **zuivelscholen**, waar de botermaaksters kennis van haar vak konden opdoen, en **boterfabrieken**.

Hij wilde nu niet bepaaldelijk over de zuivelscholen spreken; maar alleen even verklaren, dat er heel wat andere boter uit de melk komt, als we kennis van dat vak hebben. Bij den landbouw bezigt men andere of betere werktuigen dan vroeger, daar is dus vooruitgang. Bij de boterbereiding is stilstand of veeleer achteruitgang. Men bereidt ze nog even als moeder en grootmoeder deed.

Neemt men de boter van 100 boeren, dan heeft men ook zoovele soorten, zelfs te Deventer,

¹⁹ Was 1877!

²⁰ Was Th. J. Waller uit Anna Paulona – zoek op site: 'Wouter Sluis Hamburg'

²¹ 1878 Zoek op site: 'Commissie Pasma Denemarken'

waar zooveel boter per vat verkocht wordt, zou het niet mogelijk zijn 25 vaten gelijke boter, wat kleur, vastheid, zoutgehalte enz. betreft te koop.

Vroeger waren we daarmee tevreden; maar nu niet meer. Men vraagt zich af, hoe komt het toch dat we zooveel soorten hebben, daar allen toch dezelfde grondstof bezigen en ieder de gelijke boter wil hebben. Het antwoord is, omdat de wegen, die bewandeld worden, geheel tegenstrijdig zijn.

Zoo zag ik in de hondsdagen te Tiel een meid, die bij 't karnen kokend water in de melk deed, terwijl de buurman de melk uit het ijs haalde. Langs kouden en warmen weg kan men nooit hetzelfde product leveren.

Het verschil in boter komt alleen door gebrek aan kennis. De botermaaksters zouden, als ze hier waren, me toevoegen, dat ze haar vak wel kenden, en ik maak er ook niemand een verwijt van, omdat er geene gelegenheid bestaat het anders te leeren, dan van moeder, wijl het op de school niet wordt onderwezen.

Het is een treurig verschijnsel, dat ons de vraag op de lippen legt: hoe kunnen we onzen goeden naam in Engeland weer krijgen en hoe weer eerste soort leveren? In den goeden ouden tijd, toen onze boter zoo gewild was, hebben we ons er niet op toegelegd, omdat wij meenden, dat niemand het beter kon. Daardoor zijn wij ingedommeld en niet met den tijd meegegaan. Omdat de boter uit andere landen niet zoo goed was, deden we ons best niet meer zoo en begonnen zelfs te knoeien.

Omdat we voor 20 jaar zulke hooge prijzen kregen, zochten we of we ze niet konden vervangen door iets anders en zoo kwam de kunstboter.²² Deze werd door andere gowerkt en dan onder den naam van goede boter in de maag van buitenlanders gestopt. Dat we niet met den tijd meegaan, dat is het juist. De hooge prijs heeft elders den lust opgewekt ook zulke boter te maken en dat gelukte in Denemarken en wel in boterfabrieken. Dat is veel verstandiger dan het zelf te doen: want zij die alles wat zij gebruiken moeten zelf willen maken zullen, hoe beschaafder ze worden, hoe langer hoe meer zien, dat dit geen goede politiek is. 'tWerk, dat ze niet goed kennen, dragen ze aan anderen, die 't beter kennen, over.

In Denemarken wordt de melk overgegeven aan een, die op de hoogte is, die kennis van weer en wind heeft, die zich rekenschap weet te geven van zijn laten en doen en die bij zijn werk denkt. Afgescheiden van dat alles, laat de gelogenheid om melk te bewaren veel te wenschen over. Stelselmatig moet dit gebeuren, dan vervalt alle ongelijkmatigheid en dan verkrijgt men overal boter die verlangd wordt en altijd gelijk is. Boter uit eene fabriek is altijd gelijk.

De warmte heeft invloed op de melk en daarom moet men zorgen, dat ze op de melk geen invloed heeft. Fabrieksboter is gewild, omdat men weet, dat ze altijd dezelfde is. Daarom worden ook in ons land in navolging van Denemarken fabrieken opgericht, het eerst te Leiden, Sneek, Bolsward, Oosterlittens, enz. De melk wordt daar tegen vaste prijzen aan de fabriek afgeleverd. Waar men kalveren mestte was geen tehuis voor eene fabriek. In dat opzicht is er in 10 jaar eene groote omkeering gekomen.

Door werktuigen wordt dadelijk de melk afgeroomd, want men heeft alleen het vet nodig. Sedert verzezen ook in die streken fabrieken; wijl de boeren de melk leverden en de ondermelk terug kregen. Als we zoo met roomafscheiders op eene fabriek de melk bewerken, dan leert de ondervinding, dat er meer uitgehaald wordt dan op eene groote boerderij en dat de bo-

22 Had diverse namen, naast kunstboter ook butterine, surrogaat, margarine-boter en.....in het begin gewoon 'boter'. 'Margarine' als naam voor vervanger van (room)boter komt in 1872 voor het eerst voor in de wvw. couranten. Pas in 1891 kwam er een opsplitsing in het product boter bij exportstatistiek!

ter altijd gelijk is en daardoor den hoogsten prijs opbrengt. Tevens is een gevolg van de boterfabrieken besparing van tijd in de boerderij.

De bezwaren, die men heeft, zijn, dat de melk niet zoo geschikt is voor 't voederen van kalveren, als 't vet er beter wordt uitgehaald; maar dat bezwaar houdt geen steek als we met voordeel te werk gaan. Wil men eene fabriek oprichten, dan is de eerste vraag: is er melk genoeg te krijgen, opdat zulk eene fabriek met voordeel opgericht kan worden? Als maatstaf nemen men 2000 liter per dag. Het tweede overwegend bezwaar is de afstand en het vervoer der melk. Volgens sprekers gevoelen leent er deze streek zich wel toe. Het derde bezwaar is het teruggeven van afgeroomde melk, dat nu geen uitstekend beestevoder is, omdat het warm is en niet lang kan duren. Maar ook daarvoor zijn middelen, de melk moet gepasteuriseerd worden, dan kan ze duren. Alle melk is niet evenveel waard en daarom dient betaald te worden naar het botergehalte. Door een werktuig op den roomafscheider kan ieder leverancier dadelijk zijn gehalte zien.

Nu kan men 't op twee wijzen oprichten: a. door kapitalisten of b. voor gemeenschappelijke rekening. Het laatste is 't verkieslijkst: want anders bestaat er altijd eene verkeerde verstandhouding tusschen fabrikant en leverancier; de een wil zoo min mogelijk geven en de laatste zooveel mogelijk hebben. Gemeenschappelijk opgericht is het voordeeligst, omdat ieder dan medewerkt. Hierna hield de spreker pauze, om daarna de debatten over het gesprokene te openen, waarvan ik u in een volgenden brief den inhoud zal mededeelen.

U. M. d. R. bedankende voor de plaatsing teken ik mij

Uw corresp.:

J.

Nieuwe Veendamsche Courant 1892-06-15

Lezing van den heer J. J. van Weijdom Claterbos over de boterfabrieken. II. (Slot)

STADSKANAAL: Na de pauze verzocht de heer Alingh het woord. Hij was zoo vrij den heer C. te vragen, hoe naar zijne zienswijze eene coöperatieve fabriek moest worden opgericht, men hier zonder hulp van uiot-loveranciers ilo zaak wel niet in orde zou krijgen, vermits wat de financiën betrof. De heer C. stelde voor de fabriek op te richten van gelden van leveranciers en niet-leveranciers, verder moest men de laatste 4 procent uitkeeren en dan de overige winst deelen tusschen de geldschieters en de leveranciers, de laatste naai verhouding hunner geleverde melk in geldswaarde. De heer Cl. deelde nog msda, dat meute de Wijk zooveel centen voor de melk ontving als de hoogste prijs van de boter in guldens per kg. van y 4 vat bedroeg, terwijl dan de boeren de ondermelk gratis terug ontvingen. Op deze wijze deelden de boeren mede in de winst of 't verlies, wijl de melkprijs naar gelang dor !>oter,irijzon rees of daalde. Op de vraag of het terugnemen van de molk vorplichtend was, zeide C!. dat zulks te Aduard niet het ge va' was, van daar dat men er tevens eene melkinrichting aan had verbonden, die do melk to Groningen verkocht. Mocht bier eene fabriek opge richt worden, dan ried hij aan, ook hier er eene melkverkoopng aan te verbinden, wijl in deze omgeving nog al vele burgers woonden. Ter, einde het bestuur te helpen in de oprichting, beloofde de spreker de statuten en reglementen van tal van fabrieken, aan het bestuur te zullen toezenden. De heer Abbingh Alingh deelt mede, dat z. i. op t Rookgat beste botermakers waren, waar men ook

reeds jaren lang gebruik van thermometers maakte. Daar is intusschen ook eene fabriek opgericht en nu vraagt hij den heer v. W. Cl. of deze ook weet, hoe dit den boeren daar bevalt. De heer Cl. zegt, dat hij er voor 3 jaren - o . . . geweest ia, en dat hij er toen een hoogst gunstige druk van kreeg. De zaak gaat er uitstekend ■ en de financieele uitkomsten zijn heel goed. . feins sprekers gevoelen moet do melk niet één, n tweemaal daags aan de fabriek worden bezonden, zij ze in goede kelders komt. Maar d' laatste, de ondervinding bewees het hem ook n dezen dag bij zijn bezoek op vele boerderijen, la over 't geheel veel te wenschen over. Voor f'rdigheid deelt hij eens mede welken invloed h bewaren der melk op de boterfabrikatie heeft. ■ heeft daartoe paarden genomen en wel als vol- Men nam een proef met 1400 L. melk, <' volgens de Hollandsche wijze in lage melkvaten in was weggezet; met 4725 L. die volgens systeem Schwartz in hooge melkvaten in ijs v, geborgen en met 32000 L. gecentrifugeerde n . Van de eerste hadden men 37 L. voor 1 kg. >r noodig, van de tweede 35 L. en van de derde 29 L. voor 1 kg. boter. De heer v t ! Weydom Claterbos had des daags met de com. J. do een rijtoertje gedaan langs Stadskanaal, ■ a i kernijveenachemond, Gasselternijveen, Gasselirb' .-veen en Nieuwbuienen en op dien tocht ver M B' " ene boerderijen bezocht, melkkelders gezien, bo ^rmaaksters gesproken en zelfs bij een aan 't karnen geweest. Toen men hem vroeg of hij den iurruk, dien hij gekregen had, eens wilde mededeelen { < > } i, loonde hij zich dadelijk bereid. Hij zeide, dat net er in de meeste melkkelders treurig uitzu . Men hield veel te weinig rekening met de { T r0n d 8 t 0 f i Velen lieten de melk te oud worden g; j > kamen me rkte hij twee gebreken op; door bij, a allen werd de boter veel te grof gekarnd l> ar , is de boter net als e0I10 spon8) men kreeg ••rooier volume, maar er zit geen pit in, ffel is het kluitje boter bij lijn karnen niet zoo ;, l>ot, maar het gehalLe is degelijker. Het tweede trek is, dat men er kokend water in doet. In .; ■ « i karn mag heeter water dan 32 graden Cel -r'u mders maken ze kaas. Wanneer men boter sielt, >ntdekt men wel eens een wit bezinsel i de)oter en dat is niets anders dan kaasstof, welke ontstaan is doordat men er te heet water i gedaan heeft. De heer v. Claterbos hoopt, dat 0 vrouwen de mannen mogen aanvuren naar l i ere landbouwlezing te gaan en zou zelfs wel -ischen, dat ook zij daar kwamen om er iets l leeren. De heer, van Claterbos zegt, dat hij bij ijne tournee had opgemerkt, dat men hier meer an de aardappelteelt schijnt to doen, dan aan de «iderij en vraagt wat de reden is, waarom men ier niet meer weiland heeft. Gaarne zou hij wrop een antwoord ontvangen. Er werd aange oerd, dat velen 't vee als een lastpost beschouwen en sommigen, dat wisselbouw beter bevalt en at alle land niet voor weiland geschikt is. De fceer C. vraagt, of men ook wel eens proeven geipmeu heeft, wat het voordeeligst was, maar dit ijordt algemeen ontkennend beantwoord, waarop 5. aanraadt toch eens proeven er mede te nemen Jaar niemand meer heeft te vragen, sluit de heer I. Bakker Wzn. de vergadering, na den gevier, eti spreker een woord van dank toegebracht te hebben voor de nuttige wenken en lessen, heden ,ond aan tal van landbouwers gegeven. U, M. ' l R., bedankende voor de plaatsing, teeken ik mij Uw corresp. J,

De gelderlander 1892-07-24

Te Bommel is geopend de cursus in zuivelbereiding, te geven door den heer J. van Weydom Claterbos. Een 45 tal leerlingen zal dezen cursus volgen. Het bestuur der afd. Over-Betuwe der Geld. O. M. van Landbouw was bij de opening tegenwoordig.

De Graafschap Bode 1892-10-29

ZELHEM.

— De heer J. J. van Weydom Claterbos zal op Donderdag 3 November, des avonds te 6 uren, in de societeitszaal alhier, eene lezing houden over de **boterbereiding**.

Een druk bezoek zal dien heer en ook het bestuur der plaatselijke onderafd. van de G. O. M. v. Landbouw zeker aangenaam zijn.

Landhuishoudkundig Congres, vóór coöp. zuivelfabrieken

Gisteren Donderdag ochtend besloten de afdeelingen van het te Wageningen bijeen, zich te combineeren. Het gold dan ook een quaestie voor alle leden gelijkelijk van belang: de vraag door den heer O. J. Bieleman, onderwijzer te Vorden, gesteld: „Op welke wijze zal de invoering van den leerplicht het best zijn geregeld, zoowel met het oog op de stoffelijke als op de geestelijke behoeften onzer landbouwende bevolking en tot hoever zal de leerplicht zich dienen uit te strekken om in betrekking tot ons toekomstig lager landbouwonderwijs met eenigen grond bevredigende resultaten te kunnen verwachten?” De inleider was zeer voor leerplicht, maar ontveinsde zich de bezwaren niet die er tegen bestonden op 't platteland. Het kind mag geen arbeidskracht zijn, maar men mag toch niet uit 't oog verliezen, dat de betrekkelijke welvaart, die nog in menig landbouwgezin heerscht, voor een goed deel te danken is aan den arbeid van kinderen van 11—14 jaren. Hij wenschte leerplicht bij de wet vast te stellen, maar wilde dat die wet voor de hoogere klas en gedurende drie maanden niet zou gelden.

[....]

Het derde vraagpunt was aan de zuivelfabrieken gewijd.

In Friesland en Groningen zijn de boterfabrieken, in Zuidholland de kaasfabrieken geschoeid op den leest van coöperatie, maar in Gelderland, o. a. te **Gendringen**, **Doesburg** en **Elst** is dit niet het geval. Beide stelsels hebben hun licht- en schaduwzijde en de vraag werd gesteld wat in deze het verkieslijkst is.

De heer J. J. van Weijdom Claterbos leidde haar in. De conclusie, waartoe de vergadering kwam, luidde: „Het Congres spreekt den wensch uit, dat in die streken van Gelderland, waar boterfabrieken worden opgericht, deze voortaan meer algemeen op coöperatieven leest zullen worden geschoeid.”

Hiermede hadden de afdeelvingsvergaderingen weder hun taak voor dien ochtend volbracht.

[....]

Dl. uit schriftelijk verslag ambulante *Zuivelschool*. -1891

Aan de leden der Provinciale Staten van Gelderland is dezer dagen toegezonden het vierde jaarverslag der *zuivelschool* van de GelderschOverijsselsche Maatschappij van Landbouw. Daarin wordt het volgende ontleend:

Sinds het indienen van het verslag over 1891, in October van dat jaar, werd nog een cursus gehouden, van 15 October tot 15 November, te Brinkheurne in de afdeeling Winterswijk, en van 30 November tot ultimo December een te LaagKeppel in de afdeeling Doesburg; het aantal leerlingen was daardoor het vorige jaar gestegen tot 215. In den vorigen winter heeft de zuivelleeraar, de heer Yan Weydom Claterbos, een inspectiereis gemaakt naar de streken van

vroegere cursussen, om na te gaan, welke toepassingen van het geleerde, op de boerderijen aangebracht zijn, en in 't algemeen welke de resultaten van het onderwijs zijn geweest. Opmerkelijk was zijn bevinding, dat de meeste toepassingen aangebracht zijn door de getrouwde vrouwen die de cursussen bijwoonden en dus de macht hadden naar haar goedvinden te handelen, wat niet altijd het geval is bij de dochters, die aan hoogere, dikwerf conservatieve autoriteitsonderworpen zijn. De meeste nawerking werd gevonden in Terwolde en ook in Welsum, waar men vroeger op roebolligachtig land altijd slappe en thans stevige boter karnde. Daar de boterhandel aan de Deventermarkt geen voldoende onderscheid tusschen de verschillende qualiteiten boter maakte, hebben veel leerlingen particuliere afnemers gezocht, die goede waar betalen willen. Behalve door de beschreven inspectie, bleek ook uit tal van brieven der voormalige leerlingen aan den heer Claterbos, dat het uitgestrooide zaad in vruchtbare aarde gevallen is, en werd dankbaarheid betoond wegens de goede uitkomsten, die men op de boerderijen tengevolge van het onderwijs verkregen had. De leeraar bleef steeds de vraagbaak en er werd menige schriftelijke raad verleend. Zoo is in het algemeen de nawerking van lie; vroegere onderwijs meest overal zeer gunstig gebleken. Dezen zomer werden er door den heer Claterbos cursussen gegeven te Steenderen aan 29 leerlingen, te Groenlo aan 32, te Doetichem aan 32, te Ingen aan 34, te Bommel aan 39, te Yoorst aan 15 en te Heelsum aan 20 leerlingen. Door een goedgunstige beschikking van de regeering kon de commissie voor de *zuivelschool* over eenige financieele bezwaren heen stappen, waardoor zij in de gelegenheid werd een tijdelijken hulpleeraar aan te stellen in den persoon van den heer F. J. Swierstra, particulier zuivelconsulent te Wageningen, die zich hier te lande en in Denemarken practisch en theoretisch vertrouwd gemaakt had met alles wat de zuivelbereiding betreft. De cursus te Ingen kon daardoor gesplitst worden; de heer Claterbos nam 15 leerlingen op een boerderij en de heer Swierstra 19 op een andere. Na afloop van den cursus bleef de heer Swierstra daar nog een paar weken om een cursus over de kaasbereiding voor 20 leerlingen te houden, waarvoor groote belangstelling bleek te bestaan. De omstandigheden waaronder te Bommel gewerkt moest worden in de warme dagen van 15 Juli tot 15 Augustus, waren vrij ongunstig daar de kelder op het zuiden lag en de temperatuur van het water niet lager dan 14° C was. Toch gelukte het goede boter te maken, die grif weggehaald wordt, zoo spoedig ze maar gereed was, tegen een hooger en dan de markt -

prijs, zelfs door winkeliers. De lessen werden trouw bijgewoond; en uit eigen beweging maakten vele leerlingen van het behandelde aanteekening. De sluiting van dezen cursus had met eenige feestelijkheid plaats, in tegenwoordigheid van het afdeulingsbestuur, twee commissarissen der *zuivelschool*, den rijkslandbouwleeraar en een groot auditorium. De leerlingen boden daarbij den leeraar een prachtig geschenk aan; terwijl bovengenoemde tegenwoordigen een proefje van het product der leerlingen ontvingen, uit handen van een paar meisjes, gekleed in het bekende schilderachtige Zweedsche costuum, zooals dit bij Laval's baby-seperator afgebeeld is. De cursus te Yoorst begon onder geheel andere omstandigheden als te Bommel, daar de heer Claterbos er met onverschilligheid, zoo niet met tegenzin werd ontvangen: de boerin had zich gaarne teruggetrokken; en de leerlingen begrepen niet, waarvoor de cursus dienen moest, daar zij toch goed van haar boter afkomen konden. Het duurde echter niet lang, na eenige lessen, of de bordjes waren verhangen; en de aanvankelijke onverschilligheid maakte plaats voor groote belangstelling. Van alle kanten kwamen bezoekers opdagen, soms herhaaldelijk dezelfde, zoodat niet minder dan 112 personen alles in oogenschouw genomen hebben. Slechts 15 leerlingen woonden den cursus bij; doch zij getuigden bij het sluiten dat de vier weken als omgevlogen waren; terwijl zelfs de meest eigenzinnige, erkennen moesten, dat ze veel geleerd hadden en van haar dwaling genezen waren. Yooral maakte het indruk, dat bij een veel te warme kelder, in de warme Augustusdagen, stevige boter verkregen werd; zoodat

de cursus een schitterende overwinning op het vooroordeel behaald heeft. Ook met den hand-seperator werd groot effect verkregen, toen een buurman, die herhaaldelijk zijn melk bracht om af te roomen, uit die room 7 pond boter verkreeg, terwijl hij 't huis niet meer dan hoogstens 6 pond boter uit diezelfde hoeveelheid melk krijgen kon; hij berekende dat hem dit een voordeel van 140 KG. per jaar opleveren kon. De heer Swierstra hield intusschen een cursus te Ter borg in de afdeeling Gendringen, waaraan 26 leerlingen deelnamen; en later van 9 September tot 3 October een cursus voor kaasbereiding te Angeren, in de afdeeling Over-Betuwe. In November geeft de heer Claterbos nu nog een cursus te Aalten; doch de commissie kan reeds thans als conclusie constateeren, dat van den toenemenden bloei der *zuivelschool* getuigd kan worden. Behalve in Aalten is er in 1892 aan 245 leerlingen onderwijs gegeven. Als verblijdend teken mag vermeld worden, dat de lust om te leeren in de kleistreken toenemende is, terwijl de uitstekend geslaagde cursussen daar, zoowel voor boterbereiding maar inzonderheid voor de kaasmakerij, bewezen hebben, dat het vooroordeel „men kan daar niet meer aanleeren" geheel onjuist is. De invloed der *zuivelschool* op de algemeene botermarkt, begint zich, blijkens de courantenberichten, reeds op verscheiden plaatsen te doen gevoelen, terwijl ook op tentoonstellingen veelal de prijzen behaald worden door leerlingen der school; bijvoorbeeld in Eibergen, waar op een boterkeuring, met vreemde, kundige boterkoopers als keurmeesters, van 60 inzenders de vijf hoogste prijzen door leerlingen behaald werden. De uitgaven over 1892 bedroegen nog geen f 3000, te dragen door het rijk, de provincie en de maatschappij. Met genoegen en groote belangstelling hebben wij d it verslag doorgelezen: wij betreuren het

dat in onze provincie, ook niet ruimer van een dergelijke ambulante *zuivelschool* geprofiteerd kan worden, daar de Geldersch-Overijsselsche Landbouwmaatschappij zich slechts over een klein gedeelte er van uitstrekt. Wel heeft de Twentsche Maatschappij een paar winters gebruik kunnen maken van een leeraar en de hulpmiddelen der school, wel was men over de verkregen resultaten zeer voldaan, maar de geldmiddelen schijnen een herhaling niet meer toe te laten, terwijl ook de heer Claterbos natuurlijk buiten het gebied zijner maatschappij, alleen in den winter beschikbaar gesteld kon worden. Zoo men dus geen aansluiting wenscht tot de Geldersch-Overijsselsche en kracht wil blijven zoeken in isolement, zou het toch zeer in het belang van den boerenstand kunnen wezen, als eenige meer met aardsche middelen gezegenden de handen ineen sloegen, en zelve, zij het dan ook op zeer bescheiden schaal, een dergelijke ambulante *zuivelschool* in 't leven roepen, opdat meerdere van onze boeren bekend zouden kunnen worden, met hetgeen de wetenschap thans mede op het gebied der boterbereiding te leeren geeft.

De Graafschap Bode 1892-11-19

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

Gelieve de volgende regelen in uw veel gelezen blad, te plaatsen, waarvoor bij voorbaat mijnen dank.

Aan mijn vriend, voorstander van Coöper. **boterfabrieken**, abonné Rott. cour. te . . . ? deel ik mede, dat ik niet op ongeteekende briefkaarten antwoord en hem verzoek ruiterlijk mij zijn naam op te geven.

J. J. VAN WEJDOM CLATERBOS.

AALTEN, 16 Nov. '92.

De Graafschap Bode 1892-12-03

STEEG.

— Donderdagavond trad in het Hotel „de Engel" alhier voor een talrijk publiek op de heer v. Wejdom Claterbos van Kampen. Spr. had tot onderwerp gekozen „boterbereiding".

Daar reeds meermalen in ons blad een lezing van dien heer over hetzelfde onderwerp is medegedeeld, kunnen wij ons thans tot de bloote vermelding bepalen.

BORKELOO.

— Dinsdagavond hield de heer v. Weijdom Claterbos in het Hôtel Wijers eene lezing over **boterbereiding**. Na over de melk en het melken gesproken te hebben, behandelde de heer C. op zeer duidelijke manier o.a. de volgende vragen:

a. Waar en hoe moet de melk bewaard worden?

b. Waarin dient ze bewaard?

c. Hoe wordt uitgeroomde melk dik of rijp?

d. Hoe maakt men de melk klaar voor het karnen?

e. Hoe oud moet de melk zijn om er boter van te maken?

f. Wanneer dient men met karnen op te houden?

Vele nuttige en practische wenken werden nog door den spreker gegeven, zoodat zeer zeker de vrij talrijk opgekomen boerinnen niet zonder leering en niet onvoldaan haar haardsteden weer hebben opgezocht.

— Woensdag deed de boter f 1 — à f 1.05 per K.G. Eieren golden f 5 — à f 5.50 per 100 stuks.

Vergelijking boterhoeveelheid centrifuge's en 'gewone wijze'

AALTEN. - Ten bewijze, dat de heer Claterbos waarheid sprak, toen hij op de vergadering van Maandag verzekerde, dat men met een roomafscheider werkende meer boter verkrijgt, dan wanneer op de gewone wijze wordt gekarnd, zijn we in de gelegenheid gesteld het volgende te kunnen melden.

Bij de proeven op bovengenoemde avond werden 95 liter melk op bedoelde wijze afgeroomd en uit de room daarvan werd gekarnd 36 H.G. (ons) boter. Door de Deense roomafscheider, geleverd door de firma Boeke & Huidekoper, werd afgeroomd 46 liter melk, welke 7 liter room opleverde en hiervan verkreeg men $18\frac{1}{2}$ H.G. Boter²³. Door de Duitse separator van Dröese & Ludhof te Berlijn werd afgeroomd 49 liter van dezelfde goed doorengemengde melk en deze leverde 12 liter room (dus meer dan de eerste) maar slechte $17\frac{1}{2}$ H.G. boter²⁴ (dus 1 H.G. Minder.)

Gedurende de cursus, welke thans geëindigd is, werd op de boerderij Smees 1581 liter melk verwerkt, geleverd door dezelfde personen, die ook de melk voor de proeven met de roomafscheiders hebben verschaft. Hiervan werd gekarnd 50 K.G. (100 pond) boter,²⁵ zodat men op deze wijze werkende voor één pond boter 16 liter melk behoeft, terwijl men bij ontroming dooreen afscheider voor één pond slechte $13\frac{1}{2}$ liter nodig heeft.

De op de cursus gemaakte boter is zuiver van smaak en hierdoor is het bewijs geleverd, dat ook in streken als de onze wel goede boter kan geleverd worden. En hoewel ook hier landbouwers zijn, die reeds jaren lang goede boter bereidden, over het algemeen kon de kwaliteit van dit landbouwproduct veel beter zijn. Dit is de mening van hen, die door ondervinding daarover kunnen oordelen. Wanneer de gehouden cursus er toe heeft mede gewerkt, dat er meer goede boter wordt geleverd, dan zal zulks in de eerste plaats onze landbouwers ten goede komen.

23 – 24,86 L. melk voor 1 KG. boter

24 – 28 L. melk voor 1 KG. boter

25 – 31,61 L. melk voor 1 KG. boter

1893 – 7X

(1892) Gasselternijveenschemond, Kolderveen, Noordbarge, Oosterhesselen, Roden, Westerbork en Zuidlaren (1894)

KOLDERVEEN

Provinciale Drentsche en Asser courant 21-11-1893

Kolderveen, 19 Nov. In de gister gehouden vergadering van deelnemers in de op te richten **boterfabriek** werd een definitief bestuur benoemd, dat als volgt werd samengesteld: J. Blom te Meppel voorzitter, A. Bakker te Kolderveen en G. Wilmers te Nijeveen. Tot commissarissen werden benoemd: K. van den Berg, G. Karsten, G. van Noord, J. Braamskamp en E. Denning. Er zijn thans voor ruim f 13.000 aandeelen genomen en de melk van ruim 800 koeien is toegezegd. De plaats waar de fabriek gebouwd zal worden is nog niet bepaald; het bouwterrein is evenwel kosteloos aangeboden.

De notariële acte zal nu gepasseerd worden.

Provinciale Drentsche en Asser courant 12-12-1893

Nijeveen, 11 Dec. De begroting van kosten voor het onlangs door het bestuur van de op te richten **boterfabriek** aangekochte huis van H. Vos te Kolderveen als zoodanig in te richten beloopt de som van f 4200.

De kosten zijn berekend door den heer Mulder te Noordwolde.

Leeuwarder Courant 1894-03-26

— Voor directeur der coöperatieve **boterfabriek** te Kolderveen (Drenthe) komen in aanmerking de heeren: H. van Dijk te Roden, P. Douma te Stadskanaal, H. Schurer te Irnsum en B. Visser te Hindeloopen.

NOORDBARGE

Nieuwe Veendammer courant 14-03-1893

— In de *Staats-Cour.* zijn opgenomen de statuten van de coöperatieve **stoomzuivelfabriek** te Emmen.

Nieuwe Veendammer courant 22-03-1893

* **Emmen**, 20 Maart. Onder opzicht van den heer E. Kliphuis, architect alhier, werd heden aanbesteed:

Mede werd aanbesteed, onder opzicht van denzelfden bouwkundige: het bouwen en leveren van een gebouw voor de stoomzuivelfabriek, met schoorsteen, funderingen enz. te Noordbarge aan het Oranjekanaal. Raming f 6000. Ingeschreven werd door: O. P. Offringa, Donkerbroek f 5797; R. Postma, N. Amsterdam, f 5839; G. Hensema, Oudepekela, f 5730; J. Kleinmeijer, N. Barge f 5499; Gegund aan Kleinmeijer.

Provinciale Drentsche en Asser courant 18-11-1893

Emmen, 16 Nov. Daar het aantal leveranciers te Emmen, Westenesch, Noord- en Zuidbarge en Erm nog niet sterk is toegenomen, was de hoeveelheid melk, welke de **zuivelfabriek** ter verwerking kreeg, nog steeds niet bevredigend. Daarom werden reeds verschillende pogingen in het werk gesteld, om elders wonenden tot leverantie aan te te sporen, doch tot vóór eenige dagen te vergeefs. Toen evenwel is er verbetering gekomen, door dat verschillende ingezetenen van Weerdinge, Valthe, Odoorn en Exloo tot levering zijn overgegaan. Zoodoende ziet men thans drie keer per week vrij wat melk van genoemde plaatsen naar de fabriek vervoeren, welke laatste er ongetwijfeld wel bij zal varen.

Gasselternijveenschemond

Nieuwe Veendammer courant 20-06-1893

Gasselternijv.mond, 16 Juni. De statuten voor de oprichting der Eerste veenkoloniale **zuivelfabriek** zijn heden vastgesteld door de aandeelhouders, die tevens 10 percent hunner aandeelen hebben gestort.

Het nieuws van den dag 26-03-1894

De landbouwers te Stadskanaal zullen niet zooveel aardappelen uitpoten als de vorige jaren. Sommigen zelfs de helft minder. De lage prijzen van het vorige jaar liggen nog versch in 't geheugen. Niet alleen de korenverbouw, ook de veesteelt zal zich daardoor uitbreiden.

Voor al nu de Eerste Veen-Koloniale **Stoomzuivelfabriek** goed rendeert, is er alles voor, om meer weiland te laten liggen.

Westerbork

Nieuwe Veendammer courant 06-05-1893

* — Afloop der aanbesteding stoomzuivelfabriek Westerbork. J. Kleinmeijer te Emmen, voor f 6750; G. v. d. Grampel te Assen, voor f 6813; H. Jalving te Assen, voor f 6577; H. Benning te Assen, voor f 6400; G. Hensoma te Oudepekel, voor f 5889; E. Ubels te Assen, voor f 5786; H. Timmer te Westerbork, voor f 5450.

Provinciale Drentsche en Asser courant 19-07-1893

Zweeloo, 17 Juli. Het bestuur der **stoomzuivelfabriek** alhier heeft tot directeur benoemd, in plaats van den heer A. W. van der Sluis, die als zoodanig is benoemd te Westerbork, den heer G. Warmolts, thans volontair aan genoemde fabriek alhier.

Provinciale Drentsche en Asser courant 05-09-1893

Westerbork, 3 Sept. De nieuwgebouwde **stoomzuivelfabriek** alhier is zoo goed als voltooid. Met een paar dagen zal met den arbeid worden begonnen. Gisteren is voor de eerste maal de stoommachine in werking gebracht, waarbij bleek, dat alles goed in orde was. Omtrent den melkaanvoer is alles nog niet geregeld. Van de gehuchten zullen de melkleveranciers eerst beurtelings de melk aanvoeren, doch het bestuur is van plan dit binnenkort bij inschrijving uit te besteden.

DOETINCHEM.

— Het bestuur van de Onderafd. Staden Ambt-Doetinchem der Geld. Overijss. Maatschappij van Landbouw stelt de belanghebbenden weder in de gelegenheid om eene

verhandeling te kunnen bijwonen over „zuivelbereiding.” De Heer J. J. van Weijdom Claterbos heeft zich daartoe welwillend bereid verklaard, en thans hoopt het bestuur, dat van deze voordracht ruimschoots gebruik zal worden gemaakt; de **boterbereiding** toch in de Afd. kan zich nog niet op die hoogte rekenen om niet met hand en tand elke gelegenheid aan te grijpen om de kennis daarvan te vermeerderen.

Wij hopen, dat de tentoonstelling te houden in Augustus, getuigenis zal afleggen, dat de lessen door cursus en verhandeling van den Heer Claterbos veel hebben bijgedragen tot volmaking van het botervak. Boterhandelaars en ieder belanghebbende worden dringend uitgenoodigd de verhandeling op 23 Febr. a.s. bij te wonen. Men zie verder achterstaande advertentie.

Verslag lezing V. Weijdom Claterbos Boterbereiding.

DOETINCHEM. — Het is goed gezien van het bestuur onzer onder-afdeling van de *Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw* om nog voor het houden der tentoonstelling enige landbouwvoordrachten te laten houden, waarvan de resultaten op die tentoonstelling hoogstwaarschijnlijk duidelijk merkbaar zullen zijn.

Ook onze landbouwers weten die plannen van het bestuur te waarderen, getuige het talrijke publiek (75 personen, waaronder 25 meisjes), hetwelk zich Donderdagavond in een der bovenzalen van de heer Meeuwsen had verenigd, om aldaar te luisteren naar de zo nuttige lezing van de heer van Weijdom Claterbos uit Kampen over de boterbereiding.

Spr. begon met te zeggen, dat het bestuur der onderafdeling het nuttig en misschien ook nodig had geacht, dat hier deze winter eens over de boterbereiding zou worden gesproken. Uit de talrijke opkomst kan blijken, dat het in deze niet mis gezien heeft. En al mocht, hetgeen spr. hier hedenavond zal verkondigen voor de meisjes, die dit jaar de cursus op de Kemmenade hebben bijgewoond, geen nieuws zijn, toch kan opgewarmde kost, als ze maar goed klaar gemaakt is, nog wel eens goed smaken. Het is hem echter onmogelijk alles op te noemen hetgeen er alzo over het onderwerp, waarover hij heden avond zal spreken, te zeggen is; daarvoor is de beschikbare tijd te kort, maar toch zal spr. bij het begin beginnen.

Daarom zal hij de vraag stellen „wat is melk?”

De melk kan toch de grondstof van de boter genoemd worden en wanneer die niet deugt, kan

het product ook niet deugen. Voor hij zijn vraag echter kan beantwoorden, moet hij weer een andere vraag stellen, n.l. deze: „Waarvoor geeft een koe eigenlijk melk?”

De boer in deze streek zegt om er boter van te maken, die in Holland, om er kaas uit te fabriceren. Dit is echter niet zo; de koe geeft melk voor het kalf, en juist dit wordt te veel over het hoofd gezien. Wij moeten n.l. eerst zien of de melk goed is om er boter van te maken, en ze niet zo spoedig na het kalven daarvoor gebruiken. Eerst wanneer de melk gekookt kan worden, is zij tot het bereiden van boter geschikt.

Behalve die fout, waaraan velen zich schuldig maken, is er ook nog een andere, welke volgens spr. vooral in Lichtenvoorde en Ziewent wordt begaan. Men gaat daar de koeien door-melken van het ene kalf op het andere en dit is volgens spr. zeer laakbaar.

Op de eens plaats is de boter duurder dan op de andere! Dit is een feit, hetwelk niet te lochen valt, en toch kan het voorkomen worden, wanneer men overal maar goed boter kon bereiden, want de grondstof, de melk, is overal hetzelfde.

De bestanddelen der melk besprekende, zegt de heer Claterbos, dat 100 L. zuivere Nederlandse melk 80 à 90 L. water, 8 à 4 % vet, 3 à 4 % kaas en 4 à 5 % suiker bevat, van welk laatste bestanddeel, de thans zo bekende melksuiker wordt gefabriceerd, waarvan spr. een flesje bij zich heeft, hetwelk in de pauze kon bezichtigd worden.

Melk bestaat dus voor het grootste gedeelte uit water, en toch, laat men water enige dagen staan, dan blijft het gewoon water, maar doet men dit met melk dan wordt zij dik en zuur.

„Dit dik worden” kan door twee middelen bespoedigd worden, n.l. door warmte en onzindelijkheid.

Neem een proef met twee glazen melk, zet het eens in de keuken en het andere in de kelder, en men zal zien, dat het eerste eerder dik is.

Er zijn botermaaksters, die zeggen, dat zij juist van die melk goede boter kunnen maken. Spr. wil het gaarne geloven, maar toch moet het niet, want is de melk dik, dan is zij bedorven. En van een bedorven grondstof kan men nooit een goed product maken.

Neem een schoon glas en doe daar melk in, en neem een glas waar oude melk in geweest is, zonder dat het uitgewassen wordt. Vult men ook dit laatste met melk, dan zal zij eerder dik worden. Dit komt door de onzindelijkheid. En wat leert nu de praktijk, dat hiervan juist gebruik wordt gemaakt, „doordat verse melk in vuile potten wordt gedaan. Om genoemde redenen noemt spr. dit zeer laakbaar.

Een derde eigenschap van de melk is, dat zij lucht opneemt. Daarom waarschuwt spr. er tegen, om melk te zetten op een deel of in een schuur, die pas geteerd is, want dan komt er een teersmaak aan.

Hierna vraagt spr. „hoe komen we aan de grondstof?”

Wel door te melken. Juist, maar dan ook daar een woordje over. In Holland of Friesland melkt de boer zelf, hier doet het de meid of de dochter: Is hier dan verschil tussen? Ja, een groot, want het oog van de boer maakt de melk vet. Dit is nu wel niet letterlijk waar, maar wanneer de boer er bij is, hebben de meiden en knechten meer attentie bij hun werk en melken zij de beesten goed uit. En vooral dit laatste is van groot belang, want het spreekwoord „de laatste drop is de boterknop” is een waar woord.

Met cijfers toont spr. aan, dat juist in de laatste droppels het grootste botergehalte zit. Wanneer men de koeien niet uitmelkt, heeft dit drie gevolgen: 1. men krijgt minder melk; 2. de

melk die in de uiers blijft zitten verzuurt; 3. de laatste droppels bevatten de meeste boter, zodat men er minder dubbeltjes voor ontvangt, wanneer ze in de uiers blijven zitten.

Welnu, laat ons dan de koeien goed uitmelken, en zie dan ook in de eerste plaats toe, wie gij laat melken. En juist hiermee is het zo treurig gesteld. Bij het huren vraagt de vrouw aan de meid „kunt gij melken?” „Ja” is het antwoord, en natuurlijk, want als zij anders antwoordt, weet zij vooruit, dat men haar niet gebruiken kan. Komt men over een paar weken weer, en vraagt men de boer of de nieuwe meid goed melken kan, ja, dan weet hij het niet, de man had er nog niet naar gezien.

Men moet vooral zorgen bij het melken niet te praten, en ook dit gebod wordt dikwijls overschreden, vooral wanneer de maagd zich in het bezit van een vrijer mag verheugen. Spr. heeft er niets tegen, wanneer Piet zijn liefste het melkkarretje helpt trekken, maar helaas, daar blijft het niet bij. Onder het melken kunnen ze niet hun mond houden, en de gevolgen blijven niet uit.

Verder moet men met de volle hand melken, zodat het achterwerk van het beest schudt en trilt en ook goed onder het beest gaan zitten, want juist dan heeft het dier het 't gemakkelijkst. Wat ziet men echter dikwijls? dat de meid er een einde vandaan zit en met twee vingers zit te trekken, als men het tenminste nog trekken kan noemen. Het beest vindt dit zeer ongemakkelijk, haalt de melk zelf op, en de gevolgen: men vindt ze in het droogworden van de koe, waarvan men vooral tegenwoordig nog al veel hoort.

Hoe, waar en waarin moet de melk bewaard worden, voor er boter van gemaakt wordt?

Ter beantwoording dezer vragen bespreekt de heer Claterbos in de eerste plaats de inrichting der kelders, welke tegenwoordig, hetwelk spr. zeer toejuicht, meer op het Noorden worden gebouwd.

Hierna betoogt spr. het noodzakelijke om de melk, zodra zij gezeefd is, eerst in koud water te zetten, voordat ze naar de kelder gebracht wordt. Ook des winters moet dit gebeuren, want daar de koeien dan in de stal op de mest staan, komt er een zekere vieze lucht aan de melk, welke door het zetten in koud water verdwijnt.

Waarin moet men de melk bewaren? Men gebruikt hiervoor **dikwijls de hoge Deense melkvaten**. Spr. keurt die goed, maar dan moet men ze ook, evenals dat in Denemarken geschiedt in ijs en niet in water zetten.

Vervolgens bespreekt hij het nut van den roomafscheider, waardoor wij nog meer boter krijgen en eindigt hiermee het eerste gedeelte zijner zo belangrijke rede.

In de pauze, welke hierop volgt, vraagt de heer Duitshof, naar aanleiding van het door de heer Claterbos gesprokene over het doormelken van een koe van het ene kalf naar het andere, wanneer men dan moet ophouden met melken, en hoe men dit aan de melk kan bemerken.

De heer Claterbos antwoordt, dat dit op twee wijzen kan onderzocht worden, n.l. in de eerste plaats door te proeven of er ook een verkeerden smaak aan de melk is en vervolgens door ze te koken. Men moet niet te lang door melken, want dan moet men de koe om zo te zeggen, voor 3 beesten te eten geven n.l. voor het beest zelf, voor het kalf en voor de melk. Het is daarom wenselijk, ze b. v. 2 maanden droog te laten staan.

Hierna behandelt spr. het karnen zelf.

Hierover zal hij zeer kort zijn, want dit is slechts bijzaak. Wanneer de melk eenmaal bedorven

is kan er geen goede boter meer van gemaakt worden, zodat de periode vóór het karnen de gewichtigste is.

Er zijn verschillende soorten van karnen, welke spr. op de in het begin genoemde cursus behandeld heeft. Hier zal hij er echter niet over spreken.

Des morgens, wanneer er gekarnd moet worden zegt de boerin tegen de meid: Zie eens of de melk dik is. Wanneer ze dan te warm is dan giet men er een paar koud, emmers water op; is ze te koud, dat geschiedt zulks met warmer water. Dit is niet goed men moet ze in koud of warmer water zetten en zodoende de grondstof klaar maken voor ze in den karn komt en er niet, als ze er eenmaal in is, koud of warm water bij op gieten.

Ook moet de melk niet dik zijn, ze moet rijp, dat is, gebonden zijn, niet te dun en niet te dik. Daarom kan het geen kwaad de melk drie à viermaal per dag om te roeren.

Hoe oud moet de melk wezen, als zij gekarnd wordt?

Zoveel te jonger de grondstof is des te **xxx en uoo Lo** derden dag hiertoe geschikt zijn.

Vervolgens bespreekt de heer Claterbos het nut der thermometers, met het oog op de warmte van de melk.

Als de boter uit de karn komt moet ze gewassen worden, en beval spr, hiervoor ten zeerste de zogenaamde kneedplank aan, en vervolgens waarschuwde hij tegen het ,doodwerken.”

Ziedaar nu het een en ander over de boterbereiding medegedeeld, zo eindigde spr. zijn met aandacht gevolgde rede. Mocht mijn doel bereikt zijn, dat hier sommigen zijn gekomen om te leren, dan hoop ik, dat het niet het een oor in, het andere uit is gegaan, maar dat er nog dikwijls in huiselijke kring over mijn wenken van heden avond zal gesproken worden. (Applaus)

De heer Landry, vice-voorzitter der onderafdeling dankte de heer Claterbos hartelijk en onder herhaalde instemming der vergadering voor zijn gezellige, kundige en doorwerkte rede en daarna ging (de voordracht had van 6-10 uur geduurd) een ieder huiswaarts, overtuigd dat hij iets gehoord had, hetwelk hem later bij zijn arbeid van veel nut zou zijn.

Landbouwlezing '*wandelleraar*' Swierstra te Silvolde.²⁶

SILVOLDE, Wanneer men mag afgaan op het weinige publiek, hetwelk Woensdagavond op de bovenzaal van de heer Pothoff was samengekomen, om te luisteren naar de voordracht van de heer Swierstra, wandelleraar in zuivelbereiding, over de oprichting ener coöperatieve boterfabriek, dan heerst er in onze streek nog weinig belangstelling voor deze, toch zo nuttige inrichting. Nauwelijks 25 personen, waaronder slechts 15 landbouwers, hadden het nodig geoordeeld, deze lezing met hun tegenwoordigheid te vereren. Een zodanige lauwheid hadden wij bij onze boeren niet verwacht.

Stemt men niet in met de oprichting ener fabriek, goed, maar men komt dan toch op de vergadering, en legt daar zijne bezwaren ten aanhoren van een ieder bloot, opdat de Spr. ze, zo mogelijk, kan weerleggen. Dat is niet alleen voor de landbouwer zelf goed, maar ook voor de Spreker, die dan tenminste de voldoening heeft niet voor stoelen en tafels te spreken, en vooral voor het Landbouwbestuur, hetwelk dan kan bemerken, dat haar streven door de leden gewaardeerd wordt.

De voorzitter van de afdeling „Oude IJssel”, Mr. W. D. Bosch, kon in zijn openingswoord dan ook een gevoel van spijt niet onderdrukken over deze zo slechte opkomst. Hij hoopte intussen, dat de aanwege landbouwers het gesprokene van dezen avond in hun kring zouden verspreiden en vooral riep bij hiertoe de medewerking der pers in.

Hierna bekwam de heer Swierstra het woord, en zei ongeveer het volgende:

Wij beleven ernstige tijden. De toestand van de landbouw is niet gunstig. Het verbouw van granen is door de buitenlandse concurrentie zeer verminderd, terwijl ook de vetweiderij in de laatste jaren zeer is achteruitgegaan.

Nu is men begonnen de vetweiderij meer door de melkerij te vervangen. Men zei, dat men boter en kaas gemakkelijk van de hand kan doen. Maar ook op dit gebied worden wij door de buitenlandse concurrentie bedreigd, zoniet overvleugeld. Denemarken, en nu ook Australië, bestrijden ons de voorrang in Engeland. Wel is waar is voor deze streek de concurrentie op de Londense markt niet gevaarlijk, maar wanneer de grote fabrikanten hun waar in Engeland niet meer kunnen verkopen, dan trachten ze dat door middel van postpakketten enz. in streken als deze te doen.

Er is slechts één middel om aan deze concurrentie het hoofd te bieden. Men moet nl. hier de bereiding van de boter verbeteren, zodat ze een vergelijk met andere waar kan doorstaan.

Spr. gelooft dan ook, dat het bestuur er goed aan heeft gedaan de oprichting ener boterfabriek te bevorderen, want het is toch maar zeker waar, dat men op een fabriek betere boter kan fabriceren, dan dat ieder afzonderlijk dat kan.

Spr. wil hier de fabrieksmatige wijze van boterbereiding meedelen en daar deze in Denemarken het eerst en het snelst is tot stand gekomen, verzoekt Spr. de aanwezigen een ogenblik in gedachten in dat land te verwijlen.

²⁶ De heer T. J. Swierstra – uit Wageningen – komt in mijn systeem de eerste keer voor 23 februari 1891. Het betreft een lezing in het Zeeuwse Nieuwland. Het gaat over de vraag of in de toekomst de boterbereiding zal plaats vinden op de boerderij of (gezamenlijk dwz. Coöperatief) fabrieksmatig.

18 november 1891 wordt dit onderwerp door de heer Swierstra ook behandeld tijdens een lezing in het Gelderse Etten – Zie in MAP DGB Algemeen 1891-11-28

Denemarken is een bouwland en fabriceerde vroeger juist zoveel boter als men voor het land zelf nodig had. Toen de vetweiderij echter achteruit ging, nam men de melkerij ter hand, zodat dit thans de hoofdproductie van Denemarken is geworden.

Het daar bestaande Landbouwcomité meende echter, dat de boeren, wilden zij met goed gevolg op de buitenlandse markten concurreren, meer kennis nodig hadden, en daarom begon het met het aanstellen van zogenaamde zuivelleraars. Dezen bevalen verschillende verbeteringen aan, doch het waren alleen de grote boeren, die over een behoorlijk bedrijfskapitaal hadden te beschikken, die ze konden in toepassing brengen.

Voor de kleine boeren was de toestand dus lastig. Maar weldra kwam er een stroming, die ook voor hen gunstig was, n.l. de oprichting van boterfabrieken. Het waren geen coöperatieve, want die kende men nog niet, maar zogenaamde inkoopfabrieken.

Zo kwamen de eerste boterfabrieken tot stand, maar zij breidden zich niet uit, integendeel, vele gingen failliet. De oorzaak hiervan was: gebrek aan bedrijfskapitaal, gebrek aan persoonlijk inzicht bij de leiders, en gebrek aan middelen om den room af te scheiden van koud geworden melk. De inkoopfabrieken werden dus vervangen door coöperatieve. Het denkbeeld hiertoe kwam het eerst in Jutland op, doch vond spoedig over geheel Denemarken ingang. Was de toestand dus eerst ongunstig voor de kleine boeren, de coöperatie verspreidde zich als een weldoende fee over het land.

Hierdoor is de Deense boter in kwaliteit en kwantiteit vooruitgegaan. Denemarken levert nu niet alleen veel boter, maar ook éénsoortige boter.

Met dit voorbeeld voor ogen staan wij voor de vraag, wat moeten wij doen om de productie zo voordelig mogelijk te doen zijn?

Er bestaan 4 middelen n.l. : 1. de melk zelf bewerken, 2. de melk laten bewerken, 3. de melk verkopen, 4. de melk in een coöperatieve fabriek laten bewerken.

Om het 1e of 2e middel in toepassing te kunnen brengen, moet men over een grote hoeveelheid melk kunnen beschikken en bovendien alle verbeterde werktuigen in zijn bezit hebben. Dit nu kan op kleine boerderijen niet.

Wat het 3de middel betreft, hieraan zijn voordelen, maar ook belangrijke schaduwzijden verbonden. Wij leveren dan de melk en de fabrikant betaalt. De boer heeft er dan niets verder mee te maken. Daar komt bij, dat de boer, als zijnde niet geïnteresseerd bij de bloei der fabriek, zich er niet op toelegt beste melk te leveren. Bovendien is de boer er na enigen tijd zelf niet meer op ingericht om boter te kunnen bereiden, zodat hij dan in de macht van den fabrikant is. Want deze richt niet een fabriek op, om daarmee in het voordeel van de boer werkzaam te zijn, maar in zijn eigen belang.

Heel andere is het met den landbouwer gesteld, die deel neemt in een coöperatieve fabriek en hierdoor zijn eigen bedrijfsproductie verbetert.

Hij krijgt de karnemelk terug, welke hij voor de fokkerij kan gebruiken en in huis houdt hij meer werkkraft beschikbaar. Dan zeggen de landbouwers niet: wij brengen de melk naar *de* fabriek, maar naar *onze* fabriek. Zij gaan er geheel in op, zij interesseren er zich ten eerste voor en zorgen dus voor *beste* melk.

En juist dit is een van de gewichtigste zaken, want is de melk, de grondstof, niet goed, dan zijn er geen machines, die de boter goed kunnen maken. Spr. toont een en ander met voorbeelden aan.

Bovendien is men alleenstaande lang niet zo sterk, als wanneer men gemeenschappelijk

werkt.

Dan komt men dikwijls bij elkander, bespreekt de belangen van de landbouw en gaat langzamerhand ook verder tot coöperatie van alle andere landbouwbenodigdheden over.

Er is nog een ander voornaam motief vóór een fabriek, n.l. de boerin. Deze is in een grote boerderij van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in de weer om boter te bereiden. Zij heeft echter ook vaak plichten als moeder te vervullen. En wie kan beide tegelijk naar behoren waarnemen? Werd zij van de eerste ontheven, dan zou zij beter voor de opvoeding harer kinderen kunnen zorgen.

Tot nu heeft spr. enige motieven op maatschappelijk gebied opgenoemd, en wil hij hieruit een conclusie trekken, dan is het deze:

„Het oprichten ener coöperatieve boterfabriek verdient uiteen maatschappelijk oogpunt onze aanbeveling.”

Er is echter ook nog een ander ding, waar wij rekening mede moeten houden, n.l. de financiële zijde.

Nauwkeurig gaat Spr. met cijfers na, dat ook wat dit punt betreft, een coöperatieve fabriek voordeliger is dan eigenbewerking.

Vervolgens zet Spr. het onberekenbare nut der roomafscheiders uiteen en besluit hiermee zijn even nuttige als gezellige voordracht.

De Voorz. gelooft wel uit naam der gehele vergadering te spreken, wanneer hij de heer Swierstra hartelijk dank zegt voor het gesprokene. Hij hoopt dat de slechte opkomst niet ten gevolge zal hebben, dat de zaak, die wij hier hebben op touw gezet, zal mislukken, en daarom verzoekt hij nogmaals allen, aan deze voordracht zoveel mogelijk publiciteit te geven.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant 18-04-1893

* OLDEBROEK, 17 April. De cursus voor zuivelbereiding, gedurende een 5tal weken alhier van wege de afdeeling Overveluwe der G. O. M. v. L. gegeven, werd jl. Vrijdag door den heer Van Weijdom Claterbos in tegenwoordigheid van den voorzitter en secretaris der afd., den inspecteur van het middelbaar onderwijs, belast met het toezicht op de landbouwscholen, de burgemeesters van Doornspijk en Kampervveen en onderscheidene leden der afd. Overveluwe en Kampen, na een korte resumeering van het op den cursus behandelde, gesloten.

Den landbouwer Berghuis werd als aandenken en erkentelijkheid voor de belangelooze beschikbaarstelling zijner boerderij tot het houden van den cursus, door den voorzitter der afd. Overveluwe met een gepaste toespraak ten geschenke aangeboden roombussen, melkvat, kneedplank enz., welke werktuigen dankbaar werden geaccepteerd.

Ingezonden: WC over resultaten na cursus in Ruinen en lezing in Stadskanaal

Mogelijk herinneren enkele lezers van dit blad zich nog, dat in den afgelopen winter door mij eene voordracht is gehouden te **Stadskanaal**, waarin door mij behandeld werd: “*De boterbereiding op de gewone boerderijen.*”

De botermaaksters, daar toen tegenwoordig, stemden met mij in, dat hare wijze van doen niet goed was; dat hierin verbetering aan te brengen op zeer onkostbare wijze mogelijk en noodzakelijk was, en deelde ik ook mede, de uitkomsten die de cursussen in de boterbereiding in Gelderland hadden.

Verzwegen heb ik het niet, dat ik in Januari een cursus te Ruinen (Drenthe) hield, maar nu meen ik dat het mogelijk zijn nut kan hebben hier mede te deelen, wat die cursus te Ruinen heeft uitgewerkt. Dezer dagen toch werd mij een brief uit Ruinen gezonden, waarin dit stond te lezen:

“Van de 30 leerlingen zijn er 14, die zooveel mogelijk het geleerde op hare boerderijen in toepassing brengen en wel met dit gevolg : — wy krijgen nu meer boter, wij krijgen betere boter, we krijgen voor die boter f 1 meer per $\frac{1}{8}$ vat. Alleen het zoet houden der melk is onbetaalbaar, want nog nimmer had ik zulke goede kalveren en biggen, dan nu die beesten de zoete afgeroemde melk krijgen.”

Ik deel dit mede, omdat ik boven zeide: van de botermaaksters nam ik den indruk mede, ze willen wel luisteren; welnu, nu de uitkomst in Drenthe het bewijs levert, dat de door mij besprokene wijze van handelen voordeel oplevert, laten ze dan het voorbeeld van die Drentsche botermaaksters volgen, laten ze in toepassing brengen de wenken, de raadgevingen, die ik haar gegeven heb, dan zal ook daar de uitkomst even voordeelig zijn.

En die wenken kwamen hoofdzakelijk hierop neer:

Leer denken bij uw werk, ga den thermometer gebruiken, zorg dat ge steeds baas zijt van de grondstof, want als des zomers de melk door de warmte zoo spoedig tot bederf overgaat, is het even onmogelijk veel en goede duurzame boter te maken, als 's winters wanneer het koud is en men alles aan de natuur overlaat. Als dan met vuur of heet water gewerkt wordt, kan

men ook niet anders dan een slecht product krijgen.

Zij, die verbetering willen aanbrengen, maar alles niet konden onthouden, zich niet alles meer weten te herinneren, welnu, als zij zich tot mij wenden, dan zal ik haar nog terecht helpen.

Kampen, Juni 1893.

J. J. van WEIJDOM CLATERBOS.

DGB 1893-06-24

WC besprak op verg. landbouww. Centrifuge

De Graafschap Bode 1893-06-24

BORKELOO.

— 22 Juni. In de landbouwwergadering van den 20 dezer werd met overgroote meerderheid van stemmen tot 1en. afgevaardigde naar de 49e. Alg. verg. te Nijmegen benoemd de heer Jhr. G. d. D. Fontein Verschuier van Heiloo; tot diens plaatsvervanger de heer C. T. W. Francken.

De heer Van Weydom Claterbos besprak het nut van den roomafscheider om daarna met het werktuig eene praktische proef te nemen. Het publiek (waaronder eenige boerinnen) vond de uitkomsten verrassend.

POZC 1893-11-24

Adv. DLG met plaatsnamen lezingen WC febr. 1894

Provinciale Drentsche en Asser courant 12-12-1893

Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe.

Het HOOFDBESTUUR maakt bekend, dat de navolgende

Landbouwlezingen

van zijneentwege zullen worden gehouden:

Door den Heer **J. J. VAN WEIJDOM**

CLATERBOS van Kampen,

over **Zuivelbereiding.**

Op Zaterdag 10 Februari 1894 te **Waperveen** bij JAN BLOK.

Op Maandag 12 Februari 1894 te **Zeijen** bij BOELEN.

Op Woensdag 14 Februari 1894 te **Buinen** bij H. MEURSING.

Op Vrijdag 16 Februari 1894 op den **Aanleg onder Bolde** bij KOOPS.

Op Zaterdag 17 Februari 1894 te **Eelde** bij W. SCHOONVELD.

Op Maandag 19 Februari 1894 te **Westerfelde** bij ROELFSEMA.

Op Woensdag 21 Februari 1894 te **Eext** bij F. HOMAN.

Op Vrijdag 23 Februari 1894 te **Anderen** bij OOSTRA.

Op Zaterdag 24 Februari 1894 te **Exloo** bij BUSSEMAKER.

Op Maandag 26 Februari 1894 te **Taarloo** bij W. MEIJERING.

Telkens des avonds om **6 uur**, behalve te **Assen** des middags om **2 uur**.

Alle belangstellenden worden dringend tot bijwoning dezer **lezingen** uitgenoodigd. De toegang is **geheel vrij**.

Inzonderheid worden de Vrouwen en Dochters der Landbouwers opgewekt om de lezingen van den Heer VAN **WEIJDOM CLATERBOS** over de **boterbereiding** bij te wonen.

Hoogeveen, Dec. 1893.

Namens het Hoofdbestuur:

W. J. BOELKEN, Voorzitter.

Mr. MENNO O. GRATAMA, Seer.

PDAC 1894 ontbreekt op www

Gegevens uit vijfde jaarverslag *ambulante zuivelschool* GOMvL

Op de jongste hoofdbestuursvergadering werd het vijfde jaarverslag der zuivelschool uitgebracht; wij willen daar thans wat ruimer op terug komen.

Na het opmaken van het verslag over 1892 werd nog een zuivelcursus gehouden te Aalten, (1892-10-15) waaraan 30 leerlingen deel namen, en het getal leerlingen over dat jaar klom tot 275. De lessen werden trouw bijgewoond, vele gebreken in de boterbereiding weggenomen terwijl de op de leerhoeve bereide boter werd verkocht voor 20 ct. per K.G. boven den marktprijs.

Daarna werden door den zuivelleeraar, den heer J. J. van Weydom Claterbos, de gewone wintervoordrachten gegeven in de afdeelingen der Maatschappij; en tien voordrachten, met een cursus te Ruinerwold, (febr.) voor het *Landbouwgenootschap van Drenthe* (DLG).

Vervolgens begonnen 13 Maart weder de gewone cursussen in het gebied der Maatschappij zelve: de eerste, tot half April, in de afdeeling Over-Veluwe, op een boerderij bij Elburg, bijgewoond door 27 leerlingen. Hoewel de boterkoopers de zaak ijverig tegenwerkten, daar zij èn particuliere klanten verliezen èn de boter niet tegen lagen prijs inkoopten kunnen, als de leerlingen hun boter elders tegen hooger prijs van de hand gaan doen, had men toch succes; vooral daar men, bij hetzelfde voeder, leerde grooter hoeveelheid boter uit de melk te kunnen karnen.

De volgende cursus werd bij Gorsel gehouden; begonnen 21 april aanvankelijk met 24 leerlingen, ondervond men echter in tegenstelling met andere cursussen weinig ambitie, zoodat de lessen zeer ongeregeld bijgewoond werden en van een bezoek aan de leerhoeve door de omwonenden ook weinig gebruik gemaakt werd. „Geheel zonder resultaten echter” — zegt het verslag — „is de cursus niet geweest, daar enkele meer ontwikkelde en minder behoudende leerlingen het gebruik der vinger- of handthermometer vervangen door dat van een kwikthermometer, de melk afkoelden en een enkele het karnen der volle melk verving door afrooming.”

Inmiddels was ook de tweede landbouwleeraar, de heer **Swierstra**, een cursus begonnen, te IJzenvoorde in Ambt-Doetichem met 35 vrouwen en meisjes, terwijl de boerderij door 60 á 70 belangstellenden bezichtigd werd. De uitkomsten van het onderwijs bleken zeer gunstig te zijn, ook daar de heer Swierstra nog een voordracht hield over „de voeding in verband met de zuivelbereiding,” waar het gesprokene en de gegeven wenken bij de hoorders veel ingang vonden.

Den 26en Mei vertrok de heer Swierstra naar Dremt bij Doesburg, waar onder anderen 3 meisjes van 13 jaren aan de lessen deel namen. Hier word gewaarschuwd tegen het misbruik de melk in hooge Swartzvaten af te koelen, daar latere onderzoekingen in Denemarken geleerd hebben, dat hierdoor $\frac{1}{2}$ ²⁷ K.G. boter per 100 liter melk minder verkregen wordt dan door het uitroomen in vlakke melkvleuten; alleen bij het gebruik van ijs verdienen de Swartzmelkvaten aanbeveling. Omtrent boterprijzen valt niets mede te deelen, daar de boter der leerhoeve niet aan de markt komt, maar direct aan particulieren te Dieren en te Utrecht afgeleverd wordt.

24 Juni werd de cursus gesloten en nam de heer Swierstra, door zijn benoeming tot zuivelconsulent der Hollandsche Landbouwmaatsch. tevens afscheid van de zuivelschool; tot groot leedwezen der commissie, daar het door hem gegeven onderwijs op hoogen prijs gesteld

27 Niet goed leesbaar!

werd.

De heer Claterbos gaf onderwijs van 7 Juni tot 7 Juli een cursus te Borkelo voor 15 leerlingen; ditmaal, bij uitzondering, met minder gunstig resultaat. Trouwens alle omstandigheden waren in de buitengewone warme en droge Junimaand, ongunstig voor boterbereiding: gebrek aan drinken en voeder in de verdorde weide, een kelder met een temperatuur 's nachts van 18°, overdag van 20° C., gebrek aan water in de putten voor het afkoelen; bij uitstek gemakzuchtige leerlingen; „tegenzin der boerin om de melk tweemaal in de 24 uren af te roomen (daar haar dit te veel arbeid zou kosten), teneinde daarna kaas te maken, hetgeen ook afgestemd werd, omdat niemand in het gezin van kaas hield!” Toch, niettegenstaande deze ongunstige omstandigheden, droeg het verkregen product aller goedkeuring weg en werd de boter zeer geroemd.

Daarna (7 juli) kwam Wamel aan de beurt, waar de cursus — bij ontstentenis eener geschikte boerderij — gegeven werd ten huize van den secretaris der afdeling. Door 26 leerlingen bijgewoond, en hoewel men tengevolge der droogte zeer zuinig met het water moest zijn, was de cursus van groot nut. In die streek, waar vetweiding hoofdzaak en de melkerij van geringe beteekenis is, heerscht het begrip, „dat melkvee niets opbrengt,” doch men kon, door het wegnemen van verkeerde gebruiken en het vervangen van ondoelmatige werktuigen, meer en beter boter leeren maken.

Vervolgens werd de cursus verplaatst naar Velswijk bij Zelhem (8 aug.), waar er 38 leerlingen kwamen. Het resultaat was uitstekend, daar het mogelijk was in die warme Augustusdagen goede, harde boter te maken, waardoor een hooger markt prijs bedongen kon worden; er kwamen ook veel bezoekers uit den omtrek en er werden verbeterde werktuigen aangeschaft, o. a. drie Holsteinsche karns. kneedplanken en roombussen.

En daarna vertrok de leeraar naar Wals bij Gendringen (13 sept.) waar een cursus aan 21 leerlingen gegeven werd. Ondanks de nabijheid van een boterfabriek, was er groote belangstelling en werden de lessen trouw en met ijver bijgewoond; door het minder gunstige weer was het bezoek minder dan elders, „daar er slechts een 50tal kwamen.”

In November (6) wordt een cursus in Warnsveld gegeven waarvan in het jaarverslag van '94 melding gemaakt zal worden.

Tusschen de lessen door zijn door den zuivelleeraar inspectiereizen gehouden naar de plaatsen waar cursussen gegeven werden en werd algemeen bevonden, dat de resultaten zeer gunstig zijn, dat voor de door de leerlingen gemaakte boter hooger markt prijs bedongen kan worden, dat ze duurzamer is en ook op landbouwtentoonstellingen het best gekeurd werd.

Uit het vorenstaande is op te maken, dat de commissie zich — als conclusie van haar rapport — zeer ingenomen betoont met deze instelling der Maatschappij. „Al is nog lang niet alle slechte boter uit het gebied der Maatschappij verdwenen, vooruitgang in zuivelbereiding is duidelijk waar te nemen, maar er moet nog altijd in dezelfde richting voortgewerkt worden, daar het arbeidsveld steeds groot is.”

Met Warnsveld mee is er in '93 aan 217 leerlingen onderwijs gegeven, hetgeen een uitgave bedraagt van pl. m. f 2400, welke — met uitzondering van de plaatselijke door de betrokken afdelingen te dragen kosten — bestreden wordt uit subsidies van het rijk, de provincie en de Maatschappij zelve.

NGC 1893-12-17

Barneveld: demonstratie Engelsche karn

DGe 1893-12-31

Groesbeek: Lezing handkracht-boterfabriekjes

Nieuwe Gorinchemsche Courant, 17/12/1893; p. 2/4

Een nieuwe melkkarn!

De heer J. van Weijdom Claterbos heeft te Barneveld voor ruim 20 belangstellenden, waardoor enkele vrouwen en meisjes, eenige aanschouwelijke proeven gegeven met de „Dise Churn,” een melkkarn van Engelsch fabrikaat, waarmede men, volgens den heer Claterbos, in Engeland binnen 5 minuten boter kan verkrijgen. Hoewel het hier niet zoo vlug ging, slaagde de proef uitstekend en verkreeg men van 8 liter room een goede hoeveelheid prachtige boter. De behandeling en inrichting van deze karn, welke, slechts f 30 kost, is zeer eenvoudig.

De Gelderlander 1893-12-31

* GROESBEEK, 30 Dec. De Heer J. J. van Weijdom Claterbos zal a. s. Woensdag des namiddags om 1 uur ten huize van den Heer Manders alhier een landbouwlezing houden over coöperative zuivelbereiding of fabriekjes in het klein.

1894 – 7X

(1893) Beilen (vd Bosch), Borger, Buinen, Dalerveen, **Erm**, Grolloo en Havelte (1895)

Nieuwsblad vh Noorden 1894-01-26

Rolde. Alhier is geopend een cursus in zuivelbereiding, welke zal worden gehouden door den heer **Weydom Claterbos** van Kampen. Niet minder dan 48 vrouwen en meisjes uit den boerenstand hebben zich voor 't volgen van den cursus aangemeld. In de eerste bijeenkomst werden ze toegesproken door den heer R. Vos, lid van 't Hoofdbestuur van 't Landbouwgenootschap, en door burgemeester jhr. van der Wijck, die aanspoorden tot een getrouw bezoek aan de lessen.

[onbekende krant], 12/05/1894; p. 2/4

„Maatschappij tot bevordering van Landbouw en Veeteelt in Zeeland.”

Bekopte notulen van de voorjaarsvergadering, gehouden Vrijdag 20 April des n. m. 12 uur.

Aanwezig de leden van het uitvoerend deel des Hoofdbestuur, en 16 afgevaardigden van de acht afdeelingen, benevens een drietal genoodigden.

Voor het houden van landbouwvoordrachten zijn aanvragen om ondersteuning ingekomen van de afdeeling Oostburg waar de heer Corten uit Maastricht gesproken heeft en van de afdeelingen Kruiningen, Heinkenszand en Noord-Beveland, waar gesproken zal worden door den heer Weydom Claterbos. Het onderwerp in alle afdeelingen is Zuivelbereiding. Iedere afdeeling ontving eene bijdrage van f30,— uit de provinciale subsidie van f300.—

Aan de hh. Provinciale Staten zal aangevraagd worden, deze som in 't volgend jaar desverlangend ook te mogen gebruiken voor tegemoetkoming aan jonge lieden, die de lessen op de winterschool voor Landbouwonderwijs te Goes zouden wenschen bij te wonen.

Goessche Courant, 15/03/1894; p. 1/4

— Gisteren hield de afdeeling Heinkenszand van de Maatschappij tot bevordering van landbouw en veeteelt in Zeeland eene vergadering in „de Prins van Oranje” alhier, die door 35 leden werd bijgewoond.

Vervolgens deelde de voorzitter mede, dat de heer J. J. Van Weidom Claterbos uit Kampen voornemens is binnenkort op verschillende plaatsen in Zeeland te komen spreken over „zuivelbereiding.” Hij is genegen, zonder buitengewone kosten voor de afdeeling, ook in Goes op te treden, waarom de voorzitter voorstelde genoemden heer daartoe uit te nodigen. Dit voorstel werd met applaus aangenomen.

Daarna had de uitreiking plaats van prijzen voor het houden van melklijsten. De heer J. Noteboom te Wolfertsdijk verwierf den prijs van f5 voor eene door hem ingeleverde volledige melklijst. Hem werd hulde gebracht voor de groote accuratesse, waarmede hij deze had samengesteld.

Nieuwe Veendammer courant 20-02-1894

BUINEN, 16 Febr. Zoowel de pogingen van de h.h. Jacobs om te Borger eene **boterfabriek** op te richten, als de belangstelling door de lezing van den heer Claterbos opgewekt, doen hier eene beweging ten gunste van boterfabricatie ontstaan, waarvan iets te verwachten is. Sommige ingezetenen zijn de meening toegedaan, dat er eene coöperatieve fabriek moet komen en moeten voorloopige toezeggingen van het nemen van aandelen hebben gedaan. Anderen willen nadere informatiën inwinnen omtrent de in Limburg in gebruik zijnde handcentrifuges. Voor hen, die daarin de beste oplossing zien, is een bezoek aan de schuur te Rolde tegenover het logement Ottens aan te bevelen, wijl daar thans zoodanige handcentrifuge te zien is, waarvan de kosten van aankoop f 260 zijn. Deze centrifuge zal a.s. Donderdag door den heer van Weydom Claterbos met nog twee centrifuges van andere constructie in werking worden gesteld. Er zal dan 300 liter melk van de **boterfabriek** te Zuidlaren komen, waarvan in de Limburgsche centrifuge, in eene van Boeke en Huidekoper en in eene uit Zeeland afkomstig ieder 100 liter melk van de room zal worden gescheiden. Die proefneming is, vooral voor voorstanders van centrifuges zonder stoomvermogen, zeker de belangrijkste van al wat er op dit gebied alhier gesproken en gedaan is.

Landbouwvoordracht van den heer J. J. van Weydom Claterbos Over handkracht-centrifuges en (handkracht)boterfabrieken in Limburg.

EEXT, 23 Febr. De landbouwvoordracht van den heer J. J. van Weydom Claterbos uit Kampen werd alhier gisteravond gehouden. Een zestigtal belangstellenden, waaronder enkelen uit Gieten, benevens 13 jeugdige boerinnen, waren opgekomen. Na een kort woord ter inleiding sprak de heer C. achtereenvolgens op eene zeer bevattelijke wijze over boterfabrieken in 't algemeen, groote en kleine, over die in Denemarken, daarna over roomafscheiders, waarvan een klein soort van f 175 in de zaal aanwezig was, en wees er met een op, dat men in Friesland grootere fabrieken kon hebben om de wei en hier in Drenthe met een kleiner soort volstaan kan om de hei.

Met platen en door 't in werking brengen van den aanwezigen roomafscheider, waarmee in 10 min. 20 liter melk verwerkt werd, maakte spreker alles helder als glas. Vervolgens werden nog breedvoerig besproken de kleine zuivelfabrieken, die men zoo talrijk in de provincie Limburg aantreft, welk soort volgens hem ook in deze streken zeer gewenscht was en die met werktuigen en al slechts een paar duizend gulden kosten. Voor zulk eene fabriek was de melk van 150 koeien meer dan voldoende en had men nog dit voordeel dat ieder leverancier zijn eigen afgeroomde melk terug kreeg.

De Graafschap Bode 1894-03-31

Coöperatieve Boterbereiding in N.-Brabant en Limburg.

INGEZONDEN: Commissarissen zuivelschool van de Geld. Ov. Maatsch. v. Landb.

In de provinciën Limburg en Noord-Brabant is sedert enige jaren, met het beste gevolg, de gezamenlijke boterbereiding, door enige nabij elkander wonende landbouwers, die ieder op zich zelf er weinig vee op na houden, toegepast.

De goede en voordelige uitkomsten dezer handelwijze, hebben ook in andere provinciën tot navolging aangespoord, zodat er van dag tot dag overal dergelijke verenigingen coöperatieven genaamd, verrijzen.

De voordelen daaraan verbonden zijn de volgende :

- 1) wordt er zeer veel arbeid op de boerderijen uitgespaard.
- 2) door de nieuwere doelmatige werktuigen (vooral roomafscheiders) wordt er meer boter verkregen.
- 3) Er wordt boter van beter kwaliteit gekarnd uit de grotere hoeveelheid melk, dan die verkregen kan worden op afzonderlijke boerderijen, waar slechts weinig vee gehouden wordt en men niet zelden slechte kelders aantreft.

Op grotere boerderijen waar veel melkvee gehouden wordt, waar men zelf de verbeterde werktuigen in gebruik kan nemen en men gewoonlijk een goed betaald produkt verkrijgt levert de coöperatie weinig directe geldelijke voordelen, doch alleen besparing van arbeid. Voor de landbouwer is de oprichting van dergelijke coöperatieven veel voordeliger, dan de le-

vering van melk aan grote boterfabrieken, daar hij vooreerst de eigen afgeroomde melk dadelijk terug ontvangt. Vervolgens geniet hij zelf de winsten, die anders de fabriek ontvangt, hetgeen dubbel klemmt in droge jaren, als b.v. in 1893 toen de koeien weinig melk gaven en hij dus weinig centen van de boterfabriek ontving, terwijl in dat jaar de boter duur was, waarvan de melkleverancier echter geen voordeel had. De fabriek scheert dus de schapen en de boer de varkens.

In dergelijke gevallen wordt bij de Coöperatieven, evenals bij de eigen boterbereiding de kleinere hoeveelheid melk vergoed door hoger opbrengst der boter.

Geen hoog bezoldigde directeuren, machinist, dure stoommachine, kostbare gebouwen enz. komen bij de coöperatieven te pas.

Op de boerderij van een der deelhebbers, die gunstig in het midden der andere gelegen is en een goede kelder bezit, wordt iedere morgen de ochtendmelk en de afgekoelde avondmelk van de vorige dag gebracht, deze wordt gemeten of gewogen en dadelijk met de roomafscheider (handcentrifuge) bewerkt, waarbij ieder de eigen afgeroomde melk terugkrijgt. Een man en vrouw worden bezoldigd, om alles te bewerken en de boter te verkopen, waarbij dan iedere week of iedere maand naar goedvinden het geld, dat de boter opbrengt tussen de deelhebbers verdeeld wordt in verhouding tot de hoeveelheid melk, die ieder heeft aangebracht en die direct bij de levering wordt ingeschreven, zowel op de grote lijst, als in de boekjes van ieder deelhebber.

Daar de melk dikwerf zeer in vetgehalte verschilt, wordt in veel dergelijke coöperatieven, van ieder leverancier een monster melk genomen, dat op gemakkelijke wijze onderzocht wordt naar vetgehalte en alsdan bij de verdeling van het geld niet alleen naar de hoeveelheid, maar ook naar het vetgehalte gerekend. De berekening wordt er wel iets, - maar niet veel moeilijker door, waarbij in de beginne gewoonlijk door een onderwijzer hulp verleent, om uit te rekenen hoe veel ieder toekomt.

Van iedere liter geleverde melk, wordt bij de uitbetaling van het botergeld $\frac{1}{2}$ cent cent afgehouden, welk bedrag dient om

- 1) een vergoeding te geven aan de landbouwer, die zijn gebouw ten gebruike geeft,
- 2) de arbeidskosten, brandstoffen enz. te betalen
- 3) voor rente en aflossing van het kapitaal tot de oprichting benodigd.

Soms huurt men wel een ledig staand gebouw, als dit in de omtrek te vinden is.

Al die uitgaven kunnen bij voldoende medewerking, gemakkelijk uit $\frac{1}{2}$ cent per liter melk, bestreden worden en schiet dan gewoonlijk nog iets over ter verdeling onder de deelhebbers. Men rekent bij het verwerken van 1000 à 1500 liters melk per dag, - een kapitaal van 600 à 1000 guldens nodig te hebben, voor de aanschaffing der werktuigen, welke som bij aandelen wordt bijeengebracht, of wel geleend en meestal binnen weinige jaren kan terug betaald of afgelost worden.

In het verslag van de heer Corten, zuivelconsulent van Limburg, die in 1893 al de coöperatieven in die provincie heeft bezocht, lezen wij dat bij de wintervoeding $4\frac{1}{2}$ cent per liter geleverde melk door de deelgenoten is gemaakt, waarbij zij bovendien nog de ondermelk terug ontvingen. Verschillende kleine landbouwers vertelden hem, dat zij met de nieuwe wijze de derde gulden winst d.i. van hun melk 33 percent meer maakten, dan bij de vroegere wijze van eigen boterbereiding, geen wonder zegt hij „dat zij en hun vrouwen er in de wolken mede

zijn.”

Omtrent het dagelijks bezorgen der melk, wordt gewoonlijk de overeenkomst getroffen, dat ieder op zijn beurt rijdt en de melk der burens meeneemt; ook wordt dit soms aanbesteed.

De vele dergelijke inrichtingen, die in Noord-Brabant bestaan, hebben een gehele omkeer in de plaatselijke boterhandel teweeg gebracht.

Al die goede boter vindt grif aftrek naar België, waardoor er in Noord-Brabant markten zijn, waar haast geen boter meer aangevoerd wordt. Op plaatsen zoals er in Gelderland gevonden worden, waar de boterhandel bestaat in een ruilhandel tegen winkelwaren en waar hoger of lager prijs der boter niet geregeld wordt naar kwaliteit, maar naar de hoeveelheid, vaak te dure winkelwaren, die men inkoopt, zouden de coöperatieven dergelijke misbruiken kunnen opheffen. - De grotere hoeveelheden beste boter die men verkrijgt, zouden elders in de handel kunnen gebracht worden.

Onze leraar der zuivelschool van de Geld. Overijss. Maatschappij van Landbouw, die zich in Limburg vertrouwd heeft gemaakt met de werking van dergelijke coöperatieven, is in de maand April voor zover er tijd beschikbaar is, bereid, kosteloos behulpzaam te zijn, bij het in werking brengen van coöperatieven, binnen het gebied van genoemde Maatschappij. Alleen voor verblijf (geen reiskosten) moet gezorgd worden.

De aanvragen daartoe te richten aan de tweede ondergetekende te Barneveld.

De Commissarissen der zuivelschool van de Geld. Ov. Maatsch. v. Landbouw.

Ubbergen

G. J. Dommer v. Poldersveldt.

Barneveld

H. M. Hartog.

's Heerenbroek

M. Holtland, Jr.

(Rubriek *Landbouwkundige mengelingen* van de LC.²⁸)

Het nut van kleine boterfabrieken. I.

Eerste deel lezing van J. J. van Weijdom Claterbos gehouden te Wedde (Gron.)

WEDDE: Door den welbekenden heer J.J.van Weijdom Claterbos is te Wedde (Gron.) eene belangrijke voordracht over bovenstaand onderwerp gehouden; een voordracht alleszins waard onder de aandacht onzer lezers gebracht te worden.

De heer Claterbos ving aan met de mededeeling: „Toen ik in den afgelopen winter in Drenthe voordrachten hield, werd mij eens door een eenvoudig boertje gevraagd: „Hoe komt het toch, dat Denemarken ons overvleugelde op de wereldbotermarkt?” De botermaaksters, was het antwoord, zijn niet slechter geworden, zij doen het evengoed als hare moeders en grootmoeders, maar - ook niet beter. En wij weten, dat de bakens verzet moeten worden als het getij verloopt. In ons land wordt en werd meer boter gemaakt dan zijne bewoners noodig hebben. Vandaar uitvoer naar andere landen! De Hollandsche boter had vroeger een uitstekenden naam: in Oost en West, in Noord en Zuid, overal was zij gewild. Op tentoonstellingen werd zij altijd met den eersten prijs bekroond.

In 1874 of '75 werd te Hamburg eene groote zuiveltentoonstelling gehouden. Onze Regeering zond twee afgevaardigden daarheen, die later verslag gaven van hunne bevinding. De korte inhoud daarvan was: wij zijn met de kous op het hoofd thuisgekomen, m.a.w. een derden prijs was alles wat we kregen.²⁹

Veel werd daarover geschreven en gewreven, totdat een paar jaar later de Friesche Maatschappij van Landbouw eene commissie naar Denemarken zond om te onderzoeken, waar door de Deensche boter uitmuntte.³⁰ Twee zaken, die men hier niet kende, trokken daar vooral hunne aandacht. In de eerste plaats de zuivelscholen. Daar leerden de meisjes zich rekenschap geven van haar werk; door studie, leerden ze het hoe en waarom. In de tweede plaats maakten ze kennis met de boterfabrieken.

Deze leverden de boter aan de wereldmarkt bij groote hoeveelheden en steeds van dezelfde kwaliteit. Op eene gewone boerderij is dat laatste niet zoo gemakkelijk bereikbaar. Telt een dorp b.v. 25 boerinnen, dan maken die ook 25 soorten boter. Dat wil de handel niet. Wanneer in Londen een stoomboot met boter aankomt, dan gaat een boterkooper daar niet eerst een honderdtal vaten openen, neen, hij ziet naar het merk en houdt zich aan een erkend eerlijk leverancier. Dan maakt hij een tiental vaten open en zijn die goed, dan koopt hij zooveel als hij noodig heeft.

Toen de Friesche Maatschappij van Landbouw haar lijvig rapport bekend had gemaakt, werden ook in ons land boterfabrieken opgericht. Eenige kapitalisten vormden eene maatschappij en lieten boter- en kaasfabrieken bouwen, o.a. te Leiden en Oosterlittens, waar men op dit oogenblik nog Deensche boter maakt. De boeren leveren aan die fabrieken de melk tegen voor-

28 Ook geplaatst als afzonderlijke pdf – zoeken op site '#1894'

29 Was 1877! – zoeken op site 'Wouter Sluis Hamburg'

30 Was 1879! – zoeken op site 'Commissie Pasma Denemarken'

uit bepaalden prijs en krijgen meestal den afval³¹ terug; op sommige plaatsen maakt men daarvan nog weer iets anders.

Op vele plaatsen is de veehouderij niet alleen hoofdzaak, maar moet men ook kalveren en varkens fokken en mesten. Daar zijn in den regel de boeren eerst de boterfabrieken niet bijzonder genegen: „zij kunnen immers geen boer blijven als zo afval moeten missen.”

In de laatste jaren veranderden echter de ideeën omtrent dat punt. Dit is een gevolg van de vinding der werktuigen, die men roomafscheiders of centrifuges noemt. Daarmee kan men uit de melk onmiddellijk na het melken de boterbolletjes halen. Zodoende konden ook in minder veerrijke plaatsen boterfabrieken komen, toen de handroomafscheider verscheen. Beide werktuigen zijn volmaakt te noemen, de eene voor groote, de andere voor kleine veeboeren.

Voor 3 jaar was ik werkzaam bij de Geldersche Maatschappij van Landbouw. Zij schaften een handroomafscheider aan, waarmee ik werkte op mijne cursussen. Met de hulp van een jongen of meisje kon ik daarmede per uur 125 liter melk afroomen. Zes uur per dag konden we het gemakkelijk volhouden en in dien tijd 750 liter melk verwerken. Rekenen we per 100 liter 6 pond boter, dan maakten we 45 pond per dag. En hoe duur kwam een en ander dan? Het arbeidsloon van twee personen en de intrest van het werktuig, dat is alles! In een boerderij in den Gelderlandschen achterhoek (meen niet, dat het daar achterlijk is) vond ik eens een landbouwblaadje en las daarin, dat men in Limburg en Noord-Brahant met drie personen 2000 liter per dag verwerkte. Een door mij ingesteld onderzoek bracht aan het licht, dat men volstrekt niet overdreven had en in de artikels van De Veldpost zeer juist den toestand in de Limburgsche boterfabrieken geschetst.

Leeuwarder Courant 1894-05-26

Het nut van kleine boterfabrieken. II.

Tweede deel lezing van J.J. van Weijdom Claterbos gehouden te Wedde.

WEDDE: Is iemand uwer bekend in Friesland, waar elk dorp bijna zijn eigen boterfabriek heeft en hoeft daar opgemerkt, dat de boeren nu veel meer van de koeien maken dan vroeger, dan kan ik mij best voorstellen dat zoo'n toeschouwer van hier verleid wordt om dadelijk te oordeelen, dat het hier ook zeer goed kan.

Maar hij ziet dan over het hoofd, dat het in Friesland alles weiland is en men de benoodigde melk van een kleinen omtrek kan betrekken. Plaats daarentegen een fabriek midden op de Drentsche hei, dan zal men de melk van verder afgelegene dorpen moeten halen en het voerloon zodoende veel te hoog worden. Van uit Zeien zond een boer de melk naar de Leek, dat is een afstand van 3½ uur. Het voerloon betaalt de fabrikant, zeker, maar hij verhaalt het op de beurs van den boer.

Moeten die kosten alle van den melkprijs afgetrokken worden, dan is het veel beter op bescheiden schaal te beginnen.

31 De afgeroomde melk, *ondermelk*, *karnemelk* en bij kaasfabrieken *wei*.

Voor gezamenlijke rekening kan men uitstekend de melk verwerken.

In Limburg heeft men gebouwtjes van 25 voet lang en 13 voet breed³². De kosten met inbegrip van de werktuigen komen op f2000. Vlak bij de deur van het gebouw staat een weegschaal voor de melk en daarnevens hangt aan den muur een briefje, waarop aangeteekend wordt hoeveel melk ieder levert.

Wil men werken met den roomafscheider,³³ dan moet de melk een temperatuur hebben van 30° Celsius. Zoo warm is zij direct na het melken. Onder het vervoer koelt zij af. Vandaar in den hoek der fabriek een bak met warm water, waarin de melkbus wordt geplaatst, totdat de vereischte warmtegraad herkegen is. Daarna komt de melk in den roomafscheider waaraan een jongen of een meisje draait. De leeg bus wordt onder een pijp geplaatst, waaruit de afgeroomde melk te voorschijn komt. In Drenthe vroeg de heer Claterbos eens een boer of hij nog al ingenomen was met boterfabrieken. Het antwoord luidde: „Neen; mijne koeien staan op de groep zindelijk, terwijl mijn buurman onmogelijk de melk goed schoon een kan houden” Dit bezwaar vervalt waar het kleine fabrieken betreft: daar krijgt ieder boer zijn eigen afgeroomde melk terug. In grotere fabrieken komt alles door elkaar.

In groote fabrieken kan de ziekte-toestand van een dier wel, in kleine niet overgebracht worden:

Bij zijn bezoek aan Limburg bleek, dat een man met een jongen in één dag 2000 liter melk afroomden en ook nog een behoorlijken rusttijd hielden. Den volgenden dag werd de room rijp gemaakt en kwam er omstreeks 60 liter in een *Victoriakarn*, waarin zich lat noch schijf bevindt. Toen de boter van dien room uitgewasschen was, zonder daarbij water te gebruiken, bleek er 43 pond te zijn. Men had omstreeks drie kwartier gedraaid. Laten nu de botermaaksters zich eens afvragen, hoeveel het maken van één pond boter haar kost.

De Limburgsche boter werd, toen zij af gewogen was, ongezoeten verzonden naar België en behoefde dus den volgenden dag niet wéér doorgewerkt te worden. De boterhandelaars daar hadden een contract met de fabrieken, dat ze het geheele jaar de boter zouden ontvangen tegen 65 cent per pond in de 6 wintermaanden en 55 cent in de zomermaanden, gemiddeld dus 60 cent. Zij werd verzonden in manden en toen ik dat land van heide en struiken zag, hoe men daar de boter bewaarde, stond ik verbaasd, zoo zindelijk zag het er uit in den kelder. Daarin stond een tafel van glas; de boter lag daarop onder helderwitte doeken, geheel stofvrij.

In de fabriek merkte ik nog een tweede briefje. Twee of drie keer per week wordt de melk onderzocht, omdat die van verschillende boeren zooveel uiteenloopt. De redeneering of liever tegenwerping: „ik voer best en mijn buurman niet; mijn melk is dus beter”, heeft geen zin meer, zoodra men weet, dat de melk betaald wordt naar haar (vet)gehalte.

Nog nooit is er op landbouwgebied zoo iets eenvoudigs en tevens zoo uitstekends ingevoerd. De wedijver om de beste melk te leveren zal een weldadigen invloed uitoefenen op den vee-stapel. Meer en betere melk, maar ook grotere hoeveelheid en betere boter! Binnenkort zal het laatste bewezen worden door den merkbaar verbeterden bodem. Juist doordat het resultaat van het melkonderzoek hangt op eene zichtbare plaats, zal er eene concurrentie ontstaan, die de gunstigste gevolgen moet hebben.

32 ca. 7,5 x 4 meter

33 Centrifuge

Het nut van kleine boterfabrieken. III.

Derde deel lezing van J.J. van Weijdom Claterbos gehouden te Wedde (Gron.)

WEDDE: Aan de fabriek te Meijel werd uitgerekend, dat de leveranciers gemiddeld van elke koe 9 liter melk kregen en per jaar 3300 liter.

De opbrengst van 100 liter melk bedroeg f 4,05,-- zoodat elke koe per jaar voor f 130 melk geeft, terwijl de afgeroomde melk dan nog niet is gerekend. Men moet daarbij echter in het oog houden, dat die koeien den zomers op stal staan en krachtig gevoederd worden. Voor de productie van één pond boter heeft men daar 13½ liter melk nodig. Hier zal men zeker 16 liter nodig hebben, doch langzamerhand zou dat cijfer zeer zeker ook lager worden, als er een zuivelfabriek werd gebouwd. Van den prijs van elk pond boter moet men 2½ cent afrekenen voor werkloon, administratiekosten en interest van de gebouwen. De zuivere verkoopprijs blijft dus 62½ cent.

In groote fabrieken kan die prijs zoo hoog niet zijn; daar moet men soms per liter melk één cent rekenen voor onkosten. Reken de benoodigde hoeveelheid melk voor 1 pond boter op 15 liter, dan blijft daar dus de verkoopprijs 65 cts. - 15 cts + 50 cts. En als ik nu zeg, dat men hier het voorbeeld van Limburg moet volgen dan ligt daarin niet opgesloten, dat hier precies in alle opzichten zoo gehandeld moet worden. Volstrekt niet! Alleen worde daarmee gezegd, dat de veehouders op eenvoudige wijze met de minst mogelijke kosten het best hun doel zullen bereiken.

In Meijel en Deurne wonen de landbouwers dicht bij elkaar. Daar zijn geen groote veeboeren. Niemand heeft er meer dan vijf melkkoeien. Ieder levert er franco de melk aan de fabriek. Dat verschilt natuurlijk vrij wat aan onkosten. Bij dag heb ik daar de fabrieken in oogenschauw genomen en des avonds ging ik een bezoek brengen aan de landbouwers. Steeds zal ik mij herinneren de woorden van een bejaard man: „voor een paar jaar zagen we de toekomst donker in, want de roggeopbrengst was slecht, maar - van het oogenblik, dat we wisten, wat we van onze melkkoeien kunnen maken, vatten we weer moed.” Toen ik eens met den bekenden Jan Truien, lid der Tweede Kamer, op de sociëteit zat, vertelde de kastelein ons, dat hij eene melkkoe had, waarvan hij in een tijd van 9 maanden voor f 220,25 melk verkocht. Dat kwam me ongelooflijk voor, doch toen ik bij het hoofd der school, tevens boekhouder der zuivelfabriek de boeken inzag, bleek mij, dat de man waarheid had gezegd. Natuurlijk mag men zoo iets niet van elke koe verwachten.

Maar - we willen de zaak van alle zijden bezien en mogen dus de vermeende schaduwzijden niet onbesproken laten. Sommigen oordeelen aldus: Wanneer ik mijne melk naar de fabriek breng, dan kan ik de kalveren wel schoon water geven, want die afgeroomde melk bezit weinig voedingswaarde. Dat laatste is soms waar, wanneer namelijk die afgeroomde melk eenige uren onderweg is en langs hobbelige wegen op wagens zonder veeren vervoerd wordt.

Wanneer verder die melk in warm gemaakte bussen komt, dan is het waarlijk niet te verwon-

deren, dat zij haar voedingswaarde geheel verliest. Maar als men de zaak goed tracteert, dan zal men verstandig staan hoe flink de kalveren groeien en glimmen van afgeroomde melk. Het spreekt van zelf, dat men een pasgeboren kalf de moedermelk niet mag onthouden; deze is mede om haar natuurlijke warmte een vereischte doch langzamerhand kan men het meer en meer afgeroomde melk geven. Vet zal het kalf daarvan niet worden. Maar juist omdat men hier de boter in de karnemelk laat, is deze voedzamer dan afgeroomde melk. Haal de boter er dan uit en doe er desnoods wat vet weer bij; dit is goedkoop!

Misschien hebben onze huismoeders nog een bezwaar. Hoe - vragen zij - zullen onze dochters het botermaken leeren, wanneer al onze melk naar de fabriek gaat.

Maar - vraag ik op mijne beurt - kent gij de kunst om boter te maken? Bovendien is uw echtgenoot in de gelegenheid om de vergadering van deelnemers, als het reglement wordt besproken, voor te stellen, dat alle dochters van deelnemers gedurende eene week in de fabriek mogen werken. Daar leeren zij dan in dien korten tijd misschien nog meer dan thuis. En mochten ze elders gaan wonen op eene plaats waar geene fabriek bestaat, dan kunnen ze daar in elk geval in toepassing brengen wat ze op de fabriek leerden.

Bovendien is de tijd ver, dat elk dorpje zijne zuivelfabriek heeft. Ik weet niet of de botermaaksters hier zelf met heur waar naar de markt gaan. Maar als dat zoo is, dan zal zij weten, dat er in den regel van het botergeld maar weinig thuiskomt. De koekbakker, winkelier, manufacturier, ieder, die boter van haar koopt, kijkt of zij ook een grooten mand heeft, waarin iets méé naar huis moet worden gevoerd. Wat zou het, of men iets meer voor de boter geeft, als men het voor de winkelwaren dubbel terug ontvangt. Die ruilhandel kunne we terdege missen en als die verdwijnt, dan zal moeder de vrouw ongetwijfeld spoedig bemerken, dat er meer in de lade komt dan vroeger.

Leeuwarder Courant 1894-06-11

Het nut van kleine boterfabrieken. IV.

Vierde deel lezing van J.J. van Weijdom Claterbos gehouden te Wedde (Gron.)

WEDDE: Woont men in een buurt van boerderijen met 10 à 15 melkkoeien, dan is het de vraag: kennen de vrouwen haar werk; zijn de gereedschappen en kelders goed; heeft men den noodigen tijd? Tien tegen een ontbreekt het een zoowel als het ander en dan kunnen de vrouwen onmogelijk goede boter maken.

Toen ik een cursus had te Aalten, vroeg mij eene vrouw, van wie ik dagelijks de noodige melk kreeg, of ik van de afgeroomde melk eens kaas wilde maken. Toen ik op haar boerenerf kwam, zag ik daar een bakoven en vroeg haar: bakt gij uw eigen brood? Haar antwoord luidde: „Neeen”! Mijne oudere hebben het wel gedaan, doch wij hebben hier nu een bakker gekregen. Nu maak ik het brood op en hij bakt. Nooit heeft hij misbaksel dat gebeurde ons nog wel eens! Juist, antwoordde ik die man heeft goede gereedschappen en de noodige kennis.

Zoo is het ook met de boterbereiding. Neem in uwe buurt een man of eene vrouw, die klaar is voor het vak. Ge kunt daar dan samen de melk heen brengen en dan zal uwe boter zeer zeker

beter worden. Stelt u voor, dat er nu drie uren noodig zijn om 24 pond boter te karnen, dan zult ge dezelfde hoeveelheid in één uur kunnen verkrijgen, indien ge uit de melk eerst de 80 à 90 pct. water haalt. De oude sleur dat ieder in zijn eigen boerderij de boter moet maken, mag noodig verdwijnen en - zooals ik reeds hoorde - laat ook hier een en ander nog al te wenschen over.

Is ieder uwer afzonderlijk niet in de gelegenheid, neemt dan voor gezamenlijke rekening iemand, die alle boter uit uwe melk haalt. Vreest niet, dat uwe boter geen aftrek zal vinden; goede waar vindt overal gretige koopers. Ik herinner mij eene vergadering op een dorp in de buurt van Tiel. Daar werd door den burgemeester het bezwaar geopperd, dat de hoeveelheid boter zeer zou toenemen, wanneer er eene fabriek gebouwd werd, zoo zelfs, dat men zijne waar niet kwijt zou kunnen worden, wijl zonder fabriek reeds de aftrek te wenschen overliet. En onmiddellijk stond een boterkoper op om den burgemeester voor goed gerust te stellen. Hij toch zou gaarne alle boter, aan de fabriek gemaakt, voor zijne rekening nemen en vijf cent per pond meer betalen.

Ten slotte wil ik er nog met nadruk op wijzen, dat ik de stoomzuivelfabrieken niet afkeur. Maar men moet rekening houden met het doel, dat men zich in deze omgeving stelt. Wil men boter verzenden naar China en Japan, dan is stoom gewenscht, doch wil men niet voor de wereldmarkt boter fabriceren dan is handkracht de beste.

En thans stel ik voor een kwartier te pauseeren, om daarna vriendschappelijk te bespreken wat niet volkomen begrepen werd en te trachten de nog bestaande bezwaren tegen kleine zuivelfabrieken uit den weg te ruimen. Een daverend applaus was het eerste bewijs, dat de heer van Weijdom Claterbos had gesproken in den geest der aanwezig en. menig woord werd er in de pauze gewisseld. Van de gelegenheid om vragen te doen werd druk gebruik gemaakt.

Een voor een zullen we ze met het antwoord van Claterbos laten volgen.

Vraag Is de Victoriakarn te verkiezen boven de Holsteinsche ?

Antwoord : Indertijd was ik jury-lid op de zuiveltentoonstelling te Nijmegen. Daar hebben wij drie karnen geprobeerd en wel een nagemaakte Holsteinsche van Spoor uit Bodegraven, een van Nagel en een Victoriakarn van Boeke & Huijdekoper te Groningen. Die van Nagel kwam niet in aanmerking. Van de andere twee was de Holsteinsche vijf minuten eerder klaar en leverde uit dezelfde hoeveelheid room twee ons boter meer. Wanneer men mij dus vraagt, welke de beste is, dan prefereer ik de Holsteinsche, omdat men daarmee koudere melk kan karnen en zwaardere boter krijgt.

Vraag Kent u een middel om het zuur worden der afgeroomde melk onder het vervoer tegen te gaan?

Antwoord : Het beste is de afgeroomde melk dadelijk af te koelen. Daarvoor bestaat een toestel: de roomafkoeler. Door metalen buizen met koud water wordt de melk afgekoeld en ontwijken meteen de gassen en dampen, die in de melk aanwezig zijn.

Indertijd bracht ik een bezoek aan de fabriek van Aduard. De afgeroomde melk werd van daar naar Groningen vervoerd en daar gepasteuriseerd. Wanneer men die melk afkoelt in water van 10 á 11° Celsius, dan blijft zij gemakkelijk 48 uren goed, maar zoodra haar temperatuur boven 16° (dat is boterwarmte) komt, kan ze onmogelijk goed blijven. - Het is mij gebleken, dat

men hier bij voorkeur karnemelk aan de varkens voedert. Als nu gedurende een korten tijd van het jaar (in de zoogenaamde hondsdagen) de afgeroomde melk te spoedig mocht bederven, zou men daarvan gemakkelijk karnemelk kunnen maken. De eerste namelijk bestaat uit water, boter, kaas en suiker, de laatste uit water, kaas en suiker en mist dus alleen de boter.

Leeuwarder Courant 1894-06-16

Het nut van kleine boterfabrieken. V.

Vijfde deel lezing van J.J. van Weijdom Claterbos gehouden te Wedde (Gron.)

WEDDE: Vraag: Is bij benadering het verschil in voedingswaarde tuschen karnemelk en afgeroomde melk ook op te geven?

Antwoord : Dat gaat moeilijk, maar zeker is het, dat de voedingswaarde van de karnemelk in deze streken zoo goed gekarnd wordt en een deel der boter dus achterblijft.

Vraag: Is het noodig, dat eene kleine zuivelfabriek ook des Zondags werkt ?

Antwoord : Het is niet noodzakelijk. Natuurlijk, hoe spoediger de melk verwerkt wordt, hoe beter! Maar wanneer er goede kelders zijn, dan is het geen bezwaar dat er des Zondags niet gewerkt wordt. Bewaart men daarentegen de melk in eene kast, waarin ook uien etc. een plaatsje krijgen , dan zal ze ongetwijfeld bederven. Maar wanneer de fabriek coöperatief is en het blijkt, dat het beter is, dan kan men altijd besluiten ook Zaterdag namiddag de melk te halen.

Vraag: U wil de melk betalen naar gewicht en vetgehalte. Zou u denken, dat beter gecultuurde gronden betere melk gaven dan onze heiden en oude natuurvelden?

Antwoord: Ik stel op den voorgrond: het individu is no. 1. Steeds dient een veehouder er op te letten of de melkklieren zijner melkkoeien goed ontwikkeld zijn. Verder spreekt het van zelf, dat de voeding grooten invloed heeft, al is het verkeerd te oordeelen: Hoe beter grond, hoe beter melk!

Vraag: Kan iemand met weinig ondervinding gemakkelijk leeren in de fabriek de noodige contróle te houden? Kunnen de bestuurders ook gemakkelijk den opzichter controleeren ?

Antwoord: Met den toestel van Gerber kan men spoedig leeren werken. Hij scheidt eerst het vet af. In elk geval moet men zorgen, dat er iemand met de noodige kennis aan het hoofd der fabriek komt te staan. Indertijd had ik een cursus te Rolde. Iemand van 26 jaar heeft daar gedurende vier weken zich met alle kracht toegelegd op de zuivelbereiding en thans is hij benoemd tot directeur te Erm. Wilt ge iemand, die alles in de puntjes weet, zendt hem dan zes maanden naar Bolsward, doch wilt ge lager bij den grond blijven, dan kan hij wel in enkele weken klaar komen.

Vraag: Hoeveel liters melk moeten er minstens geleverd worden zal de fabriek winstgevend zijn ?

Antwoord: Stel dat er niet meer dan 600 liter werd aangevoerd. Dan zou men in plaats van in een afzonderlijk gebouw den roomafscheider in een karnhuis plaatsen. Eén persoon kan het dan gemakkelijk af.

Op eene boerderij te Voorst werd, toen er een roomafscheider geplaatst was, 7 pond boter per dag gekarnd, voor dien tijd soms 8 pond, soms een ons minder. Kan hier niet op groote schaal gewerkt worden zijn de onkosten van ongeveer f 2000 te hoog, neemt dan met twee of drie landbouwers een roomafscheider voor f 175. Zorg ook dan echter voor een bekwaam botermaker.

Vraag: is het aan te raden, de boter ongezouten te verzenden, zooals de Limburgers doen ?

Antwoord : De vraag is maar: hoe wil de afnemer de boter hebben. De Belgen verlangen ze ongezouten. In elk geval zou ik nooit aanraden, dat men adverteert: de fabriek te.....levert ongezouten boter. Is de boter op zich zelf niet goed dan zal men ze door dubbel zout niet goed maken. De Geldersche fabrieken zenden de boter ook ongezouten naar Sneek. Hoe de boterkoopers daar er verder mee handelen is mij onbekend. Maar, wanneer de dames-botermaaksters zooals hier, met warm water gaan knoeien, dan zal het zaakje zeker niet goed gaan. Juist, doordat men de melk te warm maakt, krijgt men boter en kaas te gelijk. Smelt uw boter maar en ge zult zien, dat de kaas op den bodem van het potje ligt.

Nog iets over de werkloonen. In Limburg krijgt een man f 8 en een vrouw en een meisje ieder f 4.20 per week. Ze worden betaald voor 7 dagen, doch werken maar zes. Lang zijn de werkdagen niet.

Vraag: In het voor de leveranciers gemakkelijk controle te houden?

Antwoord: Dat kan door middel van den melkvetweger. Neem 10 c.M2 melk, evenveel ether en evenveel alcohol en meng dat met water van 40° Celsius, dan wordt het vet uit de melk gehaald en komt aan de oppervlakte. Natuurlijk moet er een reglement en een bestuur zijn. Ieder commissaris heeft in de week de beurt, d.w.z. dan moet hij eenmaal per dag niet op een vasten tijd naar de fabriek.

Bij het melkonderzoek is de weekcommissaris steeds tegenwoordig. Wil dan de opzichter eens oneerlijk zijn en den eenen leverancier boven den anderen bevoorrechten, het zal hem onmogelijk zijn, als een bestuurslid bij het onderzoek tegenwoordig is en er nota van neemt.

In eene fabriek met roomafscheiders kan hoogstens 2000 liter melk verwerkt worden, doch komt er b.v. 3000 liter, dan kan men zeer gemakkelijk een derden roomafscheider plaatsen en meer werkkraft nemen. Bij grootere uitbreiding kan een petroleummotor uitstekende diensten bewijzen.

PDAC 1894-07-26

Rolde nog geen boterfabriek, wel goede resultaten na cursus begin dit jaar van Weijdom Claterbos.

Rolde, 24 Juli. De pogingen, tot hiertoe voor de oprichting eener **boterfabriek** alhier aangewend, hebben geen gunstig resultaat opgeleverd. In eene daartoe gehouden vergadering heeft men het getal aandeelen niet hooger dan tot 80 kunnen brengen. Eckter is er hier wel eenige verbetering in zake zuivelbereiding ingevoerd, zoodat het onderricht van den heer van Weijdom Claterbos hier niet te vergeefs is geweest, want door vele boerinnen, welke diens cursus bijwoonden, wordt niet alleen betere kwaliteit boter, maar ook goede kaas bereid, die hier reeds op vele tafelen verschijnt.

Provinciale Drentsch en Asser Courant 1894-11-16

Vries: Cursus zuivelbereiding J. J. v. Weijdom Claterbos van start

VRIES: Men schrijft ons uit Vries nog het volgende over den gister aldaar geopenden cursus in de zuivelbereiding: Hebben we vroeger in deze courant vermeld, dat te Vries een cursus in de boterbereiding zou gegeven worden, thans kunnen we mededeelen, dat hedenmiddag met 22 leerlingen de cursus is geopend in tegenwoordigheid van den burgemeester van Vries, de h.h. R. Vos en ten Oever uit Assen.

Aan de 22 leerlingen, waaronder ook 3 mannelijke, werd natuurlijk eerst uiteengezet waarom het Genootschap van Landbouw voor de 3de maal in deze provincie een cursus liet geven, om vervolgens een programma van werkzaamheden op te maken. Even als vroeger te Ruinen en te Rolde zal er eiken morgen om uur een practische les gehouden worden, en zal er door de leerlingen eigenhandig boter gemaakt, afgeroomd, gekarnd en gekneed worden en komen Maandag, Woensdag en Vrijdag na aïoop alle leerlingen dan bijeen om te hooren uitleggen en verklaren hoe en waarom zoo gewerkt wordt. Aan de mannelijke leerlingen, die hopen eens aan het hoofd te mogen staan, zal bovendien de gelegenheid worden geschonken, zooveel de vrije tijd dit toelaat, zich te bekwamen in melkonderzoek, en zal, indien daartoe gelegenheid is, meer dan op vroegere cursussen met den roomafscheider worden gewerkt. Mochten er be-

langhebbende of belangstellends personen zgn, die iets van dien cursus wenschen te zien of te hooren, dan bestaat hiertoe Dinsdagnamiddags om 2 uur gelegenheid ten huize van den heer Lammers, ten wiens huize de cursus gegeven wordt. Eindelijk zal de heer Claterbos, tijdens zgn cursus te Vries, ook nog op verschillende plaatsen 10 voordrachten des avonds houden en op deze wijze tracht het bestuur van het Genootschap ter bevordering van den Landbouw in deze provincie op het gebied van boterbereiding ook verbetering aan te brengen door het doen verspreiden van meerder kennis. Die nu van deze kosteloze gelegenheid gebruik kunne maken verzuimae dit niet.

Landbouw en Veeteelt.

— Zaterdag hield de Afd. Kruiningen van de Zeeuwsche Landbouw-maatschappij eene vergadering om ook daar van gedachten te wisselen over: de oprichting eener suikerfabriek. Ook voor niet-leden was de vergadering toegankelijk, doch in 't geheel waren slechts een twintig personen aanwezig.

Voorts werd besloten om de toegezegde f 37,50, zijnde het aandeel der afdeeling in de subsidie der provincie, aan te wenden om evenals in de afdeeling Heinkenszand den heer Van Weijdom Claterbos over het onderwerp »Zuivelbereiding» eene lezing te doen houden.

Laatste en telegraphische berichten.

's-Heer Arendskerke. De heer Van Weidom Claterbos uit Kampen, directeur van een zuivelcursus, hield hedennamiddag alhier de aangekondigde voordracht over »zuivelbereiding.» Op hoogst bevattelijke en leerrijke wijze zette de heer Claterbos dit onderwerp uiteen, en zeer te betreuren is het, dat daarbij alleen landbouwers en niet ook hunne vrouwen en dochters aanwezig waren.

A. s. Vrijdagnamiddag te 2 uren zal de heer Claterbos, zooals men weet, ten huize van den heer L. D. Van de Linde te Kruiningen hetzelfde onderwerp behandelen.

We wekken daarom gaarne allen, die belangstellen in de boterfabricage — dus vooral de boerinnen en hare dochters — aldaar op, om deze voordracht bij te wonen, anders moet de heer Claterbos het volgend jaar nogmaals worden uitgenoodigd om voor deze laatsten te spreken.

Landbouw en Veeteelt.

Kruiningen. De heer Van Weidom Claterbos, landbouwleeraar van de Geld.-Overijsselsche landbouw-maatschappij, hield hier Zaterdag zijne aangekondigde lezing over zuivelbereiding. Er waren ongeveer 40 toeheorders, doch jammer genoeg waren ook hier, evenals te 's-Heer Arendskerke, de vrouwen en meisjes weggebleven. Er viel anders heel wat te leeren. Op zeer bevattelijke wijze werden vele nuttige wenken gegeven, die nu misschien, door man of vader meer of minder juist thuis overgebracht, niet zeer veel nut zullen stichten. We hopen echter het tegendeel, want het doel dezer lezingen is niet om den landbouwer de gelegenheid te geven eens een aangenamen spreker te hooren.

De Gelderlander 1894-12-16

— 14 Dec. Gisterenavond hadden wij het voorrecht ten herberge van Offermans in ons midden te hebben den heer Van Weidom Claterbos, die eene lezing hield over de boterbereiding. Zijne duidelijke en leerrijke voordracht, bijgewoond door ruim honderd personen, waaronder ettelijke boerinnen, werd met graagte aangehoord en met belangstelling gevolgd.

Mogen zijne fingerwijzingen niet in den wind gestrooid, maar steeds toegepast worden, dan zullen de voordeelen spoedig merkbaar zijn; wellicht besluit men dan tot onderlinge oprichting van een **boterfabriek.**

Zuivelbereiding.

Vanwege de Maatschappij tot Bevordering van Landbouw en Veeteelt in Zeeland, hield de heer J. J. van Weidom Claterbos, zuivel-consulent der Geldersche en Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, in het lokaal van den heer de Keizer te Cortgene eene voordracht over Zuivelbereiding.

Het spreekt spreker ten zeerste, dat geen vrouwen waren opgekomen, die toch zoo dringend waren uitgenoodigd, terwijl het wel door alle opgekomenen betreurd zal worden, dat zoo weinig personen (ik denk 12 à 15) aanwezig waren om te luisteren naar de werkelijk boeiende improvisatie.

Z.Ed. begon met mij te vragen om niet in alle details zijne rede te publiceeren, anders had men kans dat bij een volgenden keer de vrouwen konden zeggen: »Wat die meneer spreekt, lezen we toch in de krant».

Spreker begon dan met de vraag te beantwoorden, wat is melk? Waaruit bestaat melk? Melk bestaat uit water, boter, kaas en suiker. Op eenvoudige, duidelijke manier begon hij aan te geven hoe men melken moest en hoe dat nu dikwijls geschiedde; hij gaf aan dat de melker door het niet goed zitten onder de koe, dikwijls last met de koe had, wat enkel daardoor kwam; ook sprak hij van het wenschelijke om de uiers te reinigen en wees ook op het voordeel dat er in ligt om de koe goed uit te melken, want »de laatste drop is de boterknop». Hij deelde mee hoeveel boter er zit in de laatste melk en hoeveel in de eerste, wat een verbazend verschil is.

Wanneer een boerin een meid huurt, vraagt ze doorgaans enkel of ze melken kan, en enkel het »ja» van de meid is genoeg; dit is verkeerd, zeer verkeerd, zelf moet men weten of er goed gemolken wordt en er aan denken, dat de laatste droppels de beste zijn en dat die bij velen, in plaats van in den emmer te komen, in den uier blijven zitten.

Z.Ed. sprak vervolgens over het bewaren der melk in de kelders en wees aan, wanneer men de kelder gesloten en wanneer men ze open kan zetten. Ook gaf spreker zijne afkeuring te kennen over het verzuren der melk, *aanzuren* is verreweg 't beste.

Nog sprak ZEd. over den slechten vorm der karnen en over het karnen zelf en tevens over het afhalen der boter van de karn; duidelijk gaf hij aan hoe op goedkoopere wijze men belangrijk meer boter men verkrijgen kan.

Alle aanwezigen hingen als 't ware aan sprekers lippen en de heer v. d. Linde, voorzitter der afd. N.-Beveland, was zeker de tolk van allen, toen hij spreker een hartelijk »tot weerziens» toeriep.

Na afloop der voordracht werd naderbij geschoven en kauwde men nog een uurtje over hetzelfde onderwerp, waarbij de heer Claterbos nog verschillende vragen, die men deed, beantwoordde, terwijl hij nog in eenige minuten aantoonde hoeveel vetgehalte de melk bevatte, waarvan door hem een weinig was gevraagd ter onderzoek. Ook werd nog de al- of niet-wenschelijkheid der oprichting eener zuivelfabriek besproken.

Die oprichting zou spoediger plaats hebben wanneer er hier op 't eiland op de hofsteden geen twee ministers van financiën waren; de vrouwtjes zouden door hunne echtgenooten te veel in de kaart gekeken worden wanneer men wist wat de melk opbracht en dus min of meer een rekening worden kon hoeveel 't huishouden kost. Ten slotte werd door den heer Claterbos aangetoond, hoeveel liters melk men in een fabriek dagelijks te verwerken moest hebben om met voordeel daarvoor stoomkracht aan te wenden enz.

Ik eindig mijn verslag met den wensch (die zeker alle aanwezigen zullen deelen), dat de heer Claterbos spoedig een tweede lezing zal houden voor een volle zaal, waarin de meest belanghebbenden (de boerinnen) sterk vertegenwoordigd mogen zijn.

1895 – 12X

(1894) Annen, Deurze, Donderen, Dwingeloo, Eext, Gieten, Hooghalen, Nieuw-Buinen, Norg, Rolde, Roswinkel en Zeyen (1896)

DD 1895-01-11

Deventer Dagblad 1895-01-11

OLST, 9 Jan. Van wege de Afd. Deventer en omstreken van de Geldersch-Overijsselsche landbouw-maatschappij hield gisteren avond de heer Weijdom Claterbos alhier een landbouwlezing. Hij behandelde voeding en melkgebrek. Op duidelijke wijze werden verschillende zaken, welke voor den boer van het hoogste belang zijn, uiteen gezet. Hij noemde de eischen welke aan een goede melkkoe gesteld mogen worden; haar kenmerken, en wat zeker niet minder van belang is: de wijze waarop goede melkkoeien te verkrijgen zijn. De boer moet meer acht geven op zijn melkvee; hij moet bijv. de melk der verschillende koeien geregeld meten en daarvan aantekening houden, om zoo tot zekerheid te komen welke het zijn, die de meeste melk geven. Hij moet geregeld het vetgehalte der melk onderzoeken. Van het vetgehalte hangt de hoeveelheid boter af. Van sommige koeien is 14 L. melk voldoende voor één pond boter; van andere is wel 20 L., wel 25 L. noodig voor één pond boter. De spreker deed na de lezing met een eenvoudig werktuig een paar proeven om het vetgehalte te bepalen, wat tot zeer verrassende uitkomsten leidde. Iedere boerin kan met zoo'n werktuig gemakkelijk nagaan hoeveel pond boter van hare 100 L. melk moet komen. Zij kan dan ook te weten

komen of al de boter wel door het karnen er uitgehaald wordt. Een roommeter is geheel onvoldoende.

De melk is afhankelijk van de koe en van het voedsel; geen algemeene regel is daarvoor te stellen; iedere boer moet zelf proeven nemen en daarvan aantekening houden; dat is zijn grootste voordeel. Menige nuttige wenk werd nog gegeven omtrent de voeding, het melken en het karnen. Het was voor de boeren een leerzame avond en de aanwezigen, een 30-tal, waren zeer met het gehoorde ingenomen; velen gaven den wensch te kennen, er gaarne meer van te willen weten. Sommigen wenschten dat de heer Claterbos hier een cursus gaf in het bereiden van boter, zooals hij dat op zooveel plaatsen met veel succes reeds gedaan heeft. Toen daarop de heer Schuiling het woord vroeg en, na den heer Claterbos een woord van dank te hebben toegesproken, voorstelde om binnenkort opnieuw bijeen te komen en de zaak nader te bespreken, werd daartoe eenstemmig besloten. Die bijeenkomst nu zal gehouden worden op Maandag, 14 Jan., 's avonds om 6 uur, bij Kamp-huis in het Stationskoffiehuis. Daar zal dan besproken worden de wenschelijkheid van het oprichten van een landbouwvereniging en van een cursus in het boterbereiden.

Lezing van Weijdom Claterbos over boterbereiding op boerderij

PEIZE, -18 Jan. Gisteravond opende de heer van Weydom Claterbos ten huize van de kastelein Faber de rij van lezingen, welke hij deze winter in Drenthe zal houden, met een bespreking van de boterbereiding in de boerderij.

Na enkele gemakkelijk te begrijpen theoretische beschouwingen over de melk, verklaarde de spreker, dat hij de karn slechts vluchtig zou behandelen, wijl deze niet de hoofdzaak is bij de boterbereiding. Hoofdzaak noemde hij de te verwerken grondstof en de koe, waarvan deze afkomstig is. Verschillende zaken, die een slechten invloed op de hoedanigheid der melk hebben, werden nagegaan en daarbij natuurlijk de nadruk gelegd op zindelijkheid in de melkkelder.

Ook de grote waarde van goede melkers en melksters voor de zuivelbereider werd met sprekende voorbeelden duidelijk gemaakt. Streng keurde hij het zuur laten worden der melk af. vóór deze in de kelder wordt gebracht moet zij worden afgekoeld in koelvaten en hierin voor 't karnen met behulp van de thermometer, zonodig op de vereiste temperatuur worden gebracht. Ook bij 't karnen is de thermometer een onmisbaar instrument.

Ten slotte wakte spreker de toehoorders op, zich te verenigen, om te geraken tot. de oprichting van een boterfabriek zonder-stoomvermogen, zoals er in 't Zuiden van ons land, speciaal in Limburg, reeds zovele zijn verzezen.

Met de grootste belangstelling werd deze interessante lezing aangehoord.

Drentsche en Asser Courant 1895-01-24

Lezing v. Weijdom Claterbos fabrieksmatige boterbereiding

ANSEN, 23 Jan. Gisteravond hield de heer Claterbos de van wege het Genootschap van Landbouw aangekondigde lezing, voor een ruim 30-tal mannelijke en bijna evenveel vrouwelijke hoorders en hoorderessen, ten huize van de erven Barends.

De heer Claterbos sprak over fabrieksmatige boterbereiding, welke daar, waar zulks kon geschieden, te verkiezen is boven de tot nu toe gebruikelijke wijze van botermaken.

Hij ried de oprichting aan eene handkrachtfabriek, waartoe onze plaats zich uitermate eigent, indien er bezwaar mocht bestaan om in Ruinen eene Stoomboterfabriek op te richten.

Daar voor de oprichting eener grote fabriek in Ruinen reeds voor enige tijd voorbereidende maatregelen zijn genomen, werd als gevolg van de gehouden besprekingen besloten de oprichting van een van beide soort van fabrieken te bevorderen.

Daartoe werd eene commissie van drie leden benoemd. bestaande uit L. de Boer, R.J. Tisingh en A.P. Luning, welke zich met de commissie voor de stoomboterfabriek in contact zal stellen en verder naar bevind van zaken zal handelen.

Het D.L.G. behoeft dus geen spijt te gevoelen dat ons afgelegen plaatsje voor eene beurt van de lezingen van den heer C. werd bestemd, al is het ook dat het zaad door den heer C. gestrooid niet bij alle hoorders in goede aarde valt. De welgezinden zijn zoowel het D.L.G. als den heer C. dankbaar voor den aangename en leerrijken avond hun verschaft, en verwachten dat de vruchten van D.L.G.'s pogen te enige tijd werden aanschouwd.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1895-01-28

(Landbouw enz.)

Melkvervoer naar Handkrachtboterfabriekjes ³⁴

Men schrijft ons: Daar de oprichting van boterfabrieken met handkracht in sommige plaatsen dezer provincie nog steeds in ernstige overweging wordt genomen en sommige plaatselijke toestanden die oprichting bezwaarlijk maken, is het niet van belang ontbloomt, te vernemen hoe zulke bezwaren ten opzichte van melkaanvoer en andere worden overwonnen.

Aan de roomboterfabriek te **Borger** wordt de melk tot nog toe niet naar vet of roomgehalte, maar alleen naar hoeveelheid tegen 3 cent per L. betaald. De aanvoer geschiedt onderling en dus zonder geldelijke uitgaven. Beurtelings rijdt elk leverancier de melkwagen, waartoe een gewone boerenwagen dienst doet. Alleen in het dorp Borger wordt zooveel melk geleverd, dat elk aanvoerder twee tochten door het dorp maakt omdat de melk op een wagen niet vervoerd kan worden.

Van de gehuchten **Drouwen**³⁵, **Bronneger**, **Ees** en **Westdorp** komt elke dag een melkwagen, eveneens bij wijze van beurt ienst. Aan de fabriek te Buinea wordt de melk door de landbouwers zelve gebracht. Meestal geschiedt dit door knechten, die de bussen par kruiwagens vervoeren. In het verstaafgelegen deel van het dorp brengt beurtelings een der leveranciers de melk van zijne eigene boerderij en die van zijne bureu derwaarts. Da dagelijks te verwerken hoeveelheden melk bedraagt te Borger 1200 tot 1400 L., te Bui en 800 tot 1000 L. In eerstgenoemde plaats neemt de leverantie gedurig toe, zoodat daar misschien in de zomermaanden een tweede ontroomer zal worden geplaatst. Het personeel te Borger bestaat uit een directeur met twee arbeiders, waarbij vaak een of twee volentairs, te Buinen uit een directeur en een arbeider. Te Exloo leveren sommige der grootste veehouders nog geen melk aan de aldaar staande fabriek. Het verbruik der melk is dan ook bededen 1000 L. per dag. Hier wordt dan ook alleen uit het dorp Exloo afkomstige melk verwerkt. Zg wordt betaald met 3 cent per L. en daar de Emmer fabriek da melk tegen 3 1/2 cent uit Odoom haalt, komt van uit die plaats geen melk aan de fabriek te Exloo. Het vervoer geschiedt zonder geldelijke uitgaven. Het dorp is voor dit doel in twee gedeelten gescheiden, en elk deel levert zijne eigene melk, die, bij wijze van beurtdienst, op boerenwagens vervoerd wordt. Da fabrieksboter vindt uit dez3 streken steeds goeden aftrek. Daar zij tot nog toe altgd voor f 1.05 en hooger verkocht wordt, en de zelfbereide boter in den laatsten tgd veelal tegen 75 tot 85 cent van de hand moet worden gedaan, werkt deze omstandigheid gunstig voor de fabrieken. De vrees, door sommigen vóór de

34 Onbekende schrijver!

35 Drouwen krijgt in 1901 een eigen fabriekje

oprichting der fabrieken gekoesterd, dat n .l. de groote afstanden der dorpen en gehuchten het bestaan dezer fabrieken op den duur onmogelijk zon maken, blijkt hoe langer hoe meer ongegrond te zijn. Hooi en

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1895-02-06

Verslag Lezing J. J. v. Weijdom Claterbos Boterbereiding

HOOGHALEN. - 1 Febr. Gisterenavond hield de heer J. J. van Weydom Claterbos hier ten huize van den logementhouder Gr. Kuiper de aangekondigde voordracht over boterbereiding. Een nu juist niet talrijk, doch aandachtig publiek, waaronder een tiental jonge boerendochters aan wier zorgen de behandeling van de melk en boter grotendeels wel zal zijn toevertrouwd, volgde met de meeste belangstelling den talentvolle spreker.

Wanneer wij zeggen, dat de heer C, de boterbereiding behandelde, gelijk hij hier voor twee jaren deed en welk zaad toen ongetwijfeld in goede aarde is gevallen, is dit eigenlijk niet heel correct uitgedrukt.

Met het oog er op, dat te Beilen in het laatst verlopen jaar eene boterfabriek is verzezen, schetste de heer C. het meer wenselijk om over iets anders te spreken. Voor hen, die dan nog gaarne een of andere inlichting omtrent het boter maken wensten, bleef daarvoor de gelegenheid open en verklaarde hij zich gaarne bereid desbetreffende vragen te beantwoorden

Spreker had eigenlijk tot onderwerp *“wat moet de boer doen om in het belang van zijn eigen zaak en in dat van den boterfabrikant zooveel mogelijk voordeel van zijn melkvee te trekken”*. Een zeer interessant onderwerp waarlijk; te meer nu in de laatste jaren zulk een enorme ommekeer in de wijze van boter maken heeft plaats gevonden en de fabriekmatige bereiding de ouderwetse karn en melktonnen annex paardenmolens en hondenmolens naar den zolder of een of ander hoek heeft doen verhuizen, en terwijl nog steeds de fabrieken als paddestoelen uit den grond verrijzen.

Spreker begon dan met zich te verheugen bij vrouw Kuiper een zoogenaamde 'meetemmer' in gebruik te zien.

Wanneer men zoo eens vraagt, hoeveel melk geeft deze of gene koe, dan is gewoonlijk het antwoord, “een mooie slomp”. Doch van de honderd boeren kan er vaak niet één zeggen hoeveel “die mooie slomp” in liters bedraagt. En toch is het een eerste vereiste, dat men weet hoeveel elke koe geeft. Vooral in den tegenwoordige tijd, nu de zuivelproducten laag in prijs zijn. En het is niet voldoende dat men eens een enkele keer meet hoeveel melk men van elke koe krijgt.

Neen, er dient geregeld gemeten te worden. Van de opbrengst moet elke dag voor elke koe afzonderlijk aantekening gehouden worden, opdat men bij het einde van het jaar kan zeggen, die koe heeft zooveel melk gegeven. Dat meten van de melk kost toch waarlijk niet zooveel tijd en moeite, dan men daar tegen op moet zien en ook het aanschaffen van een emmer met de maat er in is geen het minste bezwaar. Laat deze misschien een twintig cent meer kosten dan een andere emmer. Wanneer men daarmee is begonnen, is men reeds op den goede weg. Men zal dan de beste melkgeefster leren kennen van minder goede koeien. Men zal dan zien,

dat het verschil in opbrengst in liters melk bij onderscheidene koeien, die hetzelfde voedsel wordt toegediend of die in dezelfde weide grazen, verbazend is. Spreker noemde sprekende cijfers van koeien op twee boerderijen in Ossendrecht (N.B.), waar eenne koe het enorme bedrag van 5800 liter melk in één jaar had opgebracht, terwijl een andere - ook nog lang geen slechte - slechts tot 3000 liter kwam. Wil men dus het meeste voordeel uit zijne melkerij putten, dan zorg men nummer één nauwkeurig te weten hoeveel iedere koe geeft.

Nu komen we een tweede, een niet minder belangrijk punt, dat met het eerste nauw samen gaat. Spreker heeft gehoord, dat de melk aan de stoomzuivelfabriek te Beilen enkel naar het aantal liters wordt uitbetaald en niet naar het vetgehalte. In zoover zouden dus de leveranciers tevreden kunnen zijn met koeien die veel melk geven en derhalve veel voordeel afwerpen. Doch zal de fabrikant een flinke prijs voor de melk besteden, dan dient de veehouder te zorgen, dat hij melk van uitstekende kwaliteit aan de fabriek levert. De belangen van leverancier en botermaker gaan al weder hand aan hand en wanneer de een goed de belangen van den ander behartigt, dan kunnen vele ware of vermeende bezwaren, die de fabrieksmatige boterbereiding aankleven, uit den weg worden geruimd.

Het is daarom een tweede vereiste, dat de boer weet welke koeien de beste melk geven met het hoogste vetgehalte en waaruit de meeste boter kan worden verkregen. Is het verschil in liters opbrengst melk bij onderscheidene koeien erg uiteenlopend, hetzelfde ziet men bij de deugd der melk. Is men gemiddeld 14 á 15 liter melk nodig om een half kilo boter te karnen, spreker haalt voorbeelden aan van twee koeien van een boerderij uit den Achterhoek van Gelderland van welke hem persoonlijk is gebleken, dat men van de een slechts 14 en van de andere 25 liter melk nodig had voor een pond (half kilo) boter. Een verschil alzo van 11 liter.

Om tot de wetenschap te komen, welke koe de vetste melk geeft is het zonnodig dat het vetgehalte der melk onderzocht wordt. Het beste daarvoor is de butyrimeter of een Nederlands woord de melkmeter. Spreker had twee monstertjes melk van koeien van den heer Kuiper voor zich staan, welke hij straks zal onderzoeken. De zo-even genoemde butyrimeter is een eenvoudig glazen buisje, waarin men langs chemische weg een weinig melk door middel van spiritus, ether en een paar druppels opgeloste pot-asch ontbind in water, kaas en vet. De behandeling van dit werktuigje is zeer eenvoudig, de proefneming is zeer goedkoop en, dien het eenmaal is voorgedaan, is in staat de proef later zelf toe te passen. Om deze uit te voeren doet men in de glazen buis drie druppels pot-asch, 10c.L. spiritus, 10c.L. ether en voorts nog 10c.L. van de te onderzoeken melk. Voor het nauwkeurig meten van deze drie ingrediënten heeft men een glazen meetbuisje, dat bij de butyrimeter behoort, nodig. Men sluit vervolgens de eerstgenoemde buis met een kurkje, houdt deze onder flink schudden een poosje in de warme hand en keert haar ten laatste onderste boven, met het kurkje naar beneden.

Nu ziet men het botervet in den vorm van bolletjes naar boven stijgen tot dit eigenlijk geheel ophoudt. Wilt op de glazen buis juist op dat gedeelte een verdeling door streepjes wordt aangegeven, kan men zien hoeveel vet de melk bevat.

Zoals wij zo-even reeds opmerkten is ook het vetgehalte zeer uiteenlopend, niet alleen bij verschillende koeien, al krijgen die ook hetzelfde voedsel, maar ook bij elk dier afzonderlijk op verschillende tijdstippen. Een koe geeft in gewone omstandigheden kort na het werpen van

het kalf veel vetter melk dan enige maanden later. De proeven met de melk van den heer Kuiper wezen daar ook op. Zelfs bij het melken dient men daarop te letten. Er is een spreekwoord “de laatste drop is de boterknop”.

Welnu, met de butyrimeter is het gemakkelijk aan te tonen dat de laatste melk, die den uier bij het melken verlaat, verreweg de vetste is. Daarom is goed uitmelken een eerste vereiste. Nu is de veehouder, in staat de dieren met de edele eigenschappen van veel en vette melk te geven te leren kennen van de mindere goede.

Wil hij verstandig handelen, dan zal hij bij het aanfokken van jongvee er op letten, dat hij afstammelingen aanhoudt van de edelste dieren, er minder om gevende of deze al dan niet fraai getekend zijn. Zijn belang eist, dat hij op de deugd der moeder let bij 'aanzetten' van het kalf. In den regel toch erft het jong veel van de eigenschappen over van de moeder. In de derde plaats dient er voor gezorgd te worden, dat er goed gemolken wordt. Steeds worde gezorgd, dat dit krachtig met de volle hand en niet tussen duim en vingers geschied. Praten onder het melken of bij tussenpozen geheel op te houden is zeer nadelig. De koe laat dan de melk niet schieten en gevolg daarvan is, dat er melk achter blijft en het dier niet uitgemolken wordt. Dit veroorzaakt spoediger droog worden. De grootste zindelijkheid moet bij het melken op den voorgrond staan en bij de behandeling van de melk nimmer uit het oog worden verloren. Wanneer nu, zoals hier velen doen, de melk aan de fabriek wordt geleverd en deze over een afstand van één á anderhalf uur per as vervoerd moet worden, kan de veehouder er veel toe bijdragen, dat ze in goede staat daar aankomt. Vooral bij heet weder heeft de melk op zo'n afstand veel te lijden, te meer nog als het vervoer geschied op een rijtuig zonder veren. Men zij daarom niet onverschillig of denkt vooruit er maar mee, de fabrikant moet zich er maar mee redden. Het spreekt vanzelf, dat die met den besten wil van melk, die half gekarnd is, geen eerste kwaliteit boter kan maken.

Een nuttige zaak is het daarom, dat de melk thuis eerst flink wordt afgekoeld door de bussen een tijdlang op een koele zuivere plaats in koud water te plaatsen. Vooral met de melk die ‘s avonds gemolken wordt kan dit gemakkelijk geschieden.

Wanneer de melkleverancier zo de belangen van de fabrikant behartigt zal deze in staat en ook ongetwijfeld er over uit zijn de boer tegemoet te komen. De laatste heeft daar trouwens dan aanspraak op. Ten eerste ontvangt de boer voor veel melk veel geld. Wordt die naar vetgehalte - wat Spreker, zeer wenselijk vind - uitbetaald, dan zullen de voordelen, volgens aanwijzing van het vorenstaande te behalen, nog beter tot hun volle recht komen.

Ook om reden het een sterke prikkel is voor anderen, wier melk niet dat vetgehalte heeft waartoe het gebracht kan worden, is Spr. zeer vóór betaling naar vetgehalte. In elk geval zal de fabrikant voor puike melk altijd in verband met den boterprijs de hoogste markt kunnen geven.

Doch ook nog in een ander opzicht kan de fabrikant den boer meewerken. Algemeen vindt de mening ingang, dat de ondermelk, welke van de fabriek terug komt, weinig deugt om aan jonge kalveren te geven. Spreker kan die mening niet geheel onderschrijven. Als de ondermelk nog volkomen zoet is bij de ontvangst, gelooft hij, dat ze vrijelijk aan kalveren mag worden gegeven. Men zij echter voorzichtig en ga geleidelijk van volle melk over tot ondermelk, liefst met toevoeging van een handje vol haver daags, droog voorgelegd. Doch bij den zomerdag is de ondermelk bij ontvangst dikwijls reeds zuur en kledderig. Met zulke melk zij men

voor jonge kalveren een weinig voorzichtig. Merkt men, dat zij die dieren hindert of niet goed bekomt, dan houd men direct daarmee op.

De fabrikant heeft het echter met opoffering van enige kosten aan stoom in zijne macht de ondermelk tegen een spoedig bederven te behoeden. Wanneer die melk door stoom verhit wordt tot 75 á 80 .C, of door een apparaat met koud water direct als zij uit de centrifuge komt flink wordt afgekoeld zal zij veel langer zoet blijven.

Als er samenwerking bestaat gelooft spreker dat de fabrikant in dezen zoveel mogelijk aan de wensen van de boer zal voldoen.

Met een woord van dank voor de betoonde belangstelling sloot de heer C. zijn van het begin tot het einde boeiende voordracht.

Daarna had het melkonderzoek plaats en gaf spr. nog enige opmerkingen bij het gebruik van de butyrimeter.

Spr. achtte betaling naar het vetgehalte der melk het beste, beter dan naar roomgehalte, wijl dit geen zuivere basis is.

Op een vraag van een der aanwezigen, of spr. het een nuttige zaak achtte om voor Hoog- en Laaghalen, waar circa 200 koeien staan, een fabriek met handkracht op te richten, durfde spr. met het oog er op, dat Beilen een stoomfabriek bestaat, geen bevestigd antwoord geven.

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1895-02-08

J. J. van Weijdom Claterbos als brenger van 'vernieuwing'³⁶

IDE, 6 Febr. Maandag werd alhier ten huize van den kastelein E. Hardenberg eene voordracht gehouden over boterbereiding door den heer van Weijdom Claterbos. De opkomst was zeer goed, doch er had nog meer publiek kunnen, neer moeten zijn. Waar toch de heer C. optreedt en spreekt over een onderwerp van zoo actueel, zoo overwegend belang voor den landbouwstand, daar mag niemand tehuis blijven, want op dit gebied is voor menigeneen nog veel, zeer veel zelfs te leeren.

En de heer C. heeft de tact om dat leeren al spelende te doen; hij weet zijn gehoor van 't begin tot 't einde te boeien. Van hem hooren we geen doorwrochte rede, geen geleerd betoog, och neen, al keuvelende, op hoogst bevattelijke wijze, dikwijls op luimigen toon, deelt hij datgene mede, wat iedere boerin zoo hoogst noodig reeds lang moest weten. En waar hij zijne hoorde-ressen zoo nu en dan op hunne groote en kleine zonden wijst, dan doet hij dit al lachende, zonder ooit te kwetsen.

Waarlijk, wij kunnen 't Genootschap ter bevordering van den Landbouw in Drenthe niet dankbaar genoeg zijn, dat het den vooruitgang laat prediken door zulke apostels! Daar wordt menig zaadje uitgezaaid met bekwame hand en de Drentsche bodem is niet zoo onvruchtbaar of ze zullen er vroeg of laat ontkiemen!

Bewoners van “‘t Oude Landschap”: Te lang reeds heeft de dommel van eeuwen geduurd ! Zie, 't Genootschap zendt zijne apostelen rond, om u te doen ontwaken. Waak dan op! nu 't nog tijd is, opdat ge straks niet plotseling uit den slaap wordt wakker geschrikt, wanneer 't misschien te laat is. Zie, de margarineboter en da natuurboter uit de fabrieken beginnen nu reeds uwe producten van de markt te verdringen, straks zullen de laatste misschien alle markt-

³⁶ Kop van www-zuivelfabrieken.nl

waarde verloren hebben en wat dan ! ? Daarom op tijd de bakens verzet! Breekt met den ouden sleur, sluit u aaneen en tracht hier en daar door vereenigde krachten datgene te doen, wat aan ieder uwer in 't bijzonder onmogelijk is, n.l. sticht fabriekjes, kleine boterfabriekjes. 't Oude spreekwoord : “Eendracht maakt macht!” geldt immers ook in Drenthe! Dan zal uw product weer op de wereldmarkt verschijnen, uwe beurzen zullen er wel bij varen en..... uwe vrouwen zullen u dankbaar zijn.

Kort verslag: over de lezing J. J. van Weijdom Claterbos

EEN. — 7 Febr. Hedenavond hadden wij het genoegen den heer Claterbos over de boterbereiding te horen spreken. Ongeveer 50 belangstellenden, mannen en vrouwen, waren aanwezig. Eerst werden door den spreker de melk en hare bestanddelen besproken. Nu kwam het melken aan de beurt en werd de boer op het hart gedrukt zelf te melken en steeds, bij het melken door meid en knecht, streng toezicht te houden, want, zoo luidde het oordeel: “het oog van den boer maakt de melk vet.” Vóór de boterbereiding werden de gereedschappen besproken, als: zeef, thermometer en metalen vaten. De thermometer kreeg het leeuwenaandeel in dit gedeelte der rede. Dit voorwerp werd de vriend van de botermaakster genoemd. In ‘t brede toonde de geachte spreker dit aan. Het karnen en de boterbereiding werden in het laatste gedeelte der rede behandeld. Hier wees spreker vooral op de bewaarplaats der melk en boter, het afkoelen het zuur maken en het niet te lang karnen.

Toen door den redenaar op eene duidelijke wijze, hem zoo eigen, den weg was gewezen bij de melk en boterbereiding, werd gelegenheid gegeven om vragen te doen. Enkel maakten hiervan gebruik.

Wij zijn overtuigd, dat de redenaar bij eene terugkomst vruchten van zijn werk zal zien.

BORGER, 16 Febr. Net als bovenstaand verhaal uit Hooghalen, een even lang stuk, nu uit Borger.

Aangezien het de zelfde onderwerpen beschrijft, als die in het Hooghalen's verhaal is dit niet opgenomen - wel in mijn bezit.

INGEZONDEN

4 Maart 1895, vraagt de heer J. J. van Weijdom Claterbos aan de redactie van de DAC. om te mogen reageren op alle eerder verschenen stukjes.

J. J. v. Weijdom Claterbos over '*Boterfabrieken*'.

Nu gij, mijnheer de redacteur, in de laatste weken herhaaldelijk, naar ik hoor, want gelezen heb in het niet, uwe kolommen hebt geopend voor verslaggevers die mijne voordrachten hadden bijgewoond, nu zult gij mij zeker niet weigeren ook enige plaatsruimte te vragen voor het onderstaande, want ik weet geen anderen noch beteren weg om te zeggen wat op mijn hart ligt dan door uwe courant.

Zes weken nagenoeg ben ik in Drenthe geweest, in alle richtingen doorkruist, en heb er mij in

verheugd dat op vele plaatsen men is wakker geworden of begint te ontslapen. Op mijne reizen was ik in de gelegenheid verscheidene boterfabriekjes te bezoeken en met besturen van nog op te richten boterfabriekjes te spreken en is het mij nog ene behoefte hierover een en ander mede te delen.

1). Had ik wel gehoopt te kunnen getuigen dat het aan alle boterfabriekjes even netjes en helder uitzag. Nu dat is niet het geval en liet dit aanvankelijk wel wat te wensen over. Nu weet ik wel dat het ook juist het ongunstigste jaargetijde was met sneeuw en vorst, maar als men eenmaal gewoon is iets netjes te verrichten, dan kan men dat al spoedig bemerken bij een onverwacht bezoek, hoe en waar een en ander geplaatst is, hoe iets wordt aangepakt.

2). Heb ik van verscheidene plaatsen den indruk medegenomen, dat er te weinig tijd en zorg besteed wordt aan het controleren van de melk. Wanneer 's morgens de melk ontvangen wordt en het is door den slechten weg al veel later geworden dan anders, dan is het zeer verklaarbaar dat men dan haastig is, de bussen gauw geopend, uitgegoten, de melk gemeten, deze dan in grote fabrieken in een melkbak of reservoir, in kleine fabrieken de melk in een roombus in een fornuisput met warm water wordt gezet om dan ontroomd te worden. Dit een en ander geschiedt dan in vertrouwen dat de melkleverancier alleen melk van gezonde koeien levert en zich stipt houdt aan de bepalingen of statuten die vastgesteld zijn bij de oprichting, dat er ook altijd eerlijk en trouw gehandeld wordt en toch is dit niet goed.

Mij werd door een directeur geklaagd dat enkele leveranciers de melk van een pas gekaft hebbende koe te vroeg leverden, ze niet lang genoeg te huis hielden, iedere liter bracht immers zijn geld op. Om dezelfde reden werden soms de koeien te lang doorgemolken en was er een verkeerde smaak aan de boter en laten we ook in Drenthe maar niet te veel vertrouwen stellen in de eerlijkheid der luitjes, want, al willen ze nu juist niet met opzet de melk met water verdunnen of de emmers met water omspoelen en dit er bijvoegen, nu in een winter met de afgeroomde melk van den vorige dag wel zoet kan houden, dan is het voor sommige wel een verleiding wat afgeroomde melk bij de koude avondmelk te doen.

Als een staaltje dat een boer eens proberen wilde of ze aan de fabriek wel goed wakker waren, werd mij medegedeeld, dat een volle bus met karnemelk de vorige dag aan de boer geleverd, de volgende dag als zoete melk weer binnen geloodst zou worden! en werd mij dezer dagen nog schriftelijk medegedeeld, dat men op een fabriek vier leveranciers ontdekt had, die afgeroomde bij de goede melk gevoegd hadden.

Men kan in dit opzicht niet te streng zijn en naar mijn inzien wordt dit op vele fabrieken veel te licht geteld.

Wanneer nu dagelijks 2000 liter melk verwerkt wordt en men hiervoor 3 ct. moet uitbetalen, dan wordt dit toch een som van zestig gulden, en wanneer men nu van alle leveranciers zestig gulden in contanten moest ontvangen en de directeur moest bijpassen als er te kort was, dan zou men zeker wel nauwkeurig toezien of ieder zijn aandeel tot de laatste cent toe betaalde. Aan een fabriek is het even nodig dat er streng werd toegezien, moet de melk geroken, geproefd en een monster ter onderzoek genomen worden en op weinige fabrieken vond ik hier toe een geschikte gelegenheid.

3). Aan zeer veel fabrieken moet de directeur te veel medewerken en wordt hem daardoor te

weinig tijd overgelaten om controle uit te oefenen.

Het is hiermede ook al gesteld als op een grote boerderij, als de boer zelf de ganse dag staat mest te laden, kan hij niet zien wat er op andere plaatsen gebeurt en wordt juist door velen hij voor een goede boer versleten die 't hardst medewerkt.

Wanneer in een fabriek gewerkt wordt, moet tijdens het afromen de directeur onderzoeken of dat werk goed gebeurt, als gekarnd is nagaan of uit de karnemelk de boter zo volledig mogelijk is en als van een ander ook aantekening gehouden wordt, dan krijgt het bestuur ook een goed overzicht van de zaak.

4). Daarom is het naar mijn inzien zo hoog nodig dat aan de fabrieken, die nog in wording zijn, als Norg, Donderen, Eext, Annen, Anloo, Zeijen, Deurse, Roswinkel enz., de zaak niet te licht gesteld wordt en men bij de aanstelling van een directeur niet vraagt voor hoe weinig geld kunnen we klaar komen, evenmin is het voldoende een directeur met flinke armen aan het lijf te nemen, die een uur kan draaien, van veel groter belang en geldelijk voordeel is het dat hij kan onderzoeken of de grondstof, die hem ter verwerking gebracht wordt, goed, deugdelijk of vervalst is en de werktuigen het werk goed verrichten.

5) Aan alle handwerkboterfabrieken zag ik wel dat de room zo spoedig mogelijk in koud water werd gezet, maar 's winters schijnt men niet overtuigd te zijn dat een roomafkoeler beter is. Met een koelbak en een afkoeler bereikt men niet hetzelfde doel. In eerstgenoemde kan de room wel afkoelen, koud gemaakt worden, maar juist met een afkoeler, wanneer de room hierlangs langzaam heen loopt, geeft men aan de gassen, dampen, lucht, die in de melkzit, zo heerlijk de gelegenheid om te ontwijken. en men bereikt dit doel beter met een afkoeler dan met alleen de room in het water te zetten, vooral als er een laag schuim op zit en vooral op die plaatsen waar des winters de koeien op de mest of in potstallen staan komt mij het koud maken door middel van een afkoeler noodzakelijk voor en raad ik daarom in nog op te richten fabrieken een zuig- en perspompje aan, waardoor men het in de macht heeft het water in een waterbak te pompen en van daar uit naar verschillende plaatsen kan heenleiden.

6). Het tijdrovende en lastige voorwarmen der melk in een fornuispot kan best vervangen worden door aanschaffing van een verwarmings-circulatieteltje en melk-voorverwarmer en bespaart veel arbeidsloon. Aan vele personen heb ik hiervan een tekening laten zien. Binnen enige dagen wordt in Gelderland deze toestel geplaatst en blijft het mij dan bij ondervinding dat het aanbevelingwaardig is, in N.-Brabant bevalt het uitstekend, dan kunnen belangstellende personen bij mij wel nadere inlichtingen krijgen. en zal ik de plaats opgeven waar men dit in werking zien kan.

Dankbaar voor de toegestane ruimte.

J.J. van Weijdom Claterbos

Ingezonden. Tegenstand komt boterfabrieken.³⁷

Waarschijnlijk zullen onze huismoeders het niet aangenaam vinden, als zij in vervolg van tijd in plaats van 75 á 80 cents, soms fl.20 voor het kilo boter moeten betalen, maar zij zullen het allen wel daarover eens zijn, dat de kwaliteit der roomboter dan ook niets te wenschen overlaat. En och, — 't is toch ook een waar woord : Gaat het den boer goed, dan gaat het een ieder goed.

En wat we er nog meer mee winnen is, dat, op de buitenlandsche markt onze boter haren ouden roem weer weet te handhaven. Want — het moet gezegd — in de laatste dertig jaren was de Hollandsche boter op de Londensche markt bij lange na niet zoo gewild als de Deensche. Thans echter vindt ze daar weer gereede koopers; sommige fabrieken leveren dan ook al hun boter tegen een prijs van f 1.20 af aan boterhandelaren, die ze vervolgens naar Londen verzenden.

Wanneer men nu verder nog weet, dat men in een fabriek meer boter uit een zekere hoeveelheid melk weet te verkrijgen, dan de beste boerin in staat is, dan behoeft het ons niet te verwonderen, dat reeds op verschillende plaatsen roomboterfabrieken zijn opgericht of wellicht binnen korten tijd zullen verrijzen. Maar daarvoor is noodig samenwerking. En — jammer genoeg — die ontbreekt op sommige plaatsen, zoo b. v. in maar waarvoor namen te noemen, dien de schoen past trekke haar aan.

Gelukkig echter, dat het tot stand komen van een zoo nuttige zaak niet kan worden tegengehouden door de tegenwerking van een of zelfs een paar van zulke dwarsbongels, want ook dan nog is de hoeveelheid melk allicht voldoende om het oprichten van eene fabriek te wettigen. Immers, er zijn fabrieken (machines met handkracht), waar men begonnen is met een hoeveelheid melk van nog geen 800 liter per dag. De prijs van zulke fabriekjes is natuurlijk evenredig aan de grootte en bedraagt zoo ongeveer een paar duizend gulden, waarvan ruim 800 gld. voor machine en volledige inventaris. Zoowel dus in kleine plaatsen, als Erm, Grolloo, Duurze, enz. als in grootere, heeft zulk eene fabriek recht van bestaan en we wenschen dan ook — in 't belang van den Drentschen boer — dat binnen een niet te groot tijdsverloop elk dorp u zijne boterfabriek zal kunnen aanwijzen. En niet minder in 't belang van de boerin, die aldus eene zware en moeilijke taak arbeid zich uit de handen ziet genomen.

³⁷ Onbekende inzender!

BOTERBEREIDING.

(ingezonden). Aan de Prov. Overys. en Zwolsche Courant Zwolle. Door bevriende hand werd mij liet bijvoegsel gezonden van uw blad, 10 April, waarin de hli. Wijsman en Zonen aan de hh. landeigenaren rondom Zwolle en Kampen toeroepen: zorg toch dat daar geen fabrieken (boter) verrijzen, laten uw pachters de boter maar op dezelfde wijze blijven maken, want als ze dat niet doen, dan zijn wij boterhandelaren verplicht andere kanalen te gaan opzoeken! Ofschoon ik nu de vroegere stukjes van 30 Maart, 1 en 3 April niet gelezen heb, voel ik mij toch gedrongen tegen het ingezonden stuk van de hh. W. en Zn. te moeten opkomen. In de verste verte wil ik niets afdingen op die enkele puike vaten boter die te Zwolle en te Kampen worden aangeboden en welke zeker de hoogste prijs bedingen, omdat de koper weet dat ze duurzaam zijn; maar hoeveel sommen worden aan de markt gebracht, die met de eerste prijs bedingen? Verreweg het grootste gedeelte en als nu de melk van die boerderijen, die nimmer do hoogste prijs krijgen noch kunnen krijgen, omdat de behandeling van de grondstof niet goed is, bij elkander gebracht en fabriekmatig bewerkt wordt, dan kunnen die boerinnen een hoogere prijs voor hare waar maken dan nu. Al komen hier in 'deze streken boterfabrieken, nimmer zullen deze een vlucht nemen of er blijven altijd wel boerderijen over waar men zelf blijft botermaken en dat zullen juist die zijn waar men steeds de hoogste prijs voor de boter op de markt krijgt, maar juist voor hen die 2e, 3e en de soort boter maken, achten wij de fabriekmatige bereiding een groote uitkomst. De boeren mogen wel degelijk alle zeilen bijzetten om de pacht te kunnen maken en nu er op tal van plaatsen bewijzen genoeg voorhanden zijn, dat do boeren, door de melk aan de fabriek te leveren, meer gold in huis krijgen, vrij man zijn, met dat geld winkelwaren en koeken kunnen koopen waar ze willen, nu gaat het toch niet aan om te zeggen: dat moogt ge niet doen. Neen, juist de Denen hebben ons laten zien, dat door coöperatie en fabriekmatige (laat ik liever zeggen stelselmatige) bewerking van de melk en boter een beter en ook wel oven duurzaam product to maken is als op gewone boer derijen. Wanneer het waarheid was, dat de aldus gemaakte boter minder deugdzaam en minder gewild was, dan kunnen de cijfers van jaarlijkschen uitvoer uit die landen ons het tegendeel bewijzen. In 1884 leverde Denemarken 17 miljoen kilo boter naar Engeland; in 1893 ruim 30 mill. kilo meer, toen 47,4 mill. kilo. Mogelijk zullen de heeren W. & Zn. mij voor de voeten werpen, dat zij bewijzen kunnen leveren dat fabrieksboter niet duurzaam is, maar met evenveel recht kunnen wij ook met bewijzen voor den dag koruon, dat boter, to Kampen gekocht, evenmin duurzaam was en fabrieksboter, verleden jaar in Juni naar Indie gezonden, zich tot nu toe goed heeft gehouden. Maar wil men duurzame fabrieksboter maken, dan moet bijzondere zorg, ik zou haast zeggen, nog meer zorg aan de bereiding besteed worden dan op de gewone boerderij en dat kan niet geschieden zonder de noodige kennis en zeer zeker zijn er boterfabrieken waar men meent, dit die kennis is op te doen alleen door ondervinding. Wij achten het juist een verblijdend verschijnsel, dat in de IJsselstreken, waar men jaren lang gesteund heeft op den ouden roem van de Zwolsche en Kamper boter, dat do oogen opengaan en men zich afvraagt: kunnen wij niet meer uit onze melk maken dan tot nu toe? en dat de botermaaksters beginnen in te zien dat het eigenlijk meer geluk en toeval was, als ze een puik vat boter hadden, maar niet wisten waaraan het toegeschreven moest worden als het een anderen keer anders was. Wij scharen ons gaarne onder het vaandel: vooruit ligt de weg; kennis is macht. J. J. VAN WEYDOM CLATERBOS, Leeraar in de Zuivelbereiding bij de Geld.-Over. Mij. v. La'.-db.

Deel uit verslag 'DLG' over 1894.

(Uitgebracht door den secretaris van het hoofdbestuur in de algemeene vergadering, 27 April 1895 te Hogeveen gehouden.)

Vooruitgang in het ledental van het Genootschap te kunnen constateeren duidt op den bloei, waarin het verkeert. Het 50ste levensjaar van het Genootschap kan in vergelijking met het vorige jaar op eene vermeerdering met 46 leden wijzen, zoodat het 51ste jaar werd ingetreden met 1364 leden, verdeeld over de 5 afdeelingen....

[....]

Het doen houden van lezingen was ook in 1894 eene der verrichtingen van het Genootschap en wel ten getale van 20, n.l. 10 door den heer J. J. van Weijdom Claterbos te Kampen over de zuivelbereiding, 5 door den heer E. A. L. Quadekker te Haarlem over de paardenfokkerij en 5 door den heer H. M. Kroon te Deventer over de varkensfokkerij.

Ontegenzeggelijk blijven dergelijke lezingen, mits populair en over practische onderwerpen, hun nut doen en wekten de gehoudene dan ook de algemeene belangstelling, hoewel deze op de eens plaats grooter en op de andere plaats kleiner was. Niet zelden is eene landbouwlezing de aanleiding tot het oprichten eener dorps- of landbouwvereniging.

De heer Claterbos, langzamerhand in de geheele provincie bekend geraakt door zijne jaarlijkse bezoeken, had het succes op menige plaats de genegenheid voor fabriekmatige zuivelbereiding op te wekken en de eerste schrede te mogen leiden op den weg der toepassing dier bereiding. Vooral de invoering van het zoogenaamde Limburgsche systeem, de kleine zuivelfabrieken met handkracht werd door hem ten zeerste aanbevolen. De oprichting van eenige dergelijke fabrieken met handkracht is dan ook daarvan het gevolg geweest.

[....]

Het in het leven roepen van vakcursussen in den winter werd in 1894 door het hoofdbestuur wederom bevorderd en hun aantal vermeerderd. De belangstelling allerwege in die cursussen betoond, bewijst dat het denkbeeld om op die wijze over verschillende zaken de kennis te vermeerderen, een gelukkig denkbeeld mag worden genoemd. Allerwege schijnt men meer te beseffen, dat voor den landbouwer, die zich met moeite staande houdt, het spreekwoord: kennis is macht, een groote waarheid bevat.

Zuivelcursus Rolde

In de zuivelbereiding werd wederom, in het begin van het jaar 1894 gedurende eene maand, een cursus gegeven door den heer Claterbos, zuivelconsulent der *Geldersche Overijselsche maatschappij van landbouw* en wel te Rolde. Deze cursus werd gevolgd door 42 vrouwelijke leerlingen, waaronder 12 gehuwde vrouwen.

Evenals het vorige jaar tijdens den cursus te Ruinen, was er gelegenheid gegeven om zich van de gevolgde methode van boterbereiden te komen overtuigen, waarvan dan ook door velen gebruik werd gemaakt, zelfs door menschen uit ver verwijderde streken dezer provincie. In het verslag van dien cursus wordt dat bezoek op 250 menschen geschat. Deze cursus mag zeer zeker een goed geslaagde genoemd worden. De belangstelling in een verbeterde zuivelbereiding is in deze provincie door lezingen en cursussen over dat onderwerp algemeen opgewekt en het gevolg daarvan is dan ook geweest de invoering van verbeterde zuivelbereiding op vele boerderijen en de oprichting van vele boterfabrieken zoowel met stoom- als met handkracht.

[....]

Verslag lezing v Weijdom Claterbos over zuivelbereiding in kleine – handkracht – boterfabriekjes

DINXPERLO. - De heer van Weijdom Claterbos, die in de buurt van ons dorp aan 17 meisjes een cursus in de zuivelbereiding geeft, hield dezer dagen in het logement „de Zon” alhier een voordracht over het voor en tegen betreffende de oprichting van kleine boterfabriekjes. Volgens spreker moeten deze fabriekjes degelijk ingericht worden, waarvoor *f*2000 voldoende is. Bij uitsluitend handbedrijf kunnen 3 personen dagelijks 2000 liter melk verwerken.

Mocht deze lezing een eerste stap zijn bij het oprichten van een boterfabriekje, dan zou dit voor menige huisvrouw een aardige verlichting zijn. Menigeen immers, die behalve de boterbereiding zoveel ander werk te verrichten heeft. Zo zou ook echter de ruilhandel met boter ophouden en dit is niet te onderschatten. Die ruilhandel met winkeliers is een groot beletsel om goede boter te vervaardigen; ook is bij de gewone bereiding een bezwaar, dat iedere boer zijn eigen methode van toebereiding had. Verandering en verbetering in deze is volgens spr, wiens rede met de meeste aandacht werd gevolgd, te verwachten, indien door samenwerking ook in onze gemeente de middelen worden aangewend om kleine boterfabrieken op te richten. (In Dinxperlo kwam in 1896 een handkrachtfabriekje – ZHN.)

1896 – 22X

[\(1895\)](#) Annerveenschekanaal, Bunne, Eelde, Een, Eexterveen, Gees, Haalweide, Hijken, Hoogeveen, Yde, Koekange, Loon, Schoonebeek (2X), Oudemolen, Peize, Ruinen, Tynaarlo, Vries, Weerdinge, Wijster, Zuidwolde [\(1897\)](#)

Landbouwlezing van den Heer van Weijdom Claterbos te Nieuw-Buinen.

Wanneer ik hier boven plaats Llandbouwlezing”, geschiedt dit uit gewoonte. Ook voordracht zou niet goed zijn. De heer Claterbos geeft meer eene publieke les. Hij staat naast zijn hoorders en vooral zijne hoorderessen en geeft hun les in de wijze waarop de veehouder zijne zaak moet behandelen. Het was hem een groot genoegen zoo'n talrijk publiek aanwezig te vinden. Niet minder dan tachtig heeren, meest landbouwers, en twintig dames waren opgekomen.

Spreeker begon met het versje van den dichter Poot:

“Hoe genoeglijk rolt het leven enz.”

Wanneer de dichter Poot geleefd heeft, doet er niet toe, maar had hij in de laatste jaren geleefd, dat vers zou nooit gemaakt zijn. Waar men ook komt, op de ldeï, het zand of het veen, 'tzijn overal klaagliederen, die men te hooren krijgt. Nog maar een paar uren is hij hier en reeds hoorde hij ook hier die klaagliederen. De vruchten van '95 waren goed van kwaliteit en kwantiteit, maar te goedkoop. Ze aan de varkens opvoeren, om uit het spek munt te slaan, gelukt ook niet. Hoe moet het dan toch, om geld in 'tlaadje te krijgen? Klagen geeft niet en daar ik hedenavond over de boterbereiding zal spreken, waar klagen ook niet geeft, zal ik maar eens vragen: «doen wij wel zoo als 'tmoet?” Ik veronderstel, dat ik van nacht hier blijf en morgenvroeg een bezoek aan een boer breng. Ik ga met hem zijn huis door en bij den koestal vraag ik: «Hoeveel melk geven je koeien?” Tien tegen een dat hij de schouders optrekt en zijne vrouw, die dichtbij staat, aankijkt. Deze zegt, dan moeten wij de meid vragen. Doch deze weet alleen welke voor 'toogenbkhk de grootste slomp melk geeft. En op mijn tweede vraag; »Wat is je beste boterkoe ?” alweer dezelfde onwetendheid. Toen ik verleden jaar te Goes in Zeeland op de societeit met eenige heeren landbouwleeraars enz. over de melkcrij sprak, zeide men mij: wanneer je best melkvee wilt zien, reis dan over Ossendrecht. Ik deed het en kwam bij den mij aangewezen boer. Deze vertelde mij: «toen ik «voor 15 jaar getrouwd ben, kocht ik eenen «meetemmer, d. i. een emmer, waarop aan den >binnenkant door randjes de maat is aangebracht, «waarop men terstond kan zien hoeveel liters >melk in de emmer is. Nadat ik een jaar lang «de melk der koeien 1 keer per week had opge«teekend, kreeg ik tot gemiddelde uitkomst voor «iedere koe 2000 L. per jaar. De beste had «echter 3000 liter gegeven. Van de beste hield «ik de kalveren aan en nu 15 jaar later geeft de «minste koe 3000 L., terwijl de beste van 5 tot «tot 6000 L. per jaar geeft. Gemiddeld krijg ik «4000 L. van iedere koe.” 't Is altijd lang niet zeker, dat de koe, die na het kalven de grootste hoeveelheid melk geeft, de beste is. Van twee verkreeg ik na het kalven 36.1 2 liter en 18 liter. Bij 't einde van 't jaar had de laatste echter 4640 en de eerste 4620 liter melk gegeven. Een jaar lang meten doet menigeen de oogen open gaan. Wat uitwendig eene mooie koe is, is nog lang niet de beste. De tweede vraag: «Hoeveel boter zit er in de melk?” is zeker van even groot belang. Wie bij boterfabrieken geweest is, weet zeker (lat wij tegenwoordig dit met zeer eenvoudige hulpmiddelen kunnen onderzoeken. Op eene der cursussen door mij gehouden kwam een boer, die gaarne de melk van twee zijner koeien wenschte onderzocht te hebben. Ze waren even oud, hadden tegelijk gekalfd en kregen hetzelfde voedsel. Wat bleek uit ons onderzoek? Dat van de eene koe 14 liters melk noodig waren, om een pond boter te maken en van de andere 25. Menigeen zal

zeggen, ja, maar zoo iets vinden wij hier niet. Spreker gelooft van wel. Die boer krabde achter zijne ooren. Van de koe, waarvan 25 liters noodig waren, had hij juist het kalf aangehouden. Doe niet als hij, werk niet in den blinde, maar meet, onderzoek! Met dezelfde moeite, dezelfde zorg, zonder meerdere kosten hoegenaamd, kan men meer melk, meer boter verkrijgen en meer geld in 'tlaadje. Klagen geeft niets, maar werk. 'tIs echter niet alleen het meten en onderzoeken wat men doen moet, er moet ook wel degelijk op 't voeren gelet worden en niet minder hoe de beesten worden behandeld. In ons vaderland treft men streken aan waar melkerij hoofdzaak is en streken waar 't bijzaak is. In eerstgenoemde melkt de boer, in de laatste de meisjes, dochter of dienstbode. In Holland en Friesland melken de boeren. Tóen ik in 1862 van de Rijkslandbouwschool te Groningen kwam, ging ik naar Friesland om mij practisch te bekwamen. Hier kwam ik bij een boer, die mij een dier spreekwoorden zei, welke zulk een diepe beteekenis hebben en wel;

»Het oog van den meester maakt liet paar l vet." Hij veranderde dat echter en zei: Het oog van den hoer maakt de melk vet." En nog een ander spreekwoord luidde: »De laatste drop is de boterknop." De boerinnen weten 't hier wel. Hebben ze lust : teens te zien, met 2 glazen is 'tli-eel gemakkelijk. Toen ik het met iemand deed, verkregen we uit de eerste melk een deel boter op 100 deelen melk en uit de laatste 10 deelen boter op 100 deelen melk. 'tIs daarom van r groot belang dat er goed gemolken wordt. Wanneer de boer eene meid wil huren doet hij het niet, maar zijne vrouw. Hij huurt de knecht, zij de meid. Op hare vraag of ze goed kan melken antwoordt zij, die zich komt aanbieden, dan ook Steeds : ja! Op neen! zou haar immers de deux- gewezen worden. Onderzoek is echter beter. Laten zij het toonen, dat zij dit werk goed verstaan. Een goede melker of melkster is onbetaalbaar; al heeft zoo'n persoon ook kleine andere fouten. Een goede boer stapt daarover heen. Doch een goede boer gaat mede als er gemolken wordt. Hij gaat ze na of de laatste dropjes wel zijn uitgehaald. Hij geeft acht of er goed gemolken wordt. Niet met een paar vingers moet het gier worden leeg getrokken, maar met de volle vuist, zoodat het geheele lichaam der koe trilt en schudt. Dat vindt de koe plezierig. Met hangenden kop en ronden rug staat hij dan te herkauwen. Hij maakt melk, cl. i. de melkklieren scheiden onder 't melken melk af. AVaar niet goed gemolken wordt trekt de koe de melk op; zoo iemand melkt de koeien droog. Daarom zie men toe. Doch er is meer. Op enkele plaatsen worden de koeien des nachts op stal gehaald, komen ze bij den stal dan staat een jongen met een dikken stok in de hand klaar hen de rechte plaats aan te wijzen en, komen ze voor hunne beurt, eene afranseling volgt. Twee minuten later zit de meid te melken: dit is ver-keerd. Hoe zachtzinniger de koe behandeld wordt, hoe beter in de emmer, hoe beter in 't laad-je. Toen ik voor 't eerst in Friesland kwam en met den boer en de meid ging melken, kwam ik dicht voorbij de laatste en begon met haar te praten. Nooit echter zijn mij meer vloekwoorden naar 't hoofd gegooid als toen door dien boer. Praten onder 't melken mag niet, wel zingen, dat geeft maat. En dan geen kerkgezag, maar een vroolijk straatdeuntje als »Trek maar aan je touwtje enz." Als ik melk dan plompt deze in den emmer. Door dit geruisch kan ik den spr. niet verstaan en vraag: hè, watte? maar houd tevens op te melken. Dit heeft schadelijke gevol-gen. Bij het melken komen nog vele dingen in aanmerking en wel het meest zindelijkheid. Hiermede beginnen wij niet in den melkkelder of in de fabriek, maar bij de koe. Het uier moet van koeien, die op den stal staan, afgewreven of gewasschen worden voor men melkt. De melkzeef moet zoo zijn ingericht, dat er geene vuile deelen, geene haartjes of iets anders door-gaat. Daarom heeft men in Holland zeven, waarvan de bodem dicht is en het gaas aan de kan-ten een vingerbreedte boven den bodem. Ieder begrijpt, dat dan het bezinksel er niet door spoelt. Boter haren behoeft dan ook nimmer. Als de zeef goed is, gaan er geen haartjes mede in de karn. Yan groot belang is ook, waar de melk bewaard wordt. In den goeden ouden tijd vroeg de boer bij het bouwen van een huis aan de vrouw, waar de kelder moest wezen. Deze

kon dit weinig schelen, als ze maar zoo dicht mogelijk bij de keuken kwam. 't's echter wat waard haar in den zomer op den noordkant te hebben. Melk toch heeft de eigenschap zuur te worden, tot bederf over te gaan, vooral in den zomer. Hoe koeler hoe beter. Toen ik op mijne reis naar hier langs Stadskanaal kwam, zag ik ter zijde in boerenwoningen zulke kleine raampjes van 3 tot 5 d.M. hoog en 6 a 7 d.M. breed. Dit beviel mij niet, een kelder moet groote, flinke ramen hebben, Yoor 5 jaren had ik te Barneveld op de Betuwe een vier wekelijksche cursus. Mijne werkplaats zou eene melkkelder zijn. Toen ik aankwam was ik verlangend haar te zien. Tot mijn genoegen vond ik er twee groote ramen in, die beide open stonden. Ik vroeg aan de boerin : »Heb je daags je kelder open ?" »Ja", zeide zij. »En 's nachts dan", vroeg ik. »Open" zei ze, »Dus altijd open", zei ik. »Waarom"! 't Moet er koel in zijn, zei ze. Zeker, heren ik, moet 't er koel in zijn. Maar als het des daags buiten warm is, dan denk je toch niet dat er eene koudere lucht in de kelder gaat ? 't Omgekeerde heeft plaats. Vraag je me nu, wanneer is het buiten warmer dan in den kelder, dan kan ik dit niet voelen, maar de thermometer zegt het mij. De thermometer moet er altijd bij de hand zijn en worden geraadpleegd. Op vele plaatsen wordt de melkkelder tevens als provisiekamer gebruikt. Dit is verkeerd. Melk bezit nog een 2e eigenschap. Melk kan lucht opnemen, Wanneer wij van avond een glas melk op een der tafels hadden geplaatst en ze thans aan de dames laten proeven, zouden ze zeggen »die melk smaakt naar rook". Onlangs was ik op de zandstreek in een kelder, waar naast de melk geslacht, inmaak en eene partij aardappelen werden bewaard, dit is verkeerd. Yoor zeven jaren ben ik in 200 melkkelders geweest en trof zelfs twee aan waar petroleum naast de melkvaten lag. Wil men echter goede producten, dan mag men in den melkkelder volstrekt niets toelaten. Men begint met een kadetje en eindigt met petroleum. Een jaar of wat geleden was ik op een Geldersch dorp bij eene vrouw, die op visite zou gaan. »Wat doe je daar?" vroeg ik, wel een beetje onbescheiden. Ze keek mij dan ook aan en zei niets. Ik zei haar echter, dat ik het wel wist. Daar wordt iets gepraat over koetjes en kalfjes, trouwen en andere dorpsnieuwttjes, de varkens en kalveren bekeken, den tuin en den hof gezien enz. En vroeg haar daarna: -Is 't hier ook gewoonte in den kelder te kijken?" »Wel neen, mijnheer!" zei ze, »dan konden we ook wel in eikaars portemonai kijken." Daarop vertelde ik haar, wat mij zelve in Noord-Holland is overkomen. Toen ik op een der Pinksterdagen aldaar bij eene boer op visite was vroeg de vrouw mij na een kwartiertje: »Ga je met mij bouwen?" Zoo noemen ze het aldaar. »Wel zeker", zei ik. En toen we nu samen in den kelder stonden, wees ze ons op de boter en zei: »Kun je ze ook zoo maken?" En ons de kaas wijzende en overhandigende: »Heb je die ook zoo?" Ik werd aangedaan toen ik die vrouw zoo trotsch zag op hare goede producten en dacht: »zoo moet het zijn overal waar in ons vaderland aan de melkerij wordt gedaan. En thans den raad: Ga het eens invoeren, ga eens bij elkander in den kelder kijken! Op verscheidene boerderijen komt misschien wel zes keer in een jaar visite. Alle kamers krijgen vooraf een flinke beurt en staat er rommel: »Stop dat maar in den kelder." En dan is 't blijft er meestal ook een poos. Dat moet anders wil men goede producten leveren. Zindelijkheid is een hoofdvoorwaarde voor goede melk, goede boter en goede kaas. Op 't Kamper eiland wonen 98 boeren, niet alleen thans, maar ook hunne ouders en voorouders hebben er gewoond. Wat is au hunne gewoonte? 's Zomersmorgens wordt de voordeur opengezet en eene deur van latjes er voor geplaatst. Ziet men nu door de latjesdeur, dan bemerkt men een aantal kleine houten vaatjes gevuld met melk. Deze moet daar afkoelen. Wordt ze echter goed koud? Ik zeg neen. Hout laat de warmte niet door. Alleen aan de oppervlakte koelt de melk af. Steekt men eene thermometer er in, deze zal het ons vertellen. Deze honderddeelige thermometer van Celsius zal in pas gemolken melk op 32 graden staan. In de afgekoelde op 't Kampereiland wijst hij ongeveer 25 gr. aan. Te Nijkerk werpt men de melk in vaten die dubbel zoo groot zijn en voegt er

even zooveel water bij. Heeft de melk nu 32 gr. warmte, het water is ongeveer 10 gr., dus verkrijgt men melk met water vermengd van 21 gr., wat ook niet koud genoeg is. In Friesland en Holland is dit beter. Daar heeft men voor den koestal een gemetselden bak en op het eind daarvan eene pomp. Des winters wordt water in den bak gepompt om de koeien te drenken en daarna eene bos aan het eind van den bak weggenomen, opdat het water kan wegllopen. Doch ook des zomers wordt die bak volgepompt en wei om de melk in metalen ketels spoedig af te koelen en daar het eerste water warm wordt, wordt er opnieuw gepompt. Zoo krijgt men de melk koud, bijna zoo koud als welwater. Nu kan men wel zeggen: »maar mijnheer! die onkosten en dat in dezen slechten tijd!" De ondervinding zal leeren dat men ze dubbel terug krijgt. Is de grondstof niet goed, dan kunnen de boter en kaas niet goed worden. Door de firma Pietersen te Sneek is een toestel uitgedacht om melk te luchten, want ook dit is noodig, vooral waar ze in bussen naar de fabriek worden verzonden. In de melk zitten gassen en dampen van de stallen waar de koeien op de mest staan. Blijven deze er in, dan komt ze ook in de boter, dus moeten ze er af, ook in den winter. Bij enkele ziet men de melk des winters gauw in de ton werpen, 't deksel er op en o! dan wordt ze zoo spoedig mooi dik. Dit mag niet. Maar hoe dan? In de eene provincie doet men het zus, in de andere zoo. Maar in potten op den haard is even verkeerd als in een kastje op een rooster, waaronder eene warme test staat. Nog minder is het ze in den warmen koestal te zetten. Deze warmte is goed, maar de lucht deugt niet. Ook kruiken met heet water in de melkton is niet goed. Rondom deze kruik toch is de melk warmer dan 32 graden en dan wordt er kaas gemaakt. Neen ! de melk moet in metalen vaten en wil men ze dik hebben, dan moeten deze in groote vaten met lauw water gezet worden. Heeft men ze 24 uren zoo op eene warmte van 16 a 17 graden gehouden, dan zal ze geschikt zijn, om te worden gekarnd. Het karnen heeft gewoonlijk twee groote fouten. Is de melk dik en zal ze worden gekarnd, dan wordt er heet water ingegoten. Ieder deeltje heet water dat bij een deeltje melk, dat uit water, boter, suiker en kaas bestaat, komt, doet het deeltje kaas stollen. Kaas toch is eiwit, dat op 32 graden stolt. Wil men zien, dat er kaas in zulke boter zit, dan doe men het smelten en giet de boter er af. Het bezinksel is niets anders dan witte kaasdeeltjes. Wie karnen wil, vraagt aan de thermometer. Is de melk dik, dan wordt ze met de ton in metalen vaten in koud of warm water gezet. De tweede groote fout in : er wordt niet -genoeg op het uitscheiden gelet. Waar -een paard of hond de karn in beweging houdt, wordt even gekeken en is ze nog niet goed afgescheiden, dan moet hij nog maai' een kwartier werken. De boter wordt dan doodgewerkt, d. i. ze verliest aanmerkelijk in gewicht en wordt tevens te grof. Dadelijk wanneer de boter maar bij het schudden van de pols deze loslaat, moet opgehouden worden met karnen. De boter moet niet met een houten, maar met een paardeharen lepel afgenomen worden. In de pauze van een half uur besprak de heer Claterbos met de dames enkele dingen nog in het bijzonder. Daarna stelde hij zich klaar voor het beantwoorden van vragen, waarvan nog al een ruim gebruik gemaakt werd. Deze waren echter meest gedaan met het oog op de zuivelfabriek alhier en dus min of meer van plaatselijken aard.

Ingezonden. Handkracht-boterfabrieken.

Wanneer men in den laatsten tijd de *Prov. Drentsche en Asser Courant* aandachtig leest, dan ziet men vele berichtjes, waarin gemeld wordt, dat hier of daar eene handkracht-boterfabriek opgericht wordt, of dat er plan bestaat eene zoodanige inrichting te bouwen. Ook leest men in die courant advertentiën, waarin een directeur gevraagd wordt aan dergelijke fabrieken.

Deze verschijnselen geven het bewijs, dat men meer en meer de goede werking dezer fabriekjes inziет en tevens begrijpt, welke voordeelen ze voor den veehouder kunnen afwerpen. Om deze redenen besloten wij de ervaringen, reeds opgedaan in fabrieken met handkracht, den lezers van genoemd blad bekend te maken en tevens hun te wijzen op alles waarop gelet moet worden, wil men eenigszins zekerheid bezitten, dat een zoodanig fabriekje aan zijn doel zal beantwoorden.

Laat ons daarom trachten in de volgende regelen zoo duidelijk mogelijk alles te behandelen, wat daarop betrekking heeft.

Voor men tot oprichting overgaat, diene men zich eerst zekerheid te verschaffen of er eene voldoende hoeveelheid melk geleverd kan worden om met voordeel werkzaam te kunnen zijn. Kan men zeker zijn dat er dagelijks gemiddeld tusschen 1500 en 2000 L. melk geleverd zal worden, dan kan men op dit punt nog al vrij gerust zijn. Krijgt men dagelijks echter meer dan 2500 L., dan zullen de laatste liters weinig voordeel aanbrengen, daar de meerdere onkosten, noodig voor de verwerking, tegen het voordeel zullen opwegen.

Voor men begint te bouwen, zie men naar de meest geschikte plaats uit. 't Is lang niet onverschillig, waar men de fabriek bouwt. Vooreerst moet men rekening houden, waar de meeste melk vandaan komt. Het vervoer naar en van de fabriek moet als 't kan zoo min mogelijk kostbaar zijn, daarom de fabriek gebouwd daar, waar de meeste melk geleverd kan worden.

Verder dient men zich vooraf te vergewissen of op die plaats goed en voldoende water voorhanden is, want de boterbereiding eischt zuiver, reukeloos water. Zoovelen bouwden eerst een fabriek en gingen dan een put in de onmiddellijke nabijheid graven. Dit viel niet altijd goed uit, zoodat men veel kosten moest maken om bruikbaar water te verkrijgen. Men kan zich wel een groote filter aan schaffen, maar wanneer men vooraf zorgt voor goed water, dan heeft men geen nawerk en geen onnoodige kosten, die soms bij herhaald graven nog al belangrijk worden en dikwijls later weggeworpen geld blijken te zijn. Zorg dus eerst voor goed water en is dat voorhanden, dan kan met den bouw worden aangevangen.

Voor men echter bestek en teekening laat opmaken, bezoeke men eenige reeds in werking zijnde fabrieken, om de doelmatigste inrichting te kunnen opgeven. Hoe doelmatiger inrichting, hoe minder arbeid er verricht moet worden, en hoe minder arbeidskrachten er vereischt worden, hoe voordeeliger de inrichting kan werken. Men bedenke bij 't bouwen, dat de kelder

steeds koel moet zijn en gehouden kan worden. Ook de koelbakken, waarin de room afgekoeld moet worden, eischen eene koele plaats, 't Zal dus zeker aanbeveling verdienen, die aan den Noordkant in 't gebouw te maken, dan heeft de zon daarop ten minste weinig invloed.

Bij 't maken der koelkamers moet men er wel op letten, wat de doelmatigste wijze is om die van water te voorzien en er tevens acht op geven, dat het gebruikte water op eene gemakkelijke wijze kan wegvloeien. Een gemakkelijke manier is eene buis te laten maken, die om de uitstroomingspijp van de pomp bevestigd kan worden en dan naar de koelkamers gaat. Om het water weder te kunnen verwijderen, make men ijzeren buizen, gaspijpen kunnen daarvoor dienst doen, in den vorm van een winkelhaak. Het eene einde bevestige men in den muur, zóó dat het eene eind buiten in een uitwateringsbuis of goot uitkomt. Het andere einde is door een schroef aan 't genoemde einde bevestigd en staat bij een met water gevulden bak rechtop. Wil men nu het water laten afvloeien, dan sla men den rechtopstaanden arm een halven slag om, zoodat die plat op den bodem komt te liggen. Het water vloeit dan weg. Moet de bak weder met koud water gevuld worden, dan richte men de pijp eerst weder rechtop. Met weinig kosten en zeer geriefelijk, zonder" pomp of anderszins, kan men dus 't water verkrijgen en na gedanen dienst weder verwijderen.

Om den afkoeler steeds van water te voorzien, maakt men in sommige fabriekjes een grooten bak aan de balken van 't gebouw vast. Hierin pompt men met een zuig-perspomp het benodigde water, dat door een gutta-perchabuis naar en door den afkoeler loopt. Ook maakt men wel een grooten bak in de fabriek, waaruit dan het water door den afkoeler loopt. In zooverre wat het gebouw betreft.

Nu komen de machines. Wanneer men een behoorlijke hoeveelheid melk ontvangt, is 't het beste, dadelijk twee separators aan te schaffen. Heeft men maar één ontroomer, dan kan 't kleinste ongelukje niet voorvallen of de fabriek moet stilstaan. Een enkele schroef kan dat te weeg brengen. En wanneer de boer eenmaal zijn melk levert, moet hij zelf niet weer aan de karn, want dan moet alles eerst weer bijeen gezocht en dikwijls hersteld worden. Daarom minstens twee ontroomers. Er zijn reeds fabriekjes, waar men des zomers veel melk verwerkt, die er om die redenen drie hebben geplaatst.

Welke machines men moet nemen'? De een beveelt de *Melotte*, een ander de *Alfa B.* aan. Beiden zullen wel goed zijn.

Wat de karn betreft, in de meeste fabriekjes neemt men de *victoria-karn*. Deze karn gaat betrekkelijk licht, maar men moet nog al lang karnen voor de boter de vereischte grootte bezit. Daarom laat men op vele plaatsen, zooals te **Gieten** en **Nieuw-Buinen**, eenig "werk" in den karn aanbrengen. Een stuk hout van gaten voorzien of een houten raam, wordt in de karn bevestigd om de werking te verhoogen. Daardoor karnt men vlugger, maar wat men aan tijd wint, gaat weer aan kracht aan arbeid verloren, m.a.w. 't kost grooter inspanning, want de wrijving vermeerderd.

In andere fabriekjes karnt men met een toestel, bestaande uit een groot rad, waarover een snaar loopt. De beweging in de karn geschiedt dan op dezelfde wijze als in de stoomzuivelfabrieken. Voor de bereiding van goede boter is deze manier wel aan te bevelen, maar de krachtsinspanning is te groot, zoodat deze wijze van karnen geen aanbeveling verdient.

Verder moet men beslissen of men een voorwarmer wil aanschaffen of een kookpot, daar de melk eerst verwarmd moet worden, voor zij in de centrifuges treedt. Een voorwarmer bespaart

veel arbeid en is daardoor voordeliger dan 't verwarmen in een kookpot.

Men heeft twee soorten; een uitgevonden door den heer H. Tigelaar te Appelscha, die gebruikt wordt in de fabriekjes te **Appelscha** en **Fochteloo**, en een geleverd door de firma Massee en zn., die o. a. gebruikt wordt te **Nieuw-Buinen**. Welke van de twee de beste is durven wij niet beslissen. Die er een willen aanschaffen kunnen beide soorten zeker wel in werking zien, en dan meteen nader oordeelen.

Ook moet er beslist worden op welke wijze de geleverde melk betaald zal worden. Dit kan geschieden naar vetgehalte, naar roomgehalte of naar 't aantal geleverde liters, zonder op vet- of roomgehalte te letten.

Om elken leverancier voor een liter melk evenveel uit te betalen is zeer onbillijk. De een heeft melk, waarin veel botervet aanwezig is, terwijl een ander melk levert, die daaraan arm is. Dat dit verschil dikwijls vrij groot is zal nader blijken. Deze manier zal men dus zeker niet volgen.

Naar roomgehalte is eerlijker, maar toch room geeft altijd nog geen boter en bovendien het controleer-toestel gebruikt bij de Mélotte om 't roomgehalte te constateeren is verre van doelmatig en geeft niet altijd zekere uitkomsten. Daarom lijkt ons de eenige juiste weg toe: uitbetalen naar vetgehalte.

Op vele mij bekende handkracht-boterfabrieken wordt deze manier dan ook gevolgd en naar ik meen tot volle tevredenheid der leveranciers. Om het vetgehalte te bepalen, moet men dr. Gerber Acid-Butyrometer aanschaffen. Ze zijn er te krijgen, waarmede 8 en ook waarmede men 20 proeven kan nemen. De nieuwste constructie is de beste, daar de glaasjes der butyrometer veel grooter zijn dan bij 't oude model. Daarentegen is 't gebruik van zwavelzuur en amlalkohol ook grooter, maar dit veroorzaakt maar weinig meer kosten, zoodat dit bezwaar door 't grootere gemak wordt opgeheven.

Het melkonderzoek met bovengenoemd toestel is niet moeilijk en gemakkelijk aan te leeren. Wanneer men 't eenige keeren gedaan heeft, verkrijgt men er spoedig eenige vaardigheid in.

Hanteeren doet ook hier leeren. De uitbetaling naar vetgehalte komt ook het bedrijf van den veehouder ten goede. De veestapel zal er door verbeteren, want die koeien, die de beste melk geven, zullen aangehouden worden. Krijgt ieder naar 't aantal liters uitbetaald, dan zal de veehouder oude koeien aanhouden, die veel melk geven, maar deze melk heeft voor de boterbereiding niet die waarde, dan melk van jonge koeien. De veehouder zal zich dus toeleggen, wanneer naar vetgehalte betaald wordt, om beste melk te verkrijgen, 't zij door goed vee, 't zij door uitstekend voeder of door beide. Naar vetgehalte uitbetalen dus.

Zeer geschikt zijn dan te gebruiken de tabellen bewerkt voor Nederland door J. K. Kuperus, directeur aan de coöperatieve zuivelfabriek te **Wirdum**. Deze tabellen worden uitgegeven bij Eekhoff en zoon te Leeuwarden en zijn voor 50 cts. te verkrijgen. Deze tabellen zijn op zich zelve duidelijk, zoodat ze hier niet nader behoeven besproken te worden. Bovenstaande zij voor ditmaal genoeg; we zouden nog kunnen spreken over zuren van den room, verzending, boterhandelaars, vervalsching enz., maar dit zijn zaken, die door den te benoemen directeur behartigd moeten worden en met de oprichting weinig te maken hebben. Dat het bovenstaande zijn nut moge doen is de wensch van
MAX.

Lezing van den heer Mesdag over oprichting boterfabriekjes

OLDEBERKOOP 9 Febr. '95 Voor een groote schare belangstellenden, vergaderd in 't logement-Hof, werd gisteravond door den heer Mesdag, zuivelconsulent voor Friesland, eene lezing gehouden over zuivelbereiding, daartoe uitgenoodigd door de hier gevestigde afdeeling van de *Friesche Maatschappij van Landbouw*. Het doel der lezing was meer in 't bijzonder den veehouders 't een en ander mee te deelen omtrent de boterbereiding in fabrieken, in verband met het voornemen der boeren in deze omgeving, te dezer plaatse eene coöperatieve boterfabriek op te richten.

Daar het oprichten van dusdanige fabrieken aan de orde van den dag is, meenen wij een goed werk te doen een vrij volledig verslag te geven van sprekers belangrijke rede.

Er is een tijd geweest, aldus begon spr., en die tijd heeft eeuwen lang geduurd, dat boterbereiding voor den boer niet meer dan een bijzaakje was. Alles steunde op den graanbouw; deze was voor den boer het bijna eenige middel zijn landheer te kunnen betalen en zijn levensonderhoud te vinden. De veestapel leverde weinig meer op dan de sommen of sommetjes, welke men beurde voor het verkochte vee. De melk toch was slechts een bijproduct; die gebruikte men met milde hand bij 't opfokken van kalveren, of verkocht ze, of, had men nog meer, dan kamde men die, om de aldus verkregen boter in den winkel te gebruiken als ruilmiddel.

Die toestand is gelukkig veranderd; door de verbeterde zuivelbereiding is de boter een zeer belangrijk handelsartikel geworden. Ze is dat geworden, maar kan het nog veel meer worden bij meer algemeene toepassing van de verbeterde bereidingswijzen. Deze toepassing is echter moeilijk voor elken boer afzonderlijk. De ervaring leert dit duidelijk; immers, hoevele boerinnen zijn er nog steeds niet, die bij het karnen niet eens een thermometer gebruiken, het onontbeerlijkste instrument bij boterbereiding. De oorzaak hiervan is niet onwil, doch onkunde: men kan met zoo'n ding niet terecht.

Ook hebben de meeste boerinnen geen tijd om voldoende zorg aan melk en boter te kunnen besteden. En dan laten dikwijls de hulpmiddelen zoo veel te wenschen over; de een heeft geen koel vertrek ter bewaring der melk; een ander heeft niet over zuiver, koud water te beschikken; een derde heeft te kleine hoeveelheden melk, enz. enz.

Al deze bezwaren nu worden opgeheven, waar men eene fabriek heeft met een bekwaam directeur aan 't hoofd. Dat men hiertegen niet kan concurreeren, zelfs al heeft men stal en huis naar den eisch ingericht en de noodige hulpmiddelen te zijner beschikking, daarvan haalt spr. een voorbeeld aan.

Een Deenseh veehouder met een 100-tal koeien (in Denemarken wonen veel groote veehouders) had zijn huis ingericht zoo 't behoort en gebruikte bij het botermaken de vereischte werktuigen, als contrifuges enz. Dat marcheerde zeer goed. De boer echter werd ziek en was nu gedwongen de melk aan eene fabriek te leveren. En toen hij van zijne ziekte hersteld was, begon hij weer zelf te karnen ? Neen; want wat was hem gebleken ? Dat het voor hem voordeliger was de melk af te staan aan de fabriek.

Nu wil spr. niet beweren, dat dit altijd en overal en onder alle omstandigheden zoo is, doch zeker is het, eene goede zuivelfabriek is een zegen voor de meeste boeren.

Welke fabriek men hebbe op te richten, eene stoom- of handkrachtfabriek, dat hangt af van de te leveren hoeveelheid melk; voor eene stoomfabriek moet men beschikken kunnen over minstens 4000 L. per dag, anders worden de kosten te hoog.

Eene fabriek met handkracht is echter oök goed, mits zij voldoet aan de eischen, welke men aan elke fabriek mag en moet stellen. Welke zijn die?

In de eerste plaats moet bij de fabriek een pomp zijn die veel, zuiver en koud water geeft, opdat men den room, die met een warmtegraad van ongeveer 25 gr. uit de centrifuge komt, onmiddellijk kunne afkoelen tot minstens 13 gr. Zoo'n pomp is vooral onmisbaar bij eene handkrachtfabriek, wijl men daar om de kosten niet over een ijshuis zal hebben te beschikken. En directe afkoeling is volstrekt noodig: gaat dit niet spoedig genoeg, dan verliest de boter haar fijnen smaak, doordien er omzettingen in plaats hebben, die haar doen bederven.

Voorals ook hebbe men er op te letten, dat de boter in den zomer stevig, en in den winter niet te hard zij; daarom moet onmiddellijk na 't karnen de boter uit de karnemelk gehaald, gekneet en gezouten worden.

De goede uitslag van 't karnen is ook in de eerste plaats van de temperatuur afhankelijk; is deze te hoog, dan verliest men boter; is ze te laag, dan duurt het karnen te lang, terwijl men ook niet alle boter verkrijgt.

In de tweede plaats lette men bij 't stichten van eene fabriek vooral op de inrichting van 't gebouw.

Dit moet een vrij en en luchtigen stand hebben: het moet voorzien zijn van groote ramen, die tot aan den zolder kunnen geopend worden; goede ventilatie is noodig voor de lucht in de fabriek; die vooral droog moet zijn en frisch; onfrissche lucht is eene oorzaak van bederf der boter.

Verder moet het gebouw een uitstekend ingerichten vloer hebben, een, die waterdicht is en niet aangetast wordt door zuren (melkzuur). Een cementen vloer deugt derhalve niet.

Eene zeer belangrijke voorwaarde voor 't welslagen eener zuivelfabriek hangt af van de leveranciers der melk. Spr. moet dit den hoorders vooral op 't hart drukken. Sommigen denken, zoodra eene fabriek is opgericht: ziezoo, nu is alles in orde; ik lever maar alles wat ik heb en de directeur moet maar zorgen voor de rest!

Mis, die zoo denkt en handelt, benadeelt daardoor zich zelf en anderen. Men hebbe in de eerste plaats te zorgen, dat men uitsluitend zuivere, zoete melk levert. En om de melk zuiver te houden, moet men ze vooral niet in den stal laten staan; dan toch neemt ze zeer licht de kien op van bederf, welke men in de fabriek niet weer kan verwijderen. Ook moet men, wil men 't goed doen, den uier der koe afwasschen, alvorens haar te melken; dit is vooral noodig, waar men 't vee in een potstal heeft. Spr. zou elken boer willen aanraden, steeds zijne handen te wasschen, vóór hij eene volgende koe melkt, alsmede den uier dier koe. (Een raad dien wij uitstekend achten, doch die, vreezen wij, door velen niet zal worden opgevolgd. Verslagg.)

Proeven hebben trouwens bewezen, dat het goed zou zijn, vooral ook wat betreft het afkoelen en uitluchten der melk. Spr. zelf heeft hiervan eene proef genomen in een stal te Idaard. Eerst plaatste hij de melk, na afkoeling tot 15 gr. C. en uitluchting, in een frisch vertrek, deze melk was na 3 dagen nog lekker. Een anderen keer verzuimde hij deze voorzorgsmaatregelen en de

melk was nu na 2 dagen reeds bedorven. Want vooral bij hooge temperatuur, b.v. 34 á 35 gr. C. (lichaamswarmte der koe) neemt de melk gretig de bederfbrengende kiemen op.

Ook mag men nimmer de warme morgenmelk bij de afgekoelde avondmelk voegen; dit kan eerst na voldoende afkoeling. Verder is van zeer veel belang, dat de melk geregeld onderzocht worde; de directeur der fabriek moet derhalve in staat zijn en verplicht worden tot aanhoudende, nauwgezette controle.

Die controle moet zich ook uitstrekken tot de afgeroomde melk en de karnemelk, opdat de directeur dadelijk wete, of de centrifuge goed gewerkt heeft en of wel alle boter verkregen is. Het onderzoek der melk is vooral noodig, om het vetgehalte er van te leeren kennen. Dit kan nog al wat verschillen. Spr. heeft den 16 Oct. van 't vorig jaar de melk onderzocht van 10 leveranciers en vond als hoogste vetgehalte 3.55 pct., als laagste 2.45 pct. Van de eerste melk was dus 25.8 l. noodig voor 1 kgr. boter, van de tweede 38.6 l. Waar nu deze twee leveranciers evenveel geld per l. melk ontvingen, daar werd de een natuurlijk bevoordeeld ten koste van den ander. Nu komt zoo'n groot verschil echter niet veel voor; 's zomers b.v. varieert het vetgehalte geregeld van 2.9 pct. (met 29.9 l. melk noodig voor 1 kgr. boter) tot 3.1 pct. (29.41. voor 1 kgr.)

Dat schijnbaar geringe verschil echter is in de gevolgen grooter dan men denkt; spr. heeft eens uitgerekend en kwam, bij een verschil van 0.2 pct. vetgehalte, tot een verschil van 1 cent per kgr. boter, d. i. 40 ct. per vat. Spr. zou het dus wenschelijk vinden, steeds het vetgehalte der geleverde melk te bepalen en dit te schrijven op een in de fabriek aanwezig bord; dit zou voor de leveranciers een prikkel zijn zich toe te leggen op verbetering der melk. En verbetering is mogelijk, door b.v. eene koe, die melk geeft met een gering vetgehalte, beter te voederen. Die mogelijkheid bestaat echter niet altijd; er zijn ook koeien, die, trots alle zorg, toch dunne melk geven.

Spr. was het vorig jaar belast met het melkonderzoek bij twee veehouders: de Jong te Idaard en Kestra te Jorwerd. Nu vindt hij in zijne aantekeningen o. a. van twee koeien, waarvan de eene 4900 l. en de andere 5400 l. melk heeft gegeven. Beide koeien waren even oud, hadden tegelijk gekalfd, stonden in dezelfde stalling, ontvingen 't zelfde voeder, kortom, de omstandigheden waren voor beide dezelfde. En wat bleek nu? Van de 4900 l. melk werd minstens 14 kgr. boter meer gemaakt dan van de 5400 l. Van den stal van Kestra leverde de minste koe het vorig jaar 84 kgr. boter, de beste 200 kgr., dat is dus een verschil van pl. m. $3\frac{1}{2}$ vat. De gemiddelde opbrengst van eene koe is per jaar $3\frac{1}{2}$ a $4\frac{1}{2}$ vat; spreker heeft bij zijn onderzoek o. a. eene 8-jarige koe aangetroffen, die nog $4\frac{1}{2}$ vat boter per jaar opbracht, eene 9-jarige die bijna $4\frac{1}{2}$ vat opleverde, 't Is dus geen vaste regel, dat koeien van 8 á 9 jaar niet goed meer zijn.

Men meent wel eens het vetgehalte der melk te kunnen afleiden uit 't roomgehalte; dit is eene dwaling. Eene dikke roomlaag heeft niet steeds een groot vetgehalte en omgekeerd. Men moet niet onmiddellijk een koe afschaffen om 't geringe vetgehalte harer melk; het kan zeer goed een voorbijgaand verschijnsel zijn; blijft het geruimen tijd aanhouden, dan stelle men de koe af. Dit is vooral ook voor den aanfok van veel belang; immers, dat bedoeld verschijnsel erfelijk is en bij de nakomelingen dus in niet mindere mate weer terugkeert, staat vast.

Hiermee is spr. niet aan 't einde zijner rede, doch hij wenscht af te breken, om zijne hoorders in de gelegenheid te stellen, vragen tot hem te richten. De belangrijkste dezer vragen, met de

antwoorden, zullen we meedeelen.

1. Kan een boer niet zelf de melk onderzoeken, het vetgehalte b.v. bepalen ? Neen. Niet alleen is daarvoor nog al een vrij duur toestel noodig (van een f 100), doch 't onderzoek is ook te moeilijk om door iedereen verricht te kunnen worden,
2. Mag men de melk van pas gekalfde koeien aan de fabriek leveren? Neen. Het moet volstrekt verboden zijn de melk van de eerste dagen na't kalven te leveren. Spr. stelt voor hiervoor gemiddeld 4 dagen te nemen. Op die wijze de zaak bederven zou vooral in deze streken jammer zijn, daar de hier gemaakte boter over 't geheel duurzamer is dan die der greid- en kleistreken. Wel zijn er fabrieken, die de eerste melk nemen, doch dan wordt ze gebruikt voor de kaasbereiding. 't Is echter beter ze niet te nemen, in geen geval in eene boterfabriek.
3. Is 't goed de melk te leveren van koeien kort vóór 't kalven? 't Is raadzaam zulks niet te doen. 't Is trouwens ook voor de koeien beter ze niet tot 't uiterste te blijven doormelken. De weinige centen, aldus verkregen, wegen niet op tegen 't nadeel, dat men zich op die wijze berokkent. De koeien dienen minstens 8 weken voor 't kalven “droog te staan.”
4. Is pompwater voldoende bij de boterbereiding ? Dat hangt er van af, hoe dit water is. Is het zuiver en heeft het een warmtegraad van hoogstens 10 gr. C., dan kan men 't er wel mee doen. Beter is in elk geval, vooral 's zomers, ijs; de wetenschap eischt bij eene zuivelfabriek een ijshuis. Deze inrichting is echter voor eene kleine fabriek te duur; men zorge dan echter voor eene uitstekende pomp. (Spr. geeft hierbij eene beschrijving, hoe een ijshuis dient ingericht te zijn.)
5. Zijn de fabrieken te **Fochteloo** en te **Makkinga** zoodanig, dat men die tot voorbeeld zou kunnen nemen? Spr. kent die te F. niet, wel die te M.; zooals het daar is ingericht, kan het: wel is ze ietwat primitief. Spr. stelt hogere eischen : een afzonderlijk flink vertrek voor roomzuring, een in de fabriek aanwezigen goeden kelder, enz.
6. Krijgt men in eene handkrachtfabriek de boter even goed uit de melk als in eene stoomfabriek ? Ja; als de machines maar solide zijn, en vooral als 't personeel goed is. Daarom is een bekwaam directeur zooveel waard; men zij in dit opzicht vooral niet te zuinig.
7. Is er verschil in de centrifuges? Spr. noemt verschillende systemen; alle ontroomen zeer goed, tot 0,1 a 0,2. Alles hangt af van de soliditeit der toestellen. Welke handcentrifuge de beste is? Spr.geeft hierop geen rechtstreeks antwoord; zonder eene enkele soort te veroordeelen, houdt hij voor zich veel van de Zweedsche.
8. Is 1500 á 2000 L. melk per dag voldoende, om daarvoor eene fabriek op te richten ? Ja. Spr. zet hierbij nogmaals uiteen, van hoeveel belang, vooral voor kleine veehouders, eene onderlinge fabriek is.
9. Wat is 't beste, de melk te wegen of te meten? Wegen verdient de voorkeur. Het meten is dikwijls oorzaak van onaangenaamheden; de directeur zal vaak tot eene kleiner hoeveelheid komen dan de leveranciers, wegens 't afkoelen en daardoor inkrimpen der melk, 't uitstorten uit de bussen, enz. Daarbij kan men door te meten ook in aanraking met den strafrechter komen; immers, de daarvoor gebruikte emmer is geen geijkte maat. Dit alles kan men coupeeren, door de melk op eene bascule te wegen. Er zijn tegenwoordig bascules, waarvan de brug is ingericht als melkbak, terwijl de bascule zelf op twee papiertjes het juiste gewicht aantee kent.
10. Is alle melk even zwaar per liter? Niet geheel; 't gemiddelde gewicht is 1.003 KG. per L. 't Is dus vrij gelijk, of men melk per L. of per K.G. verkoopt.
11. Naar aanleiding van eene vraag over 't wenschelijke van pasteuriseeren der melk, deelt

spr. 't een en ander mee over gortigheid (tuberculose) bij 't vee. Een onderzoek in Denemarken had eens tot uitkomst, dat 40 pct. der koeien lijdende was aan tuberculose. De ziekte is niet erfelijk, wel besmettelijk, vandaar, dat ze in den regel ontstaat in mond, keel, darmkanaal, door 't opgenomen voedsel alzoo. De ziekte kan ook op den mensch overgebracht worden, dan vooral, als de uier aangetast is. Wil men de gevolgen voorkomen, dan dient de melk, ook voor de kalveren, van af den eersten dag gekookt te worden. Hierdoor kan men zelfs van eene gortige koe gezonde nakomelingen verkrijgen. Door den room te pasteuriseeren, d. i. verhitten tot 72 a 73 gr. C., bereikt men nog een ander voordeel in 't najaar: de knollesmaak der boter verdwijnt.

12. Is 't raadzaam voor, eene boerderij, b.v. van een 40-tal koeien, eene handcentrifuge aan te schaffen? Indien men in den regel voor zijn boter le keur betaald krijgt, dan zou spr. zeggen geen centrif. aan te schaffen. Krijgt men geen goeden prijs, dan zou men 't kunnen probeeren. Door centrifugeeren krijgt men beter de boter uit de melk; de ondermelk bevat dan nog 0.1 a 0.2 pct. vet; door afroomen in aden 0.6 pct. Deze laatste ondermelk is echter beter voor de kalveren. Daarbij komt, dat een centrifuge een kapitaal van minstens f 300 vertegenwoordigt, zoodat, het een en het ander gerekend, het gebruik van eene centrif. voor één alleen weinig voordeel oplevert.

De berekening, welke spr. hierbij geeft, gaan we voorbij. Hiermee zijn de belangrijkste zaken besproken. Den spr. werd een woord van dank gebracht door den voorzitter van bovengenoemde afd., jhr. v. Beijma thoe Kingma, wat zeker meer dan verdiend was.

Ingezonden Veritas: Boterfabrieken.

Reeds in lang vervlogen tijden was ons land bekend om zijn uitvoer van boter en kaas en tot voor een kwart eeuw werd onze boter, ten minste die van een deel van ons land, in het buitenland als de beste geroemd en op de vreemde markten met den hoogsten prijs betaald. Nederland scheen wel het land van de boter te zijn. Maar “t kan verkeeren” en “stilstaan is achteruitgaan” zijn twee spreuken, die ook bij de boterbereiding waar zijn bevonden.

Het kleine Denemarken met eene bevolking van ongeveer half zoo groot als die van ons land levert tegenwoordig in Engeland meer dan de helft van alle daar ingevoerde boter. Hoe gauw kan toch alles veranderen.

Voor 1860 stond de zuivelbereiding in Denemarken op een lagen trap; ze werd op eene gebrekkige wijze uitgeoefend. Maar in genoemd jaar werden door de Regeering eenige knappe jonge lieden naar andere landen gezonden, waarvan het bekend was, dat er goede boter werd gemaakt, om daar met dit vak beter bekend te worden. Zij gingen naar Holstein, Zwitserland en Nederland en voerden, thuis gekomen, in wat zij hadden gezien en wat hun goed voor kwam. Maar bij dit navolgen bleef het niet: vele verbeteringen werden aangebracht en zoo leerde men in Denemarken uit evenveel melk meer en beter boter bereiden dan vroeger.

Daarbij zag men in, dat een productie in 't groot voordeelig moest zijn en richtte daarom boter- en kaasfabrieken op. Sinds dien tijd ging de boterfabrikatie in Denemarken snel vooruit en de landen, waar de Denen hunne eerste grondige kennis van de melk en hare verwerking hadden opgedaan, bleven op dezelfde hoogte staan en vertrouwden zeker, dat hun product niet te verbeteren viel, dat het volmaakt was. Spoedig zou men het verkeerde van deze berekening ondervinden.

De Friesche boter, langen tijd te Londen als de beste geroemd, werd geheel door de Deensche overvleugeld en nu was het blaadje gekeerd: de leermeesters van vroeger werden de leerlingen van heden. Door het hoofdbestuur van de *Friesche maatschappij van landbouw* en vee-teelt werd in 1878 eene commissie benoemd om eene reis te doen naar Denemarken en Zweden, daar de zuivelbereiding na te gaan en te onderzoeken, of het fabrikaat daar beter was dan in Friesland. De leden aanvaardden hunne benoeming, namen in Juni de reis aan, keken goed uit de oogen en gaven na hunne terugkomst een uitvoerig verslag van hunne bevinding. In dat verslag werden de punten opgenoemd, waarin de Deensche boterbereiding van de Friesche verschilde, de noodige verbeteringen dringend aangeraden, maar tegen het oprichten van zuivelfabrieken, zooals in Denemarken werden aangetroffen, had de commissie zooveel bezwaren, dat deze hier vooreerst wel eene onmogelijkheid schenen.

Toch bleek het al spoedig, dat die bezwaren niet te groot waren, want na niet te langen tijd verrees de eerste boterfabriek. Nu was het ijs gebroken en weldra volgden vele plaatsen, het eerst in Friesland en Groningen, dit voorbeeld. En nu men eerst de kat eens goed uit den boom heeft gekeken, nu men heeft gezien, dat de fabrieken gunstig werken, nu verrijzen deze in alle oorden des lands en ook Drenthe blijft gelukkig niet achter. Ook hier begrijpt men, dat boterfabrieken een eisch des tijds zijn en dat deze alleen ten waarborg strekken, dat boter bij ons een voornaam handelsartikel blijft.

De kennis van de melk en welke veranderingen zij ondergaat, heeft in onzen tijd eene hoogte

bereikt, waardoor men met zekerheid bij eene zorgvuldige behandeling uitmuntende boter mag verwachten. Die kennis is echter niet het eigendom van allen, en waar zij ontbreekt, daar hangt de kwaliteit van de boter voor een goed deel af van het toeval, zoodat men daar nooit volkomen zekerheid heeft voor een goed product.

Is dus eene grondige kennis eene eerste vereischte, toch is zij alleen nog niet voldoende. Om goede boter te maken moet men beschikken over de beste werktuigen, de doelmatigste gereedschappen. Voor den landbouwer, die een klein getal koeien heeft, is het aanschaffen daarvan zeer kostbaar en al kon en wilde hij zich die groote uitgaven veroorloven, dan was hij daarmee toch niet voor goed geholpen. De aandacht is nu eenmaal op de boterbereiding gevestigd en misschien wordt er morgen iets uitgevonden, dat de beste inrichting van heden overtreft.

Wil men dan de concurrentie volhouden, dan moeten de ingevoerde en gebruikte machines en gereedschappen vervangen worden door het nieuwe en betere; gebeurt dit niet, dan gaan anderen ons weer voor, krijgen hogere prijzen voor hunne waar en wij blijven met de onze zitten. Dien wedstrijd kan één persoon niet volhouden, maar alleen eene vereeniging van vakgenooten.

In eene fabriek, waar groote hoeveelheden melk worden verwerkt, kan men in de eerste plaats de leiding opdragen aan een persoon, die met alles, wat het vak aangaat, door en door bekend is, die zich daarmee alleen heeft bezig te houden en zorgen kan goed op de hoogte te blijven. Daarbij behoeven op eene fabriek, die in 't groot werkt, geene kosten te worden ontzien, om alles naar de beste eischen in te richten en de doelmatigste werktuigen aan te schaffen, waardoor men zekerheid krijgt voor een goed product, terwijl de kosten van inrichting spoedig uit de overwinst betaald zijn.

Al kon ook de veehouder, die de melk op zijne eigen boerderij verwerkt, over alles beschikken als in eene fabriek, dan nog heeft de fabriekmatige bewerking de voorkeur. Op de boerderij wordt betrekkelijk weinig boter gemaakt, en al is deze nu ook van uitstekende kwaliteit, al kan ze zich best met de fabrieksboter meten, dan nog kan men er slechts in enkele gevallen een prijs voor bedingen als aan de fabriek. Die weinige vaten van de boerderij afkomstig kunnen de markt niet regelen en men is in den regel gedwongen ze aan den een of anderen handelaar te verkoopen tegen een prijs die hem goeddunkt. Anders is het met de fabrieken.

Deze leveren veel boter, gelijk van uiterlijk en dit is het juist wat de groothandel vraagt: goede waar in massa en alles gelijk. Daardoor komt het, dat de fabrieksboter duurder wordt betaald dan de op de boerderij gemaakte. De veehouders dus, die hun belang begrijpen, moeten zich aaneensluiten, om voor gezamenlijke rekening eene fabriek op te richten. De melk moet niet geleverd worden aan een fabrikant, die natuurlijk werkt in zijn eigen belang, waardoor er gemakkelijk strijd tusschen beide partijen ontstaat. Hebben de veehouders een eigen fabriek, dan hebben allen, die melk leveren, er belang bij, dat de zaak goed gaat, en de winst, die anders in den zak van den fabrikant vloeyde, is nu het eigendom der aandeelhouders.

En allen, die melk leveren, behooren aandeelhouders te zijn, al hebben ze ook maar een enkele koe. Eene onderlinge fabriek heeft ook nog dit voordeel, dat men beter overtuigd is, dat de boter onvermengd en onvervalscht in handen der afnemers komt. Dit is eene zaak van belang, want nog steeds worden er in ons land gevonden, die de boter, ook fabrieksboter, vermengen met vet en deze waar dan onbeschaamd adverteeren als zuivere roomboter. Zoolang nu dit

mengsel binnen de grenzen van ons land blijft, kan 't nog niet zooveel kwaad, maar als zulk een product wordt uitgevoerd naar het buitenland, dan is het uit met onzen goeden naam, dan heeten wij gewetenlooze bedriegers; onze boter wordt geweigerd of met een kleinen prijs betaald en er zal heel wat tijd en moeite noodig zijn om onze waar weer als echt en goed te doen erkennen. Laat ons hiervoor waken. Zorgen wij voor een goed product, door onze melk te verwerken in onderlinge fabrieken en trachten wij steeds de zekerheid te hebben, dat onze boter zuiver en onvervalscht aan de markt komt.

Nog eene opmerking. In de meeste fabrieken ontvangen de melkleveranciers betaling naar het aantal liters of kilogrammen melk, die zij aanvoerden. Dit is eene groote onbillijkheid. In de fabriek is het slechts om het vet te doen en dit wordt dan ook in hoofdzaak van de melk afgescheiden en den eigenaars het andere teruggeven. Wie dus het meeste vet in zijne melk heeft, levert de meeste grondstof voor de boter en daarom moest hij ook den hoogsten prijs voor het geleverde ontvangen. Daarom is eene betaling naar het vetgehalte de eenige billijke weg en dit is ook in het belang van alle veehouders.

Zooals het nu gaat, zullen de meesten zich toeleggen op het verkrijgen van veel melk, onverschillig hoe arm deze is aan vet. Op deze wijze zal het gehalte aan vet bij onze koeien, dat toch al niet groot is, meer en meer achteruit gaan. Breekt men echter met deze wijze van betaling en bepaalt men de waarde der melk naar het vetgehalte, dan zullen de veehouders zich inspannen om rijker melk te leveren en eene verbetering van de koeien in dit opzicht zal het gevolg er van zijn.

Vebitas.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant 1896-08-12/13

GOMvL dl. uit verslag verg opheffen zuivelschool en plan voor Zuivelconsulent

Dinsdag 11 Augustus. Heden ochtend om 11 uur opende de voorzitter der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, de heer mr. P. II. A. Tydeman, de 157ste hoofdbestuursvergadering der Maatschappij, die aan de algemeene vergadering, welke heden middag een aanvang neemt, vooraf gaat.

De secretaris ging daarna de werkzaamheden na van de verschillende instellingen van de Maatschappij. Het aantal cursussen van de zuivelschool verminderde, waarschijnlijk een gevolg dat er gedurende het achtjarig bestaan reeds in alle afdeelingen cursussen gehouden zijn en allerwege groote en kleine zuivelfabrieken zijn verrezen. De zuivelleeraar voerde ruim 500 melkonderzoekingen uit.

Woensdag 12 Augustus. De heer jhr. Dommer van Poldersveld brengt daarop rapport uit namens de commissie voor de zuivelschool, tijdelijk vermeerderd met 3 leden, over de aanstelling van een inspecteur voor coöperatieve-boterfabrieken. Spreker begint met de geschiedenis te herinneren welke tot dit rapport heeft geleid. Cursussen zooals vooralsnog gedurende 7 jaren zijn gehouden zijn voornamelijk ten goede gekomen aan

den kleineren landbouwer en evenals in andere landen bleven die cursussen niet zonder succes. Er is nu echter een nieuw arbeidsveld geopend. In hoofdzaak kan de commissie zich daaromtrent vereenigen met het door den heer Van der Zijp daarover geuit gevoelen in een vorige hoofdbestuur vergadering en komt ten slotte tot de navolgende conclusie:

De Maatschappij stelde een zuivelconsulent aan, wiens werkkring door de commissie voor de zuivelschool, die permanent werkzaam blijft, wordt geregeld met in achtneming der volgende punten.

- 1) De consulent houdt zich in de eerste plaats bezig met het voortdurend nagaan van de toestanden op 't gebied der zuivelbereiding, speciaal binnen den kring der Maatschappij en met het bestudeeren van belangrijke kwesties van algemeenen aard, die zich daarbij aan hem voordoen.
- 2) Hij licht de veehoudere en verdere belanghebbenden voor, door openbare voordrachten over zaken, die met zuivelbereiding in min of meer nauw verband staan.
- 3) Hij geeft, volgens door de commissie te stellen regelen en voorwaarden, adviezen aan veehouders en inrichtingen voor fabriekmatige zuivelbereiding, waar die van hem ge vraagd wordt.
- 4) Hij houdt daar, wkar de commissie het noodig of wenschelijk acht, een cursus in de zuivelbereiding of een harer onderdeelen, voor zoover de noodige tijd daartoe kan gevonden worden.
- 5) Hij tracht het nemen van allerlei maatregelen, die in het belang der zuivelbereiding of der zuivelbereiders kunnen worden geacht, te bevorderen.

De heer dr. Prins uit de hoop dat de commissie het houden van cursussen niet zal laten varen. Die zijn niet te vervangen door adviezen of voordrachten. De rapporteur ziet weinig uitzicht op het verder geven van dergelijke cursussen door een aan te stellen consulent, wijl deze vermoedelijk veel werk zal hebben. De commissie stelt zich wel voor dat hij cursussen zal houden tot oefening van jongelieden om werkzaam te kunnen zijn in zuivelfabrieken. De vergadering vereenigt zich met de conclusien van de commissie.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant 1896-11-23

GOMvL dl. verslag verg. Zuivelschool en Zuivelconsulent.

De 158e vergadering van het hoofdbestuur der Geldersch-Overijsselsche Mij. van Landbouw, Donderdag te Arnhem in de Groote Societeit gehouden, werd door 28 afdeelingen bijgewoond.

Uit het verslag der zuivelschool over het achtste jaar bleek dat er maar drie cursussen (met 55 leerlingen) gegeven zijn: te Hattem, te Gendringen en te Kallenkote bij Steenwijk, terwijl de leeraar medewerkte tot de oprichting van twee coöperatieve boterfabrieken, een op de **Boekhorst** bij **Lochem** en een te **Dinxperlo**. Daar men het volgende jaar echter een zuivelconsulent zal benoemen, wiens werkkring geheel verschillend is van dien van zuivelleraar zullen waarschijnlijk de cursussen op de boerderijen tot de geschiedenis behooren, en werd de heer Claterbos door den voorzitter bedankt voor zijn ijverige bemoeiingen, waardoor de wijze van botermaken in het gebied der Maatschappij, zoo belangrijk verbeterd was geworden.

Daar dus de ambulante-zuivelschool ook opgeheven wordt, moet er een wijziging komen in de aanvragen om geldelijke steun van het rijk en van de provincie, waarover met de zuivelcommissie nader overleg gepleegd zal worden,

1897 – 7X

(1896) Gasselte, Gieterveen, Nijeveen, Noordsleen, Wachtum, Wapse, Wapserveen. (1898)

1898 – 7x

(1897) Balloo, Bovensmilde, Frederiksoord, Klateringe, Kloosterveen, Oosterhesselen en Witten. (1899)

Beilen: Onrust onder aandeelhouders/leveranciers na invoeren 'vetbetaling'

BEILEN, 11 Febr. Honderd mensen, honderd zinnen, zoo gaat het den boer ook. Toen voor eenigen tijd op algemeen verlangen aan de boterfabrieken alhier de maatregel werd ingevoerd om de melk naar het vetgehalte te betalen, was iedereen daarmee ingenomen. Doch nauwelijks is deze bepaling een week of zes in werking of er verheffen zich al weer stemmen tegen. De uitkomsten van het melkonderzoek vallen voor ieder niet even voordeelig uit en het gevolg is, dat de ontevreden, als zij kunnen, naar een ander fabriek gaan. Gelukkig hebben we hier vijf in de gemeente en is er nog al keus. Een enkele leverancier, die zich tot levering der melk verbonden had, is reeds gesommeerd zich daaraan te houden. Enkele boeren uit Holthe brengen hunne melk naar Wijster, waar nog naar litermaat wordt betaald. Het is voor de besturen der fabrieken een moeilijke zaak om vrede te houden met alle leveranciers.

Gemeente Vries is 'blij' met zijn 7 handkracht boterfabriekjes

VRIES, 19 Febr. Onze boeren verkneukelen zich van genoeg. De melk is op vier en een halven cent, d.w.z. de fabriek betaalt voor den eersten keer sedert haar bestaan 4½ cent voor den liter uit, terwijl de leveranciers bovendien de ondermelk terugkrijgen.

Voorzeker geen verandering in 't boerenbedrijf gedurende de laatste jaren, die den landbouwers in verscheidene dorpen en gehuchten van Drenthe meer ten zegen is geweest, dan die in de wijze van boterfabricatie. In onze omgeving is in dat opzicht een totale ommekeer gekomen binnen den tijd van twee jaren. Een zevental fabrieken werken alleen in deze gemeente met een zoodanig succes, dat ons nog nooit eene stem ter oore is gekomen, die spijt betuigde voor toetreding. En geen wonder. Immers, vooreerst heeft men vrij wat minder drukte thuis. Daardoor kan menig boerin, die vroeger een “groote” meid noodig had, het nu met een “aankomend” wicht af. Die vroeger eene aankomeling had, redt zich thans zonder hulp. De boer zelf wacht 's morgens niet op het karnpaard, om naar den akker te kunnen trekken. Van boter, die niet “groot” wil worden, hoort men niet meer. De kleine “drupjes” in den winter, vooral bij de kleinere veehouders, leveren nu evengoed een deugdzaam product. “Ruige boeren” moesten er vroeger “onderdoor” met hun boter, nu wordt, huns ondanks, uit hun melk zuivere boter bereid.

Met het geld, dat men inbeurt, kan men gaan waar men wil. De ruilhandel, die 't voordeeligst was voor den koopman, heeft opgehouden. Vreesde men in 't eerst nog voor moeilijkheden met het optrekken van 't “jonggoed”, daar blijkt geen sprake van te zijn. Bovendien spoort een edele wedijver aan, om alle zeilen bij te zetten.

't Mag van algemeen belang geacht worden, nog de volgende zaken in 't licht te stellen. In deze gemeente wordt enkel met handkracht gewerkt. Dit wordt door sommigen niet aangeprezen. O. a. heet het, dat men dan niet kan pasteuriseeren. Best. Maar voorloopig gaat het daar

uitstekend zonder. Immers, geven de stoomfabrieken in Drenthe meer? De kleinere niet, wel dikwijls een halven cent per liter minder. Stoom komt voor de kleine fabriekjes te duur. De tijden kunnen wel veranderen, doch voorloopig moet men toch toegeven, dat 0,5 cent per L. op duizend L. vijf gulden per dag, of f 1800 per jaar scheelt, waarmede men eene geheele fabriek, die ingericht is om 1000 L. te verwerken, in één jaar “vrij” heeft. De Vriezers zijn dan ook nog altoos den heer Van Weydom Claterbos dankbaar, dat hij hun indertijd geraden heeft, niet te gaan “stoomen”. Waar men nog van oprichtingsplannen zwanger gaat, kan men er ook zijn voordeel mee doen.

In de tweede plaats heeft de ervaring geleerd, dat men ook met kleine hoeveelheden met succes kan werken. De fabriekjes alhier, die 900 L. verwerken, geven vrijwel denzelfden prijs voor de melk als die, welke het dubbele omzetten. Meestal kan men met 600 L. wel beginnen. Door wedijver, door prikkel tot beter voederen, komt men gauw op 800 L.

Nog niet heeft men hier de wijze van betaling der melk voldoende onder de oogen gezien. In de geheele gemeente wordt per liter betaald, nergens naar gehalte. Nu is dit laatste in theorie buiten kijf toch eerlijker en dus beter. Niet één stem gaat er echter tot dusver voor op. Of, indien er over gesproken wordt, dan klinkt het: Alles gaat mooi, laten we toch niet meer willen dan 't goede! Het moet dan ook maar zoo blijven. Men moet ook niet alles uitcijferen. Dan kon men er ook nog wel toe komen, het bestuur te wille beloonen met geld en dat gaat niet. Zij worden met eere beloond, tenminste als er 4,5 cent uitbetaald wordt!

Ten slotte heeft men, doordien elk gehucht er zijn eigen fabriek op nahoudt, nooit onedele concurrentie, en krijgt men ook niet zoo gemakkelijk botsingen, wat in Drenthe, waar de najver tusschen verschillende gehuchten dikwijls groot is, zoo licht tot scheuring, of althans tot tegenwerking of hatelijkheden kan aanleiding geven, vooral als de melk geen 4,5 cent kost!

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1898-04-12

Landbouw en Veeteelt.

Elema: Voor de handkracht-boterfabrieken.

Met het warmere jaargetijde en de wisseling van stal en weide nadert ook weer de moeilijke tijd voor vele directeuren van handkracht-boterfabrieken. Met den besten wil van de wereld kan dan soms geen goede boter bereid worden en de klachten van sommige handelaren zijn in zulke gevallen zeer geschikt om het leven minder plezierig te maken. De goede verstandhouding tusschen den directeur en de bestuursleden wordt dikwijls onaangenaam verstoord.

Daar het mij onmogelijk is wegens mijne andere bezigheden, de boterfabrieken op verzoek van de besturen dier fabrieken tegelijk in korten tijd te bezoeken, acht ik het goed hier op een paar zaken te wijzen, waarop de directeuren mijns inziens meer gewicht behooren te leggen, dan tot nu toe in vele gevallen geschiedt.

In de eerste plaats wil ik op het feit wijzen, dat aan die fabrieken waar de melk op wagens soms van verafgelegen dorpen en gehuchten wordt aangevoerd, deze melkwagens slechts zeer zelden op veeren zijn en de bussen welke er op zijn geladen nooit door een eenvoudig zeil tegen de brandende zonnestralen beschut worden. Het is duidelijk dat, vooral wanneer betrekkelijk lang over eenen straatweg moet gereden worden, de melk door dit slechte vervoermiddel

zeer moet lijden.

Een zeer zwak punt in de zandstreken is gewoonlijk de zuiverheid der melk. In vele gevallen is ze sterk verontreinigd met mestdeelen. Zou het werkelijk onmogelijk zijn om daar eenige verbetering in te brengen ? Zouden er b.v. des zomers overwegende bezwaren bestaan tegen het melken buiten den stal? Alleen daardoor zou reeds, geloof ik, eene verbetering verkregen worden.

En laten we verder toch vooral letten op eene goede uitluchting van de melk. In sommige streken van Friesland o.a. gebruikt men daarvoor een bijzonder toestel waarover de melk in eene dunne laag wordt heengegoten. Dit moet gebeuren in een koel vertrek met zuivere lucht.

De melk krijgt daardoor niet alleen een veel zuiverder reuk en smaak, maar koelt tegelijk wat af.

En hoe ziet men het hier vaak gebeuren, behoudens natuurlijk ook vele goede uitzonderingen? Zoodra de koe uitgemolken is wordt de warme melk direct in de melkbus gestort totdat ze vol is, waarna het deksel er op gedaan wordt. En of het korter en of langeren tijd vóór het afhalen der bussen is, worden ze dan aan den weg gezet, ook wanneer de zon ook nog zoo fel schijnt. Hetzelfde is weer het geval met de teruggeleverde ondermelk. Ook deze blijft soms langen tijd in de zon staan. En dan klaagt men nog over spoedig zuur worden van de ondermelk, slechten reuk en smaak enz.! Zou zulks niet voor een groot deel ook toe te schrijven zijn aan de onoordeelkundige behandeling van de melk, vóórdát ze aan de fabriek komt?

Met de avondmelk is het gewoonlijk nog slechter gesteld. Ook deze wordt in vele gevallen direct in de bussen gedaan en het deksel er op gedaan. En zet men ze dan in een bak met putwater, dan meent men al wonderveel gedaan te hebben.

Laten we de avondmelk liever eerst in open vaten op eene frissche plaats laten uitluchten en uitdampen, na ze natuurlijk direct na het melken goed gezeefd te hebben. En laten we verder het water in den koelbak eens of bij zeer warm weder, nog eens ververschen. Dat is zeer noodzakelijk. Dit zijn alle dingen waarop de directeur in de eerste plaats streng moet toekijken en onverbiddelijk slechte melk — in welk opzicht dan ook — weigeren te ontvangen.

Maar zal hij dit kunnen doen, dan moet hij daarbij sterk gesteund worden door het bestuur, al gaat dit dan ook misschien vergezeld van ontevreden gezichten van sommige leveranciers. Ook wordt dikwijls de melk van pasgekalfde koeien te vroeg aan de fabriek geleverd waardoor ook al slechte eigenschappen bij de boter veroorzaakt kunnen worden.

Nog eens, men moet over 't algemeen de melk vóór dat ze op de fabriek aankomt, beter behandelen, vooral echter in warme dagen. Het is te veel van de fabrieken en van de bekwaamheden van den directeur geëischt om uit eene slechte grondstof een eerste kwaliteit product te bereiden.

Ook het water, dat in de fabriek bij de boterbereiding gebruikt wordt, kan in sommige gevallen de oorzaak van de minder goede kwaliteit van de boter zijn. In zulke gevallen is sterk aan te raden de boter met regenwater te wasschen. Eene groote fout, welke in vele handkrachtfabrieken begaan wordt, is verder, dat niet genoeg moeite wordt besteed aan directe afkoeling van den room, wanneer hij de centrifuge verlaat. In sommige gevallen bezit men nog geen afkoeler, en wanneer die er wel is, wordt de kraan van de koudwater-toevoerbuis dikwijls op een kiertje gezet om toch maar niet te veel koelwater te verbruiken. Want de pomp gaat dikwijls moeilijk of levert geen water genoeg ! In zulke gevallen, vooral in de handkrachtfabrie-

ken zonder ijshuis, is verbetering hiervan eene eerste vereischte. En wanneer men over voldoende koelwater van pl.m. 10 gr. C. kan beschikken en ook werkelijk gebruikt, dan heeft zulks zonder twijfel eenen goeden invloed op de boter, zoowel op de hoeveelheid als de kwaliteit.

Nu we toch eenmaal over de *boterfabrieken* spreken, wil ik nog het volgende vertellen naar aanleiding van een artikeltje in het *Weekblad voor Zuivelbereiding* no. 49, 1898. Zooals de directeuren der fabrieken weten, zijn de snaren of riemen der oorspronkelijke Gerbers acidbatgrometer zeer spoedig versleten. Ook de z.g. Excelsior-inrichting heeft hare bezwaren. De heer Nienhuis, directeur der Vordensche coöperatieve fabriek heeft de volgende eenvoudige inrichting bedacht. (Volgens het genoemde artikel.)

“Hij heeft een houten poelie of riemschijf laten vervaardigen met draaier. Hierop laat hij een riem ter breedte van 6 cM. loopen, die zich om de as of spil van de Gerber-centrifuge beweegt. Aangezien de poelie een diameter heeft van circa 25 cM. en de spil misschien van 1 cM., kan daardoor eene zeer groote snelheid worden verkregen. De poelie is op een meter afstand van de centrifuge aan den muur bevestigd. De resultaten, met deze eenvoudige verbetering verkregen, zijn inderdaad verrassend. Na een paar minuten draaiens, dat zeer licht in zijn werk gaat, is de afscheiding van vet volkomen. Van troebele tusschelaagjes enz. geen sprake meer. Bij proeven op ondermelk bleek ons overtuigend, hoe deze wijze van centrifugeeren der monsters de voorkeur verdient door de groote nauwkeurigheid der vetafscheiding. De heer van Weijdom Claterbos, die toevallig dezer dagen de fabriek bezocht, betuigde den heer Nienhuis zijne hooge ingenomenheid met deze eenvoudige en practische verbetering en sprak als zijne meening uit, dat weldra door en aantal van fabrieken het voorbeeld zou gevolgd worden.”

Hoogeveen, 7 April '98.

J. Elema.

(Vragen om inlichtingen, het landbouwbedrijf betreffende, te adresseeren aan J. Elema, Rijkslandbouwleeraar te Hoogeveen.)

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1898-05-09

Eenige zaken, waarop men moet letten bij het onderzoek van het vetgehalte der melk

Landbouw en Veeteelt.

Voor eenigen tijd sprak ik met een landbouwer, die reeds geruimen tijd nu en dan de melk van ieder zijner koeien afzonderlijk liet onderzoeken. De resultaten waren soms zoo verschillend, dat hij begon te twijfelen aan de waarde van de methode van het onderzoek met Gerbers acidbutgrometer. Bij ondervinding weet ik, dat er meer landbouwers zijn, welke geen vertrouwen stellen in het melkonderzoek, al is het dan ook dikwijls alleen uit vooroordeel tegen en onbekendheid met de zaak.

En toch, nu in het afgelopen jaar vele fabrieken in Drenthe overgegaan zijn tot het betalen der melk naar het vetgehalte, nu ook zonder twijfel langzamerhand door de landbouwers meer gelet zal worden op het vetgehalte van de melk van ieder zijner koeien afzonderlijk, is het noodig dat ieder landbouwer vertrouwen stelt in de methode waarop het vetgehalte aan de fa-

brieken onderzocht wordt, en deze methode, dit staat door vele wetenschappelijke onderzoeken en door de ondervinding in de praktijk onomstootelijk vast, kan voldoende zuivere resultaten geven. Het komt er echter maar op aan hoe en onder welke omstandigheden het onderzoek wordt uitgevoerd.

In de eerste plaats dient er dan op gelet te worden, dat het monster goed genomen wordt d.w.z. dat de melk, welke voor het onderzoek gebezigd wordt, werkelijk het gemiddelde van de geheele hoeveelheid melk is. Daarvoor moet de melk goed gemengd worden door eenige malen omstorten in een anderen emmer en omroeren van beneden naar boven.

Bij het beoordeelen van de melk van ééne koe dient op verschillende omstandigheden gelet te worden. Zooals we weten is de melk welke het eerst uit de uier gemolken wordt veel armer aan vet of boterbestanddeelen dan de later gemolken en deze weer armer dan de allerlaatste droppeltjes. De koe dient dus goed uitgemolken te worden, en vooral is dit noodig wanneer de resultaten van het onderzoek van de melk van dezelfde koe, maar op verschillende tijdstippen, met elkaar vergeleken zullen worden.

Is b.v. de koe bij de ééne gelegenheid door eenen vreemden melker niet volkomen uitgemolken en bij de volgende gelegenheid daarentegen wel, zoo zal men natuurlijk daardoor betrekkelijk groote verschillen krijgen welke niet aan de methode van het onderzoek mogen worden toegeschreven.

Daar de dieren zich aan de melker of melkster gewennen en dikwijls de melk minder goed laten schieten wanneer ze door een vreemde persoon gemolken worden, heerscht in sommige streken de goede gewoonte, dat ieder telkens zooveel mogelijk dezelfde koeien melkt. Ook moet men er om denken, dat de morgen- en avondmelk van dezelfde koe soms belangrijke verschillen in vetgehalte geeft.

Ik vind o. a. in een onderzoek de volgende resultaten opgeteekend: de morgenmelk 3.45 pct. vet en de avondmelk 4.04 pct., beide het gemiddelde van 16 onderzoeken. In andere gevallen werd gevonden, dat het vetgehalte van de avondmelk zelfs het dubbele kon zijn van dat van de morgenmelk. Vooral hiermede dient dus rekening gehouden te worden bij het constateren van melkvervalschingen.

Dat er belangrijke afwijkingen van het vetgehalte veroorzaakt kunnen worden door verandering van het voedsel, de weersgesteldheid, tochtigheid en ziekte van de koeien enz., is bekend. Heeft men bovengenoemde omstandigheden welke invloed op de resultaten kunnen uitoefenen zooveel mogelijk weggenomen of er tenminste rekening mee gehouden, zoo is het verkrijgen van vertrouwbare uitkomsten, welke ook geschikt zijn om er gevolgtrekkingen uit te maken omtrent invloed van het individu, de voeding enz., afhankelijk van de nauwkeurigheid waarmede en de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd.

De regelen, waaraan men zich bij het onderzoek heeft te houden, zijn in ieder leerboek over melkonderzoek of zuivelbereiding uitvoerig beschreven. Niet zelden ziet men echter in de praktijk, dat daarvan uit zucht tot gemakkelijkerheid of om eerder klaar te zijn meer of minder wordt afgeweken. Bij het onderzoek van de ondermelk wordt b.v. dikwijls nagelaten om na de eerste maal centrifugeeren het buisje nogmaals in warm water van de vereischte temperatuur te leggen en voor de tweede, eventueel derde maal in de centrifuge te plaatsen.

Deze en andere afwijkingen van de aangegeven methode zijn natuurlijk niet bevorderlijk voor het verkrijgen van vertrouwbare resultaten.

Ook bij het vullen van de pipetten dient zeer nauwkeurig te werk gegaan worden, vooral met het afmeten van de melk en de alcohol. Het sterk schudden van de melkmonsters in de flesch-

jes vóórdat de pipet er uit gevuld wordt is af te keuren wijl door het schudden veel lucht in den vorm van kleine belletjes in de melk verdeeld worden. Bij het vullen van de pipet zal daardoor een gedeelte van de ruimte door de luchtblaasjes ingenomen worden, zoodat we minder melk hebben dan vereischt wordt. Beter is den inhoud van het monsterfleschje in een kommetje uit te gieten en te roeren.

Bij het centrifugeeren moet de centrifuge eenen flinken en rustigen gang hebben. Ik geloof, dat dit punt in sommige handkrachtfabrieken nog wel wat te wenschen overlaat; dikwijls staat de centrifuge niet voldoende vast waardoor ze eene wankelende beweging krijgt. Ook sukkelt men dikwijls met het telkens breken van het touw waarmede bij het oude systeem de centrifuge wordt afgetrokken, waardoor de machine allicht niet het vereischte getal omwentelingen maakt.

In een vorig artikel heb ik op eene inrichting gewezen om dit te verhelpen.

Na de vetafscheiding moet de vetkolom op de hoogte van het oog gehouden en dan nauwkeurig afgelezen worden. Dat ten slotte voor het onderzoek altijd zuur en alcohol van de vereischte sterkte en zuiverheid gebruikt moet worden, spreekt van zelf. Niet altijd kan men daarop vertrouwen. Er komt b.v. soms alcohol in den handel voor, hetwelk niet chemisch zuiver is maar een weinig vet bevat; daardoor worden de uitkomsten natuurlijk te hoog. Voor het coöperatief aanschaffen van deze stoffen onder garantie van zuiverheid en goede samenstelling, zou zich b.v. de Drenthse Zuivelbond (DBvCZ) in de eerste plaats zeer nuttig kunnen maken.

In bovenstaande regelen heb ik eenige omstandigheden genoemd welke invloed kunnen uitoefenen op de meer of minder zuivere resultaten van het onderzoek op vetgehalte met de Gerbers acidbutygometer. Men ziet er uit, dat bij het onderzoek met de uiterste netheid en nauwkeurigheid gewerkt moet worden, maar dat dan deze uitkomsten ook voldoende nauwkeurig en bruikbaar zijn. Een zeer verblijdend feit is het, dat hoogstwaarschijnlijk binnen een niet al te langen tijd in onze provincie voor fabriekspersoneel de gelegenheid zal opengesteld worden tot het bijwonen van cursussen voor melkonderzoek.

Hoogeveen, 5 Mei '98.

J. Elema.

(Vragen om inlichtingen, het landbouwbedrijf betreffende, te
adresseeren aan J. Elema, Rijkslandbouwleeraar te Hoogeveen.)

Provinciale Drentsche en Asser Courant 1898-11-25

T. v.d. Ploeg lezing over behandeling van melk

KLOOSTERVEEN: – In de Maandagavond gehouden vergadering dor landbouwvereniging “Kloosterveen” hield de heer T. van der Ploeg voor een talrijk opgekomen publiek, waaronder verscheidene vrouwen, eene lezing over de behandeling van de melk.

Na een kort inleidend woord van den voorzitter, ving de heer van der Ploeg zijne zaakrijke en met veel belangstelling gevolgde rede aan met de mededeeling, dat de boterbereiding zeker wel een van de oudste takken van industrie in ons land is en waarmee de Nederlandsche boer langen tijd groote eer heeft ingelegd.

In de laatste jaren echter heeft onze boter het moeten afleggen tegen de Deensche; op de En-

gelsche markten konden wij niet meer de hoogste prijzen bedingen. Wat was hiervan de oorzaak?

Om dit te onderzoeken werden door de *Friesche Maatschappij van Landbouw* drie leden naar Denemarken afgevaardigd, om daar de boterbereiding te bestudeeren. Als hoofdoorzaken vonden deze heeren: ten eerste, betere behandeling van de melk en ten tweede, verwerking van deze melk in fabrieken.

In ons land werd er, een enkele niet te na gesproken, maar op los gekarnd. Of de melk de vereischte temperatuur bezat, werd niet onderzocht; wilde 't niet goed “botteren” dan deed men er een ketel heet water bij enz. Hierin kwam een groote verandering, toen de *Deensche methode* ook hier werd ingevoerd en dat die methode grooten bijval vindt bewijzen die honderden boterfabrieken, welke in den laatsten tijd in ons land zijn opgericht.³⁸ Is zoo'n coöperatieve boterfabriek in 't voordeel van den boer? Zeer zeker.

Als voorbeeld nam spreker de hier bestaande fabriek “Excelsior”. Aangenomen dat er 1100 L. per dag verwerkt en 300 dagen in het jaar geleverd wordt, dan zou deze hoeveelheid melk, wanneer ze door de boeren verwerkt werd, ongeveer 10.000 K.G. boter opleveren. Bij fabriekmatige bereiding mag men de opbrengst echter gerust $\frac{1}{5}$ hooger stellen, zoodat dit eene vermeerdering geeft van 2000 K.G. Deze 2000 K.G., tegen f 1 de K.G. berekend, geeft een voordeel van f 2000; maar, daar de prijs van de fabrieksboter ook gemiddeld wel $7\frac{1}{2}$ cent per K.G. hooger is dan de boerenboter, geeft dit een voordeel van f 750.

De totale meerdere opbrengst bedraagt dus f 2750; rekent men voor exploitatiekosten f 1270, dan blijft er nog altijd eene meerdere opbrengst van f 1480, zoodat de heer van der Ploeg tot de conclusie kwam, dat bij algemeene deelneming deze fabriek zeer goed rendeerden kan.

De Deensche methode is nu vrij algemeen in ons land ingevoerd en toch blijft de Deensche boter de kroon spannen boven de Hollandsche. De oorzaak hiervan ligt in de behandeling van de melk. Melk bestaat voor het grootste deel uit water; verder uit vet, waar het bij de boterfabrikatie eigenlijk om te doen is, waarom dan ook uitbetaling naar vetgehalte bij de fabrieken het billijkst is. Ook bevat zij eiwit of kaasstof, welke slechts van beteekenis is voor de kaasmakerijen, en melksuiker, welke zich omzet in melkzuur, maar waarvoor echter zooveel mogelijk moet gezorgd worden.

Nu zijn er van die uiterst kleine wezentjes (bacteriën), die bij de zuivelbereiding eene groote rol spelen en waarvan het zaak is te zorgen: 1. dat ze zoo weinig mogelijk in de melk voorkomen, 2. dat die, welke er toch in aanwezig zijn, zich niet verder ontwikkelen. Voor het eerste is noodig, dat alles, wat met de melk ook maar op eenigerlei wijze in aanraking komt, zoo zindelijk mogelijk zij; nooit mag de melker met vuile kleeven en ongewasschen onder de koe gaan.

Ook de koe zelve en voornamelijk de uier, alsmede de stal moeten zindelijk gehouden worden, daar melk, en vooral warme melk, gemakkelijk reukstoffen opneemt. Vandaar dan ook, dat men in den spurrie- en knollentijd een eigenaardigen reuk er aan kan bespeuren. Om te voorkomen, dat de bacteriën zich verder ontwikkelen, zette men de melk dadelijk na het melken op eene frissche plaats. Deze bacteriën toch verliezen hunne levenswerkzaamheid bij eene temperatuur van 8 a 10 graden (minimumtemperatuur) ; bij eene temperatuur van 35 a 40 gra-

³⁸ Opmerking: Onder de 'Deensche methode' verstaat men heden ten dagen de ontroming d.m.v. koeling, de zg. 'Schwartz methode', in Nederland besproken na een bezoek van de Friesche '[Commissie Pasma](#)' aan Denemarken in 1879. De hier bedoelde 'boterfabriekjes' (coöperatief en handkracht) ontroomden met behulp van een handcentrifuge! De 'Deensche methode' in deze tekst gaat dus over de gemeenschappelijke (coöperatieve) fabriekmatige, verwerking van de melk.

den ontwikkelen ze zich het levendigst (optimum-temperatuur), terwijl bij ongeveer 70 graden warmte (maximum-temperatuur) ook weer hunne levenswerkzaamheid ophoudt. Van deze laatste eigenschap maakt men gebruik bij het pasteuriseeren der melk; omdat dit echter op eene boerderij te omslachtig zou zijn, moet men hier, om verdere ontwikkeling van bacteriën tegen te gaan, de melk afkoelen tot 8 a 10 graden.

Voor al in den zomer moet men hieaan goed de hand houden en het water, dat tot afkoeling dient, telkens vernieuwen.

Wat het melkgereedschap betreft, het spreekt wel van zelf, dat dit uiterst zindelijk moet zijn; daarom zijn geëmailleerde emmers aan te bevelen boven houten, terwijl de bussen, waarin de melk naar de fabriek wordt vervoerd, goed met heet sodawater uitgewasschen, daarna met koud, schoon water omgespoeld en op eene koele plaats te drogen gelegd moeten worden. De gevulde bussen mogen zoo min mogelijk aan de zonnewarmte blootgesteld worden. Dit alles zijn oogenschijnlijk kleinigheden, maar juist op deze kleinigheden moet men letten, zal men boter kunnen bereiden, die aan de hoogst gestelde eischen voldoet.

Nadat nog een paar vragen, op het behandelde onderwerp betrekking hebbende, waren beantwoord, sloot de voorzitter, met een woord van dank aan den heer van der Ploeg voor de heldere en bevattelijke wijze, waarop de zaak door hem was uiteengezet, waarmee de aanwezigen door applaus hunne instemming te kennen gaven, deze vergadering.

1899 – 8X

[\(1898\)](#) Anderen, Balinge, Bronneger, Diever, Elp, Holthe, Orvelte en Zwiggelte. [\(1900\)](#)

1900 – 3X

[\(1899\)](#) Eemster, Hoogersmilde en Ruinerdijk. [\(1901\)](#)

1901 – 4X

[\(1900\)](#) Coevorden, Drouwen, Westdorp en Zuidbarge. [\(1902\)](#)

1902 – 1X

[\(1901\)](#) Valthermond [\(1903\)](#)

1903 – 6X

[\(1902\)](#) Amen, Odoorn, Peeloo, Ruinerwold (2X) en Sleen. [\(1904\)](#)

1904 – 2X

[\(1903\)](#) Anreep, Assen (Nijverheid) [\(1905\)](#)

1905 – 0X

[\(1904\)](#) geen [\(1906\)](#)

1906 – 0X

[\(1905\)](#) geen [\(1907\)](#)

Dalerveen CZ “De Hoop” op stoom

Dalerveen, 9 Oct. De boterfabriek “de Hoop”, vroeger gedreven door handkracht, werkt nu door stoom! De machinerie, geleverd door den heer **J. ten Horn te Veendam**, ziet er uiterlijk zeer netjes en solide uit, terwijl de constructie uitmunt door eenvoudigheid en doelmatigheid. De werking is o. i. zoo volmaakt mogelijk: ontroomen, karnen, kneden, 't geschiedt al door stoom!

In een uur tijds kan ongeveer 800 liter melk worden verwerkt, terwijl deze thans, naar verkiezing, kan gepasteuriseerd worden. Door middel van een stoompomp voert de machine zelf 't noodige water aan, zoowel voor eigen werkkraft, als tot afkoeling van de melk.

De directeur J. Ijpelaar heeft nu slechts één persoon noodig om de duizenden liters melk tot boter te verwerken, zoodat niet alleen eene belangrijke besparing van arbeidsloon verkregen wordt, maar ook meer boter, daar het ontroomen van de melk veel beter geschiedt dan vroeger. Hoewel de kosten voor de aanschaffing dezer machine nog al belangrijk zijn, zal men dus met méér voordeel kunnen werken, daar ook het fabrikaat nog beter is.

BIJLAGEN

Bijlage-1

Knipsels van elders

Deventer Dagblad 1887-11-19

Landbouw en Veeteelt.

Geld.-Overijs. Landb.-Maatsch.

(Slot.)

Het derde punt op den beschrijvingsbrief was: „de wenschelijkheid en mogelijkheid der oprichting van eene vakzuivelschool van wege deze maatschappij.” De Voorzitter licht dit punt uitvoerig toe. Hij leest het advies van de Landbouw-commissie aan de regeering voor. De regeering heeft zich met dat advies vereenigd, tengevolge waarvan voor eene zuivelschool in Friesland en eene boschbouwschool te Frederiksoord f 20,000 op de staatsbegrooting zijn uitgetrokken. Zijns inziens mag eene zuivelschool in Gelderland en Overijssel niet ontbreken. Hij vraagt, of zijn gevoelen wordt gedeeld, om eene eenvoudige praktische inrichting tot stand te brengen, waar de zuivelbereiding degelijk wordt onderwezen. Het is nu gebleken, dat men op hulp van den Staat kan rekenen.

Een levendige discussie werd over dit punt gevoerd. De heer C. W. Vrijland (Doesburg) stelt voor de onderwijzers aan lagere scholen, die de akte van landbouw hebben, te steunen, daar het zenden der kinderen naar een vakschool te duur wordt.

De heer H. M. Hartog (Barneveld) verneemt met genoegen het voorstel van den Voorzitter. Hij stelt voor, daar in deze rekening moet worden gehouden met locale belangen, een zuivelschool op wielen te laten maken, waarmede men van de eene plaats naar de andere kan rijden. In Engeland is deze methode met succes toegepast. Een boerderij, die bij eene zuivelschool noodig is, acht hij te duur voor de Maatschappij.

De heer Claterbos uit Kampen deelt mede, dat bij den Raad der gemeente Kampen een voorstel is gedaan tot oprichting van eene zuivelschool. Spr. wenscht, dat de Maatschappij zich in verbinding stelle met den Raad dier stad.

De Voorzitter antwoordt den heer Vrijland: men kan het eene doen en het andere niet nalaten: Elementair onderwijs paren aan vakonderwijs. De inrichtingen zullen hoogst eenvoudig worden; de meisjes kunnen bij boeren in huis gaan. Bovendien behoeft de cursus slechts kort te duren. Hij wijst er op, dat de Denen door hunne vakscholen no. 1 zijn geworden in de zuivelbereiding.

De heer van Diggelen uit Zwolle wenscht de zuivelschool te verbinden aan boerderijen, waar reeds nu op Deensche manier boter wordt bereid. Het plan van den heer Hartog vindt instemming bij den heer Dommer van Poldersveldt en den heer van der Mende (burgemeester van Bemmeloord). De heer Claterbos zou gaarne ziep, dat de Maatschappij den Raad van Kampen aanmoedigde, om een zuivelschool op te richten. De Voorzitter, hoeveel sympathie ook koesterende voor een school op Kampereiland, wenscht de zaak eerst te onderzoeken en te bespreken in de algemeene vergadering, waarop eenige heeren aanmerken, dat men het ijzer moet smeden, terwijl het heet is; wie weet, wat de Raad over 2 jaar nog wil, en daarenboven is in 1889 de huur der boerderijen op het Kampereiland verstreken. De Voorzitter heeft er niets tegen aan den Raad der gemeente Kampen mede te deelen, dat de oprichting der school de Maatschappij hoogst aangenaam zal zijn en dat die oprichting zal worden gesteund. De Maatschappij heeft echter geen geld genoeg, om subsidie te kunnen beloven. Wel kan zij de zaak in gang brengen. De heer Dommer merkt op, dat er gelden vrij komen, als de reorganisatie van het landbouwonderwijs doorgaat, en anders moeten de financiën der Maatschappij versterkt worden. De heer Hartog wil Kampen niet financieel steunen, daarvoor kan men aankloppen bij Prov. Staten. Een school is zoo duur niet, maar de boerderij. De Voorzitter merkt op, dat Kampen toch moet wachten tot '89, daar op de begrooting '88 geen gelden zijn uitgetrokken; hij stelt daarom voor, dat eene commissie de zaak zal voorbereiden en zich met eenige gemeentebesturen, ook met Kampen, in betrekking zal stellen. Het advies der commissie kan behandeld worden in de volgende algemeene vergadering. Verder, om aan de Raad van Kampen een bewijs van sympathie te geven met het plan. Dit voorstel werd aangenomen en de benoeming der commissie overgelaten aan het Dag. Bestuur. Punt 4 werd niet besproken.

De heer J. J. van Weijdom Claterbos te Kampen heeft, naar de Z. C. verneemt, zijne benoeming tot leeraar in de zuivelbereiding voor de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw aangenomen. Vermoedelijk zal nu reeds in April op eene boerderij bij Kampen met den cursus in het zuivelonderwijs een aanvang gemaakt worden.

Landbouw en Veeteelt.

Men schrijft uit Arnhem:

De voordrachten van rondreizende leeraars zullen in den a. s. winter in Gelderland, dank zij de subsidie van rijk en provincie, weer geregeld plaats hebben. Tot heden waren de afdeelingen steeds vrij in hare keus. Thans is echter door het hoofdbestuur bepaald, dat in het a. s. seizoen in alle afdeelingen als spreker zal optreden de heer J. J. van Weijdom Claterbos, uit Kampen, leeraar van de ambulante vakzuivel school der Maatschappij.

De leeraar heeft thans eene circulaire aan de afdeelingen gezonden, waarin hij er op wijst, dat het verkieslijkst is, de voordracht voor zuivelbereiding te houden op die plaatsen, waar de boerinnen (want hoofdzakelijk geldt het haar) iets over het botermaken willen vernemen.

TWELLO, 18 Oct. Sedert eenigen tijd wordt, zooals men weet, van wege de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw-onderwijs gegeven in de zuivelbereiding. In de maand Augustus jl. te Leren, in September te Barneveld en thans te Vorden. Als leeraar is door de maatschappij aangesteld de heer J. J. van Weijdom Claterbos uit Kampen. Door de Maatschappij is een commissie benoemd, die alles, wat op dit onderwijs betrekking heeft, regelt, en door haar wordt ook de overeenkomst gesloten met een der boeren uit de Afdeeling, waar gedurende een maand onderwijs zal gegeven worden. De boer ontvangt dus een billijke vergoeding. De heer Claterbos beheert en bewerkt de geheele melkerij gedurende die maand; alleen het melken moet de boer laten doen, de overige werkzaamheden worden door den leeraar en de leerlingen verricht. Dit gedeelte van het onderwijs, het praktische, is zeker het belangrijkste, omdat de meisjes, bij het verwerven van de noodige handigheid, dan tevens opmerkzaam worden gemaakt op het hoe

en, waarom harer handelingen. Natuurlijk kunnen de leerlingen de praktische lessen slechts bij beurten bijwonen, daar een vijftiental meisjes, zooals te Vorden de lessen volgen, elkander in den weg zouden loopen. De mondelinge voordrachten en de hoogst noodzakelijke besprekingen van alles, wat de zuivelbereiding betreft, worden 's morgens van 9-11 uur door al de meisjes bijgewoond. Mochten velen onzer boeren te Vorden eens een kijkjegaan nemen, opdat het volgende jaar, te beginnen met Maart, zoo hier als elders, waar deze lessen zullen gegeven worden, dat onderwijs vele leerlingen en bezoekers krijge. De heer Van Weijdom Claterbos houdt dezen winter in iedere afdeeling der Maatschappij eene lezing over zuivelbereiding; ieder zal daar in de gelegenheid zijn, kennis met hem te maken, en zich dan tevens door vragen, beter dan door dit korte bericht, op de hoogte kunnen stellen, of men dat onderwijs in zijne afdeeling zou verlangen.

— Door de arr. rechtbank te Zwolle is gisteren uitspraak gedaan in zake den heer Lion Cohen, boterhandelaar, wonende te Haarlem, handelende aldaar onder de firma Cohen & v. d. Laan, eischer; contra 1° den heer J. J. van Weydom Claterbos, directeur der Kamper melkinrichting;

De Gelderlander 1889-11-06

Uit het verslag over de vakzuivelscholen der Geldersch-Overijsselsche maatschappij van Landbouw, uitgebracht door de commissie der vakzuivelscholen, de heeren G. J. Dommer van Poldersveldt, H. M. Hartog en M. Holtland Jr., blijkt, dat de cursus te Laren uitstekend goed is geslaagd en die te Barneveld mede voldoende resultaten heeft gehad. Zij werd gehouden op de boerderij Harselaar bij den heer C. J. Schimmel te Barneveld, daartoe zonder eenige vergoeding beschikbaar gesteld. Door 17 vrouwelijke en een mannelijken leerling werden de lessen geregeld en trouw gevolgd, terwijl zeer veel belangstellenden gebruik maakten van de gelegenheid om de inrichting te bezien.

Na vertrek uit Barneveld begaf de heer Van Weydom Claterbos zich naar Vorden, waar den 30. September op de boerderij van Eijerkamp de school in orde werd gebracht. Den 4. Oct. begonnen de lessen met 15 vrouwelijke leerlingen.

De commissie was zeer voldaan over de voorloopig verkregen resultaten.

De Gelderlander 1890-06-26

De cursus in zuivelbereiding, welke van 15 Juni tot 15 Juli namens de Geldersch-Overijsselsche Maatsch. van Landbouw te Kerbeek gehouden wordt door den Heer J. J. van Weydom Claterbos, wordt geregeld door 25 meisjes bijgewoond.

De Gelderlander 1891-04-03

VARSEVELD, 1 April. Van wege de afdeeling Oude IJssel, onderafdeeling Torborg-Silvolde van de Geldersch-Overijsselsche maatschappij van landbouw, zal van 15 April tot 15 Mei op de boerderij Klein Ottel in de Silvoldsche buurt een cursus in de zuivelbereiding worden gegeven, onder leiding van den heer J. J. van Weydom Claterbos, leeraar aan de vak-zuivelschool te Kampen. Dat zoo'n cursus zeer gewenscht is, valt niet te betwijfelen, vooral nu er zich commissiën vormen, om voor die beter bereide boter hogere prijzen aan de landbouwers te verzekeren.

De gelderlander 1892-07-24

Te Bommel is geopend de cursus in zuivelbereiding, te geven door den heer J. van Weydom Claterbos. Een 45 tal leerlingen zal dezen cursus volgen. Het bestuur der afd. Over-Betuwe der Geld. O. M. van Landbouw was bij de opening tegenwoordig.

Zierikzeesche Nieuwsbode 22-12-1892

Bij de opening van De Duif in Nieuwerkerk, verteld de voorzitter tegen de twijfelaars dat ze de Veldpost (?) nr. 95 nog maar eens goed moeten lezen, daarin schrijft de heer v Weijdom Claterbos: Het is bewezen dat men, gesteund door de nieuwste uitvindingen (separator, karn-toestellen enz.) per 100 Liter of 8 emmers 1 pond boter *meer* verkrijgt dan bij eigenbereiding, terwijl hare marktwaarde ook nog stijgt. Leveren dus onze 60 leden maar 1.000.000 Liter melk, wat niet te hoog geschat is, dan bedraagt die meer-opbrengst, wijl wij 10.000 keer 100 Liter ontvangen, ook 10.000 pond boter à f 0,60 = f 6000; trekt men daar nu 3400 gulden voor het ophalen der melk af, dan blijft er 2600 gulden voor personeel en interest over.

De Gelderlander 1893-12-31

* GROESBEEK, 30 Dec. De Heer J. J. van Weijdom Claterbos zal a. s. Woensdag des namiddags om 1 uur ten huize van den Heer Manders alhier een landbouwlezing houden over coöperative zuivelbereiding of fabriekjes in het klein.

De gelderlander 1892-07-24

Te Bommel is geopend de cursus in zuivelbereiding, te geven door den heer J. van Weydom Claterbos. Een 45 tal leerlingen zal dezen cursus volgen. Het bestuur der afd. Over-Betuwe der Geld. O. M. van Landbouw was bij de opening tegenwoordig.

Een nieuwe melkkarn!

De heer J. van Weijdom Claterbos heeft te Barneveld voor ruim 20 belangstellenden, waardoor enkele vrouwen en meisjes, eenige aanschouwelijke proeven gegeven met de „Dise Churn,” een melkkarn van Engelsch fabrikaat, waarmede men, volgens den heer Claterbos, in Engeland binnen 5 minuten boter kan verkrijgen. Hoewel het hier niet zoo vlug ging, slaagde de proef uitstekend en verkreeg men van 8 liter room een goede hoeveelheid prachtige boter. De behandeling en inrichting van deze karn, welke, slechts f 30 kost, is zeer eenvoudig.

De Gelderlander 1893-12-31

* GROESBEEK, 30 Dec. De Heer J. J. van Weijdom Claterbos zal a. s. Woensdag des namiddags om 1 uur ten huize van den Heer Manders alhier een landbouwlezing houden over coöperative zuivelbereiding of fabriekjes in het klein.

Zuivelbereiding.

Vanwege de *Maatschappij tot Bevordering van Landbouw en Veeteelt in Zeeland*, hield de heer J. J. van Weidom Claterbos, zuivelconsulent der *Geldersche en Overijselsche Maatschappij van Landbouw*, in het lokaal van de heer de Keizer te Cortgene een voordracht over Zuivelbereiding.

Het speet spreker ten zeerste, dat geen vrouwen waren opgekomen, die toch zo dringend waren uitgenodigd, terwijl het wel door alle opgekomenen - betreurd zal worden, dat zo weinig personen (ik denk 12 á 15) aanwezig waren om te luisteren naar de werkelijk boeiende improvisatie

Z.Ed. begon met mij te vragen om met niet in alle details zijn rede te publiceren, anders had men kans dat bij een volgenden keer de vrouwen konden zeggen: „*Wat die meneer spreekt, lezen we toch in de krant*”.

Spreker begon dan met de vraag te beantwoorden, wat is melk? Waaruit bestaat melk? Melk bestaat uit water, boter, kaas en suiker. Op eenvoudige, duidelijke manier begon hij aan te geven hoe men melken moest en hoe dat nu dikwijls geschiedde; hij gaf aan dat de melker door het niet goed zitten onder de koe, dikwijls last met de koe had, wat enkel daardoor kwam; ook sprak hij van het wenselijke om de uien te reinigen en wees ook op het voordeel dat er in ligt om de koe goed uit te melken, want „*de laatste drop is de boterknop*”. Hij deelde mee hoeveel boter er zit in de laatste melk en hoeveel in de eerste, wat een verbazend verschil is.

Wanneer een boerin een meid huurt, vraagt ze doorgaans enkel of ze melken kan, en enkel het „*ja*” van de meid is genoeg; dit is verkeerd, zeer verkeerd, zelf moet men weten of er goed gemolken wordt en er aan denken, dat de laatste droppels de beste zijn en dat die bij velen, in plaats in de emmer te komen, in de uier blijven zitten.

Z.Ed. sprak vervolgens over het bewaren der melk in de kelders en wees aan, wanneer men de kelder gesloten en wanneer men ze open kan zetten. Ook gaf spreker zijne afkeuring te kennen over het verzuren der melk, *aanzuren* is verreweg ‘t beste.

Nog sprak Z.Ed. over de slechten vorm der karnen en over het karnen zelf en tevens over het afhaken der boter van de karn; duidelijk gaf hij aan hoe op goedkope wijze men belangrijk meer boter men verkrijgen kan.

Alle aanwezigen hingen als ‘t ware aan sprekers lippen en de heer v.d. Linde, voorzitter der afd. N.-Beveland, was zeker de tolk van allen, toen hij spreker een hartelijk „*tot weerziens*” toeriep.

Na afloop der voordracht werd naderbij geschoven en keudelde men nog een uurtje over hetzelfde onderwerp, waarbij de heer Claterbos nog verschillende vragen, die men deed, beantwoordde, terwijl hij nog in enige minuten aantoonde hoeveel vetgehalte de melk bevatte, waarvan door hem een weinig was gevraagd ter onderzoek. Ook werd nog de al- of niet-wenselijkheid der oprichting van een zuivelfabriek besproken.

Die oprichting zou spoediger plaats hebben wanneer er hier op ‘t eiland op de hofsteden geen

twee ministers van financiën waren; de vrouwtjes zouden door hun echtgenoten te veel in de kaart gekeken worden wanneer men wist wat de melk opbracht en dus min of meer een rekening worden kon hoeveel 't huishouden kost.

Ten slotte werd door de heer Claterbos aangetoond, hoeveel liters melk men in een fabriek dagelijks te verwerken moest hebben om met voordeel daarvoor stoomkracht aan te wenden enz.

Ik eindig mijn verslag met de wens (die zeker alle aanwezigen zullen delen), dat de heer Claterbos spoedig een tweede lezing zal houden voor een volle zaal, waarin de meest belanghebbers (de boerinnen) sterk vertegenwoordigd mogen zijn.

De Gelderlander 1894-12-16

— 14 Dec. Gisterenavond hadden wij het voorrecht ten herberge van Offermans in ons midden te hebben den heer Van Weijdom Claterbos, die eene lezing hield over de boterbereiding. Zijne duidelijke en leerrijke voordracht, bijgewoond door ruim honderd personen, waaronder ettelijke boerinnen, werd met graagte aanhoord en met belangstelling gevolgd.

Mogen zijne fingerwijzingen niet in den wind gestrooid, maar steeds toegepast worden, dan zullen de voordeelen spoedig merkbaar zijn; wellicht besluit men dan tot onderlinge oprichting van een **boterfabriek**.

Lezing gehouden in Alphen a/d Maas

OLST, 9 Jan. Van wege de Afd. Deventer en omstreken van de Geldersch-Overijselschelandbouw-maatschappij hield gisteren avond de heer Weijdom Claterbos alhier een landbouwlezing. Hij behandelde voeding en melkgebrek. Op duidelijke wijze werden verschillende zaken, welke voor den boer van het hoogste belang zijn, uiteen gezet. Hij noemde de eischen welke aan een goede melkkoe gesteld mogen worden; haar kenmerken, en wat zeker niet minder van belang is: de wijze waarop goede melkkoeien te verkrijgen zijn. De boer moet meer acht geven op zijn melkvee; hij moet bijv. de melk der verschillende koeien geregeld meten en daarvan aantekening houden, om zoo tot zekerheid te komen welke het zijn, die de meeste melk geven. Hij moet geregeld het vetgehalte der melk onderzoeken. Van het vetgehalte hangt de hoeveelheid boter af. Van sommige koeien is 14 L. melk voldoende voor één pond boter; van andere is wel 20 L., wel 25 L. noodig voor één pond boter. De spreker deed na de lezing met een eenvoudig werktuig een paar proeven om het vetgehalte te bepalen, wat tot zeer verrassende uitkomsten leidde. Iedere boerin kan met zoo'n werktuig gemakkelijk nagaan hoeveel pond boter van hare 100 L. melk moet komen. Zij kan dan ook te weten

komen of al de boter wel door het karnen er uitgehaald wordt. Een roommeter is geheel onvoldoende.

De melk is afhankelijk van de koe en van het voedsel; geen algemeene regel is daarvoor te stellen; iedere boer moet zelf proeven nemen en daarvan aantekening houden; dat is zijn grootste voordeel. Menige nuttige wenk werd nog gegeven omtrent de voeding, het melken en het karnen. Het was voor de boeren een leerzame avond en de aanwezigen, een 30-tal, waren zeer met het gehoorde ingenomen; velen gaven den wensch te kennen, er gaarne meer van te willen weten. Sommigen wenschten dat de heer Claterbos hier een cursus gaf in het bereiden van boter, zooals hij dat op zooveel plaatsen met veel succes reeds gedaan heeft. Toen daarop de heer Schuiling het woord vroeg en, na den heer Claterbos een woord van dank te hebben toegesproken, voorstelde om binnenkort opnieuw bijeen te komen en de zaak nader te bespreken, werd daartoe eenstemmig besloten. Die bijeenkomst nu zal gehouden worden op Maandag, 14 Jan., 's avonds om 6 uur, bij Kamp-huis in het Stationskoffiehuis. Daar zal dan besproken worden de wenschelijkheid van het oprichten van een landbouwvereniging en van een cursus in het boterbereiden.

* LENT, 18 Dec. In het café van den heer Wil-denbeest alhier werd gisteren-avond door den land-bouwleeraar Van Weydom Claterbos de aangekon-digde lezing gehouden.

Spreeker had het plan gemaakt slechts enkele grepen te doen, die het meest van nut konden zijn, en begon zijn lezing met Poot's bekend versje:

Hoe genoeglijk rolt het leven
Des gerusten landmans heen,
Die zijn zalig lot, hoe klein,
Voor geen Koningskroon zou geven, enz.

Na genomen informatie hier en daar op boerderijen krijgt spr. ten antwoord:

„Hooi en stroo hebben we genoeg,” maar overigens niets dan klangliederen, en stelt nu de vraag: doen we wel wat we kunnen doen? Wat is uwe beste koe? en welke is uwe beste boterkoe?

Bij een onderzoek te Goes is spreker gebleken, dat koeien 2 à 300 liter melk per jaar geven. Hij dringt er vooral op aan, door het aanschaffen van goed vee en veredeling van hetzelfde naar een goed resultaat te trachten. Hij raadt aan emmers aan te schaffen, waarin tegen den wand een maat geplaatst is om de hoeveelheid telkens te kunnen zien. Spr. beschouwt die koeien niet voor de beste, die slechts voor een tijd veel melk geven, maar is meer gesteld op regel. Hij constateerde tevens, dat men uit 14 liter melk evengoed 1 $\frac{1}{2}$ boter kan bekomen als uit die van een andere, die 25 liter in 't zelfde tijd-vak gaf. Spreker had toestellen medegebracht tot het onderzoeken der melk, benevens het daarin aanwezige boter- en kausgehalte. Hij nam daar proeven mede ten aanschouwe van het vrij talrijk publiek, en wees er vervolgens op, dat de soort van koe No. 1 is, en het voer No. 2.

Het melken kwam toen aan de beurt. Vooral in de Noordelijke provinciën van ons land wordt ge-molken met vlugge hand.

Goed doormelken is hoofdzak, waardoor het dier aan geen verveling is blootgesteld, welke door de Geldersche meisjes met hare babbelsucht nog al eens bevorderd wordt.

Om den knollensmaak bij de melk te voorkomen geeft spr. den raad 's morgens eerst te voeren en dan te melken, en het vee dagelijks een hoeveelheid tarwezemelen toe te dienen.

Vooraf beveelt spr. zuidelijkheid aan en voegter aan toe dat het noodig is de melk (na het melken) zoo vlug mogelijk uit den stal te verwijderen, om van de stallucht bevrijd te zijn. Hij prijst de zeefsten met de doorlating in den opstaanden rand. Onrein-heden blijven dan in 't middengedeelte liggen.

De kelders moeten zooveel mogelijk op 't Noorden gemaakt en de ramen des nachts geopend en over dag afgesloten worden om een geregelde temperatuur te verkrijgen, waarbij een thermometer aanbevolen wordt. Vooral mag men geen artikelen in den kelder brengen die van nadeeligen invloed kunnen zijn op de melk, als: eetwaren, spek enz.

Spr. heeft zelfs ergens in een kelder een vat petroleum gevonden. Daardoor was het onmogelijk goede boter te verkrijgen.

Ook wordt aanbevolen directe afkoeling der melk, door dezelfde in koud water te plaatsen, waardoor (in den zomer vooral) de boter de gewenschte hard-heid zal verkrijgen.

Voor verdikking der melk is noodig 1 liter karnemelk op 40 liter zoete room, in een metalen bus, in warm water geplaatst, tot dat de thermo-meter 16 à 17 graden aangeeft.

Het model der karn doet niets ter zake, als de grondstof maar goed behandeld is.

Voor het afroomen der melk komt in aanmerking een paardenharen lepel, bij wijze van vergiet die terens zeer geschikt is bij de boterbereiding.

Voor het maken van kaus moet de melk tot op 32 graden worden verwarmd, hetwelk de fabrikage zeer zal vergemakkelijken.

Kortom, veel werd in 't breede uiteengezet en den hoorders gelegenheid gegeven tot bespreking, na de lezing.

De voorzitter van de Maatschappij van Landbouw (afdeeling Bemmelen) had 3 dames medegebracht die constateerden, dat de door den heer Claterbos ge-given lessen uitstekende resultaten hebben opge-leverd.

Na eenige discussiën wordt de vergadering onder applaus gesloten.

Deventer Dagblad 1896-03-16

— Vanwege het Genootschap van Land-bouw- en Kruidkunde in de provincie Utrecht is aan de Grebbe tusschen Wa-geningen en Rhenen een cursus in zuivel-bereiding geopend door den heer J. van Weydom Claterbos, zuivelconsulent der Geld. Overijs. Mij. van Landbouw. De lessen worden gegeven ten huize van jhr. Schimmelpenninck, burgemeester van Rhe-nen.

Bij de opening namen 25 meisjes en vrouwen aan den cursus deel.

's-Heer Arendskerke. Gisteren werd alhier door den heer J. J. van Weidom Claterbos, zuivelconsulent, zijne geannonceerde voordracht gehouden. In aanmerking genomen het ongunstige weer en ook dat wij hier in de buurt eene boterfabriek hebben, waarvan de groote boeren aandeelhouders zijn, dus zelf geen boter maken, terwijl de kleine melkveehouders meest hun melk bij de maat verkoopen, was toch de opkomst bevredigend, zoowel van vrouwen en meisjes als van mannen. Het opwekkend woord van den voorzitter van de afdeling »Heinkensand", den heer E. van den Bosch, had blijkbaar goed gewerkt.

De heldere voordracht werd door de aanwezigen aandachtig gevolgd; door sommigen werden zelfs nu en dan aantekeningen gedaan, zoo dat het vermoeden gewettigd is, dat men zal trachten van het gehoorde door proeven profijt te trekken.

— Zondagmiddag hield te Schoondijke in de herberg bij J. J. Hooitsen de heer J. J. van Weijdom Claterbos uit Nijmegen eene bespreking over het maken van boter.

De opkomst was niet bijzonder groot, slechts een vijftigtal personen, waaronder tien vrouwen.

Spreker begon met er op te wijzen dat in 't algemeen de landbouwers niet weten, welke koeien de meeste en beste melk geven en dit is in de eerste plaats noodig om daarvan aan te fokken en de slechte koeien op te ruimen; hij besprak daarna op uitvoerige wijze de eigenschappen van de melk; het melken, waarbij hij ten sterkste aanraade dat de boerinnen toch goed zouden toezien op het melken, dat dit goed gedaan wordt en de koeien flink leeggehaald worden.

Over de bewaarplaatsen der melk en vooral de kelders werd verder gesproken en er op gewezen, hoe slecht het voor de melk is om eetwaren in de kelders tevens te bewaren, omreden dat melk lucht opneemt. Hij ontraadde

ten sterkste het gebruik van houten emmers of vaten voor het bewaren van de melk; daar die daarin niet op behoorlijke temperatuur kon gebracht worden; maar beval metalen emmers of bussen aan.

Warm water in den karn; zooals nog bijna overal gedaan wordt, noemde spreker zeer nadeelig voor de kwaliteit van de boter; om de melk op temperatuur te brengen zette men de metalen voorwerpen in koud of warm water en alles moet alleen met den thermometer nagegaan worden.

De slotsom van de redeneering des heeren Weijdom Claterbos was: gebruikt vooral zindelijk gereedschap en gaat steeds te werk met thermometer en ge zult steeds goede boter hebben. Met een enkel woord beval hij aan het oprichten van onderlinge boterfabrieken met handkracht en niet met stoom, waarvan hij geen voorstander is.

De Gelderlander 1898-01-05

In Maas en Waal bestaan elf handkrachtboterfabriekjes en nu zal door den zuivelconsulent, den heer Claterbos, voor de directeuren en het personeel, aan die fabriekjes verbonden, eens per week een cursus in de boterbereiding worden geopend. Ze zal te Leeuwen, als het centrum zijnde, gegeven worden en er zijn 29 deelnemers. Het pleit wel voor den lust om te leeren en vooruit te willen, als men bedenkt, dat de verst afwonenden 2 uur heen en 2 uur terug moeten loopen om den cursus te bezoeken.

»T. Crt.»

Bijlage-03

Nieuwe Veendamsche Courant 1901-04-16

BORGER-1 – 14 April. Voor ruim 7 jaar werd door den heer Claterbos (zuivelconsulent) in het logement van H. Meursing te Buinen, gem. Borger, een lezing of voordracht gehouden over boterbereiding. Spreker besprak onder meer de boterbereiding in het zuiden van ons land, met name Limburg en Noordbrabant, waar de melk op Deensche wijze in fabrieken met handkracht ontroomd en tot boter bereid werd. Het eigenaardige van fabrieken met handkracht is, zei spreker, dat de kleine even goede, ja beter resultaten opleverden dan de groote door stoom gedrevene.

In plaatsen, waar per dag 800 L. melk verwerkt werd, stichtte men niet één groote, maar twee kleine fabrieken. Ook met het oog op de ondermelk, die dan geen gevaar liep om op de terugreis zuur te worden, en dus als veevoeder grootere waarde heeft dan de ondermelk van grootere fabrieken, die door den grooteren afstand dikwijls onbruikbaar is, waren kleinere fabrieken te verkiezen, waar de melk slechts een kleinen of korten afstand vervoerd behoeft te worden.

Opgewekt door het woord van den heer Claterbos, werden te Borger en later ook te Buinen en meer andere plaatsen pogingen aangewend om een zuivelfabriek met handkracht op te richten. In Borger gelukte dit met behulp der omliggende gehuchten, zoodat indertijd de fabriek te Borger medewerkte voor de gehuchten Ees, Westdorp, Drouwen en Bronneger. Verscheidene landbouwers wilden eerst noode tot de fabriek toetreden, maar toen de voordeelen der zuivelbereiding der fabrieken ondervonden werden, traden langzamerhand meer melkleveranciers aan de fabriek toe en begon ook langzamerhand het woord van den heer Claterbos: „een kleine fabriek levert evenveel, ja meer voordeel dan een groote,” bij de melkleveranciers ingang te vinden. En zoo werd eerst in Bronneger een eigen fabriek opgericht. Toen dit goed ging, heeft Drouwen ook een fabriek gebouwd en heeft gisteravond ook Westdorp zich van Borger losgemaakt, om, evenals beide genoemde gehuchten, een eigen fabriek op te richten.

BORGER-2 – In eene vergadering van aandeelhouders van de boterfabriek alhier, gisteren avond gehouden, is besloten de ingezetenen van Westdorp, die een eigen fabriek willen bouwen, van de verplichting tot melklevering alhier te ontslaan, op voorwaarde dat ook zij, evenals de ingezetenen van Drouwen en Bronneger indertijd gedaan hebben, afstand doen van hunne aandeelen in de fabriek alhier, zoodat ook Westdorp nu hoogstwaarschijnlijk een eigen fabriek zal krijgen.

LAND- EN TUINBOUWKRONIEK. (Tweede Serie.) LXXIV.

Een Omwenteling.³⁹⁾

Zoo noemden wij in 'onze vorige Kroniek' de vervanging van het *landbouw-verslag* en het “*blauwboek*” door een reeks publicatiën, waarvan de eerste vóór ons ligt.

In onze meening, dat we hier van een omwenteling moeten spreken, werden we nog versterkt, toen we de geheele publicatie — zij betreft de boterproductie en botercontrôle in Nederland — tot het einde hadden gelezen. Ja, tot het einde, lezers. Maar we hebben ook niet te doen met een stuk van het officiële landbouwverslag van vroeger. Dat was ons te taai.

De eigenlijke publicatie wordt voorafgegaan door een voorbericht, van de hand van den Directeur-Generaal van Landbouw, waarin deze o. a. mededeelt, dat van deze publicatie ook edities in één of meer vreemde talen zullen verschijnen. Dat moet worden toegejuicht, want het is de zaak, dat men in andere landen verneemt, hoe ook van Regeeringswege hier wordt opgetreden tegenover de botervervalsching en ben, die zich daarmee bezighouden.

Uit het voorbericht blijkt ook, dat deze publicatie is bewerkt door onzen eenigen boterinspecteur, den Heer G. J. Bieleman. Eenige omdat wij er maar één bezitten.

Bedoelde inspecteur G. J. Bieleman zegt o. a.:

„Vóór jaren reeds hadden de Goudsche en de Edammer kaas eene Europeesche vermaardheid en stelde het buitenland de waarde onzer boter zeer hoog in vergelijking met die van anderen oorsprong. Eenige tientallen jaren geleden werd echter de Nederlandsche boter ongemerkt een weinig op den achtergrond gedrongen, om daarna langzamerhand hare eerste plaats op de wereldmarkt geheel te verliezen.

Verschillende oorzaken werkten daartoe mede.

De voornaamste daarvan is wel deze, dat de Nederlandsche landbouwer niet voldoende met zijnen tijd meeging en zich liet overvleugelen door zijne buitenlandsche collega's, die vlugger waren in het in toepassing brengen van wat de wetenschap op het gebied der zuivelbereiding leerde. Doch ook de knoeierijen met water, margarine of andere vetstoffen én aanvankelijk ook de minderwaardigheid van een groot deel der in de zandstreken bereide boter deden het hare er toe, om den goeden naam van de Nederlandsche boter in gevaar te brengen.

Gelukkig zag men tijdig het gevaar in en zoowel de Regeering als verschillende landbouwmaatschappijen begonnen maatregelen te nemen, ten einde betere methoden van boterbereiding op de boerderij ingang te doen vinden.”

Niets over J. J. van Weijdom Claterbos

Het spijt ons, dat de Heer Bieleman hier niet melding heeft gemaakt van het feit, dat de *Geldersch-Overijselsche Mij. van Landbouw* de eerste Maatschappij was, welke een zuivelconsulent benoemde. Haar eerste zuivelconsulent was de Heer J. J. van Weijdom Claterbos, en deze heeft met zijn ambulanten zuivelcursus zeer veel nut gesticht, in hoofdzaak en met het meeste succes in zandstreken, waarvan de Heer B. in de publicatie zegt, dat er veel boter van inferieure kwaliteit werd gemaakt. Het spijt ons niet alleen, maar het verwondert ons ook, omdat de

39 Zie Het Nieuw van. den Dag van 25 April.

Heer Bieleman, die vóór hij boterinspecteur was, de betrekking van hoofd der school te Vorden bekleedde, den Heer Van Weijdom Claterbos in zijn werken heeft gekend. Wij durven met vrijmoedigheid beweren, dat de Heer Claterbos voor die streken den weg geëffend heeft, welke leidde naar de oprichting van coöperatieve zuivelfabrieken, waarvoor de Heer Bieleman sterk heeft geijverd en die hieraan en aan het tot stand brengen van een bond van coöperatieve zuivelfabrieken zeer waarschijnlijk de betrekking van boterinspecteur heeft te danken.

De Heer Claterbos heeft den weg geëffend, zeiden we. Hij heeft honderden jongeren en ouden Gelderschen boerinnen de overtuiging gegeven, dat zindelijkheid bij de zuivelbereiding schering en inslag moeten zijn, dat een goede melkbehandeling een eerste voorwaarde is voor het verkrijgen van een goed zuivelproduct en dat de thermometer in melkkelder en karnlokaal onmisbaar is. En hij heeft dat gedaan met zeldzamen tact en ongeëvenaarde toewijding en daarom was zijn succes — voor dien tijd althans — groot. En toen de boerinnen begonnen te zien, dat er aan het maken van goede boter meer vast was dan zij ooit hadden gedroomd, toen zij door den Heer C. voor een deel van hun eigenwaan, waren genezen, toen was het voor hen die na hem kwamen natuurlijk niet zoo moeilijk meer de boeren en de boerinnen tot meerdere hervormingen te bekeeren.

In Gelderland, en vooral in den zoogenaamden Achterhoek, die *niet* een achterhoek is, zijn er boerinnen te over, die aan den Heer Van Weijdom Claterbos, den eersten zuivelconsulent der *Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw*, den eersten zuivelconsulent in Nederland, een hoogst aangename en dankbare herinnering hebben bewaard.

Of eenig ander, misschien meer geleerd zuivelconsulent bij de boerinnen met een practischen boterbereidings-cursus op de boerderij zooveel succes gehad heeft als de eenvoudige, gemoeidelijke Claterbos, is voor ons een groote vraag, al moet erkend, dat de laatste iets vóór had op zijn opvolgers, omdat hij het geheele terrein nog onontgonnen vond.

De eerste zuivelfabriek in Nederland verrees in 1879 te Leiden, de eerste in Friesland, de provincie der groote fabrieken, werd opgericht in 1882. Dit waren beide speculatieve, geen coöperatieve fabrieken.

De Heer B. zegt vërder: „Ofschoon moet worden erkend, dat de particuliere fabrieken aan de fabriekmatige zuivelbereiding den eersten stoot hebben gegeven, zoo is toch niet te ontkennen, dat later de coöperatieve zuivelproductie meer de overhand heeft gekregen.”

Dit had weggelaten kunnen worden. Er is immers niemand in wiens brein het zal, zelfs kan opkomen zulks te ontkennen. Het staatje van het aantal coöperatieve boterfabrieken in de jaren 1895, 1898, 1900 en 1903 in de verschillende provinciën, behoeft toch zeker niet te dienen om hen, die 't zouden durven ontkennen, te overtuigen. Dat staatje leert ons, dat er in 1903 in Nederland 458 coöperatieve boterfabrieken voor hand- en 247 voor stoomkracht bestonden tegenover respectievelijk 52 en 177 speculatieve. De door alle fabrieken te zamen in 1903 geproduceerde hoeveelheid boter bedraagt bijna 31 miljoen K. G.

Na een overzicht van den aard, den omvang en de ligging der coöperatieve zuivelfabrieken in iedere provincie afzonderlijk, een overzicht, dat zich door korthed en degelijkheid onderscheidt, wordt medegedeeld, op welke wijze van Regeeringswege de coöperatieve zuivelbereiding werd gesteund en Voorgelicht, maar waarbij wel wat te weinig de aandacht wordt gevestigd op de hoofdmanier: heb verleen van subsidie aan de provinciale landbouwmaatschappijen voor de aanstelling van zuivelconsulenten. Onder deze toch zijn er enkelen ge-

weest, die door hun optreden veel in het belang. der zuivelbereiding hebben gedaan.

De aandacht wordt gevestigd op de eerlang te Bolsward te openen **Rijkszuivelschool**. Daar zal men bekwame, eenigszins wetenschappelijk onderlegde directeuren van zuivelfabrieken kunnen kweken. Maar dan moeten de boeren-coöperators niet meer een directeur of beheerder voor hun zuivelfabriek durven verlangen tegen een weekloon van 8 á 10 gulden.

De Heer B. wijst er verder op, dat wij in ons land bezitten 6 bonden van zuivelfabrieken, sedert 1900 vereenigd in den „Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond, Federatieve Vereeniging van Bonden van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Nederland”. – FNZ.

De beteekenis der zoogenaamde „botermijnen”, zoowel voor den producent als den handel, kan blijken uit de getallen, welke de hoeveelheden geveilde boter aangeven.

Op de vraag: Waar onze boter blijft? geeft de publicatie een kort en duidelijk antwoord. Want wij produceeren behalve de bijna 31 miljoen K.G-. in de fabrieken, ook nog ruim 26 miljoen K.G-. op de boerderijen, samen 57 miljoen K.G-. Dat is, tegen een gemiddelden prijs van f 1.05 per K.G-. gerekend, voor ongeveer 60 miljoen gulden, een eerbiedwaardig bedrag.,

Na geconstateerd te hebben, dat de Nederlandsche zuivelbereiders behoorlijk hebben weten te profiteren van de nieuwste hulpmiddelen op technisch gebied, constateert de samensteller, dat dit slechts dan de financieele resultaten zal geven, die men ervan mag verwachten, als de goede, zuivere waar afdoend beschermd kan worden „tegen de depreciatie die haar dreigt ten gevolge van allerlei vervalschingen, waaronder vooral die met margarine en met water.”

Hij wijst op de met dit doel uitgevaardigde wetten en de oprichting van het Rijkszuivelstation te Leiden, waar thans het gerechtelijke boteronderzoek geconcentreerd is. Het particulier initiatief liet zich niet onbetuigd. Het wilde den buitenlandschen producent goede, zuivere boter waarborgen en zóó den eerlijken handel tegen den knoeihandel beschermen. Hier zijn het de producenten, die zichzelf op hun eigen kosten onder controle stelden en zich tot betaling van een zeer hooge boete verbonden voor het geval, dat zij op knoeierij mochten worden betrapt. Hiermede wilden zij den buitenlandschen afnemers — onafhankelijk van een in vele gevallen onbetrouwbaar onderzoek van boter op echtheid — waarborgen, dat wat zij onder den naam natuurboter leveren, ook werkelijk natuurboter is. Onze huismoeders moeten ook slechts gecontroleerde boter verlangen, dan helpen zij een uitgebreide nationale industrie een handje niet alleen, maar zij waarborgen man en kinderen heerlijke, zuivere boter. Want wie de boter aan huis brengen in potjes en aan mooie kluiten, zijn lang niet altijd echte boeren, en wat ze brengen, is lang niet altijd echte boter.

Om nu den buitenlandschen consument nog al meer waarborgen te geven heeft de Regeering de controle-stations in de gelegenheid gesteld zich onder Staatstoezicht te plaatsen, m. a. w., de controle-stations worden op hun beurt gecontroleerd. Het wordt eigenlijk akelig secuur, maar, waar de buitenlandsche consument, of liever zijn regeering, zoo akelig wantrouwend is, moet het wel. In verband hiermede zal onder Rijkstoezicht staande botercontrôlestations-boter van een Rijksmerk worden voorzien. Flink!

Nu wordt het wel onprettig voor den eenling, die niet onder controle staat, dat is dan de boer, die niet bij een botercontrôle-station is aangesloten, maar deze verkoopt toch meestal zijn boter in de naaste omgeving voor de binnenlandsche consumptie en het moet, tot haar schande, gezegd, dat de Nederlandsche huismoeder meent, dat ze zelf wel weet of de melk en de boter al of niet vervalscht zijn. Dit neemt niet weg, dat we haar gaarne eenigszins gerust willen stel-

len door de mededeeling dat het bijna, geheel de tusschenpersoon in den boterhandel en maar betrekkelijk zelden de boterproducent is geweest, die al de door de cöoperaties en de Regeering genomen maatregelen om den buitenlandschen afnemer natuurboter te waarborgen, heeft noodig gemaakt.

Als de publicatie, hier in 't kort besproken, nu maar gelezen wordt door velen, die in Engeland,, België, Frankrijk en Duitschland op het gebied, van boter-import en daaromtrent te nemen maatregelen, iets te zeggen hebben, dan zal zij, wat zij aan drukloon, papier enz. gekost heeft, tienduizendvoudig kunnen, opbrengen, en dat kan van véle andere stukken, welke de bureaux in Den Haag verlaten, zeker niet worden gezegd.

Provinciale Drentsche en Asser courant 10-08-1905

Gisteren is in de groote zaal van de Buitensocieteit te Zutphen de 62ste algemeene vergadering geopend van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, met een korte redevoering van den voorzitter, mr. J. G. Ridder van Rappard, te Laren.

De voorzitter gaf een overzicht van hetgeen in de Maatschappij is geschied in de laatste 10 jaar van haar 60-jarig bestaan. Herinnerd werd aan de luisterrijke viering van 't 50-jarig bestaan in 1893 te Arnhem. Gewezen werd er op, hoe bijna ieder jaar belangrijke onderwerpen werden besproken, en welke nieuwe instellingen allengs verzezen.

De ambulante zuivelschool verdween en haar wandelleeraar, de heer van Weydom Claterbos, werd vervangen door den heer J. B. Hylkema, die den titel kreeg van **zuivelconsulent**.

Dank werd gebracht aan den heer V. W. Claterbos, voor den ijver, waarmede hij zijn taak vervulde, en gememoreerd, dat hem bij zijn heengaan een gratificatie van f 2000 werd verleend.

Landbouwkundige Mengelingen. Zuivelbereiding.

Nadat wij vroeger een overzicht gaven van den belangrijken inhoud van het „Ver slag en Rapport der Commissie, door het hoofdbestuur der Friesehe Maatschappij van Landbouw afgevaardigd naar Denemarken en Zweden, om de Boterbereiding in die rijken na te gaan in verband met de inrigting der boerderijen aldaar", is dit stuk dooi de leden dier maatschappij zeker met belangstelling gelezen en overwogen. Maar ook anderen, de groote massa onzer greidboeren en hunne vrouwen, wier dagelijksche arbeid aan de boterbereiding is gewijd, verdienen meer algemeen bekend te worden met de uitkomsten van het onderzoek e» van de raadgevingen der commissie om daarvan zoo veel mogelijk voordeel te trekken, dewijl zij van oordeel is, dat de Deensche boter beter is dan de beste soorten, die in Friesland gemaakt worden, zoodat de Deensche boter de Friesehe en in deugd en in marktwaaarde allengs heeft overtroffen. Als redea daarvan geeft zij op: -De beste botermaaksters in Denemarken koelen de melk af door bijvoeging van ijs in het koelwater tot 4 graden Celsius. De strekking daarvan is, dat in 12 —24 uur het uitroomen gedaan en de ondermelk nog suikerzoet zal zijn. De wetenschap leert haar, dat zij meer en beter room, boter en kaas verkrijgen dan met de oude en langzame methode van uitroomen. Zij maken den room een weinig zuur of frisch en kamen deze zoo spoedig mogelijk altijd binnen den tijd van 12 uren, doch nimmer gestold oi dik. De Deensche boerin weet, dat hare hoeveelheid boter niet minder is dan gemiddeld 71/» Pond per 100 pond melk, alzoo grooter kwantiteit dan bij de vroegere methode verkregen wordt. De boter in Denemarken wordt frisch en ook zoet gekamd, gemiddeld slechts 2 f—36 uren oud, nadat de melk uit de runderen verkregen is. Terwijl de beste botermaaksters in Friesland veel moeite aanwenden om den zuren smaak en de karnemelkskleur door wasschen en bearbeiten uit de boter weg te spoelen of te verminderen — zagen wij daar nergens de boter uitwasschen, met of in het helderste water niet. Enkele meijerijen gebruikten slechts een weinig water om de boter aan de pols en uit de karnton te spoelen. De meeste vrouwen echter deden dat met wat afgeroomde zoete melk, sommige ook met fijne twijgjes in een bosje Samengebonden, Voor de boter uit zoeten room, die slechts 12 tot 24 uren oud afgeroomd en gekamd moet zijn om verpakt te worden, mag volstrekt geen water of zure room gebruikt worden, omdat water en melkzuur nadeelig werken op de duurzaam goede eigenschappen der boter. Nergens hebben wij de Friesehe Boter-aden aangetroffen, waarin onze vrouwen-botermaaksters hare kunst, hare handigheid of talent vertoonen. Alle meisjes en vrouwen gebruikten slechts een 2 —3 meter langen eu smallen trog of ade, om de uit de kam genomen boter een weinig uit te persen en vaster ineen te drukken. Al het andere werk, dat in onza boter-aden verrigt wordt, doet het kneedbord of de kneedmachine veel gemakkelijker, spoediger, zuiverder en drooger, dan met de handen geschieden kan. Immers, 's winters bij koude is het botermaken voor onze vrouwen zwaar werk, en 't is een tijdroovende arbeid ten allen tijd. In warme zomerdagen is de boter slap en moeilijk van vochtdeelen te zuiveren; terwijl die veel minder stevig en vast ineen gedrukt wordt met de handen dan met het kneedbord.

Deze machine, van Amerikaansche afkomst, is hoogst doelmatig ingerigt en in de kleine zoowel als in de groote meijerijen van Duitschland, Denemarken en Zweden, waar wij althans geweest zijn, ingevoerd 't Was aardig en een lust te zien, hoe de meisjes, handig en vl_g, de pas gekamde boter met twee spanen opnamen, onder den kneedrol staken, de machine lieten

draaijen, de geplette boter weder oprolden, en opnieuw 10 of 12 malen lieten rondgaan, tot dat er geen vocht meer uitlekte. Dat alles geschiedt in den tijd, waarin onze botermaaksters, voor hare aden staande, nog niet de helft van het werk hebben verrigt, dat besteed wordt aan kleuren, zouten en doorwerken van de boter en die dan nog veel minder droog en vast is dan de Deensche. (Das spoediger en beter.) - Waarlijk, die kneedmachinesginds getuigen voor den wakkeren en prak tischen volksgeest en tegen den ouden slenter, die spoedig veroordeeld moge worden door de publieke opinie en door de algemeene invoering van die in zoo vele opzichten belangrijke werktuigen in Friesland. (In sommige afdeelsvergaderingen onzer maatschappij zijn deze kneedborden reeds vertoond en in werking gezien). Het onmisbaarste werktuig in eene botermakerij is de karn,dek a r n t o n, of het kam v a t. Onderscheidene soorten troffen wij vooral in kleine meikerijen aan, in de grootere steeds het zelfde model. Deze kamen staan allen op een vast voetstuk met raam; 't zijn de zoogenaamde Deensche of Holsteinsche met ronddraaijende spil en bladen, 't Is het laatst ingevoerde, het model vat der 19e eeuw, dat zich voordeelig onderscheidt van al de andere karntonnen door zijn ligteren gang, door zijn weinig gedruischmakende beweging en door den forschen slag of zoogenaamde troef; bovendien, door dat de room en 't molken koeler gekamd kunnen worden, is de boter steviger dan bij hooger warmtegraad. Ook is dat Deensche karnvat boven de oude Friesehe kam te verkiezen, omdat deze zich minder gemakkelijk laat ledigen dan de Deensche wipkarn, die veel minder spat door het polsgat tot schade van de boterproductie. Daarbij heeft de Deensche kam nog dit voordeel, dat de thermometer, die aldaar bij elk, zonder uitzondering, in gebruik is, boven op en door het deksel kan geplaatst worden. Die warmtemeter wordt tusschen den pols en den rand van de kam regtstandig door een rond gaatje vut het deksel geplaatst; terwijl een groot stuk kurk hem voor omvallen behoedt. Hierdoor is met een oogopslag de warmtegraad van het karnsel te zien en kan voortdurend de aandacht daarop gevestigd worden. Bij eene temperatuur van 12 graden Celsius wordt de boter steeds gevormd binnen den tijd van 35-40 minuten bij het aanwenden van goed geregelde stoomkracht. Door een paard in beweging gebracht, duurt het karnen iets langer. Altijd evenwel is de boter daar veel steviger, vaster en beter te bewerken dan die uit de Friesehe karntonnen, waarmee op minstens 14 graden Celsius gekamd wordt." De commissie doet daarom een beroep op het gezond verstand harer landgenooten, wanneer zij hun den raad geeft: „A. Gebruikt volstrekt geen water bij de boterbereiding; verwarmt uw room of molken door lange bussen, waarin heet water is gedaan, of, zoo het karnsel te warm is, vult de bussen met koud water of ijs en hangt deze in de kam tot verkoeling. B. Schaft u een kneedbord of eene kneedmachine aan met de twee bijbehorende boterspanen. Deze machines verkorten den arbeid van het botermaken; zij maken li dat werk veel gemakkelijker en leeren de boter drooger, vaster, steviger te bewerken. Ontwent u allengs het zuivel met de handen te bewerken, te kneeden en te bereiden. Gebruikt uwe boter-aden niet meer, dan tot het uitlekken van de karnemelk noodig is. Het kneedbord doet haar werk beter, reiner en vlugger dan menschenhanden in staat zijn te doen. C. Verwisselt zoo spoedig mogelijk uwe Friesehe kam tegen eene Deensche, als eene belangrijke verbetering." Niemand schroomde zijn goede geld aan zulke goede dingen te besteden. Zij geven meer dan tien procent rente.

INGEZONDEN. Boterbereiders leest dit. CENTRIFUGES

want het geldt uw belang! Over het nut en de voordeelen der roomafscheiders. Onder de vele nuttige werktuigen, die op de internationale landbouwtentoonstelling zeer de aandacht trokken mogen wel in de allereerste plaats genoemd worden de Separators of Centrifuges of, in zuiver Hollandsch vertaald, de roomafscheiders van Burmeister & Wam te Kopenhagen en van de Laval. In 1880 op de Dairyshow te Londen en 1881 op de internationale zuiveltentoonstelling te Gent heb ik reeds van nabij de werking der roomafscheiders gezien en had toen meermalen gelegenheid het vernuftige werktuig te bewonderen. Toen ter tijd bestonden er slechts groote soorten centrifuges, zeer geschikt voor melkinrichtingen en boterfabrieken, doch veel te omslachtig en te kostbaar voor gewone boerderijen, ook al om reden ze door een stoommachine in beweging gebracht moesten worden. Na langdurige studiën en berekeningen en niet dan ten koste van veel inspanning, is het eindelijk aan de vervaardigers der roomafscheiders gelukt een kleiner soort te fabriceren, dat door middel van een paard in den karn- of rosmolen in beweging gebracht, per uur 250 a 300 liter melk geheel zuiver, d. w. z. zonder eenig vet achter te laten, ontroomt. De groote moeilijkheid voor de fabrikanten der roomafscheiders bestond hierin, om alles zoodanig te regelen, dat een paard stapvoets in den karnmolen loopend een verbazende groote snelheid op den roomafscheider konde overbrengen, daar deze 2600 omwentelingen per minuut moest kunnen maken. De Centrifuge-fabrikanten zijn hierin volkomen geslaagd en zullen ook, ik voorspel hun dit nu reeds, in deze streek de voldoening van hun werk smaken, zoodra de boeren, na zich geheel op de hoogte gesteld te hebben van de uitmuntende werking der roomafscheiders, zich deze onmisbare werktuigen zullen aanschaffen. "Wat de boer niet kent, eet hij niet," is een gezegde, dat waarheid bevat, en waarmede wel degelijk rekening gehouden moet worden. In het belang van onzen landbouwstand wil ik echter trachten het nut en de groote voordeelen aan het gebruik der roomafscheiders verbonden uiteen te zetten, voor zoo verre mij dit in een courantenartikel mogelijk is, met het oog op de beperkte ruimte, waarover ik zal kunnen beschikken. De ondervinding heeft aan al degenen, die in het bezit van een roomafscheider zijn, geleerd, dat men van dit nieuwerwetse middel tot ontrooming gebruik makend, 4£ a 6 liter minder melk noodig heeft, om één kilo boter te verkrijgen, dan op de oude wijze van ontrooming, zooals die in deze streek door middel van Vleuten in toepassing gebracht wordt, nadat de melk daarin 24 en 36 uren te roomen heeft gestaan. Met andere woorden levert de roomafscheider, die den aanwezigen room zuiver aftapt, een winst op van 15 a 20 pet. boven de oude wijze van ontrooming. Zulke voordeelen zijn niet te verwerpen! Gesteld een flinke boer, op de oude wijze te werk gaande, verkoopt 'sjaars voor een som van f 3000 aan boter, dan zal hij voortaan van den roomafscheider gebruik makende f 450 i f 600 meer kunnen maken, tengevolge van geheele ontrooming. Maar dit is volstrekt niet het eenige voordeel verbonden aan het gebruik der centrifuges. Volgt mij nu goed botermakers! Zoodra de koeien gemolken zijn, giet men de melk in een reservoir, verbonden aan den roomafscheider; het paard brengt de centrifuge in beweging en in één uur zullen er 250 a 300 liter melk geheel zuiver ontroomd zijn, en is de verse afgeroomde melk uitmuntend geschikt om aan de fokkalveren en varkens gegeven te worden; bovendien kan ze dienen voor het huiselijk gebruik van den boer en zijn gezin. Men zal niet heel veel kennis van het vak behoeven te hebben, om onmiddellijk te begrijpen, dat verse afgeroomde zoete

melk oneindig veel voedzamer en gezonder is voor het jonge vee, dan de zoogenaamde vleutenmelk, die 24 en 36 uren gestaan heeft en een gistings-proeës is ingetreden, tengevolge waarvan er in het voorjaar bij menigen boer zoovele fokkalveren bezwijken. De prijs van het kleinste soort roomafscheider is ongeveer f 500, zoodat een flinke boer, die in het bezit is van een goeden veestapel in één jaar tijds de kosten eener centrifuge er uit heeft. Jules van Hasselt. (Slot volgt.)

POeZC 1899-12-01

Roomboterfabrieken. In Twenthe

Men schrijft ons uit Twenthe: In de laatste tien jaar zijn op het platteland van Twenthe nagenoeg in alle gemeenten roomboterfabrieken gesticht, schier overal wordt men tegenwoordig in de gelegenheid gesteld daaraan de melk te leveren. Menig landbouwer spaart door de boterfabriekeu een dienstbode uit. Velen mogen de boterfabriekeu al3 een noodzakelijk kwaad beschouwen, een onpartijdigo beoordeeling zal ons doen zien, dat ze zegenrijk werken, daar, waar ze steun en waardeering vinden. Ije kunst om goede boter ta bereiden, stond in Twenthe over het algemeen op een laag peil. Da inrichting der boerenwoningen liet en laat nog alles voor een goede boterbereiding te wenschen over. Da zoo noodige tijd was er zelden voor te

vinden, want heel wat landbouw werk staat in Twentho voor der vrouwen rekening. Jammer, dat de omstandigheden, waaronder genoemde fabrieken op de meeste plaatsen moeten werken, zoo treurig zijn. Op het puat vau boterfabrieken toont men in Twenthe wat al te veel nijverheid. Op plaatsen waar één inrichting meer dan voldoende was, werden er twee of drie gesticht. Hier bestaat eeh particuliere fabriek naast een coöperatieve, daar ziju twee coöperatieve fabrieken in do onmiddellijke nabijheid gesticht, omdat men het over de plaats, waar het gebouw zou staan, niet eans kon worden, ginds trachten twee particulieren, die elk een winkelnering hebben, eikander den loef af to steken, terwijl het feitelijk gaat om elkaar in den grond te werken. Het gebeurt wel, dat men op den zelfden dag van twee of drie zijden bij da boeren de rondte doet, om de melk naar de fabriek te trekken. Zulke betreuenswaardige toestanden bestaan thans in Twenthe, en werken voor de fabriekmatige boterbereiding hoogst verderfelijck. Oppervlakkig en egoïstisch beschouwd profitoeren de landbouwers in de eerste plaats van zulke toestanden. Er wordt voor de melk wel eens meer betaald dan er betaald kan en moest worden. Het ia geen zeldzaamheid, dat men voor melkaanvoer 1 a 2 cent per liter betaalt

en de aanvoer op een wagen niet meer dan 50 a 100 liter bedraagt. Aan een goed geordende fabriek moet de melkaanvoer niet meer dan esn kwart cent per liter kosten. Het is niet alleen oen strijd van particulieren tegen coöperatie, maar particulieren onderling trachten elkander evengood het leven zuur te maken, terwijl da verschillende coöperaties, die toch eenzelfde doel, meerdere welvaart van den boerenstand, beoogen, ook weinig punten van samenwerking vertoonen. Men let alleen op oogenblikkelijk voordeel. Hadden de boeren algemeen gezonder begrippen over landbouw-coöperatie, zagen ze wat verder dan hun neus lang is, begrepen ze, waar in de toekomst hun belang ligt, de onwaardige concurrentie zou spoedig gedaan zijn. Het is niet te voorzien dat de coöperatieve fabrieken, waarvoor, het most gezegd worden, sommige boeren gesteund door hen die buiten den boerenstand staan belangeloos ijveren, en veel werkzaamheid toonen, in den strijd zullen bezwijken. Stellen we eens dat het gebeurde, waar moest dan de boerenstand met de melkproductie aanlanden? Laat men zich eens onpartijdig de vraag stellen, hoe was het voor 20 jaar b.v., en hoe is het thans? Is op landbouwgebied geen verbetering te bespeuren? Wat doen de Landbouwmaatschappijen, wat doet de Vereeniging tot verbetering van het paardenras in Overijssel niet voor da verbetering van den veestapel? Welk een nut sticht de üandelsvereiniging te Lonneker niet als landbouw-coöperatie voor den boerenstand? Hoe werkzaam toont zich niet de Landbouwvereeniging „Ons Balang" in de gemeente Weerselo, door onderlingen aankoop vau hulpmeststoffen, veevoeder, zaaizaden en beter fokvee? Bij dit alles bepaalt men zich uitsluitend tot hot aankopen van landbouwbenoodigdheden en vermijdt men streng het aankopen van levensbehoeften. Met hoeveel ijver werkt niet de Overijsselsche Boerenbond voor de eenvoudige landbouwers onzer afgelegen buurtschappen en gehuchten? Goed georganiseerde vereenigicgèn werken nuttig, ook op landbouwgebied. Een en ander moet door alle klassen in do maatschappij gewaardeerd worden; ook de neringdoende stand moest dat op prijs stellen, want waar is heten blijft het: „Gaet het den boer goed, dan gaet het allen goed". Bij elke roomboterfabriek, zij moge coöperatief, zij mogo particulier zijn, moet een goede vereeniging van boerenleveranciers bestaan, zal zo recht van bestaan hebben en tot voordeel van den boerenstand werken. Gemis aan samenwerking, onedele concurrentie en oapractische invloed van naburige fabrieken kunnen treurige gevolgen hebben en werken altijd verderfelijck. Wat is het geval? Da beheerders der fabrieken hebben een behoorlijk en soms streng toezicht te houden op da leveranciers, om te waken, dat ze volkomen zoete en zindelijke melk leveren van een behoorlijk vetgehalte en dat de ruelkleveranciers zich aan verschillende regels onderwerpen. Is er nu dichtbij een concurrerende fabriek, dan wordt soms veel door de vingers gezien, het toezicht verslapt, om toch

maar geen melkleverancieën te verliezen. Dit alles strekt tot schade van de boterfabrikage. In een plaats waar een coöperatieve fabriek bestaat, moest geen particulier beginnen. Wederkerig moest daar, waar een particuliere fabriek aan de eischen voldeed, geen coöperatieve inrichting gesticht worden. Handelt men anders, dan is het quantum melk dat een fabriek krijgt te klein. De ene rijdt de andere soms met onedele middelen in de wielen, een kwijpend bestaan is er het gevolg van. Het is te betreuren dat in Twenthe roomboterfabrieken op meer dan een plaats bestaan, slechts enkele minuten, hoogstens een kwartier van elkaar verwijderd. In de meer melkrijke streken van Holland en Friesland moge zulk een bestaan te wettigen zijn, in Twenthe, waar de melkproductie niet zoo groot is, gaat het niet. Van de talrijkheid der fabrieken plukt men nu reeds wrange vruchten. Men betaalt onnatuurlijke en te hooge prijzen voor melk en aanvoer van melk. Andere fabrieken ondervinden daarvan mede de gevolgen. De melkleveranciers worden ontevreden. Men stelt den eisch meer te betalen of geen melkleverander te blijven. Zulke toestanden zijn betreurenswaardig. Er moesten geen boterfabrieken bestaan als op een afstand van 1½ uur van elkaar verwijderd. De inrichtingen, die op het platteland gevestigd zijn, hebben bovendien wegens treurige zandwegen voor den aan- en afvoer van producten heel wat onkosten. Door onvoldoende gelegenheid om per post wat te verzenden en te ontvangen, staan ze ten achter bij fabrieken in steden en dorpen. Niettegenstaande al die hindernissen werken de roomboterfabrieken op het platteland van Twenthe toch nuttig voor den landbouwenden stand. Stond de Twentsche boter eertijds in den binnenlandschen handel op een lagen trap, thans worden wekelijks duizenden KG. uitgevoerd, die zelfs op de wereldmarkt van Engeland een waardige plaats innemen naast de Hollandsche en Friesche boter. p.

Marlet tijdelijke plaatsing

PDAC 1879-01-16

Het onderstaande artikel ontvingen wij reeds gister,

Het onderstaande artikel ontvingen wij reeds gister, maar te laat om het toen op te nemen. Wij haasten ons dit thans te doen. Zuivelbereiding. Het ander onderwerp, dat door den heer Marlet in zijne landbouwiezing te Norg werd behandeld, was: zuivelbereiding. Na eenige algemeene opmerkingen zeide spreker, dat er in den laatsten tijd gezocht is naar de reden, waarom de Hollandsche boter niet meer zooveel aftrek heeft als vroeger, en men meent de reden daarvoor gevonden te hebben, alleen in de bereiding der boter. Daarin is echter veel overdrijving. De Delftlandsche en Leidsche boter kan zeer goed met de Detsche concurreren. De boterhandelaar heeft vooral de schuld, dat onze boter in discrediet is gebracht. Hij toch betaalt die niet naar kwaliteit, maar naar kwantiteit. Goede en slechte worden door elkander vermengd en zoo alles met elkander bedorven. De producent heeft geen prikkel meer, om goede boter te maken, omdat hij voor slechte evenveel ontvangt als voorgoede. Dat moet veranderen. De handelaar moet de boter niet langer bederven, maar alleen goede soort opkopen en de slechte liefst in 't geheel niet, maar ten minste tegen veel mindere prijzen opdoen. Om werkelijk goede boter te verkrijgen, moet men zich aaneensluiten. Zoo mogelijk dient men zich te vereenigen tot oprigting van boterfabrieken, waar de melk van de omliggende boerderijen wordt verwerkt tot boter of kaas en waardoor het fabricaat van een en dezelfde en van betere hoedanigheid is. Voor goede boter is altijd een goede markt te vinden. Zoodanige fabriek verwerkt de melk van minstens 250 stuks koegen. De kunstboter heeft wel invloed op den prijs der boter gehad, maar niet op dien van werkelijk goede boter. Wel heeft in den loop van 't vorige jaar eene daling plaats gehad in de Delftlandsche en Leidsche boter, maar de prijzen hebben zich zeer spoedig hersteld. Ook zonder oprigting van boterfabrieken kan veel worden verbeterd. Een eerste vereischte daartoe is, de melk zoo snel mogelijk te laten afkoelen. Dat geschiedt door ijs in het water te doen en de melk daarin te plaatsen. Het is echter moegelijk des zomers ijs te hebben en het te koopen is of niet mogelijk of veel te duur. In vench putwater kan evenwel de melk worden afgekoeld tot op 40 u 11 graden Celsius, terwijl zij eene natuurlijke warmte heeft van 35 graden Celsius. Daartoe giet men de melk in metalen vaten of bnizen, omdat metaal spoediger de warmte doorlaat dan hout of steen. Door een proef, te nemen met twee glazen melk, waarvan men het eene glas b. v. eenigen tgd buiten zet, zonder het te laten bevriezen, en het andere op de gewone daarvoor bestemde plaats, zal men zien, dat op het spoedig afgekoelde glas melk meer room is, dan op het andere glas. De voordeelen van het spoedig afkoelen der melk zgn meer room en beter boter. Behalve vet komt in de melk voor kaasstof en melksuiker. Bij langzaam afkoelen wordt de kaasstof dik, de boterkogeltjes worden daardoor verhinderd geregeld op te stijgen en voeren een gedeelte der kaasstof me6 naar boven. Bij snel afkoelen belet de kaasstof niet het geregeld opstijgen der boterkogeltjes^en zij voeren geen kaasstof me 6 naar boven. Da kaasstof toch moet niet in de boter aanwezig zgn, want daaruit ontstaat het zoogenaamd ranzig worden der boter. Room bevat 25 tot 30 pet. boter. Het tweede voordeel *an het spoedige afkoelen is, dat de melk zoet blijft. In het buitenland gebruikt men bg de behandeling der melk geen hout of steen, maar dunne ronde smalle vaten van vertind blik. Deze kunnen gemakkelijker worden schoongemaakt en de melk wordt er spoediger in afgekoeld. Houtwerk met verf verliest langzamerhand de verf, die dan als schilfertjes in de boter komt; houtwerk zonder verf kan hoogst moegelijk worden schoongemaakt, de melk trekt in het hout en bederft daar. Evenzoo is het met steengoed. Het glazuur gaat

spoedig verloren en de melk dringt in de steen. De melkkan, spoedig afgekoeld, binnen 24 uren worden afgeroomd. De room kan zuur maar ook zoet gekarnd worden. Zure room geeft meer boter dan zoete. De boter van zoete room is echter beter van extra fijne kwaliteit. De melk of room, die gekarnd wordt, behoort b {j 't begin van 't karnen eene warmte te hebben van 10 tot 12 graden Celsius, die langzaam moet stggen tot 15 è, 16 graden, welke warmtegraad in den regel door het karnen zelve wordt verkregen. Dan verkrijgt men binnen 45 è 50 minuten goede boter. Voor het waarnemen der warmtegraad is de thermometer onmisbaar. Het aanbrengen van warmte moet plaats hebben door metalen bussen gevuld met heet water in de melk te plaatsen en niet door er warm water in te gieten. Is het karnen gedaan, dan dient de boter gezuiverd te worden van het weekachtige vocht. Daartoe dient ze niet met de handen, maar met expres daarvoor ingerigte boterkneeders gekneed te worden, tot zoo laDg, dat er geen vocht meer uitvloeit. Die boterkneeders zija te verkrijgen voor f 7.50 per stuk. Spreker is echter van meening, dat die goedkooper kunnen worden geleverd. Bjter voor direct gebruik kan met 12 gram zout per kilogram gezouten worden, boter voor verzending evenwel met 20 tot 25 gram, om langer goed ta kunnen big ven. Wat het oprigtenvan boterfabrieken betrof, spreker wees er op, dat daarbij alles aankwam op eerlijkheid en goede trouw. Als eenvoudig middel, om daartoe te geraken, werd aanbevolen het participatiestelsel, dat ook toegepast werd bij de gist- en spiritusfabriek te Delft. Spreker dankte ten slotte de aanwezigen voor de trouwe opkomst. De heer Marlet kan verzekerd zgn, dat het gesprokene met zeer veel genoegen is gehoord, en wij roepen hem daarom een »tot wederziens" toe.

POZC 1893-03-03 is ook Tubantia versie van!

Lezing Marlet Zuivelbereiding ook boterfabrieken

ENSCHDEDE, 1 Maart. De heer Marlet hield gisteren avond in de zaal op het Volkspark de aangekondigde tweede landbouwlezing, ditmaal voor een publiek van mannen en vrouwen — wel een bewijs dat de vrouwen, nu het hare hoofdbezigheid de zuivelbereiding zoude betreffen, genoeg belangstelling bezitten om de lezing te komen bijwonen. Zich aansluitende bij het een vorigen keer behandelde onderwerp, had spreker liet ditmaal over de melk en hare bewerking op boter en kaas. Melk en hare waarde kan beschouwd worden uit verschillende oogpunten: als voedingsmiddel voor vee, als grondstof voor boter en kaas, als handelsartikel, wanneer zij, zooals zij voorkomt, wordt verkocht. Bestaat er voor den landbouwer gelegenheid de melk steeds versch af te leveren tegen een behoorlijken prijs en zijn aan deze aflevering geen groote kosten van transport enz. verbonden, dan is deze wijze van afzet in de meeste gevallen de voordeeligste en meest rationeele. Anders wordt het wanneer men is aangewezen op de verwerking der melk tot boter en kaas. In streken waar de veestapel niet zeer groot is, waaronder ook Twenthe gerangschikt moet worden, is het veelal bezwaarlijk om de melk tot boter of kaas te verwerken, omdat de hoeveelheid melk niet zoo groot is dat men zich alle voor dat doel benoodigde werktuigen kan aanschaffen waardoor men de prijswaardigheid van het product kan verhoogen. Inzonderheid vijs spreker op de centrifuge, de ijshut en de afkoelingsvaten, zoo brood noodig waar men een fijne botersoort wil bereiden. In andere landen op vele, in ons land op enkele, plaatsen heeft men dit gebrek ingezien en is men begonnen zuivelfabrieken op te richten, 't zij dan door derden, 't zij door onderlinge samenwerking van verschillende landbouwers. Spreker zet daarop uitvoerig uiteen hoe in dergelijke fabrieken de melk van

een geheel district kan verwerkt worden en van hoeveel belang het is dat de landbouwers van dergelijke inrichtingen profiteeren, niet alleen omdat zij daardoor veel spoediger hun waar te gelde kunnen maken, maar vooral ook met het oog op de kwaliteit der boter zelve. — 't Ligt toch voor de hand dat men in deze fabrieken, waar men gebruik kan maken van machines en van allerlei hulpmiddelen voor een deugdelijke bereiding benodigd, een veel beter product kan verkrijgen dan daar waar men van de meeste hulpmiddelen verstoken is en de hoeveelheid der te produceeren boter en kaas niet genoeg is, om er de kosten van aanschaffing van een en ander mede te kunnen dekken. Na op duidelijke wijze de verschillende bedenkingen tegen zuivelfabrieken, die hier en elders waren ingebracht, te hebben weerlegd, eindigde spreker het eerste deël zijner lezing

met zijn hoorderessen en hoorders ten dringendste aan te bevelen naar de werking van zuivelfabrieken te onderzoeken, met belangstelling het voor en tegen te overwegen en dan meent hij zeker te kunnen zijn dat ook hier met den ouden sleur zal worden gebroken en door samenwerking, evenals elders, een betere manier van zuivelbereiding zal worden in 't leven geroepen, waarvan het onmiddellijk gevolg zal zijn: betere producten, hoogere te behalen prijzen, verbetering van den Nederlandschen boterhandel. ook naar den vreemde, en, door alles te zamen, bevordering van den bloei van den landbouw in zijn geheelen omvang. Na de pauze behandelde spreker meer bepaald de boterbereiding zelve. Door deze verhandeling geheel op den voet te volgen, zou te veel van het geduld onzer lezers gevorderd worden, te meer omdat zoo herhaaldelijk landbouwlezingen in verslag worden gebracht, waarbij ook de boterbereiding niet werd vergeten. Een deel echter van sprekers voordracht moge nog zijn plaats vinden, 't is waar spreker wees op de „kleinigheden", die zoo dikwijls uit het oog worden verloren. In de eerste plaats gebruike men zoo mogelijk steeds metalen, nimmer houten vaatwerk, omdat zich aan het laatste zoo dikwijls kleine insecten vasthechten, die onze dampkring bij millioenen in zich omdraagt en die zich minder goed in metalen vaten nastelen. Dan moet men steeds het vaatwerk met kokend water omwasschen, met koud naspoelen en onderstboven op de snelste manier laten drogen. Bij de verwerking der boter moeten de handen zoo min mogelijk gebruikt en zoo veel doenlijk van kneedplank en rol gebruik gemaakt worden. Waar dagelijks slechts een kleine hoeveelheid melk wordt overgehouden om te karnen beware men die verschillende hoeveelheden afzonderlijk tot den karndag. Bij het karnen lette men steeds op den noodigen warmtegraad. Zachtjes aan moet met karnen begonnen worden om dan sneller te werken en eindelijk weder langzaam te eindigen, opdat de boter gemakkelijker groot worde. Eindelijk, en dit voor en boven alles, worde zindelijkheid betracht in alles wat met de zuivelbereiding in betrekking staat en sla men acht op alle zoogenaamde kleinigheden. Weer heeft de heer Marlet door zijn aangename en leerrijke voordracht zijn auditorium verplicht en velen roepen hem van harte een tot wederzien toe

Het rapport der Friesche commissie betreffende de Deensche zuivelbereiding. II.

Na het bezoek aan de vette landerijen in de omstreken van Oldenburg ging de reis door zeer schrale en zandige, maar om den . vlijt en vindingsgeest der bevolking des te merkwaardiger streken naar Hamburg. In de nabijheid van die welvarende en schoon» koopstad, bezocht de commissie de meierij van den heer Drehse. Zeer wetenswaardige bijzonderheden lezen wij weder van deze inrichting voor het bereiden van boter en kaas en voor hot verkoopen van melk op groote schaal. Behalve een directeur is hier ook een boekhouder geplaatst. De prijzen bij in- on verkoop der melk, die door nabij wonende veehouders geleverd wordt, is hier 7 en 12 cents; het vervoer naar de stad geschiedt in afgesloten karren, waarin door ijswater het zuur worden der melk tegengegaan wordt. Alle mogelijke voorzorgen zijn daarbij genomen, opdat do klanten de melk onvervalscht in huis bekomen. De onverkochte melk wordt terstond afgeroomd door middel van een centrifuge, door een stoommachine van 4 paardekrachten in beWiging gebracht en die 1000 omwentelingen in een minuut maakt. In 30 minuten zagen de bezoekers de zuivere, dikke en suikerzoete room zich daarbij volkomen afscheiden en in een vat verzamelen; dit laatste is een verbetering die eerst in den laatsten tijd in deze methode is gebracht. Van 20 liter room, uit 100 liter melk, verkrijgt men 4 kilogr. boter, welke voor f 1.50 en de, uit de afgeroomde melk bereide kaas, voor 48 'cents het kilogr. verkocht wordt. Verder deelde de eigenaar der melkerij mede dat de centrifugaal of afroomingsmachine hem gekost had f 720, de stoommachine f2100 en de overige onderdeelen van den inventaris van de fabriek f 300, dus te zamen 3120 gulden, waarbij dan nog moet gerekend worden de rente of huur der gebouwen, die veel minder kostbaar waren, zegt di. commissie, dan bij de toepassing van het Swartz'sche systeem vereischt wordt. Zij was tevens van oordeel dat niet alleen de burgerij van deze inrichting veel profiteerde, maar ook de ondernemer een ruime rente verkreeg en zij wenschte aan elke (grootte)gemeente in Nederland zulk een onderneming toe. Met ingenomenheid maakten de reizigers vervolgens kennis met den grijzen dichter in de plat-Duitsche volkstaal, prof. Klaus Groth te Kiel, die, zooals hij zeide, „die Hollander liebt". Zij werden door hem naar het proefstation voor zuivelbereiding, staande onder de leiding van dr. Jensen aldaar, begeleid. Hoewel deze ongelukkig niet te huis en het bedrijf, wegens vacantie aan de academie, niet in werking was, toonde toch de welwillende directeur, dr. Kirchner, alle onderdeelen der nog jeugdige inrichting en deze maakte op de bezoekers een hoogst gunstigen indruk. Een leerrijk voorbeeld van de toepassing van het Swartz'sche afkoelingssysteem, maar zonder het gebruik vairijs, leverde de meierij van den groothertog van Oldenburg, in gebruik van den heer Drenkhahn te Stendorf. Het af koel water (waarvan hierbij veel noodig is) uit een artzisohe put afkomstig, dat steeds een temperatuur van ongeveer 7° C. had, vloeide in den melkkelder aanhoudend uit een kraan in de bassins, waarin de vertind ijzeren vaten stonden af te roomen, om aan de andere zijde weder af te loopen. 't Was koel en frisch in den kelder en hoewel zonder ijs, wordt de melk er dubbel zoo koel gehouden als in de Friesche (of Nederlandse) melkkelders. Van de 6 bassins waren er 3 in gebruik en er was ruimte genoeg beschikbaar om de melk van 500 (zegge vijf honderd) koeien af te koelen. De melk wordt driemaal afgeroomd: na 12, 24 en 36 uren, en vervolgens voor het bereiden van

kaas gebruikt. Van de talrijke en blijkbaar met zorg verzamelde opgaven mogen de volgende hier niet achterwege blijven. Met het akkerland mede was het bedrijf 540 hectares groot. Onder de gebouwen kwamen o. a. veor: een koestal met ruimte voor 300 stuks rundvee, een stal-ling voor 46 paarden, varkensstal met 138 oude en jonge varkens, een kuiperij voor botervaten met bergplaats voor beukenhout, woningen voor de gehuwde arbeiders met gezinnen enz.; te zamen een klein dorp met bijna 100 bewoners. Van de 225 stuks melkvee (het gemiddelde getal van zomer on winter) werd gemiddeld van elke koe 2200 liter melk, 74 kilogr. boier a f 1.56 en 100 ki'ogr. kaas tegen 48 cents in het jaar verkregen. Voor 1 kilogr. boter was 27 en voor 1 kilogr. kaas 12 liter melk noodig. De pacht prijs van het goed bedroeg 14400 gulden. Over een stormachtige zee naar Denemarken overgestoken, woonden de reizigers een groote landbouwtentoonstelling te Svendborg op het eiland Fiinen bij. Over de tentoongestelde boter luidt het oordeel niet gunstig, de qualiteit was gemiddeld niet beter, eerder minder dan die der zoogenaamde boerenboter van den len rang op de Friesche markten. Alleen in vastheid en droger bewerking, (dus niet in smaak en geur, zooals ook uit later opgedane ondervinding bleek) onderscheidt zich de beste Deensche boter. Met lof wordt daarentegen de kaas ver-meld, als vetter, fijner, geuriger dan de Noordiollandsche handelskaas, terwijl de kanterkaas veel smakelijker was dan de Friesche; deze bracht dan ook, volgens een uittreksei met ▼ele belangrijke gegevens, uit den catalogus der tentoonstelling, meer op dan het dubbele van de beste Friesche nagelkaas.

De eerste, door de commissie bezochte groote Deensche meierij, met toepassing van het sys-tejm-Swartz en van het gebruik van ijs, was die vau vrouw Nielsen op de hoeve Havaarthij aard, nabij 't station Solleröd. De zuivelproducten van deze meierij zijn in Kopenhagen en omstreken algemeen en gunstig bekend en de tafel des konings wordt er uitsluitend van voor-zien. De genoemde, hoogst kundige en geachte vrouw onderricht voortdurend eenige boeren-dochters (de commissie ontmoette er een achttal) in zuivelbereiding. Drieërlei soort van kaas, voor prijzen van 70 tot 150 cent het kilogram verkocht, worden door haar gemaakt, en onder persoonlijk toezicht (des namiddags is zij er bij tegenwoordig) in een eigen winkel in Kopen-hagen verkocht. Een menigte prijzen werden door deze bewonderenswaardige vrouw op ten-toonstellingen behaald, waaronder verscheiden voor de netste, volledigste en duidelijkste ma-nier van meierij-boekhouden. Wel een zeldzaam voorbeeld van kunde en energie 1 (Wordt vervolgd).

Provinciale Overijsselsch en zwolsche Courant 1879-04-21

Het rapport der Friesche commissie betreffende de Deen-sche zuivelbereiding. III.

Wij volgen tbans de reizigers op Zweedschtn bodem, waar zij door den Zweedschen consul, even als m Denemarken door den Deenschen vice-consul begeleid worden. Zeer wordt de ver-dienstelijke en vriendschappelijke wijze geroemd waarop deze en nog verscheidene andere, meest aan een der consulaten verbonden heeren, ae commissie met raad en daad ter zijde ston-den en tevens ae taak van tolk vervulden. Wij vermelden dit met voordacht, omdat het uit-muntende resultaat der rondreis voor een groot gedeelte het gevolg was van dit voortreffelij-ke, natuurlijk van te voren verzochte geleide. Voor de meeste Nederlanders zou, wijl zij de Noordsche talen niet verstaan, en zulke gidsen niet ter hunner beschikking hebben, een reis in die streken veel minder nut opleveren. Twee melkerijen, een nieuwe eii een oude, in de ha-venstad Molniö, met omstreeks 30000 inwoners, groot genoeg naar het schijnt om twee melk-

verkooperijen rentegevend te doen zijn, werden het eerst bezocht. In de nieuwe roelkerij was de boter van de overschietende melk gemaakt, weder zeer stevig en goed bewerkt, maar zij voldeed toch niet zoo goed als die in de uitmuntende, boven reeds beschreven fabriek te Slagelse. Ze was minder geurig en fijn, een gevolg wellicht van het te oud worden der room voordat men ze karnde, alsmede van de kelderachtige minder frissche inrichting der gebouwen, midden in de dicht bebouwde stad gelegen. Het vaatwerk dat hier aanwezig was wordt als „veel beter dan het Friesche" zeer geroemd. Evenals in de volgende door de commissie bezochte meierijen (op slechts een enkele uitzondering na) wai hier het swartzsche systeem toegepast. De landbouwschool te Alnarp lag vervolgens aan de beurt. Behalve theoretisch onderwijs, wordt hier ook onderricht in de praktijk gegeven aan toekomstige opzichters (inspectors) op groote Zweedsche landbouwbedrijven en zelfs aan toekomstige boerenarbeiders! Bij deze gelegenheid wordt het eerst melding gemaakt van het een weiniq tuur maken der room, (die echter niet ouder is dan 24, hoogstens 30 uren), om bij het karnen den „frisscheren smaak der boter te verkrijgen, welke de Londensche markt, waarheen ook Zweden veel verzendt, verlangt. Dit „aanzuren" (niet zuur laten worden) der room, moet bij de beoordeeling der boter-quaestie niet uit het oog verloren worden. Voor de boter, in de bekende bussen naar de tropische gewesten verzonden, geschiedt dit niet; de room moet hiervoor volkomen zoet gekarnd worden, waardoor wel de duurzaamheid wint, maar zooals het schijnt, de eigenaardige geurige smaak der boter iets vermindert. Op de volgende bladzijden van het rapport wordt hierop gedurig terug gekomen. De school te Alnarp, grootendeels voor onderricht in de zuivelbereiding bestemd, hield 140 stuks melkvee, terwijl het voornemen bestond om de stallen nog zooveel te vergrooten, dat men er 200 konde plaatsen. Stalvoeding is hier, evenals in geheel Zweden en ook in Denemarken, de hoofdzaak. Er waren dan ook omstreeks 40 paarden. In alle opzichten noemt de commissie de inrichting een model-boerderij, die zeker veel nut voor de landbouwpraktijk oplevert. Dat zij een regeeringsschool is spreekt wel van zelf. De commissie uit in een noot den wensch, dat //te Wageningen slechts zooveel onderricht werd gegeven op melkerijgebied, als te Alnarp geschiedt". 't Zou, meent de commissie, w een groote leemte aanvullen bij haar onderwijs". Eenige bijzonderheden, bij deze gelegenheid vermeld, verdienen hier nog kortelijks medegedeeld te worden. Voor 1 kgr. boter was 27 tot 88 liter melk noodig die gemiddeld 15 pet. room bevatte. De melk van vee op zilte weiden (aan zee gelegen) leverde wel veel room, maar betrekkelijk weinig boter, waarschijnlijk tengevolge van minder dichtheid der room. Verder was de oogst der halmgewassen grooter dan men ze in 100 jaren gekend had, zoodat de zeer ruime schuren te klein waren om alles te bevatten. Volgens de mededeeling van den consul werd de waarde van den geheelen oogst in Zweden dan ook 300 millioen gulden hooger geschat dan van een oogst in andere jaren. Van een ander groot bedrijf, met 140 koeien van zeer verschillend soort en ras, in de nabijheid van Ystad wordt o. a. vermeld, dat het voeden en opfokken van het vee daar veel te wenschen overliet en dat men dit in friesland beter doet. Gunstiger is het oordeel over de boter en kaas daar vervaardigd. De room werd bij het i. at ®^ en avond van de 's morgens verkregen tji , 8 e# chieden, ook hier weder een weinig zuur gemaakt ISL \ mClk Van TM TM d die van een keliqf iq ° ele , D 1 van t)uren verwerkt; men leverde webovendien ,1» XTM 1 TM , boter van 50 k 8 r - «houd en karnemelk die rn"^ !! TMete en afgeroomde- benevens Een Ektr , Sp00rtrüin naar de werd gevoerd, deed ook hier J H ee 1 Dord VHn 85 cM. doorsnede, en stevï onUS' WOnderen i de boter was zeer dicht ten gevolge van h | er smakeloos en zonder geur, 5s bekend is LS ove "^ig gebruik van water f ro Sproken knden LT n ,. ZICH ° V6ral elders ia d « ^ans ook voor alle gebruik van water" WiTk ^ ? vervl ° edi 8 maar Van de landbouw-academie' bii k K °TM en ^ ero P lat « r ^terug.

«en proefveld van 20 H., groote ziekenstallen enz. bezit, kunnen wij slechts ter loops melding

maken, evenals van verscheidene boerderijen, door de commissie nog bezocht. Wij bepalen ons tot de volgende bijzonderheden: In een groot bedrijf, nabij de stad Bjersjölagard, van iemand dien wij "heereboer" zouden noemen, diende een stoommachine van 4 p. k. niet alleen om te karnen en boter te kneden, maar ook om hout te zagen, water te koken, vleesch te braden en tot verwarming van een kleine broeikas! De eigenaar, de heer Matsen, leverde zijn boter, zonder eenige moeilijkheid rechtstreeks aan een kooper te Birmingham, die de kosten der zeereis droeg en bovendien de boter duur betaalde (voor de boter f 63 per vat als in Friesland). Geen menschenhand raakte (met kneden b. v.) aan de boter en alleen voor het afspoelen der boter uit den karn en van de pols werd een weinig water uit een keteltje met zeer lange tuit gebezigd. Bijzonder groote zorg besteedde de heer Matsen aan zijn weiden, waarvan sommige, op slechten grond, buitengewoon vruchtbaar waren gemaakt met behulp mede van bevloeiing met water uit beekjes: zoomede van de veefokkerij, waarin hij de Friezen, zoo zegt de verslaggever, met hun op zich zelf veel beter ras van rundvee, verre overtrof. Een ware model-boerderij was die van den heer Fesdorph bij Nijkjöbing. Op 500 ha. meest bouwland werden 230 koeien, van fijn en met zorg gekozen soort, gehouden. Dagelijks verwerkte men van deze en nog 80 andere koeien van burens 3200 liter melk, die terstond na het melken gewogen werd in den emmer op een bascule. De "meierin" die hier het toezicht had, weder een toonbeeld van werkzaamheid en energie, werkte met 17 dienstmeisjes, waaronder vele rijke boerendochters. Deze meisjes moeten allen melken, 't kelderwerk verrichten, de boekhouderij leeren, boter en kaas maken, bij beurten de huishouding regelen, de keuken waarnemen enz. Geen wonder dat de zuivelbereiding in Denemarken en Zweden zulk een hoogen trap van volkomenheid bereikt; van een flinke en ontwikkelde boerin hangt hier alles af. Nog waren in dit bedrijf eenige "jongelui werkzaam, in gezelschap met den oudsten zoon des eigenaars, tevens de bestuurder van het werk buiten 's huis. Deze hadden eerst te Kopenhagen of elders de grondslagen door studie gelegd. Met zeer goed succes werd hier, bij gebrek aan ij» (zachten winter van 78,79) samengeperste sneeuw gebruikt, bewaard in een ijskelder, volgens opgaaf 28000 vierk. voet groot. (Wordt vervolgd.)

Provinciale Overijsselsche en zwolsche Courant 1879-04-28

Het rapport der Friesche commissie betreffende de Deensche zuivelbereiding. IV.

Zeer belangwekkend is weder de beschrijving der fabriek van den heer Busk te Kopenhage — anders met voor het publiek toegankelijk — die in 1877 een milhoe is.sr. boter, uitsluitend van zoeten room gekarnd, inblikken bussen verzond. Deze boter kost bij inkoop aan de fabriek f 1 het Kgr. en brengt in O. I. t 2.30 het Engelsch pond (nog geen * Kgr.) als den gewonnen prijs op! Voor nadere bijzonderheden verwijzen wij belangstellenden weder naar het rapport zelf. De commissie beschouwt deze fabriek als een uitnemende financieele zaak voor de vijf aandeelhouders, als een practisch middel om de producenten in Denemarken tot verbetering van de boter aan te sporen en als de groote oorzaak der ontwikkeling van het Deensche meierijwezen, die denken doet aan de plotselinge verschijning eener Noordsche lente, rijk aan bloemen en vruchten." ' ... Na dit kort overzicht der belangrijkste feiten in het daarvan overrijke en tevens onderhoudend geschreven rapport, komen wij tot de gewichtige eindbeschouwingen der commissie, die begint met de vraag: „Is de Deensche boter inderdaad beter dan die

welke wekelijks te Leeuwarden ter markt komt?" Niet onvoorwaardelijk wordt deze vraag in bevestigenden zin beantwoord: de beste Friesche of „eerste keur" boter overtreft soms de Deensche en heeft nu en dan op de Londensche markt de prioriteit. Zoo was b. v. de prijs der eerste in Juni 1878 48 tot 50, die der laatste, zoogen. „Herrenhofs" te Kopenhagen (zie MilcA-zeiting) 57 gulden de 40 Kgr. tenvijl de Friesche beste boter drie maanden later op gemiddeld f 62 genoteerd stond, en de beste Deensche boter tot op f 55,50 gedaald was. Beide worden te Londen publiek verkocht en zeer zeker volgens de innerlijke waarde betaald. In December en Januari is de Deensche boter weder aanmerkelijk hooger in prijs. De vermoedelijke oorzaken van die afwisseling der prijzen wordt uitvoerig besproken; zoo zou de minder goede qualiteit der Deensche boter in den herfst, in een tiid dat het Friesche vee zich te goed doet aan het et-groen in de weide, veroorzaakt worden door de stalvoeding in Denemarken waarvoor het dan de ongunstigste tiid is. Te ontkennen valt het echter niet dat de gemiddelde marktprijs, in een geheel jaar, van het Friesche (of Nederl.) zuivel beneden dien van het Deensche is ge-daald. Hierbij mag niet vergeten worden wat reeds vroeger van de knoeierij met de zoogen. Friesche (Holl.) boter gezegd is, nl. het vermengen der beste inlandsche met zeer slechte, dik-wijls ook van elders ingevoerd. De slechte qualiteit van dit mengsel, in Friesche vaten verzon-den, heeft veel kwaad aan de renommee van onze botar gedaan. Door zijne geisoleerde lig-ging heeft Denemarken met dit groote bezwaar niet te kampen. De hoofdzaak blijft echter de betere bewerking en dit wordt in twee kolommen naast elkander, waarin de voornaamste ken-merken der oude methode en die der nieuwe, verbeterde, met elkander vergeleken zijn, nader aangetoond. Tegenover de meening, vroeger overal en tegenwoordig bij onze boerinnen nog heerschende, dat de melk langzaam af moet roomen en daarvoor minstens 48 uren behoeft, terwijl de room dan nog 24 uren tiid moet hebben om te stollen, waardoor zij wrang en zuur wordt, — staat de verbeterde, door de wetenschap en de ondervinding goed bevonden handel-wijze: 1. snel afroomen der melk, gemiddeld binnen 24 uren, door kunstmatige en sterke af-koeling bevorderd; 2. zoo spoedig mogelijk karnen der room, alt^d binnen 12 uren, waarbij deze slechts een weinig zuur mag zijn. De melk wordt hierbij in het geheel, dus van het mel-ken af tot aan het karnen toe, slechts 24 —26 uren oud. Wijn de room niet gestold (dik gewor-den zooals men hier zegt) of, wat op 't zelfde neer komt, tot een begin van bederf overgegaan is, vóór zij gekarnd wordt, is de boter geuriger en fijner. De beste botermaaksters bij ons we-ten het ook zeer goed dat de room zoo min mogelijk zuur mag worden bij het stollen en zij gaan zooveel mogelijk het zuur worden tegen, doch in ieder geval wordt de room toch te oud, zij is niet versch meer. Een ander groot voordeel is het volkomen zoet blijven der afgeroomde melk, waardoor de daaruit bereide kaas veel beter wordt; ook ter voeding van varkens en kalveren is dit beter. Zooals wij reeds opmerkten zijn verder twee voornam oorzaken van de betere qualiteit der Deensche boter het geheel „droog" behandelen met krachtig werkende kneedmachines en het bijna angstig vermijden van k* bijvoegen van water voor, bij en na het karnen. Bij onze rondrit Ü 8 u co ® missie o. a. „zagen wij nergens de boter , . c ? n . ' , waar men het helderste en zuiverste Tn ' t 1 ? b * T ' die ^gemeen in Denemarken klein weinig w t i 6 TM eieri j en gebruikte men een i ? m de boter TMn de pols en uit de met een weinkT f^ V**" vrouwen deden dit echter fijne TwiiZ tot rT de ^ melk ' sommi g° °<* ^t —JSnas "»T.iLT ng,bo ° d T «* handen kneden, een bewerkina de boter met de hare handigheid en talenten 0M " b ° ter TM aakster » oj de kneedmachine doet zulk» veeTgmakkLker^Zt £-■ zsrzirs sa.®®® het kosten om onze boerinnen

van de waarheid der beide voornam oorzaken te overtuigen en toch is dit noodig, willen zij op den duur een behoorlijken marktprijs voor hunne boter ontvangen. De Deensche boerin weet het dat zij ook niet minder maar wel meer boter van 100 liter melk verkrijgt dan bij de oude methode. In de plaats van 3 Kgr. zooals in Friesland gemiddeld, heeft zij 4 Kgr., zooals

door nauwkeurige en langdurige boekhouding op verscheidene boerderijen, alsmede bij een aantal met zorg genomen vergelijkende proefnemingen gebleken is. Een groot amdeel in de verbeterde boterbereiding heeft ook de Deenschj (eigenlijk Amerikaansche) karn. Het is een wip-karn, d. i. zij kan bij het ledigen, om twee zijdelings aangebrachte assen en na wegnemen van een onder de karn op kant gezette plank, zonder haar van den groiid op te lichten, omgewipt worden. De pols beweegt er zich niet op en neer in maar zij heeft een ronddraaiende beweging (horizontaal even als van een tol), waardoor de werking bij het karnen krachtiger en regelmatiger is. In het deksel is, in een kurk, een thermometer geplaatst. Bij een temperatuur van 12° C. wordt de boter steeds gevormd in 35—40 minuten tyds, wanneer men stoomkracht, en een weinig langer wanneer men de kracht van een paard gebruikt. Altijd is de boter veel vaster en beter te bewerken dan die uit de Friesche (Nederl.) karnton, bij een temperatuur van 14" C. Deze karn troffen de reizigers in alle door hen bezochte boerderijen aan. (Slot volgt.)

Provinciale Overijsselsch en zwolsche Courant 1879-05-?? deel V nog niet gevonden

Verkoop Roomboterfabrieken.

Rossum, en twee hulpfabrieken Oldenzaal en Ootmarsum

Het is een zeldzaam feit, wat veel stof tot denken en spreken geeft, dat in Twente bijna gelijktijdig drie coöperatieve stoomzuivelfabrieken verkocht worden, te meer zeldzaam, omdat zoo ergens in die streken roomboterfabrieken recht van bestaan hebben en nuttig kunnen werken voor de welvaart van den boerenstand. Hier volgt een korte geschiedenis, waaruit voor de zuivelfabricatie wel iets te leeren valt. De drie genoemde fabrieken zijn gelegen te Rossum, gem. "Weerseloo, bij Oldenzaal en te Ootmarsum. In 1894 werd de eerste der drie genoemde fabrieken gesticht te Rossum, mede voor de buurtschappen Volte en Lemseloo. Ofschoon men in die streek nog weinig gewoon was, melk aan een boterfabriek te leveren, slechts een paar honderd liter leverde men aan de naburige fabriek te Denekamp, gelukte het toch het grootste gedeelte van liet benoodig'de kapitaal in aandeele te plaatsen, waarbij men welwillend gesteund werd door vrienden en begunstigers van den landbouw buiten de gemeente. Op den 17 Juli '94 kwam de fabriek te Rossum in werking en had in het eerste tijdperk te weinig melk; toch waren de resultaten op het einde van het jaar niet geheel onbevredigend en gaven hoop op beter. In 1895 vermeerde de hoeveelheid melk en werkte de fabriek gunstig voor aandeelhouders en melkleveranciers. In het laatst van 1895 werden de Duitsche grenzen voor den invoer van melk gesloten. Veel beweging veroorzaakte die sluiting, toch bleek het, dat de melk aan Nederlandsche fabrieken best productief gemaakt kon worden. Het gevolg was dat boterfabrieken langs de grenzen meer melk kregen. De fabriek te Rossum kreeg van dien tijd af melk uit Lutte, Beuningen en Berghuizen. Al te spoedig bleek het, dat die melk niet te houden was. De afstand was te ver, de wegen te slecht, de aanvoer vereischte te veel moeite en kosten. Bovendien wenschte men een eigene fabriek. Terecht oordeelde het bestuur, dat een flinke hoeveelheid melk en een groote productie van boter een fabriek voordeelig doet werken. Men peinsde op middelen om vele melkleveranciers te vereenigen. Na gehouden overleg met aandeelhouders en melkleveranciers, besloot men voor genoemde buurtschappen bij Oldenzaal en tevens in de melkrijke omgeving van Ootmarsum hulpfabrieken te vestigen, die ontroomingstations zouden zijn. maar zoo ingericht, dat het met geringe kosten volledige fabrieken konden worden. Heel wat moeite kostte het terreinen te vinden, die zooveel mogelijk allen bevredigden. Gelukkig slaagde men en kreeg de coöperatie twee gunstig gelegen plaatsen bij Oldenzaal en te Ootmarsum in eigendom. Nog grooter moeite veroorzaakte het benoodigde kapitaal voor den bouw van twee fabrieken. Nauwelijks de helft vond men door liet plaatsen van aandeele, terwijl het ontbrekende door geldleeningen moest gedekt worden. Den toestand zag men echter gunstig in. De fabriek bij Oldenzaal begon in Augustus 1896 te werken, die te Ootmarsum eerst in Jan. '97. Gedurende 1896 werkte de coöperatie gunstig. Lang bleven de twee hulpfabrieken geen ontroomingsstations. Het dadelijksch vervoer van room vorderde veel kosten, bovendien ontstond er ontevredenheid, wegens het terug ontvangen van karnemelk aan de hulpfabrieken, zoodat met Mei 1897 de twee fabrieken eigen boterbereicling kregen en geheel volledig werkten. Gedurende 1897 werkten de drie fabrieken onder één coöperatie gunstig. In dat jaar verwerkte men 1890469 L. melk, waarvoor betaald werd f 56178.76. Wel bleef de hoeveelheid melk beneden de verwachting, maar men hoopte op beter. Die hoop werd echter niet vervuld. In den aanvang van 1898 hield de coöperatieve roomboterfabriek te Denekamp op te werken en eindigde met meer dan f 11000 schuld, waarvoor de melkleveranciers, die voor een groot deel geheel te goeder trouw melk geleverd hadden, aansprakelijk gesteld werden. Na korten

tijd begonnen daar, in de plaats van één coöp. fabriek, drie particuliere fabrieken te werken. Door een en ander leed de coöperatie gevoelig, tot schade van aandeelhouders en melkleveranciers. Het vertrouwen in coöperatie was geschokt. Al spraken de statuten ook duidelijk, dat aandeelhouders en melkleveranciers voor geen schulden aansprakelijk waren, toch werd vrees bij hen gewekt. Ofschoon het Bestuur zich alle moeite en alle geldelijke opofferingen getroostte, was de exploitatie der drie fabrieken in 1898 en 1899 ongunstig. "Wel wendde men pogingen aan om de fabrieken vooruit te helpen. Om die melkleveranciers te bevredigen, welke volle melk wenschten te leveren, werd te Ootmarsum voor particuliere rekening eene varkensmesterij gevestigd, waar men ondermelk kon plaatsen, wat echter weinig verbetering bracht. Eveneens werd aan de fabriek te Oldenzaal in 1899 eens verkoop van gepateuriseerde melk verbonden, die vrij goede resultaten oplevert. Was het onder deze omstandigheden reeds moeilijk te werken, wijl men aandeelhouders en melkleveranciers niet kon voldoen, nog moeilijker werd het, toen in de tweede helft van 1899 door verschillende invloeden tweedracht ontstond, die noodlottige gevolgen moest hebben. Hier oordeelde men voordeeliger te werken dan elders, daar rekende men, dat de eene bevoordeeld werd boven de andere. Met zulk een toestand meende het bestuur niet te kunnen en niet te mogen voortgaan. Op de algemeene ledenvergadering van den 7den Februari, werd dan ook tot ontbinding der coöperatie en verkoop der fabrieken besloten. De drie fabrieken hebben aan stichting omstreeks f 30,000 gekost, terwijl het aandeelen-kapitaal, hypotheeken en rentelooze voorschotten ook omstreeks f 30,000 bedragen. Alle drie fabrieken zijn gelegen op gunstige punten voor aan- en afvoer van producten. Op een afstand van circa anderhalf uur bestaan geen roomboterfabrieken. Particuliere krachten kunnen hier of daar wellicht beter slagen dan een coöperatieve vereeniging. Coöperatie, gelijk ze thans bestond, kon niet langer.